CEMİL MERİÇ · Jurnal CİLT 2

CEMİL MERİÇ, kendini "Yazar ve hocayım. Başlıca işim düşünmek ve düşündüklerimi cemiyete sunmaktır" diye tanımlayan özgün bir fikir adamıdır. 1916'da Hatay'da doğdu. Ailesi Balkan Savaşısırasında Yunanistan'dan göçmüştü. Fransız idaresindeki Hatay'da Fransız eğitim sistemi uygulayan Antakya Sultanisi'nde okudu. Tercüme bürosunda çalıştı, ilkokul öğretmenliği ve nahiye müdürlüğü yaptı. İstanbul'a gidişgelişlerinde Nazım Hikmet, Kerim Sadi gibi Türk sosyalistleriyle ilişkiye girdi. Stalin'in Teori ve Pratife'ini çevirdi. "Hatay hükümetini devirmeye çalıştığı" suçlamasıyla yargılanıp hapis yattı. 1940'da İstanbul Oniversitesi'ne girip Fransız Dili ve Edebiyatıöğrenimi gördü. Mükemmel düzeyde Fransızca okuyup yazan Meriç, İngilizceyi anlıyor, Arapçayı-kendi ifadesiyle- "söküyor"du. Elazığ'da (1942-45) ve İstanbul'da (1952-54) Fransızca öğretmenliği yaptı. 1941'den başlayarak İnsan, Yücel, Gün, Ayın Bibliyografyasıdergilerinde yazmaya başladı. IO'de okutmanlık yaptı(1946-74), Sosyoloji Bölümünde ders verdi (1963-74). 1955'de, gözlerindeki miyopinin artmasısonucu görmez oldu, ama olağanüstü çalışma ve üretme temposu düşmedi. 20. Asır, Dönem, Yapraklar, Yeni İnsan, Kubbealtı, Türk Edebiyatıdergilerinde yazılarıyayımlandı. Hisar dergisinde "Fildişi Kuleden" başlığıyla sürekli denemeler yazdı. 1974'de emekli oldu ve yılların birikimini ardarda kitaplaştırmaya girişti. 1984'de önce beyin kanaması, ardından felç geçirdi, 13 Haziran 1987'de vefat etti. İlk telif eseri Balzac üzerine küçük bir incelemeydi. Hini Edebiyatı(1964) daha sonra Bir Dünyanın Eşiğinde başlığıyla iki kez daha basıldı. Saint-Simon. İlk Sosyolog İlk Sosyalist, 1967'de çıktı. 1974'den sonra yayımlanan kitaplarışunlardır: Bu Ülke (1974, 5 baskı), Ümrandan Uygarlığa (1974, 2 baskı), Mağaradakiler (1978,2 baskı), Kırk Ambar (1980), Bir Facianın Hikâyesi (1981), Işık Doğudan Gelir (1984), Kültürden İrfana (1985). Cemil Meric'in kimisinin izini kendi de yitirdiği ve "kitapçıda kayboldu" diye andığıçok sayıda çevirisi arasında Uriel Heyd'in Ziya Gökalp. Türk Milliyetçiliğinin Temelleri (1980), Thornton Wilder'in Köprüden Düşenler (1981) ve Maxime Rodinson'un Batı'yıBüyüleyen İslâm (1983) adlıeserleri sayabiliriz.

İletişim Yayınları222» Cemil Meriç Bütün Eserleri 3 ISBN 975-470-365-5

1. BASKI ©İletişim Yayıncılık A. Ş. Ekim 1993

2. BASKI ©İletişim Yayıncılık A. Ş. Kasım 1993 ;

3. BASKI ©iletişim Yayıncılık A. Ş. Aralık 1993

KAPAK Ümit Kıvanç DİZGİMaraton Dizgievi UYGULAMA Filiz Burhan DÜZELTİSüleyman Talay KAPAK BASKISI Ayhan MatbaasıİÇ BASKI ve CİLT Şefik Matbaası

iletişim Yayınları

Klodfarer Cad. iletişim Han No. 7 34400 Cağaloğlu istanbul Tel. 516 2260-61-62 · Fax: 516 1258

CEMİL MERİÇ

Jurnal

CÎLT 2

YAYINA HAZIRLAYAN

Mahmut Ali Meriç

i l e t i

? i m

İÇİNDEKİLER

Mektuplar ve Jurnal 2 Üzerine 9

1966 Lamia Hanım'a Mektuplar

Her Kadında Seni Aradım 27 · Biliyorum ki Benimsin 30 · Stendhal ve "Aşk

Üstüne" 32 · Hayranlık, Ümit ve Şüphe 35 · Henüz Diyaloga

Başlayamadık 38 · AşkaGiden Yol Dikenli 41 · Hayatım Bir Trajedi 46 ·

Mektupların Büyülü Bir Ayna 49 · Stendhal Da Ezelî Mağluplardan 52 · Aşkı

İstırabın Prizmasından Seyretmek 58 · Romantizm, Tarihi Şiir, Felsefî Şiir 62 ·

MektuplarınıKıskanıyorum 67 · Her Aşık Bir Othello'dur 69 · Bugün

Sesini Duyamıyacağım 71 · YirmibeşYıl Önce Yine Beraberdik 72 · Sevgi

Kahramanlaştırmalıinsanı74 · Her Teselli Bir İhanet Gibi 76 · Hâlâ Seni

Yaşamaktayım 79 · Acılarım İçinde Mesudum 80 · Sevmek ve Sevilmek 85 ·

Hatıran Sonsuz Bir Hazine 87 · Ben Ezelî Bir Mağlubum 88 · Sana Kavuşmak

İçin Senden Ayrılmak 91 · Bu Acılar Saadetin Gölgesi 93 · Asırlar Kadar Uzun,

Rüya Kadar Kısa 94 · Yalnızlık Yalnız Kalamamaktır 97 · Yazmak İçin Başkasına Yalvarmak 99 · Mezar TaşıGibi Bir Sükut 100 · Kedere Hakkımız

Yok 103 · Ben ZavallıBir Don Kişot'um 105 · Bir Ilahe'nin

Vuslatı107 · Garip Bir Hıyanet Psikozu 108 · Bütünüyle Rüyalarımın

Kadını110' Mektuplaşmanın Kötü Tarafı113* Yaşamak Beklemektir,

Sevmek Beklemek 115- Hem Sensiz Hem Seninle 117* Hatıralar Şiirle

Hakikatin Kaynaşması119' 12 Kanun-u Evvel 1916İ21 · Gerçek Sen 122

· Tesellilerin En Hazini 124 · İbadetlerin En Güzeli 125 · Hergün Bambaşka 126 · UNESCO 126 · Başkalarına Benzememek 127 · Senin Yanında Olmak 128 · Perspektif HatâsıYapmamak 130

1967 Lamia Hanım'a Mektuplar

Takvim Yapraklarından Bize Ne 135 · İki Yıl Ünce 136 · Hepsi Birer Gölge 138 · His Dünyamda Korkunç Bir thtilal 140 · Yaşamak Veya

Yaşamamak 141* Aşk Dehadan Nadir 143 · Sizde İdeali Bulamadığım Zaman 144 · Tanrıların Gazabı146 · Bitmeyecek Bir Vuslat 148 · Yeni Bir

Hicran 150

·; . ·. 1967 Diğer

Tarih Denen Abesler Zinciri 152 · İslâmiyet, Sosyalizm, Faşizm 155 · Ataç 159 · Bir Roman Yarışması160 · Profesörlük Sıfatı161

1970

Paris'teki Oğluma Mektup 165 · Her YazıAdıİle Doğar 167 · Bu Ülkede

Tefekkür Hâlâ Mümkün 168 · Alacakaranlık 170 · Türkçenin Haysiyeti

170» Kelimeler Benim Rüyam ve Hakikatim 172

1971

Bizde Sosyoloji 177 «İsa Efendi'nin Yeji 178

1973

Bir Remiz 183 .

1974

Bu Ülke, İthaflar 187 · Üç BeşDost Zekadan Biri 189 · Münzevî Bir Fikir Adamının Trajedisi 191 · Esat Adil 193 · Bu Ülke, İthafların Devamı194 Sağ, Sol, Münzevî Aydın 197 · Hükümlerini Tayin Eden 201 · OsmanlıTarihinin Mirası203

1975

Sükutun Cazibesi 207 · Entelektüellik 208 · Sekreterler 211

1978

Sait Nursi İle Kenan Rıfai 215 · Bir Teşvik 217» İman İlahî Bir Hidayet 217

· Sabih Şevket, Sedat Zeki 219 · Hatırlandıkça Yaşıyoruz 222 ·

Mağaradakiler, İthaflar 223

1979

Alegorik Bir Destan 235 · Ezelî Bir Şifadır Aldanmak 238

1980

Ansiklopedi Yazmak 243 · Cevdet Paşa, Namık Kemal, Kemal'in

Çocukları244 · Osmanlı'da Fikrî Faaliyet 246 · Gerçek Hüviyetini

Tespit 249 » Kaynaşamadık Salâhlarla 256 · Son Osmanlı: Ekrem Hakki

Ayverdi 259 · Kırk Ambar, Verilecekler Listesi 260

1981

însan İltifata Susuzdur 265 · Süleyman Nazif 267 · Abelard'a Eğilmek 269

· Mazbut Bir İslâm Tarihi 270 · Rıza Tevfik ve Ateizm 273 · Ansiklopedi Bir

Kavga Silahı275 · Kişiliği Olan Bir Mütefekkir 277 · Düşünenlerin

Yalnızlığı279 · Felsefeyi Konu Alan Kamuslar 281 ·

Düşünen Bir AdamdıKıvılcımlı284 · Çağlan tie Kaynaşanlar 286 ·

İhvan- Safa Risaleleri 287 · Erol, Berke, Attila... 288 · Gerçeği Paranteze

Almak 291 · İki Toplantı293 · Bilgiye, Tefekküre, Tarihe Tahammül 294 ·

Yaşayan İnsanların Dünyası297 · Tarihî Tesadüfler 299 · İsmet Özel 300 ·

Refik Halit 301 · Yakup Kadri ve Aydın Üzerine 303 · Dilde İstikrar

Düşüncede İstikrar 308

1982

Bir Yüm Otopsisi 313 · Aşina Olmak İstediğim Çevre 315 · Peşin

Hükümler 318* Dinle AklıUzlaştıran Bir Davranış320 · Çeviri Üzerine Kafa

Yormak 323 · Çeviri SorunlarıÖzel Sayısı325 · Hammer Hayranlığı327 ·

Mesut Fanî ve Hatay Kültür Hayatı332 · Ekrem Tahir 337 · Son Çeyrek

Asrın Şiir Hayatı337

1983

Onsuz Bir Dünya 343 · Her Hal Tercümesi Bir Müdafaaname 344 > Müstehcen Üzerine Notlar 348

Mektuplar ve Jurnal 2

ÜZERİNE

"Bir çağın ideali, idealin kendisi değildir, herhangi bir idealdir. Başka idealler de var. Her çağın, her milletin kendine göre bir güzel anlayışıvar... Bütün bu güzellikleri tatmaya çalışalım, genişletelim ufkumuzu. Geçen devirlerde yaşamak, yani derinleşmek ve ömrü alabildiğine uzatmak; başka ülkelerde yaşamak, başka insanlarla acıçekmek, başka insanlarla gülmek, damlayken denizleşmek ve ân'ıebediyete sığdırmak; kalbim bütün heyecanlara açmak, yani sınır taşlarınıdevirmek, çağların ve politikaların sınır taşlarını; bütün insanlığıaynıbüyük aşk içinde birleştirmek...

Sanatçının tek vazifesi vardır bence: insanlarıbirbirine sevdirmek, iki insanıveya iki milyar insanı. Sanat, bir heyecan seyyalesiyle kilometrelerin ve asırların ayırdığıkalpleri birleştiren büyüdür."

(Cemi! Meriç, 19 Ekim 1966 tarihli mektuptan)

Cemil Meric'in Jurnal'i aslında bir bütün. Bu bütünü ikiye ayırmamızdaki başlıca neden, tümünün tek bir cilt halinde basılmasının hacim bakımından imkânsız olması. Bu imkânsızlığın yanısıra, içeriği bakımından da Jumal'de bir farklılaşma göze çarpıyor. Gerçekten de Jurnal'in elimizdeki ikinci bölümünün ilk yarısıCemil Meric'in mektuplarından oluşuyor ve mektuplar, Jurnal'in ağırbaşlıakışıiçinde, eserin bütününe bambaşka bir boyut, değişik bir soluk, ilginç bir içerik kazandırıyor.

Ayrıca 1965 yılının sonunda noktalanan 1963-65 arasıyazılar ve pek az mektup, yazarının en yoğun ve devamlı.biçimde günlük tuttuğu iki yıllık bir dönemi kapsarken, ikinci ciltte yer alan ve 1966'nm Ekim ayında başlayan mektuplar ve 1967 ile 1983 arasına serpiştirilmişgünlükler on altıyıllık bir zaman dilimini kucaklıyor.

Bu oldukça uzun süre içinde, mektuplarına ve Jurnal'ine yansıdığıkadarıyla Cemil Meric'in entelektüel gelişmesine, duygularının ve düşüncelerinin şekillenmesine tanık olmak, yazarıbiraz daha iyi tanımak, 196O'lıyıllardan 1980'li yıllara, bütün canlılığı, bütün sıcaklığı, bütün samimiyetiyle bir gönül ve düşünce adamının hayat serüvenini izlemek fırsatıdoğuyor bir kez daha.

Jurnal 2'de yer alan, Cemil Meric'in Lamia Hanım'a mektupları, onu bambaşka bir açıdan, kişiliğinin bambaşka bir yönüyle tanımamıza imkân sağlıyor. Bu mektuplar sayesinde, tanıdığımızısandığımız ama daha çok eserlerinden tanıdığımız yazarıhiç bilmediğimiz yanlarıyla keşfetmemiz, kişiliğine daha çok saygıduymamız ya da hayal kırıklığına uğramamız mümkün olabiliyor.

İnsanoğlunun düşünür ve sanatçıkişiliğinin arka planında birçok zaafıda var kuşkusuz. Bu zaaflar bazen gizli kalıyor, bazen de, elimizdeki mektuplarda olduğu gibi, o kişinin kaleminde bambaşka renklere, itiraf ve ifşalara bürünerek, düşünce ve edebiyat dünyasına güzel eserler kazandırıyor, psikoloji bilimi için paha biçilmez belgeler oluşturuyor ve o kişiyi günlük yaşantısı, maddi ve manevi zevkleri, tatminleri ve tatminsizlikleri, sevgileri ve düşmanlıkları, kısacasıbilinmedik yanlarıyla biraz daha yakından tanımamıza yardımcıoluyor.

Cemil Meric'in önce Jurnal'ini, şimdi de mektuplarınıve Jurnal'inin ikinci kısmınıyayımlayarak, onun entelektüel kişiliğinin kitaplarına yansımamışbir yanını, duygusal kişiliğinin ise, mektuplarına yansımışolduğu kadarıyla önemli bir bölümünü okuyucuya sunabilmekteyiz. Onun bu duygusal kişiliğinin entelektüel boyutlarını, günlük dalgalanmalarını, endişeleri, sevinçleri, huzursuzluklarıiçinde bütün şiirsel yanıyla gözler önüne seren, duygu yüklü, sevgi ve öfke yüklü mektuplarının değerlendirilmesini okuyucuya bırakıyoruz.

Mektuplar bir yaşam öyküsü niteliğinde olmaktan çok, Cemil Meric'in hayatının bir döneminden kesitler, devamlışekillenen portresinden taslaklar sunuyor bize. Yaşadığıbelki de önemsiz birçok olay mektuplardaki ifadesi sayesinde değer kazanıyor.

Mektuplar canlıve çoğu kez doğaçlama bir düşüncenin ürünü, her konuda bir şeyler söylemek isteyen bir insanın anlık tepkileri, anlık izlenimleri, bazen acele değerlendirmeleri.

Mektupların bir önemi de yazarıyapmacıksız olarak, ev kıyafetiyle karşımızda bulabilmemizi mümkün kılmaları, ev kıyafetiyle, daha doğrusu her

kılıkta. Enstantanelerin keyfi ve gerçekliği ile. Bu yazışmanın satırlarıarasında yazarının kalp atışlarınıduyar gibi oluruz, nabzının hızlandığınıya da ağırlaştığınıhissederiz adeta.

Hem yazarın uğraştığıkonulan sezinleriz bu yazılarda, hem de o konularla ilgili düşüncelerinden, izlenimlerinden yankılar buluruz. Bu mektuplarıyazmışolmasıCemil Meric'in kendi içine kapanmadığının, fildişi kulesine çekilmediğinin, kitaplarında ifadesini bulan düşüncelerinden çok daha değişik düşünce ve izlenimlerini, bir anlamda topluma mâletmek arzusunun bir göstergesidir de aynızamanda.

Mektuplar yazarın Jurnal'idir de, onun edebî konulardaki yaklaşımlarını, değerlendirmelerini, eleştirilerini, tarihî konulardaki düşüncelerini içerdikleri gibi, his ve aşk dünyasınıda yansıtırlar. Sonuçta mektuplar Jurnal'i, Jurnal de mektuplarıtamamlar.

Mektuplarında da Jurnal'inde de hep samimidir Cemil Meriç, bazen fazla açık ve yalındır, kimseye yaranmak gibi bir endişesi zaten yoktur. Hisseden ve düşünen adamdır Cemil Meriç, düşünmek, hem de doğru düşünmek ister, doğru düşünmek hissetmektir aynızamanda, zevk sahibi olmaktır, kesin ve hızlıbir ayırım yapabilmek, kararlar alabilmektir. Sağduyulu

olmak demektir düşünmek, umutsuz olmamak, hayaller dünyasına saplanıp kalmamak, üretken olmaktır, çalışmaktır. Doğru düşünmek başkalarıyla birlikte ve başkalarıiçin de düşünmektir.

Her mektup külliyatının romantik bir yanımutlaka vardır. Yazar kendini olduğu gibi gösterir mektuplarında, açılarıyla, ümitleriyle, hayalleriyle, kendim tahlil eden bir insanın ciddiyetiyle, okuyucusunu, okuyucusu tek bir kişi de olsa, ebediyet karşısında tanık alarak.

Her mektup külliyatının romantik bir yanımutlaka vardır dedik ama Cemil Meric'in mektupları, romantik lezzetlerinin ötesinde, son derece gerçekçi bir manzara da sunmaktadır okuyucuya. Mektupların yazıldığıdönemde aşk, Cemil Meric'in hayatının ekseni olmuştur adeta. Coşku ve lirizm, zaman zaman mistik bir değer kazanarak dile gelir bu satırlarda. Cemil Meric'in mutluluğunun da mutsuzluğunun da kaynağısevdiği kişidir, onsuz bir dünya düşünemez, ona karşıduyduğu ihtiyacın hayatî bir ihtiyaç olduğuna inanır bütün samimiyetiyle.

Diğerlerinden farklıbir ilişki ağıörülmektedir iki insan arasında, değişik bir aşk sözkonusudur, birbirini tamamlayan, birbirinden vazgeçemeyen iki insanın öyküsünü yaşarız bu mektuplarda.

Böylesi bir aşkı, değişik kavramlarla ifade etmişyazarlar, kimisi mutlak aşk demişbu sevgiye, kimi zevk aşk, kimi tutku aşk. "Yüce Aşkın Antolojisi" adlıbir eserin yazarıolan Fransız Benjamin Peret1 ise kitabına yazdığıönsözde bu kavramıyüce aşk deyimiyle ifade ediyor ve bu tür bir aşkta çeşitli yüce-leştirmelerin sözkonusu olduğunu vurguluyor.

1 Peret Benjamin, Anthohgie de l 'Amour Sublime, Editions Albin Michel, Paris 1956. 12

Peret'ye göre, "... yüce aşk, mutluluk şarkısına dönüşen bir yalnızlık çığlığıdır, yüce aşkla beraber, olağanüstü, ulvi harikuladelikler insan yaşamının bir parçasıoluverir, onun sayesinde, ten ve kafa birbiri içinde erir, aralarında tam bir uyum kurulur... Artık öncesi gibi değildir insan, ani bir değişime uğramış, tene bağlıduygularıruhani bir boyut kazanmıştır. Benzer bir değişim, karşımızdaki insanda da gerçekleşir. Kendisi olmaktan çıkmıştır kişi, umut edip bekleyen birisi yerine, yepyeni bir hayata başlayan bir başkasıvardır karşımızda. Sizi gerçekten tamamlayan insanla kar-şılaşmışsanız hiçbir ayrılık, hiçbir kopuşdüşünülemez artık.

... Yüce aşk, bu iki değişik insanın birbiriyle sağladığıuyumdur. Ne var ki kadınla erkek arasındaki ayırımıvurgulayarak bir ikilik yaratan ve bu ikilikten yararlanıp, günlük hayatın en ufak teferruatına kadar insanlar üzerindeki baskıcıtutumunu sürdüren Batıtoplumlarında, bu ideal uyum pek mümkün olamamaktadır. Ve bu ideal uyumu yani yüce aşkıyakalayanlar da toplum dışıkalırlar bu yüzden, hatta topluma karşıçıkıyor kabul edilirler çoğu kez. Çünkü toplum yüce aşkm gerçekleşmesine karşıdır, yüce aşkıkeşfeden, toplumun ve toplum değerlerinin dışında bir mutluluğun mümkün olduğunu keşfeder. Onun için de insanlar, bu mutluluğu şairlerin ve sanatçıların sesiyle çağırırlar daha çok...

... Yıldırım aşkıdeyimi, beklenilen kişiyle karşılaşmanın gözkamaştırıcıniteliğini ifade eder. Bu yıldırım aşkışuurlu olmayabilir de başlangıçta. Yıldırım aşkı, bilinçli ya da bilinçsiz olarak içimizde geliştirmişolduğumuz ideal sevgili modelinin birdenbire karşımıza çıkmasıdır. Bu modelin ideal olması, insanın yarım yanınıbütünlemesindedir. İçimizde gelişmişolan bu model çocukluğumuzdan alır kaynağını, ergenlik çağımızda şekillenir, genç kız ya da delikanlı, çoğu kez birbirine zıt eğilimlerin etkisi altında kalır. Bu modelde hem anne

ya da babanın oluşturduğu imaj, hem de gençliğimizin günlük

yaşantısından izler bulunur."

Lamia Hanım'la tanıştıktan sonra, yıllarıaşınmışlibaslar gibi üstünden atar Cemil Meriç, 18 yaşma döner, kişiliği değişir, hem 18 yaşın çılgınlığı, hem de 48 yaşın susuzluğu ile sevmektedir. Herkesten kaçar, yalnız sevgilisinin olmak ister. Vücuduyla, kafasıyla, duygularıyla. 48 yıldır gördüğü rüya gerçek olmuştur. O dünyasının tek kadını, tek insanıdır, zaten her kadında yalnız onu aramıştır.

İdealar alemindeki kadındır Lamia Hanım ve onu Cemil Meriç yaratmıştır, hasretlerinden, acılarından, rüyalarından. Havva'dan bu yana onun kadar bütün, onun kadar saf, onun kadar girift ve onun kadar güzel ve onun kadar gerçek bir kadın yaratılmamıştır.

Bazen onu kaybettiğini sanır Cemil Meriç, onda rüyasını, onda ideali bulamadığızaman dünyasıkör bir kuyuya benzemektedir. Lamia Hanım Cemil Meric'in kuvvetidir, onu hayata bağlayan neşedir. Onun için her türlü acıya katlanabilir Cemil Meriç ve onu unutmayı, onsuz avunmayiihanetlerin en büyüğü sayar.

Mektuplarında maskesizdir Meriç, kelimelerin arkasına saklanmaya gerek duymaz, yazdıklarınıbir daha okumaz, düzeltmez, kalbiyle kalemi arasında kapıyoktur. Ama perspektif hatasıyapmak da istemez.

Bir suç işler gibi mektup yazmaktadır, çok defa en kötü, en bedbin, en ilhamsız zamanlarında. İstediği zaman yaza-mamaktadır, istediğini yazamamaktadır, çünkü yazmak için kaçmak mecburiyetindedir, bir başkasına yalvarmak zorundadır, hep bir başkasının aracılığına muhtaçtır.

Kavuşmak sonra da ayrılmak trajedilerin en büyüğüdür. Zaman zaman ölmekten başka arzusu olmadığınıyazacak

kadar bedbindir. Zaman zaman hayata bağlanır, sevdiği insanıebedileştirmek, onda ebedileşmek ve sonra ölmek ister. Aşkıstırabın prizmasından seyretmektedir Cemil Meriç.

Aslında kendine güveni sonsuzdur, başkalarına benzemez o, "tekdim ve beni bütünümle seviyordun, sevmeğe mahkûmdun" diye yazacak kadar iddialıdır. Her zamanki gibi yalnız o vardır, o, fetheder gibi, cengeder gibi, yaratır gibi konuşur, o, bütünüyle muhteşemdir. Ama anlaşılmamıştır, hayatıhayalkırıklıklarıyla, zilletlerle doludur. İkbal, servet veya haz için de olsa küçülmemiştir, yalvarmamıştır.

Sevgilisi, her zerresiyle perestişe layıktır, onun kabiliyetleri şahane birer tomurcuktur, aşkının sıcak ikliminde, bütün şiiri, bütün füsunu, bütün ıtırıyla açabilmelidir.

Aldığımektuplar alev alevdir, sevgilisi kalbini kâğıda işlemektedir adeta, o kadar güzel yazmaktadır ki, Cemil Meriç kalemini kırmak, kitaplarınıyakmak ve yalnız onu okumak ister. Lamia Hanım'ın mektuplarıbüyülü bir aynadır.

Lamia Hanım da "perde arkasında sevgilisini bekleyen 15 yaşında, eski yıllara ait bir kızın heyecanı"nıyaşar, "ilk flörtünü herkesten saklayan bir orta okul öğrencisi" gibidir, "tayın ilk defa yonca tarlasına çıktığıneşe ve hafifliği" duyar içinde. Bir ruh temizliği sarmıştır benliğini, hayat açısıdeğişmiştir, eskisi gibi değildir, "içimdeki lav, milyonlarca Pompei'yi yerle bir edebilir" diye yazar. Tek okuyabildiği Cemil Meric'in mektuplarıdır. Bu mektuplar "mukaddes kitaplardan daha ilahî, daha çıldırtıcı, daha çileden çıkaran" mektuplardır.

Lamia Hanım "mazide mihrakına oturmamışbir füze gibi" yaşamıştır, Cemil Meriç onu zincirli olduğu mağaradan ışığa çıkaran adam, "siz sadece birine sahip çıktınız, herkes yerli yerinde. Biz beraberce uzaklaşıyoruz oradan, el ele, gönül gönüle".

15

Lamia Hanım mektuplarında, bir yandan Cemil Meriç'ten nasıl etkilendiğini dile getirirken, bir yandan da onu ve karşılıklıilişkilerini büyük bir ustalıkla tahlil eder.

"Sizinle insan büyüyemiyor, daima hükümranlığınıza tâbi, vefakâr, sadık bir teba. Ama bu tâbiyette bir yücelik var. Sizin sevginize layık olmanın, aşılmaz his âleminize yakınlaşmanın gururu ile sarhoşum. Sizde her şey hoş, bambaşka olsa bile hoş. İnsan size rehberlik ederken dahi bir rehber tarafından idare edildiğini anlıyor...

... Dilinle yapamayacağın şey yok, seviyor, azarlıyor, yalvarıyor, emrediyor, tehdit ediyorsun..." (5 Ekim 1966)

"Daima dikkat ettim, hiçlerle konuşur, tartışır, onlarıkonuşturur, onlarıtakdir eder, sonra içinden eğlenirsin, sen cüceler ülkesindeki Güliver, sen Lucifer, sen Wuthering, Heighest Hacliff ve sen beni didikleyen, harabeden, öldüren Cemil Meriç..." (23 Ekim, Pazar)

"Bence siz, ya ondokuzuncu veya yirmibirinci asrm şö-valyesisiniz. Bugünün cemiyeti sizi anlayamaz, kime anlatmak istiyorsunuz kendinizi? Bir sürü fare ve siz sihirli kavalcı". (25 Kasım 1966)

"Balzac bu kadar büyük mü, yoksa onu bu hale siz mi getirdiniz? İkinciyi kabul ettim. Bu hususta maharetiniz büyük. Bir sihirbaz gibi istediğinizi, istediğiniz kılığa sokuyor ve etrafıbuna inandırıyorsunuz". (9 Aralık 1966)

"Sizi anlamak için Incilden bu yana, her milletin tarihini, coğrafyasını, edebiyat, felsefe, sosyoloji, güzel sanatlar, hatta fuhuşgeleneklerini bilmek icabediyor velhasıl. Her satırınızda, insan kendini büyük bir mağlubiyete düşmüşbuluyor". (12 Ocak 1967)

"Asıl büyücü sensin, istediğini sevdiriyorsun insana, istediğinden nefret ettiriyorsun". (12 Ocak)

"Sizi okurken, trapez cambazlarının dehşetine düşüyorum. Bir anda kırılıyorum size. İkinci satırda havadayım, terke-

16 .

dilmek korkusuyla titriyorum bir an. Bir an içinizdeyim, bir parçanızım". (1 Mart 1967)

"Kafka'dan Milena'ya mektuplar... Sanki bir bakıma kendimi buldum bu mektuplarda... Tek rakibiniz Kafka. Ama Milena sizin mektuplarıokusa, beni ortadan kaldırıp tahtıma oturmak isterdi". (5 Mart 1967)

"Velhasıl seni özetleyemiyorum, kıyaslayamıyorum, seni dünyaya şimdiye kadar gelenlerle ve sonra geleceklerle... şartmışsanki". (7 Aralık 1966).

Cemil Meriç'le Lamia Çataloğlu arasındaki bu yoğun yazışma 9 ay gibi kısa bir zaman aralığına sığınıştır. Bu süre içinde, kesin bir rakam vermek zorsa da, görebildiğimiz kadarıyla Cemil Meriç 56, Lamia Hanım ise 193 mektup yazmıştır.

Cemil Meric'in mektuplarında onun bilmediğimiz pek çok yanını, yaşam öyküsünden birçok enstantaneyi yakalamak mümkün, çok da zevkli. Ne var ki bu mektupların alevlendirdiği sevginin gelişebilmesi ve zaman içinde sürebilmesi Cemil Meric'in yaşadığıhoşgörülü ortama bağlıdır büyük ölçüde. Cemil Meriç gençliğini, aşklarınıyaşayamamıştır belki, belki gözlerini kaybettikten sonra büyük bir boşluğa yuvarlanmıştır ama 27 yaşından itibaren de yanında dertlerini onunla paylaşan, onunla sıkıntıçeken, onunla üzülen, onunla sevinen bir insan vardır devamlı, bu insan, eşi Fevziye Meriç'tir. Fevziye Meriç sakin bir yaz akşamı, fırtınasız bir limandır. Mükemmel bir annedir de aynızamanda. Temizdir, safdır, "eski Romanın istikrarını, üstünlüğünü yapan fera-gatkâr, vazifeşinas kadınlardan biri". Cemil Meriç fırtınadan kaçan bir gemidir, Fevziyle Hanım güvenilir bir liman ve Cemil Meriç bu limana sığmvr.

Gözlerini kaybettikten sonra ideal bir mutluluk düşünemez

17

Cemil Meriç, ama hayatıyine de sever, zilletleri, korkuları, endişeleri ile. Bütün insanlık neredeyse tek bir kişide toplanmıştır Cemil Meriç için ve o insanıkaybederse her şeyin , biteceğini düşünmektedir, kaçak birtakım zevkler aradığıolmuştur ama onu hayata bağlayan gerçek ve yeri tutulmaz insan karışıdır... Fevziye Hanım "günden güne büyümüş, hayatının manasıhaline gelmiş"tir (6 Mart 1983).

Fevziye Hanım'm hayatının manasıda Cemil Meriç'tir. Ve Fevziye Hanım ona karşıhep anlayışlı, hep müsamahakâr, hep yumuşaktır. Yine de, kocasının Lamia Hanımla olan ilişkisini benimseyebilmesi çok zordur. Gururu kırılır, zaman zaman isyan eder sessizce, üzüntülerini içine atar ama Cemil Meric'in hayatısevmesi, hayata bağlanması, karamsarlığınıunutması, dahasıyaratmayısürdürmesi, daha çok üretmesi, mektuplarındaki yoğun

duygusallığıaşarak, Hint Edebiyatı'nıve Saint-Simon'u izleyen tüm diğer eserlerini yazabilmesi gerekmektedir, bu da Fevziye Hanım'm ona sağladığıgüvenli, sevgi ve şefkat dolu ortam sayesinde mümkün olabilir.

Bu ortamın oluşmasında çocuklarının, öğrencilerinin, dostlarının da büyük payıvardır. Cemil Meric'in kuvveti, bir ölçüde de, hayatının arka planını*oluşturan bu insanların varlığından kaynaklanır. Onlarısever Cemil Meriç, onlarsız bir hayat düşünemez. Ne var ki yakın çevresi konusunda oldukça sessizdir, sesini yükselttiğinde de çoğu kez insafsızdır hükümlerinde, çocuklarını, öğrencilerini, dostlarınıkâğıtta yaşatır belki ama onları, sevginin değil öfkenin ve kırgınlığın halesiyle kuşatır daha çok. Jurnal'i mezar taşıkitabeleriyle doludur, yokluğa yuvarlanan bir aşinaya hayatının bir parçasınıverir, onu dostluğunun ama daha da çok öfkesinin halesiyle çevreler. Dostlarıyla bir bütündür Cemil Meriç, dostlarıyla, düşmanlarıyla bir bütün.

Dostlarınıtesadüfler seçer Cemil Meric'in ama "hayatınıtanzim eden onlar"dır. "İzzet olmasa ne Hint yazılabilirdi,

ne Jurnal. Her ibda, sayılamayacak kadar çok âmillerin eseri. Bunların bazısıtayin edici, bu tayin edici âmillerin başında İzzet var" (3 Ocak 1982). Gerçekten de İzzet Tanju'nun bu konudaki rolü son derece önemlidir ve bilebildiğimiz kadanyla · Cemil Meric'in çok ender kadirşinaslık örneklerinden biridir bu birkaç satır.

Elimizdeki mektuplarıCemil Meric'e ilham eden Lamia Çataloğlu da, onun yaratma gücünü kanatlandıran önemli bir âmildir. Dengeli, anlayışlı, gerektiğinde fedakâr tutumuyla hem Cemil Meric'i bütünüyle benimsemiş, sevmiş, saymış, hem de onu eşiyle, çocuklarıyla, çevresiyle kabul ederek kişiliğinin bölünmesini önlemiş, ona huzurlu, rahatlatıcı, dost bir ortam sunmasınıbilmiştir. Cemil Meriç'le uzun beraberlikleri süresince belki Fevziye Hanımla hiç karşılaşmamıştır Lamia Hanım ama, onun kocasına karşıanlayışdolu yaklaşımınıhissetmiş, onu takdir etmekten kendini alamamıştır. Cemil Meric'in kitaplarının yazılmasına yardımıdokunan Lamia Çataloğlu, onun için vazgeçilmez bir mesai arkadaşıda olmuş, düşüncelerini büyük ölçüde paylaşmış, Fevziye Hanım'ın ölümünden, özellikle de Cemil Meric'in 1985'de geçirdiği önemli rahatsızlıktan sonra, son nefesine kadar onun yanından ayrılmamış, hizmetinde bulunmuştur.

Burada, Cemil Meriç adına ve kendi adımıza Lamia Çata-loğlu'na teşekkür etmeyi bir borç biliyoruz, hem bize Cemil Meric'in duygu dolu dünyasınıtanımamızısağlayan mektuplariilham etmişolduğu için, hem de onun hayatının vazgeçilmez bir parçasıolarak, ona, ölümüne kadar kanat gerdiği için.

I

Hayatının bu döneminde, yani 1966-67 yıllarında yaşamakla yaratmak bir dilemma olarak çıkar Cemil Meric'in karşısına. Yaşamak yaratmak demektir, insanın beyniyle ebedileşmesidir. Ama yaratmanın bedeli yaşamamaktır, ihsanın kendisi olmaktan vazgeçmesidir.

Oysa yaşamak bir fırtınaya kapılmak, yanmak, ağlamak, yani sevmektir. Yaratmaksa mumyalaşmak, fırtınanın, yani hayatın dışında kalmak, yabancılaşmaktır.

1955'lerin yaratmak isteyen Cemil Meric'i, 1960'larm yaratan Cemil Meric'i ile, 1967'nin yaşamak isteyen Cemil Meric'i arasında ilginç bir gelgite tanık oluruz. Ne var ki yaratmayısürdürecektir Cemil Meriç, çünkü o, yaratmadan yaşayamayacak insanlardandır ve hayatının anlamıher şeye rağmen ve her şeyden önce eser vermek, "kendisini kelimeye boşaltmak, kanla ve alevle dolu mektuplar yazmak, bir Ortaçağsimyageri gibi, kıskanç ve ahmak bakışlardan kaçarak yaratmaktır, hayat fırtınasınısesin hendesesine hapsetmektir" (19 Ocak 1967).

Ve Cemil Meriç bir yandan yaşayacak, bir yandan da giderek artan bir tempo ile hayatının geri kalan yirmi yılıboyunca yaratmayısürdürecektir.

* * *

Jurnal 2'nin ikinci yarısı, Cemil Meric'in düşüncelerini büyük bir ustalıkla sergilemeye devam ettiği yazılarla işlenmiştir. "Yazarın tek bir düşmanıvardır: bağnazlık. Düşüncenin bütün huysuzluklarına, bütün hoyratlıklarına, bütün çılgınlıklarına selam" diye gürler Cemil Meriç (18 Haziran 1974).

Yarım asır Avrupa düşüncesi ile uğraştıktan sonra kendi gerçeklerine döner. İçtimai haksızlıkların sona ermesini, liyakatin yerini bulmasını, acıçekenlerin gözyaşlarının dinmesini ister. 20

Hükümlerini tayin eden ihtiraslar değildir, mümkün olabildiğince tarafsızdır. Dogmaların peçesini sıyırmış, hakikatleri tenkit süzgecinden geçirmişbir insandır, dürüsttür, çok okumuş, çok düşünmüştür. Kısacasıbir entelektüeldir Cemil Meriç, yani her şeyden önce tenkitçidir. Dünyayıyeni baştan kuracağına inanır, içtimai bir sınıfın yol göstericisi olabilmeyi ister ve en önemlisi aklın, idrakin evrenselliğine inanır.

Zaman zaman karamsardır, çünkü hakikatlerin göreceliğinin farkındadır: "Düşündüklerimizin ne değeri var? Başkalarınıtedirgin etmek için sözde-hakikatlerinizi haykırmak terbiyesizlik" diye yazar... "Herkes bir mukaddese sarılmış, mukaddeslerin abes olduğunu nasıl iddia edebilirsin? Teklif edebileceğin hiçbir değer yok" (1 Ocak 1974).

Kaldıki gücü de tükenmektedir. "... bu entelektüellik, yani her şeyi gözümle görmek, hakikatleri pervasızca çağımın suratına haykırmak misyonunu başaracak güçte değilim" (9 Ağustos 1975). "Ruh bahçemde ümit başaklan bir bir kuruyor. Ne akla inanıyorum, ne ilme. Tevekkül güç, isyan vahim. Yoksa yaşayışımın tek tesellisi istikbale bir şeyler aktarmak, bu da elimde değil" (3 Ocak 1982).

Cemil Meriç obskürantizmle düşüncenin ezelî boğuşmasında hep düşüncenin yanında, hep hoşgörülü. Ona göre kimse hiçbir zaman küfr-ü mutlak içinde değildir, sadece herkesin beşerî tereddütleri vardır.

Yasak bölge tanımaz Cemil Meriç, en iyi manasıyla hümanisttir, kâinatın muammalarınıanlamak için hem dinlerin, hem felsefenin ışığından faydalanır, bütün bilgilere, bütün düşüncelere açıktır. Karşısında, çoğu zaman mutlak hakikati belli sloganlara icra ederek, savunduklariideolojiyi fıtrî bir imtiyaz olarak kendilerine mâleden oportünistler ve bunların etrafında kümelenen adsız ve şuursuz yığınlar vardır.

Cemil Meriç, kendisinin de dediği gibi, adeta mezarların ötesinden seslenmektedir çağdaşlarına. Zaafıda, gücü de

günlük tutkulardan uzak olmasından kaynaklanmaktadır.

"Topluma yol göstermek gibi küstah bir macera içinde yer alanlar, ister istemez o toplumun belli fertleri tarafından göklere çıkarılırken, menfaaatleri zedelenen birçoklarınca yok farzedilmeye mahkûmdurlar". (27 Mart 1983)

En içten dileğimiz Cemil Meric'in yol göstermek istediği bu toplumun giderek olgunlaşıp, bir ölçüde de olsa kadirşinas olmayıöğrenerek, onun bu hükmünü haksız çıkarmasıdır; onu göklere çıkarmak ya da yok farzetmek gibi ucuz bir çözüm yerine, onu okuması, onu mümkün olabildiğince objektif olarak değerlendirebilmesidir.

Jurnal 2'de yer alan mektuplar Lamia Hanım'a mektuplardan ibaret değil, Jurnal sayfalarıarasına serpiştirilmişyirmi kadar mektup daha var. Yine bu sayfalarda Cemil Meric'in "Bu Ülke" ve "Mağaradakiler" adlıeserlerine yazmışolduğu ithaf yazılardan örneklere rastlıyoruz.

Jurnal 2 aynızamanda, Cemil Meric'in anılarına dönerek, çocukluğunu ve gençlik yıllarınıdeğerlendirdiği özyaşam öyküsü nitelikli yazılarla da zenginleşmiş. ESerin en büyük zenginliklerinden birisi ise Cemil Meric'in kendi entelektüel kişiliğini ele aldığı, gerçek hüviyetini tespit etmeye çalıştığıyazılar, bir anlamda kendi müdafaasınıyaptığıhal tercümeleri.

Jurnal 2 dosyasındaki mektuplar da , yazılar da başlıksız. Mektuplara başlık konmasızaten sözkonusu olamazdı. Ama bazılarıbir dergi yazısıhaline dönüştürülmüş11 kadar mektup ve günlüğe sonradan başlıklar konmuş.

Aslında Cemil Meriç için, "yazılara başlık koymamak, asırlarıaşan bir doğu geleneğinin yarışuurlu mirası"dır, "okuyucuya bir keşfin zevkini tattırmak,... layık olanlara seslenmek arzusu"ndandır. Zaten her yazıadıile doğar Meric'e göre, insanlar gibi.

Biz yine de, mektup ve günlükleri yazıldıktan tarihlere göre yıllara ayırırken, 1966'dan 1983'e kadar devam eden Jurnal 2'deki yazılarıbaşlıklarla donattık, böylece hem yazıların içeriklerini, bazen de ana fikirlerini vurgulamak istedik, hem de başlıksız okunmasıdaha zor olabilecek hacimli bir metinler bütününün okunmasınıdaha zevkli, daha kolay kılmaya çalıştık.

Jurnal 2'de de, Jurnal I'de olduğu gibi esere herhangi bir müdahalede bulunmadık. Cemil Meric'in Jurnal 2 dosyasına yerleştirmişolduğu her mektup ve yazıyıolduğu gibi muhafaza ettik, metindeki isimleri değiştirmedik ya da kısaltmadık, başharfleriyle belirtilmişisimleri de metindeki şekliyle bıraktık. Mektuplar, yer yer, iki insan arasındaki özel ilişkileri, özel davranışlarıda dile getiriyordu, onun için taraflarırahatsız edebileceğini düşündüğümüz pek az kelime ve cümleyi metinden çıkarmak ihtiyacınıhissettik, bunu yaparken son derece titiz davranarak, bu ilişkinin mahiyeti hakkında okuyucuyu yanıltabilecek herhangi bir değişiklikten kaçındık.

Kitabın sonuna bir lügatçe koymayıve metinde geçen özel isimlerle ve belli başlıkavramlarla ilgili birer dizin hazarlamayiise yine gerçekleştiremedik. Ancak böyle bir çalışmanın yararlıolacağıdüşüncesindeyiz, onun için bu çalışmanın sadece ertelenmişolduğunu belirtmek isteriz.

Cemil Meric'in mektuplarıyla ilk defa yoğun bir biçimde karşılaşacak olan okuyucu için yararlıolduğuna inandığımız bu oldukça uzun girişyazımızınoktalarken Cemil Meric'e içten bir merhaba diyor ve sözü ona bırakıyoruz.

MAHMUT ALİMERtÇ İstanbul Dalyan, Ekim 1993

1966

LAMİA HANIM'A MEKTUPLAR

5 Ekim 1966

HER KADINDA SENİARADIM2

Şuh bir bahar sabahı, şuh ama düşman. Gülümseyişleri nispet verir gibi. Şuh bir bahar sabahı. Saadet, mevsimlerin dışında yaşamak. Mevsimler, meçhule giden kuşlar gibi seni uzaktan selamlayıp geçecek.

Ankara'dan kopar gibi ayrıldım. Tekerlekler rüyalarımıçiğniyordu. Ankara'dan kopar gibi ayrıldım. Ankara'da sen vardın. Ankara, sokaklarında kolkola dolaştığımız şehir. Ankara senin şehrin, ikimizin şehri. Bembeyaz bir sayfa idi

2 Jurnal 2 dosyasında bulunan Lamia Hamm'a Mektuplar, Cemil Meric'in, Antakya'da İngilizce öğretmenliği yapan Lamia Çataloğlu'na yollamışolduğu ve sonradan geri alarak Jurnal'ine yerleştirdiği hemen hepsi daktilo ile yazılmışmektuplardan oluşmaktadır. Mektupların tümünün dosyada yer alıp almadığım bilemiyoruz, bazımektupların Lamia Hamm'da kalmışolmasıda mümkün. Biz bu mektupları"Lamia Hamm'a Mektuplar" başlığıile ve her mektuba bir başlık vererek sunuyoruz.

Ankara. O şehirde kirli temiz hiçbir hatıram yoktu. O bembeyaz sayfaya hayatımızın en güzel şiirini yazdık. Ankara yoktu benim için. O hayal ülkesini halkeden sendin. Yuvama gurbete gider gibi döndüm. İstanbul'a ilk gelişimi hatırlıyorum. Fetih ümitleri ile dolu idim. Bir gazaya koşuyordum: dudaklarımda meçhulün yani senin susuzluğun. Aynıyollardan sekiz gün ara ile geçmiştik 41'de. Ve tren bizi hayata götürüyordu. Kader hain bir rejisör, seni 41'de tanıyabilirdim, 42'de tanımalıydım.

Aynışehirde iki insan yaşıyordu. Birbirleri için yaratılmışiki insan. Ve mustariptiler ve yalnızdılar ve bekliyorlardı. Romeo ile Jülyet'i daha muhteşem, daha bütün, daha pırıl pırıl yaşayabilirlerdi. Aynışehirde iki insan yaşıyordu. Yanyana idiler. Yanyana ve birbirlerinden habersiz. Kader kahkahalarla gülüyordu. Kahkahalarınımutlaka duymuşsundur. Ama kulaklarım sağırdılar. Bakışlarım belki de saçlarında, yanaklarında ürkek bir kelebek gibi dolaşmıştır. Ürkek ve aptal bir kelebek gibi. Görmeden.

Her kadında yalnız seni aradım, kiminde saçların vardı, kiminde tenin, kiminde kahkahanın bir parçası. Bütün yazdıklarım bir davetti, bir arayışdı. Sana açılan bir kucaktı, her kitabım. Ders verirken senin için konuşuyordum. Seni seviyorum dediğim her kadında sevdiğim sendin. Ve yoktun ortada.

Sana cehennemim ve cennetim dediğim zaman, Dantem benim, diye cevap vermiştin. Beatriçem, Dante'yi Beatrice yarattı. "Komedya" bir şükranın, bir hayranlığın, bir vecdin kasidesi. Çok yorgunum, Beatriçem benim. Asırlara değil, sana seslenmek istiyorum. Şöhretten, ebediyetten bana ne? İstiyorum ki, bütün yazdıklarımıve bütün yazacaklarımıyalnız sen okuyasın. Ben, bütün ilhamlarım, bütün rüyalarım, bütün vecitlerimle yalnız seni terennüm etmek, şarkılarımıyalnız senin için söylemek istiyorum. Seni tanıdıktan sonra bütün

28

insanlar küçük geliyor bana. Bütün sesleri çirkin buluyorum. Bütün kadınlar tenekeden, tahtadan, topraktanmışgibi geliyor.

Dört gün, dört gecede insanlığın Âdem'le başlayan macerasınıyaşadım. Sende bütün kadınlar vardı. Havva'ydın,' Meryem'din, Messalina'ydın. Ve sesin Hint ormanlarıgibi cıvıltılarla doluydu. Yıllarıaşınmışlibaslar gibi attım üzerimden. 18 yaşındaydım. 18 yaşındaydın. Zamana "geçme dur" diye haykırdım ve zaman saygıyla kapımızda durdu: dört gün dört gecede 4000 gün, 4000 gece yaşadık. Acılarıile, kıvranışlarıile, ürpertileri ile, zilletleri ile 4000 gün, 4000 gece.

Dün akşam sesin, batan bir gemiden geliyordu: S.O.S., S.O.S.. Ve bir alev gibi doluyordu içime. Ölümün daveti gibi ürpertici idi. Ürpertici ve lezzetli. Sirenlerin cazibesini, seni tanıdıktan sonra anladım. Karanlıklarda gel, diyordun, kimseye görünmeden gel. Neden? Ben İhtiyar Will gibi düşünmüyorum. Sevgim günahım değil, gururum. Lamiam, sesin yaralıbir ceylanınkine benzemesin. Ümitle, güvenle kıvılcımlaşsın.3

Lilliputlar Güliver'i zincirlemişler. Ve Samson'un saçlarınıkesmişseneler. Güliver o zincirleri bir silkinişte parçaladı. Ve Samson, kollarının eskisinden daha kuvvetli olduğunu hissediyor. Kuşkularından soyun, acılarınıyen ve bekle. Ölelim, diyorsun. Yaşayamazsak ölelim. Kendini bırakma ümitsizliğe, sen benim kuvvetim, sen beni hayata bağlayan neşe.

Sana kavuşmak için, senden ayrılmak zorundayım. Çalışmalıyım. Beraber olmak için paraya ihtiyacımız var. Kaderin

3 Cemil Meriç istanbul'da yaşamaktadır, Lamia Hanım Antakya'da. Mektuplar gider

'," gelir bu iki kent arasında, zaman zaman da telefonlaşma imkânıdoğar aralarında.

1! Ama telefonlaşmak kolay değildir çünkü Cemil Meric'in evinde henüz telefon

"^ yoktur. Mektuplarda sözü edilen ses, telefonun öteki uçundaki Lamia Hanım'm

: sesidir.

29

aşkdan intikamıbu. İçimde zaptedilmez bir öfke şahlanıyor. Daha kendime gelemedim. Sarhoşum. Sana güveniyorum, seninim, ümitle, ihtirasla, iştiyakla seninim.

Not: Saçının her telinden sorumlusun, her tebessümünden, her ıstırabından sorumlusun. Genç ve güzelsin, genç ve güzel kal. Ben de senin için neşeli olmağa, senin için kuvvetli olmağa çalışıyorum. Sana layık olmak istiyorum. Sana layık kalmak istiyorum. Bütünü ile senin.

6 Ekim 1966

BİLİYORUM KİBENİMSİN

"Ve gece bir deniz kızıgibiydi. Şarkılarla başladıyıldız yıldız; köpük, köpük. Kâh bir çöl rüzgârıgibi yakıcı, kâh bir çöl gecesi kadar serin. Hangi beste sözün mu$ikisiyle, sözün füsunuyla boy ölçüşebilir. Kelime kanattır, kelime buse.

Ve gece bir deniz kızıgibi başladı. Harikulade gözleri vardıgecenin. Ve saçlarıbir kucak alevdiler ve dudaklarında bütün yaralarıkapayan, bütün zilletlerin hatırasınısilen bir iksir. Neden Ülis, neden Ülis'in dostlarıdeniz kızlarına koşmazlar. Hayat da beynimizi kemirir, kalbimizi kemirir. Hem de çirkef bir kocakarı, şiirsiz, şarkısız. Sirenlere koşmamışÜlis, bir alay yavukluya dişi köpek cilveleri yapan Penelop'a koşmuş.

Ve gece senin gibi başladı. Avuçların avuçlarımda rüyasınıgördüğüm birer altın meyveydi, ölümsüzlük meyvesi. Birer güvercindi avuçların avuçlarımda, hayalimi uzak iklimlere kanatlandıran birer güvercin. O anda ölüm de hayat kadar

30

güzeldi.

Ve gece bir deniz kızıgibi bitti. Birden güneşbattıufkumda. Yıldızlarım camdan birer fener gibi kırıldı. Kaderin sunduğu kadehi hırçın ellerimle kırmamalıydım.."

Bu eski bir mektuptan bir parça. Antakya dönüşü yazılmış. Şöyle bitiyor: "Şimdi cinnetin eşiğindeyim. Uçurumlardan ıslak bir rüzgâr esiyor..."

Sonra dört gün, dört gece süren muhteşem bir rüya ve tekrar yalnızlık. Dün akşam tevekkül kokuyordu sesin, teslimiyet kokuyordu. Kendini alışkanlıkların kuştüyü yatağına bırakmışgibiydin. Antakya küçük insanlar, küçük iştihalar, küçük günahlar ülkesi. Sen hâlâ o rezil iklimdesin. Uyuşturan, pelteleştiren, sersemleten bir iklim. Bütün levisleriyle So-dom.

Dışarda yağmur çiseliyor. Yine şuh bir bahar sabahı. Kaçta kaçın benim? Kanımda, kafamda sen varsın. Sesin yetmiyor bana. Seni bütün olarak istiyorum, etinle, iskeletinle, rüyalarınla bütün. Ve yalnız benim olarak. Mazini kıskanıyorum. Halini kıskanıyorum. Kendini rahat hissetmen beni kudurtuyor. Anlarsan anla, ben anlayamıyorum. Acıduymaman için derimi yüzdürtürüm, ama ayrılığın seni üzmediğini, yaralamadığınıdüşünmek kanımıtepeme çıkartıyor. Üstelik buna imkân olmadığınıda biliyorum. Biliyorum ki, benimsin, yalnız benim, ebediyen benim. Dudaklarım, dudaklarına, tenim tenine, ruhum ruhuna alevden harflerle damgasınıvurmuştur. Bu damgayıancak ölüm silebilir. Biliyorum ki mustaripsin. Ekim, kasım, aralık, ocak.. O zamana kadar yaşayacak mıyım? Vaham benim. Yine susuzum, eskisinden daha susuzum. Belki uzviyetin isyanıbu, korkunç bir isyan.

Tepeden tırnağa öperek..

31

7 Ekim 1966

STENDHAL VE "AŞK ÜSTÜNE"

Yine şuh bir bahar sabahı. Ve yine yoksun. Akşam sesin ümitle ürperiyordu. Vaitlerle doluydu. Yalnızım diyorsun. Benimle olmadıktan sonra, beraber olmadıktan sonra yalnız olmak en güzeli. Yalnızlık ellerin kahrınıçekmekten bin kere daha güzel.

Hakkın var. Metin olmalıyız. Bu ilk bakışta suni bir ıstırap. Nasıl olsa geleceksin, nasıl olsa birbirimiziniz. Ama senin için acıçekmemek, sana ihanet etmek gibi bir şey geliyor bana. Acısaadetin bir nevi kefareti imişgibi geliyor. Unutmak ve avunmak ihanetlerin en büyüğüymüşgibi geliyor. Zaten bu gerginlik uzun süremez, sinirler çelikten de olsa gevşer. Ve sel yatağına çekilir. Çekilsin mi? Biliyorsun cananla beraber uyku uyunmaz. Aşk beslenmek ister, kalbimizle beslenir, uzviyetimizle beslenir. Aşk iki vücudun yanarak bir vücut haline gelişi.

Saint-Simon'u yeniden ele ald«n. Ama hiç sevmiyorum. Beni senden ayırıyor. Sonra sana göre bir kitap değil. Halbuki ben yalnız senin için yazmak, yalnız senin için yaratmak istiyorum. İçkiden nefret ediyorum. İçki seninle güzel. Bahardan nefret ediyorum. Bahar seninle muhteşem.

Bilirsin ki, frenlerim çok sert. Meçhule kanatlanan duygularımıbirden toprağa indirebilirim. Ama niçin? Çalışmak için, diyeceksin. Hep aynırezil dava. Paraya ihtiyacımız var. Dudaklarımda hep senin alay etmek için söylediğin Tamara türküsü. Parmaklarımda saçların. Ve içimde kokun. Hiçbir kadına, hiçbir erkeğe tahammül edemiyorum. Ne istiyorum senden? Bütün olarak seni. Sonra, sonra ölmek istiyorum. Bu şikayetler kaderi kızdırmasın. İnsan on sekiz yaşına dö-

32

nünce, kişiliği değişiyor. Biraz zayıfladım. Ama çelik gibiyim. Jimnastiğe başladım. Az sonra denize gireceğim. Yanan alnımıancak dalgalar serinletebilir. Yarın yeni bir kitaba başlayacağım: "Kadın ve Sosyalizm." Bu kitabısenin için yazacağım.

Şimdi Stendhal okuyalım seninle. Kitabın adı: "Aşk Üstüne". Stendhal yaman bir yazar. Yalınkılıç bir üslubu var: tok ve pırıltılı. "Kırmızıve Siyah"ıda seninle beraber okumak isterdim. Bütün sevdiğim kitaplar gibi. Birden Dante'yi hatırladım. Cehennem'in en güzel parçasıRimini Aşıkları. Bir aşk hikâyesi okuyan iki sevgili ve birleşen dudaklar. O gün daha fazla okuyamadılar, diyor Dante. Sonra öldürülen sevgililer ve Cehennemin kasırgasıiçinde boyuna birlikte kanat çırparak dolaşan iki kanatlıvücut.

"Kırmızıve Siyah" m Madam dö Renal'ısana ne kadar benzer bilmiyorum. Seni tanımadan önce çok severdim onu. Şefkatiyle, ihtirasıyla, günahları, vicdan azaplanıyla büyük kadın. Büyük yani bütün. Julien Sorel'den iğrenirim. Belki kıskanırım da onu, Ben bütün erkekleri kıskanırım. Kırmızıve Siyah'ın aşıklarıvar. Bu roman okununca biten kitaplardan değil, sizinle gelişen kitaplardan. Her okuyuşda yeni, her okuyuşda derin, senin gibi. Kırmızıve Siyah'ısana başka bir gün anlatacağım.

Ondokuzuncu asır Fransa'sında aşk üstüne binlerce kitap yazılmış. Ama bunlardan yalnız üçü yaşıyor: birini, büyük bir tarihçi, Michelet yazmış, ikincisi Balzac'ın, üçüncüsü Stendhal'ınki.

Michelet, kansıöldükten sonra kendisinden 23 yaşküçük bir kızla evlenir. Kitap baştan başa bir neşide, bir şükran neşidesi. "Evlenmenin Fizyolojisi" Balzac'ın ilk kapışılan eseri. Genç romancıya şöhretin kapılarınıbu roman açar. Hayâsız bir realizm. Stendhal, "eserimi yüz kişi okusun yeter" diyordu. On yılda on yedi okuyucu bulabildi. Romancı, kitabın bir geminin ambarında safra gibi kullanıldığınısöyler.

33

ZavallıStendhal. Sevdiği kadınlardan hemen hiçbirine sahip olamamış. Ama, sayısız metresi var. Kitap, yaşayan, acıçeken, gururu yaralanan, her türlü rüsvalığa aşina büyük bir psikologun müşahadelerini kelimeleştiriyor. Salonlarda yazmışkitabıStendhal. Önce bir konser programının arkasına çi-ziştirilen notlar, sonra hep aynıtitizlikle günü gününe kaydedilen intibalar. İskambil kâğıtlarına, kâğıt parçalarına... Duyguların ürkek kelebekler gibi kaçmasınıistememişüstat, hemen iğnelemişonları.

Aşk, Stendhal için bir ruh hastalığı. Yazar bu hastalığın bütün arazınıbüyük bir soğukkanlılıkla gözönüne serer. Adeta bir fizyolojistle karşıkarşıyayız. Ama her şeye rağmen kitap bir nevi jurnal. Yaşayan, yaralanan bir fikir adamının jurnali. Esere önsöz yazan bir Akademi azasına göre "aşkta kendi yarattığımız vehimden haz alırız" diyen Stendhal aşk hayatında bu inancın kurbanıoldu. Kadınların karşısında fazla hülyaya dalıyordu. Aşık olmak bir piyango bileti almak. Saadet, büyük ikramiyesi idi bu biletin. Stendhal'e göre sevmek, bütün hayal gücümüzü harekete geçirmektir. Aşkıdevam ettiren, kafa. Kadın var, sadece fiziktir ve yalnız görünce arzularsınız. Neden? Hayale hitap etmez de ondan. Aşkın tek yaratıcısıhayaldir, iki nevi muhayyile var. Biri yıldırım gibi çarpar insanı, sabırsızdır, her şeyi sevginin çıkarma kullanır ve hemen harekete zorlar. Öteki hayalperesttir, ağır işler, vefakârdır. Birincisinde kafa kalbin emrindedir. Stendhal'in meşhur kristalizasyon-billurlaşma teorisinin kaynağıbu. Billurlaştırmak, hayalin sevgiliye kendisinde olmayan vasıflar eklemesi ve onu süslemesi, gü-zelleştirmesidir. "Hangi güzellik akla gelse hemen sevgilimize kondururuz". Salzbourg tuzlalarına atılan kuru dallar, bir zaman sonra bir kristal hevengi olarak çıkartılırmış; artık dal kaybolurmuş, gözleri kamaşırmışinsanın. Kainatta farkına vardığımız her yeni güzellik, bizi hayrete düşüren bir keşif olup çıkar. Aa, deriz, tıpkıonun sesi, tıpkıonun bakışı, tıpkı

34

onun kahkahası. Kristalizasyon yüzünden günün birinde kendi yarattığımız bir hayale aşık olduğumuzu, hayretler içinde görürüz. Tecrübe güvensizlik yaratır. Gittikçe kristalizasyon kabiliyetimiz azalır. İkinci aşk, yozlaşmışbir aşktır. Hiçbir zaman on altıyaşının heyecanlarınıtekrar yaşayamaz. Aşkın hazları, ilham ettiği korkular ölçüsünde büyüktür. Korku, kıskançlık, mesut aşklarıcan sıkıntısından korur. Kavga da aşkıyaşatan olaylardan biri, başlıcası. Kafaya atılan şamdanlar can sıkıntısınıönler. Kadında hayal daha geniştir. Gergef başındaki kadın, hareket halindeki erkekden daha rahat kristalizasyon yapabilir. Kolay kadınlar bu kabiliyetten mahrumdurlar.

9 Ekim 1966

HAYRANLIK, ÜMİT VE ŞÜPHE

Karanlıktan gelen bir ses. Telaşlıve korkak: "Nasılsınız? Kısa konuşalım. Misafirlerim var.." Sonra başka sesler. Tırmalayan, yaralayan bir sürü ses. 24 saat bekledikten sonra üç dakika konuşamamak. Zaten ne konuşuyorduk ki? Telefonda bile başbaşa kakmamak, kozasınıyırtamamak. Gönlünü susturmak.

Stendhal aşkıdörde ayırıyor: Birincisi gerçek aşk. Yani amour-passion. Sana Abelard ile Heloise'den bahsetmiştim. Abelard Ortaçağın en büyük fikir adamlarından biri. Ve tabii rahip. Talebesi Heloise'e tutulur. Genç kızın dayısıAbelard'ıadamlarına yakalatıp korkunç bir ameliyata tâbi tutar.

Ama Heloise'in Abelard'a karşısevgisi ölünceye kadar devam eder. Amour-passion bu. Bütün şartlarıyenen, fiziğe aldırışetmeyen

bir nevi communion.

ikinci aşk bir övünme vesilesi: Amour-goût. Başkalarıiçin sevişilir, gösterişiçin sevişilir. Erkek genç ve güzel metresiyle fiyaka satacaktır. Kadın meşhur bir hergeleye sahip olmanın gururu içindedir. Yanlışanlattım, bu amour-vanite, yani aşka en az benzeyen aşk. Hatta çok defa fizik bir zevkle de hale-lenmeyen garip bir fuhuş.

Amour-goût: XVIII. asır Fransa'sındaki aşk. Bu tabloda gölgeler bile gül rengi. Nezaket, zerafet, kibarlık. Hırçınlık yok, fırtına yok, öfke yasak. Yapılacak her şey önceden bilinir. Soğuk ve cici bir minyatür. Amour-Passion başımıza belalar açar, bizi tehlikelere sürükler, rüsva eder. Amour-goût menfaatlerimizle çok iyi uyuşur. Bu zavallıaşkın da başlıca desteği gurur. Koltuk değneklerine dayanarak yürüyen tuhaf bir aşk.

Fizik aşk, malum. Etin ete hasreti. Başladığıyerde biter. Bütün aşklar aynıkanunlara uyar.

Aşkın başlangıcıhayranlık. Kimbilir ne büyük haz onunla sevişmek, deriz. Sonra ümit. Sevgilinin kemalatına dikkat kesilinir. Ümit, en çekingen kadının bile gözlerinden okunur. Aşk belli eder kendini, ilk kristalizasyon başlar. Aşkından emin olduğumuz bir kadınıdünyanın bütün*güzellikleri ile süsleriz. Saadetimizi ballandırdıkça ballandırırız. Beklemediğimiz anda harikulade bir armağana konmuşuzdur. Bizimdir veya mutlaka bizim olacaktır. Onu yücelttikçe yüceltiriz. Ve kırık dal, Salzbourg tuzlalarındaki gibi, bir kristal hevengi olur. Artık tabiat yalnız onunla güzeldir. Bir yolcu yaz günleri portakal bahçelerinin serinliğinden bahseder. Hemen ah, dersiniz böyle bir bahçede onunla beraber olabilsek. Arkadaşlarınızdan biri, avda kolunu kırar. İçinizden geçen şudur: ne olurdu benim kolum kırılsaydı, gelir, şefkatle tedavi ederdi. Onunla beraber olduktan sonra her acımukaddesdir. Yabaninin düşünceye vakti yok. Onun için, aşkıtanımaz. Çiftleşir ve geçer. Dişisi bir dişi hayvandır. Hassas bir kadın bütünü ile sever ve ancak

bütünü ile sevdiği zaman fizik haz duyar.

Sonra? Sonra şüphe doğar. Âşık hayranlıktan usanır. Sahip olmak ister, emin olmak ister. İlgisizlik görür, soğuklukla karşılaşır. Aşık, ümitlerinin hemen gerçekleşmediğini görerek, kuşkulanmağa başlar. Kendim başka zevklere verir, içer, gezer, okur. Ama görür ki, "o neşe kalmamışpeymanelerde." Büyük bir felaket korkusu içindedir, ikinci kristalizasyon başlar; beni seviyor. Evet, seviyor. Ve kristalizasyon sevgilide yeni cazibeler keşfetmeğe yönelir. Sonra yine şüphe canına okur, boğazına sarılır. Nefesi kesilir; ve dehşet içinde kekeler: acaba seviyor mu? Onsuz yaşayamam diye tutturur, zavallıâşık, başka hiçbir kadın onun kollarında tadacağım saadeti veremez bana, der. Bundan emindir. Bu emniyet, korkunç bir uçurumun kenarındaki bu yol, yani saadetle bedbahtlık arasındaki bu gi-diş-geliş, ikinci kristalizasyonun önemini arttırır. Âşık şu üç düşünce arasında yalpa vurur:

1. Dünyanın bütün cazibeleri onda,

2. Beni seviyor,

3. Aşkından nasıl emin olabilirim?

Bir vehme kurban gittiğini düşünmek, yani kristalizasyonun kısmen de olsa bozulmasıaşık için acıların en büyüğü, insan kristalizasyonun bütününden şüpheye düşer.

Aşkın doğmasıiçin minnacık bir ümit yeter, iki üç gün sonra sönebilir ümit, ama aşk bir kere doğmuştur. Âşık felaketlerin acısınıtatmışsa, hassas ve hayalperestse, başka kadınlardan ümidi kesmişse, sevdiğine karşıderin bir hayranlık duyuyorsa hiçbir bayağıhaz, hiçbir gündelik eğlence onu ikinci kris-talizasyondan alıkoyamaz. Günün birinde sevgilisinin hoşuna gideceğini tahayyül etmek herhangi bir kadınla vuslattan daha çok hoşuna gider. Kadın bu devrede açıktan açığa hakaret etmedikçe, ümitlerini kırmadıkça kristalizasyon devam eder. Yaşlıların kristalizasyona gitmesi için kuvvetle ümit etmeleri şarttır. Aşkın devamınısağlayan, ikinci kristalizasyon. Her

an sevmek veya ölmek heyecanı. Bu heyecan insanın içine kök salar. Kanına karışır. Karakter ne kadar kuvvetli ise, vefasızlığa o kadar az kabiliyetlidir. Çabucak teslim olan kadınlar için böyle bir kristalizasyon pek nadiren bahis konusudur. İkinci kristalizasyondan sonra, yabancılar tuzlaya düşen dalıtanıyamazlar artık. Dal, göremedikleri kristallerle süslenmiştir. Yahut onların meziyet saymadığımeziyetlerle halelidir. Yalnız sevenin gönlü, sevilende sonsuz meziyetler bulur ve görür. Demek yedi merhale var aşkta:

1. Hayranlık. 2. Onunla olmak ne büyük haz. 3. Ümit. 4. Aşk doğmuştur. 5. İlk kristalizasyon. 6. Şüphenin belirişi. 7. İkinci kristalizasyon. Birinci merhale ile ikincisi arasında bir yıl geçebilir. İkiyle üç arasında bir ay. Ümit belirmezse yavaşyavaşikinci merhale sönüp gider. Üçle dört arasındaki zaman bir göz açıp kapayıncaya kadar geçer. Dörtle beşarasında fasıla yok. Altıyla yedi arasında da öyle. Aşk fievre'e benzer, iradenin dışında doğar ve ölür. Aşkm yaşıolmaz. Madam dü Deffant ile Horace Walpole'un aşkı.

Denize gireceğim. Haydi eyvallah.

10 Ekim 1966/Saat9.35

HENÜZ DİYALOGA BAŞLAYAMADIK

Ya gelmezse? Gelmezse öldürürüm. On on beşgün önce, tam bu dakikalarda, dünyanın en bahtiyar insanlarından biriydim. Yanımdaydmız. Ve önümüzde ebediyet kadar uzun günler vardı: Her anıebediyete bedel günler. Westminister-Hall'de, yanılmıyorsam birinci Charles Stuart'ın hatırasıyla ilgili bir 38

cümle, hafızamırahatsız ediyor: baltayla oynamaymız. Balta, Stuart için kelleler koparan bir silahdı. Ve kellesi baltayla koparıldı. Baltayla oynamaymız.

Size rastladığım zaman, içimde yeni kapanan bir yara vardı. Bir kadınıkalabalık bir gazinoda tokatlamıştım. Öldürülmeğe değmezdi. Tokatlanmağa da değmezdi. Ben genişhayalli adamım. Herhangi bir dal parçasını, herhangi bir iskeleti kristallerde donatacak kadar zengin bir iç dünyam var.

İstediğimi sevebilirim. Yalnız büyüyü bozmak güç. Size rastladığım zaman, yorgundum. Ve arıyordum. Beklenileni, ümit edilmeyeni. Sesiniz bir vaatti, bir müjde idi. Aşkın birinci safhası, merhabanızla başladı. İşte rüyalarımın kadınıdedim. Orada ne arıyordunuz? Burasıbeni ilgilendirmiyordu. Orasıyoktu artık. Başbaşa kaldığımız insansız bir vuslat yuvasıidi her yer. İkinci gece, büsbütün benimdiniz. Sonra Antakya'dan kaçış. Saadetten, kaderden, sizden. Ve o kısa mülakat aylarımızehreden bir azap oldu. Pafnüs ile Tais hikâyesi. Hazineyi bir canavar bekliyordu. Bir hatta iki canavar. Ve acaba hazine.. Aradan bir buçuk yıl geçti. Sizi unutamıyordum. Kristali-zasyonun ikinci safhasıAntakya'da başladı. Şüphe, kıskançlık, nefret, nihayet İstanbul. Benim için nesiniz? Her şey ve hiçbir şey. Belki çaldığım son kapı. Kristalizasyon devam ediyor. Halbuki vücudunuzu avucumun içi gibi biliyorum. Ne zaaflarınız, ne kuvvetleriniz meçhulüm. Benimsiniz. Benim oldunuz. Benim olacaksınız. Ama yine de okunmamışbir kitap gibisiniz. Yegânesiniz. Ve yegâneyim. Günlerim sizinle başlıyor ve sizinle bitiyor. Dal, bir tuzlaya değil, bir yangına düştü.

Akşam, misafirlerim vardı. Bir kurmay albayla karısı. Kadının adıLamia idi. Genç, güzel bir kadın. Albay adi bir çapkın. Kadın bedbaht. Senin ismini taşıyor diye kadına iltifatta bulundum. Ve bir an, ilhamım kanatlandı. Konuştum. Evvelsi akşam misafirlerim vardı. Konuşmadım ve sofrada uyudum. Misafirler içinde sana benzeyen yoktu çünkü. Herkesden

kaçıyorum. Belki aşkın güzelliği burada. Yalnız senin olmak istiyorum. Vücudumla, kafamla, duygularımla. Üç gündür denize giriyorum. Jimnastik yapıyorum. Bir hayli zayıfladım. Bütün bunlar senin için. istiyorum ki yanında erkeklerin en güzeli, en güçlüsü, en harikuladesi olayım. Bir gazetede her gün yazıyazmamıteklif ettiler. Sırf senin için yazmağıdüşündüm. Ama birden bir sözün geldi aklıma: Senin için yükselmek istiyorum, demiştim, benimle iftihar etmeni istiyorum. Daha nereye yükseleceksin diye cevap vermiştin. Eski Yunanıyaratan harikulade kadınlar Lais, Lamya, Frine senin kadar mükemmel miydiler? Sen ki, on altısında bir çocuktan daha saf ve bir Messalina'dan daha günahkârsın, uçurumum, göğüm benim.. Dün telefon kulağıma müjdelerin en güzelini fısıldadı: yakında buluşacağız. Karanlıklarıdağıtan ve zindanımın duvarlarınıyıkan bir müjde bu. Tepeden tırnağa kadar alev, arzu, ihtiras, şefkat ve şehvet. Tepeden tırnağa kadar sabırsızlık, heyecan ve ürperti içinde bekliyorum.

Mektubunu almadım daha. Telefon bir hayli muziplikler yapıyor. Ankara'da bir akşam seni beklemek için randevumu kaçırdım. Misafirlerim vardı, lokantada bekleyip gitmişler, istanbul daha da karışık; bu semtteki dostlardan hiçbirinin telefonu yok. Emrimde bir telefon var, fakat kullanamam. Bazan üç dakika sesini duymak için akla gelmedik müşkülleri yenmek gerekiyor. Mesela tam misafirlerle otururken çıkıp iki saat kaybolmak. Sesini duymak için daha büyük hünerler de gösteririm. Bu bir şikâyet değil, bir ilan-ıaşk. Yine şuh bir bahar sabahı, yine damarlarımdaki kan arzu ile tomurcuk-laşıyor. (...)4 Ay sonunda mutlaka bekliyorum. Yoksa her türlü çılgınlığıyapabilirim. Cinayetlerin her türlüsü bana oyuncak gibi geliyor. Belki suç baharda. Henüz diyaloga başlayamadık.

4 Metinlerde hiçbir değişiklik sözkönusu olmamasına rağmen, zaman zaman bazıkelime ve cümleler metinden çıkarılmıştır. Parantez içine alınmışüç nokta (...) bu çıkarmalarıgöstermektedir.

Daha doğrusu yirmi ay önce başlayan diyalog devam ediyor. Mektuplarıdüzeltmiyorum, Kortan'da sana yazdırdığım gibi yazdırıyorum. "Kadın ve Sosyalizm"e başladım. Bugün si-zinkilerle görüşeceğim. Senin bir parçan olduklarıiçin çok özledim onlarıda. Ve ancak onlara tahammül edebileceğimi umuyorum. Kadınım benim, ihtirasla.

11 Ekim 1966

AŞKA GİDEN YOL DİKENLİ

Sesin yine Hint ormanlarıgibi. Esrarlıcıvıltılarla dolu. Kalbinin derinliklerinden geliyor. Kalbinin yani kalbimin. Rüyada mıyım diyorum. Kendi kendimle mi konuşmaktayım? Daha içli, daha kadın, bir bakıma daha cesur bir ben. Dün akşama kadar seninle doluydum. Ağzıma kadar seninle doluydum. Kadehle mey kaynaşmıştılar. Oturduğun koltuğu perestişle okşadım. Ve eski sevgilerime, eski hayal kırıklıklarıma, eski hatıralarıma sığındım. Belki senden kaçmak, belki seni bulmak için. Jurnalimde hep sen vardın. 62'de sen, 63'de sen, 64'de sen.

Bir cin, bir prensese büyü yapmıştı. Senin o mezbeledeki hayatınıbaşka türlü izah edemiyordum. Ben gönlünü feda ederek o masal melikesini kurtaran şehzade. Sevmek için yaratılmıştın. Bütününle sevmek ve bütününle sevilmek. Maziden ancak yanarak temizlenilebilir. Gözyaşlarında yıkanılarak temizlenilir.

Dün akşama kadar, seninle doluydum. Dağlara, taşlara adınıhaykırmak istiyordum. Sen olmayan hiçbir şeye tahammülüm yoktu. Dudak dudağa ölmek veya dudak dudağa yaşamak.

4İ

Kendimi sana layık görmüyordum. Gençliğim, allahsız bir çölde akıp giden başıboşbir ırmaktı. Sularında sen yıkanmalıydın. Sana yazdıklarımdan utanıyordum. Kelimeler neden kâğıdıyakmıyorlardı? Neden içimdeki yangını, içimdeki coşkunluğu sese kalbedemiyordum? ilk defa olarak Tur-u Sina'daki Musa'nın aczi içindeydim. Gözlerim kamaşmıştı. Ve kekeliyordum. İlk defa olarak anlıyordum Oscar Wilde'i: Oduncu ormanda gördüğü perilerden söz edermişher akşam. Bir akşam gerçekten bir peri görmüşve nutku tutulmuş. Sana hislerimi bütün coşkuluğu ile anlatmaktan korkuyordum. Ya beni küçümserse diyordum, ya zayıf bulursa, ya sevmezse? Ama sevginin maskeye ihtiyacıyoktu, koltuk değneklerine ihtiyacıyoktu. Tekdim. Ve beni bütünümle seviyordun. Sevmeğe mahkumdun. Yalnız beni sevmiştin ve yalnız beni sevecektin. Bu senin ilk ve son aşkındı. Sonra birden çirkin bir hayalet dünyamızindan ediyordu. Ohumsun benim demiştin, dudakların bu hitabıyalnız benim için mi kullanmıştıacaba? Her şeyi kırıp dökmek istiyordum. Sonra tekrar sesini duyuyordum: bir pınar sesi kadar berraktı, bir kuşcıvıltısıkadar bakir. Tais, Taisim benim.

Saat dörtte Babür geldi. Dolaşmağa^ıktık. İstanbul'a geldim geleli, ilk defa olarak seni yakından tanıyan biri ile başbaşa idim. Aşk insanıgerçekten çocuklaştırıyor. Babür seninle olan dostluğumuzun tehlikelerinden söz açtı. Veysi'nin ezginliğinden söz açtı. Tatsız bir konuşma. Biraz şantaj kokuyordu sözleri. Kapanmasınıistediğim maziyi tekrar hatırlattı. Bilmediğim bazısahneleri anlattı. Babür inanan veya inanmışgörünen bir adam. Yani yobaz. Dostluğumuz menfaati icabı. Ama bunu istismar etmek istiyor. Bu küstahlığın hudutlarınereye varacak bilmiyorum? Fakat ihtiyatlıolmak zorundayız. Ben bu adamıseni sevdiğim için muhitime soktum. Dün kötü bir akşam geçirdim. Seni değil, Babür'ü düşündüm. Babür'ü yani realiteyi. Ne yapabilirdik, ne yapabilirdi? Veysi senin

çocuğun. Ve iyi bir çocuk. Ona karşıkayıtsız kalamam. Ben bu üç insanı, Veysi'yi, Ayşe'yi, Babür'ü küçültecek, bu üç insanın yüzünü kızartacak, onlarıannelerinden utandıracak her hareketi cinayet sayarım. Daha ilk görüşmemizde saadetimi başkalarının ıstırabıüzerine kuramam demiştim. Kayam, mazi bütün acılığıyla her an karşımıza çıkıyor. Ondan nasıl kurtulacağız?

Masamın başına bu acıdüşüncelerle geçtim. 5 Ekim tarihli iki mektubun bütün sisleri dağıttı. Maziden kurtulmuştuk bile. Ormanda uyuyan güzelim benim. Sen ömür boyu bir kâbusu yaşamıştın. Anlaşılmamıştın, sevilmemiştin. Beklediğin şehzade biraz geç geldi. Biraz yorgun, ama masallardakinden çok daha ateşli.

Ben seni değil, kendimi kurtardım. Kendi rüyamı. Gerçekte fazileti, masumiyeti kurtardım. Sen kalbi bir gözyaşıkadar temiz ve bir çocuk bakışıkadar aydınlık bir insansın. Çöldeki kaynaktan çakallar su içmiş. Kaynağa ne? Kaynak daima serin, daima temiz. Babür'e teşekkür borçluyum. Seninle öyle doluydum ki, kafatasım çatlayacaktı.'Damarlarımda akan kan, sendin. Göğüs boşluğumdaki kalp senin kalbindi. Damarlarım çatlayacak, göğsüm yarılacaktı. Seni teneffüs ediyordum. Babür beni gökten yere indirdi. Gökte seninle kanat çırpıyorduk. Rimini aşıklarıgibi. Ve hava kasırgalıydı. O gün daha fazla okuyamadılar diyordu. Dudaklarında ruhlarıkaynaştı. Sonra canavar bir kocanın kılıcıiki sevgiliyi toprağa çiviledi. Nerede o canavar koca?

Bir gece hummasız yaşadım. Belki humma daha güzeldi. Ne belkisi? Ama uzviyet ne kadar dayanabilir bu gerginliğe? Babür'e teşekkür borçluyum. (...) Ben o hummanın içinde erimek istiyorum. O alevin içinde yanmak, kül olmak biricik muradım. Kül olmak, ışık olmak, efsane olmak. Romeo ile Jülyet ne kadar yaşadılar. Bir gece. Biz hâlâ yaşıyoruz. Dudaklarımda dudaklarının, parmaklarımda teninin, kulakla-

43

rımda sesinin lezzeti. Ben senim, sen bensin. Aynıkorkulan, aynıheyecanları, aynıacılarıyaşıyoruz. Cennete arafdan girilir. Arafdan ve cehennemden. Santa Maria Magdalena, İsa'nın yaralıayaklarınıgözyaşlarıyla yıkadıve saçlarıyla kuruladı. Santa Mariam benim. Gerçek bir nedametin fazilete çevirmeyeceği hiçbir günah yok. Santa Maria İsa'yıgeç tanıdı. Suç onun değil, İsa'nın. Aşka giden yol daima dikenlidir. Aşka ve kutsiyete. Bir alev denizinden geçilerek varılan vuslat, gerçek vuslattır. Bütün azizeler günah berzahından geçtiler. Günah ve çile berzahından. Marionum benim. Didier seni bekliyor. Günahlar gözyaşlarmda yıkanır dedim. Gözyaşlannda yani aşkta. Sevmek tanrılaşmaktır. Tanrı'nın günahıolmaz. Ama bütün benliğinle seveceksin. Ölesiye seveceksin. Dişi bir köpeğin ihtilacıdeğil, sevgi. Mektubunu bir Heloise imzalayabilirdi. Bir Heloise, bir Sainte-Therese veya bir Tais. Şimdi senden ayrıyaşadığım son sekiz on saat içersinde düşündüklerimi kelimeleştirdiğim için utanıyorum. Senin için, senin saadetin için, senin gözyaşlarının dinmesi için, senin yüzünün kızarmamasıiçin kendimi her an feda edebilirim. Senin için çarmıha gerilebilirim, Santa Mariam. Ama bütün bu küçük hesaplardan, bütün \yısivrisinek vızıltılarından bize ne? İnsanlara ne borçluyuz? Hiç. Tesadüfen bizi tanımalarıhayatlarının tek şerefi, tek hadisesi, tek manası. Onlara ne borçluyuz ki? Senin dokunduğun, seni tanıyan her şey kutsal olmasa idi.. Geçelim.

Yalnızsın ve benimlesin. Beni çıldırtan çok az yalnız kalmak. Çok az yalnızım ama daima seninleyim. Bu itibarla etrafımda-kilerin boğazına sarılmak, onlarıyok etmek istiyorum. Rüyamıbozuyorlar. Ölmeyelim, Santa Mariam yahut tek başımıza ölmeyelim. Bu sabah senden koptuğumu sanıyordum, kurtuldu ya diyordum, çocuklarına döner. Ve ben çamurdan koparıp vazosuna koyduğum bu muhteşem zambağın hatırasınıminnetle yadederim. Mektubun yeniden büyüledi beni. Bu zambağın saksısı

44

kalbim. Bu zambak bütün ihtişamıile ancak benim göğsümde açabilir. Yeniden rüyamın, hummamın içindeyim. Evet, ben de delirmekten korkuyorum, yaşayamamaktan korkuyorum. Kilometrelerce uzakta aynıstırabıyaşıyoruz. Ben içmiyorum da. Sensiz içmek, sensiz gülmek, sensiz huzur bana ihanet gibi geliyor. Keşke dudak dudağa can verseydik.

Eğer her mektubun böyle alevle yazîacaksa ben nasıl dayanacağım? Yine şuh bir bahar sabahı. Ekim sonunu Mesih bekler gibi bekliyorum. Mektupların, mektupların alev alev. Kalbini kâğıda işleyebiliyorsun. Benim, bütün kadınlarıkendinde toplayan kadınım. Bana layık ol. Bana layık kal. Diriyim, kuvvetliyim, ümitle; ihtirasla doluyum. Yalnız seninim. Ve yalnız beni düşündüğün müddetçe aşkımızın ömrü ebedidir. Büyüyü ancak ihanetin bozar. Manevi ihanetin. Bir an için gözbebeklerinde raksedecek herhangi bir yabancıhayal, o zaman bu rüya kâbusa döner ve bir uçurumun kenarında uyanırsın. Seni bütün olarak istiyorum, günahlarınla, mazinle, rüyalarınla istiyorum. O mazi olmasa bugün bu kadar benim olmazdın. Bana susuzsun, bana yani sevgiye, temize ve hudutsuza. Bir akşamın için ruhumu Mefisto'ya verirdim. Fakat sen yalnız bir akşam değilsin. Keşke binlerce ruhum olsa, her akşamın için birini verebilsem. Seni, kadınların en güzeli, bütün ruhumla seviyorum. Hem on sekiz yaşın çılgınlığı, hem 48'in susuzluğu ile seviyorum. Nasıl istersen öyle seviyorum. Ve emrediyorum, sahibin olarak, kurtarıcın olarak, erkeğin olarak: yaşayacaksın, yaşayacaksın, kendine bakacaksın. Geceleri uykusuzluk yok, içki azaltılacak, sigara azaltılacak. Gerçekten seviyorsan fedakârlıklara alışmalısın. Aşk fedakârlık demek. En küçük nazlarınıfeda edemiyorsan, alışkanlıklar seni tehlikeden tehlikeye atabilir. O zaman ben yokum. Sevgilimden zalim bir riyazet istemiyorum. Kendine bak. Aşkımıza layık ol. Aşka layık ol. Bu akşam sesini duymağa çalışacağım, içinde eriyerek.

45

12 Ekim 1966 / Saat 10.00

HAYATIM BİR TRAJEDİ

Tam başlarken Halil bey geldi. Meşhur komprador dostumuz. Çok zayıflamışbuldu beni. Gerçekten de yemiyor, içmiyorum. Hâlâ bir rüyanın içindeyim. Hâlâ yanıyorum. İçimde hep aynızalim korku: yaşayacak mıyım? Ya uzviyetim bana oyun ederse? Her ayak sesi, beynimde korkunç akisler yaratıyor. Seninle yalnız kalmak, yalnız seni düşünmek, ağlamak, ağlamak istiyorum. Gözyaşlarımda erimek, senin için akan gözyaşlarımda, seninle dolu gözyaşlarımda. Sinirimlerim kopacak gibi gergin. Ve düşüncelerim alevden bulutlar gibi. İlk defa olarak Kerem'i anlıyorum. Stendhal'i anlıyorum. Aşk bir hastalık. Hem de öldüren bir hastalık.

Kadın hiçbir zaman birkaç nefes çekilip atılan bir sigara olmadı, benim için. İçindeki şarap tüketilince fırlatılan bir kadeh olmadı. Aşkın ta kendisiydim. Bu değil sana söylemek istediğim, bunlar değil. Bunlarızaten biliyorsun. Trajedimi defalarca dinledin. Dinlemesen tie sezerdin. Beni bütün yaralarımla tanıyorsun. Bütün yaralarım, bütün zilletlerim, bütün hayalkırıklıklarımla. Yine ayak sesleri ve kopan tel ve kesilen ahenk ve kainata küfür ve Tanrı'ya isyan...

On üç ikinci kânun 1942. Genç bir adam bir kapıyıçalıyor. Şefkata susuz, hayata susuz. Hapishane, dostların ihaneti, kopuşlar, yuvarlanışlar. Tenin açlığı, ruhun açlığıve anlaşılmayan bir kalp ve anlaşılmayan bir kafa ve anlaşılmayan bir vücut. Bir pansiyon odasmdadır. Koca şehirde yapayalnız. Dehasıyla yalnız, kültürüyle yalnız, ıstıraplarıylâ yalnız. On üç ikinci kânun 1942. Ve tahta kapıyı, bir mezarın kapısınıçalar gibi yumruklayan eller. Soğuk bir kışgünü. Sırtında paltosu var mıydı, hatırlamıyor. Belki bir dosta iki kadeh rakı

ısmarlamak için satmıştır. Bütün hayatıvermekle geçti. Bilgisini, zamanım, kalbini. Başkalarında yaşadı, başkalarıiçin yaşadı. Kendisinin olmayan bir dava yüzünden damgalandı. Ve uğrunda çarmıha gerildikleri onu taşladılar. Hayatıbir delinin yazdığıhikâye. O çakalların bile içmediği bir kaynak. Karşısına çıkan kadından hoşlanmıyor. Evden hoşlanmıyor. Dekordan hoşlanmıyor. Ama o kadar yalnız ki. Sonra minnetle dolu yıllar. Minnetle ve mihnetle, iki kutbun karşılaşması. Ben heyecandım, spontaneite'idim, şiirdim, bohemdim. Karım, sakin bir yaz akşamı. Fırtmasız bir liman, iki insan birbirinden bu kadar farklıolabilirdi. Önceleri bir manastıra girişgibiydi bu izdivaç. Uzun süren bir ıstıraptan başka bir ıstıraba, bir zilletden bir zillete geçişgibiydi. Bütün kadınlarıseviyordum ve bütün kadınlara düşmandım. Çaldığım hiçbir kapıaçıl-mamışdı. Kazara çaldığım tek kapıaçıldı. Belki evlenmesem bir sabah gazetesinde bir intihar haberi okurdunuz. 24 yaşlarında bir üniversite talebesi v.s. Karım benimle evlenmeğe nasıl cesaret etti, hâlâ anlamıyorum. Ya çok zekiydi, ya çok ahmak. Ben herhangi bir meçhul değildim. Kasırga idim. Hayretim hayranlık oldu. Adeta biz mümkün olmayanıbaşardık. Bu kahkahalarla gülünecek izdivaç en iyimser tahminlerle bir mevsim sürerdi. Aracılık yapan sözde dostlar bile, "adam diyorlardı, hele bir evlen. Sırtında yumurta küfesi yok ya. Sen erkeksin." Karım mükemmel bir anneydi. Bayağıtarafıyoktu, temizdi, safdı, eski Roma'nın istikrarını, üstünlüğünü yapan feragatkâr, vazifeşinas kadınlardan biri. Kasırgadan kaçmak isteyene her geminin güvenle sığınacağıbir liman. Ben kasırgaya susuzdum. Kendimi kitapların zindanına gömdüm, kitapların ve vazifemin. Korkunç bir mücadele oldu bu. Fren, fren, fren. Sizi intihardan kurtaran bir insanıhayalkınklığıma uğratmamak. Ben en küçük borçlarınıgerekirse kanıyla ödeyen adamım. Madem ki, sevebileceklerim anlamamıştıbeni, madem ki, ruhumu Me-

fisto'ya satar gibi evlenmiştim, madem ki bahtiyar olamayacaktım, bir başkasınıbahtiyar etmeliydim. Bu da bahtiyar olmanın bir başka yolu idi. Zaten ben daima başkalarında bahtiyar olmuştum, başkalarıyla bahtiyar olmuştum. Bu satırlarıyazdığım masada oğlumun beşiği dururdu. Neler çektiğimi anlatamam. Verdiğim sözden dönmemek için harcadığım gayretle birkaç Himala'yıdevirebilirdim.

Yine şuh bir sonbahar günü. Bu dekor benim kalverim. Ben burada yıllarca çarmıha gerildim. Bir kere ölmemek için bin kere ölüm. Bu şahane dekor içinde Hazreti Eyüb'ün gübre yığınınıhasretle aradım yıllarca. Ve bu şahane dekordan kaçtım. Vebadan kaçar gibi, bedduadan kaçar gibi. Bu plajda geçen dakikalar kuduz bir köpeğin zehrinden daha çıldırtıcıdır, Manastır, hastahane veya hapishane... dünyanın bu en güzel manzarasından daha iç açıcıidiler. Öldürmememek için ölmek. Peki ölürsen başkalarıölmeyecek mi? Kader müstehzi bir rejisör. Bu satırlarıkarımın önünde yazdırdım. Ve haksız mıyım dîye sordum ona, hayır dedi. Seni yaralıyor muyum dedim, hayır dedi. Ben iki buçuk liraya bütün mukaddesatlarınısatmağa amade bu garip muhitte feragatimle deliydim. Plajın yarısıkarımındı. Ve ekmek parası*kazanmak için günde on iki saat çalışıyordum. Aç yattığımız oldu. Kadından yalnız şefkat istiyordum. Yalnız şefkat ve bir kucak et. Feragatimi aktörlük sanıyorlardı. Aktörlük veya eşeklik. Ben jigolo değildim. Belki jigoloydum, ama bir minnetin, bir sempatinin azat kabul etmez jigolosu. Veren jigolo. Her şeyi veren ve hiçbir şeyi istemeyen. Kültürüm, karımda takdir uyandırıyordu şüphesiz. Ama bu Tanrı'ya karşıduyulan hayranlık gibi müphem bir takdirdi. Bir teslimiyet, bir seziş. Kuvvetli bir erkektim. Karım için lüzumundan çok fazla kuvvetli. Yani meziyetlerim, kimseye benzemeyen taraflarım, bütün çağdaşlarımdan üstün taraflarım onun nazarında bir lüks bile değildi. O bunlar olmadan da mükemmel bir zevce olabilirdi.

Hatta belki rahatsız da oluyordu bu lüksden. Hayatım bir trajedidir. Birinci perde evleninceye kadar geçen zaman. Yıldızsız, allahsız, cıvıltısız, katran gibi bir gece. Vıcık vıcık ıstırap. Birkaç şehri fethe yeten bir enerji yeldeğirmenlerine saldırmakla harcanır. İkinci perde izdivaçla başlar, daha büyük, daha derin, daha uzun acılar. Fakat vahalarıolan bir çöl bu. Ve göğü yıldızlarla dolu: çocuklarım, kitaplarım. Nihayet trajedinin son perdesi seninle başlar. Bakalım nasıl bitecek?

13 Ekim 1966 / Saat 9.45

MEKTUPLARIN BÜYÜLÜ BÎR AYNA

Kendimi bir mektupta seyrettim. Büyülü bir ayna idi bu. Bu aynada bütün paslarından arınmışve tanrılaşmışbir Cemil Meriç vardı. Senin Cemil'in. Bu aynada ikimiz vardık. Eriyen, dağılan, kaynaşan ikimiz. Abelard ile Heloise'i hatırladım.

Türkçenin musikisini senin sesinde tattım. Parçam olmasan kıskanırdım seni. Kelimeler benim ülkem. Kelimeler içine gönlümü doldurduğum birer kadeh. Kelimeler benim kö-lemdiler. Ama onlar da kıskanç. Ben artık kelimelerde değil, sende yaşamak istiyorum. Kelimelerin dışında yaşamak. Sen kelimelerden de güzelsin. Ve kelimeler senin dudaklarında güzel. Onlarıda senin emrine veriyorum. İlk defa, ilk defa çırılçıplağım. Kalbim kansız bir kılıç. Bütün zırhlarımdan soyundum. Hk defa Tann'nın içinde kaybolan büyük mistikleri anlıyorum. Biz alevden iki ırmak gibi birbirimize karıştık.

Daha yanacağız sevgilim benim. Ruhlaşıncaya kadar ya-

nacağız. Bu bir ceza mı, belki de. Gafletimizin cezası. Biz elest bezminde birbirimizindik. İlk merhabadan sonra benim olmalıydın. Kanunlardan bize ne idi. Rüsvalığıgöze almayan sevmemeli. Rüsvalık yani kendine saygı. Yani tanrılaşmak. Yani bütünüyle, kalbiyle, kafasıyla yaşamak ve milyonlarca domuza zirveden acıyarak bakmak. Eflatunun mağarasınıbilirsin. İnsanlar karanlık bir mağaraya zincirli, sırtlarıkapıya dönük ve duvarda gölgeler. Âşk bu zinciri kıran büyü. Ma-ğaradakiler öylesine alışmışki karanlığa, kurtulanlarıküfürleri ile kovarlar. Sen yanımda olsan fetihten fethe koşardım. Şimdi yalnız seni düşünüyorum ve dudaklarımdan tek cümle dökülüyor, ölünceye kadar bu tek cümledeyim ben: Seni seviyorum, canım benim, kirinle, pasınla, ıstırabınla, kırk beşyaşınla seviyorum.

Auguste Comte'u küçümsemiyorum artık. Comte çağının en büyük zekâsıidi, Clotilde sokaktaki kadın. Serseri bir kocadan arta kalmış, otuz yaşında bir dişi. Comte 45'inde idi. Seviştiler. Sert, hırçın ve bir matematik formülü kadar katı, bir matematik formülü kadar şiirsiz Gomte, Clotilde'i tanıdıktan sonra peygamberleşti. Yeni bir din kurdu. Clotilde, Comte'un bütün şakirtleri için brtr Tanrıçadır. Bugün Clo-tilde'in hatırasıönünde ben de, huşu ile eğiliyorum. Comte'u Clotilde yarattı, Clotilde'i Comte.

Clotilde'im benim. Hayır. Lamiam, ben Clotilde'in bütün mektuplarınıokudum. İçinde bir zerre aşk yoktu. Yani sen yoktun. Batıtanımaz aşkı. Tristan ve İseult bir kocakarımasalı. Sevişirler. Çünkü yanlışlıkla bir aşk iksiri içmişlerdir. Aşkın kendisinden büyük iksir olur mu? İksir birbirine kenetlenen parmaklar. İksir birbiri içinde eriyen dudaklar. İksir ses, iksir gözyaşı. Batıaşkıbilmez. Batıda aşk kelimedir. Duymadığıiçin terennüm eder. Kendini inandırmak için konuşur. Batıda aşk edebiyattır. Ben bütün bağlarımdan koptum. Kelimeler yalnız senden bahsettikleri zaman, yalnız sana hitap ettikleri zaman

munis ve dilber. Dün akşam telefonda bir buçuk saat bekledim. Hat kapalıidi, daha çok beklemem gerektiğini söylediler, ayrılmışolacağınıdüşünerek sesini duymak saadetinden vazgeçtim. Sonra saatlerce vicdan azabıçektim. Bu sana karşıişlediğim ilk cinayetti. Verdiğim sözü tutamamıştım. Artık layık değildim sevgine. Kendimden iğrendim. Ama birden içimdeki sadist sahneye çıktı. Üzülsün biraz dedi. Daha çok sever. Daha çok sevmek mi? Daha çok sevebilir misin? Denizin sınırlarıvar, sevginin sınırlan yok. Daha çok sevebilirsin. Ve seveceksin. Ve biz Kerem ile Aslıgibi efsaneleşeceğiz. Asırlarca sonra isimlerimiz birlikte anılacak. İnsanlığın gördüğü en muhteşem rüyalardan biri gibi anılacak. Daha erimedin sevgilim. Aşkın ateşinde bütün paslarından, bütün cürufundan arınacaksın. Neden 42'de beni tanıyamadın? Ben Jüpiter'in kafasından silahlarıyla doğan Athena gibi o zaman da okyanuslar gibi dalgalıydım ve sınırsızdım.

Dün yine bir sürü misafir üşüştü. Harp Akademisi'nde Fransızca hocalığıyapan bir yarbay, bir yazar eskisi, bir iktisat doktoru, bir kaptan.. Hepsinin başıhaşin bir rüzgâr karşısında eğilen başaklar gibi, bilgimin, cerbezemin ve zekâmın karşısında eğiliverdi. Her zamanki gibi yalnız ben vardım odada. Ve seninle doluydum.

Sen kadınların bütününden fazla bir şeysin. Julie ile Mi-rabeau'yu hatırlıyorum. Mirabeau çağının en çirkin adamıydı. Bir yaban domuzuna benzeyen garip bir kafa. Fakat Julie için yalnız Mirabeau vardı. Julie evli bir kadındı, gençti, fazi-letkârdı. Ve ben Julie'nin mektuplarınıda bilirim. Senin bir sayfanda bütün Julie var. Benimle iftihar ederdin diyorsun. Hiçbir kıta kâşifi, benim tattığım hazzın bir zerresini tat-mamışdır. Sen, benim kalbimin bir parçasıve bütünü. Sen, benim 48 senedir gördüğüm rüya. Sen, benim kadınım. Yine şahane bir bahar ve gönlümün bahçesinde senfonilerin en güzeli ve gönlümün bahçesinde renk renk çiçekler ve gön-

51

lümün bahçesinde... Bana dört gün, dört gecede 48 yıllık zavallıbir ömrün bütün acılarınıunutturan sevgilim. Gönlümün bahçesinde senin kokun, kokuların en güzeli. Parfümeriden alman koku değil. Gönlümün bahçesinde boylu boyuna kendimi seyrettiğim büyülü bir kaynaksın sen, içimdesin, benimsin artık, teneffüs ettiğim havasın.

Mektuplarımıkıskandığım oluyor. Dudakların okşayacak onları. Mektuplarımıkıskandığım oluyor. Evet onlarda ben varım. Ama bütünüm yok. Kelimeleri kıskanıyorum. Ay sonunu nasıl beklediğimi biliyorsun. Delirmeden, ölmeden beklemek. Dakikalar uzadıkça uzuyor. Yalnız senle konuşurken yaşıyorum. Sonra sahneye bir acayip, bir ukala Cemil Meriç çıkıyor. Daima senin. Daima seninle, daima senin için.

14 Ekim 1966 / Saat 9.00

STENDHAL DA EZELÎ MAĞLUPLARDAN

Ejeri bir ormanda ayan olmuşve insanlarınasıl güdeceğini öğretmişNüma'ya. Neden geri dönmüşormandan Nüma, neden bütün zamanınıEjeri'ye vermemiş? Tabiatın dost gölgesinde dudak dudağa aynışarkıyısöylemek, aynışarkıolmak. Nüma'yı, Ejeri yaratmış, kabul ediyorum ama sevmemiş, sevse Roma'ya salmazdı. Beyazlar giymişbir genç kadın ve baltayla yontulmuşbir ağaç parçasına benzeyen hantal Nüma.

Dalila bir şark orospusu. Yan yılan, yariinsan. Teni, çöllerin altm kumlarında yıldız yıldız pırıldıyan bir kobramnki gibi. Ve sesi.. Hayır ne sesi seninki kadar ışıltılı, ne teni seninki 52

kadar alev. Ama bir şark orospusu Dalila. Samson bir duvar parçası. Şuursuz ve şiirsiz. Dalila zeka, Samson madde. Biri ateşten halkedilmiş, öteki taştan. Adamın kuvveti saçlarında yani omuzlan üzerinde bir gergedan kafası, Dalila'nm günahı, kendini Samson'a verişinde...

Şuurun lambalarısönük. Şiirin alaca karanlığındayım. Ateşböcekleriyle dolu bir karanlık. Ateşböcekleri kelimelerin. Ve..

Şuurun lambalanna dokunsam her köşesinde ayrıbir harika gülümseyen bu büyülü saray kaybolabilir. Şuur hain. Şuur ahmak. Şuur şuursuz. Şuur yalan. Gerçek olan sensin. Senin yarattığın dünya, senin tenin. Senin kokun, senin saçların. Ve ben. Gerçek olan bu yanış, bu sermesti. Gözlerini kapa ve başın gecelerce göğsümde dinlensin.

Ben bütünümle muhteşemim. Kelimelerin arkasına saklanmağa ihtiyacım yok. Maskesizim. Hayran kaldığın müddetçe varım. En küçük yalan rüyanıseraba çevirir. Rüyam yani rüyamızı. Aşk saygıdır. Kendine yani sevdiğine saygı.

Yazdıklarımıokumuyorum, düzeltmiyorum. Kalbimle kalem arasında kapıyok. Kendimi bir ırmağın sularına bırakmışım. Bu ırmak sensin. Gülünç olmaktan korkmuyorum. Yarattığın bir rüyayıyaşıyorum. Seni ben yarattım, istediğim zaman yok edebilirim, istediğim zaman, yani istediğin zaman.

Saat 10

Kitap bir limandıbenim için. Kitaplarda yaşadım. Ve kitaptaki insanlarısokaktakilerden daha çok sevdim. Kitap benim has bahçemdi. Hayat yolculuğumun sınır taşlarıkitaplar. Bir kanat darbesiyle Olemp, bir kanat darbesiyle Himaleya. Ayrıbir dil konuşuyordum çağdaşlarımla. Gurbetteydim. Benim

53

vatanım Don Kişot'un Ispanya'sıydı. Don Kişot'un İspanya'sıveya Emma Bovary'nin yaşadığışehir, kasaba. Sonra Balzac çıktıkarşıma. Balzac'da bütün bir asrıyaşadım. Zaman zaman Vautrin oldum, Rastignac oldum, 4000 kahramanda 4000 kere yaşamak.

Stendhal'i geç tanıdım. Geç daha doğrusu erken. Stendhal 40'mdan sonra okunmalı. Ben "KırmızıSiyah"ı24 yaşında okudum. 24 yaşbenim gibi yaşamayanlar için, hayalin coşup köpürdüğü çağ. Julien Sorel karşıma çıksa, düşünmeden öldürürdüm. Zaten daha ilk gününden içeri sokmazdım, içeri yani romana. Sorel zilletin bir kin heykeline döndürdüğü adam. Istırabın yıldırımıo balçığıgranitleştirmiş. Hangi ıstırabın? Ben Madam dö Renal'dim. Daha doğrusu Madam dö Renal benim aradığım kadındı. Yahut Madam dö Renal bazıtafaflanyla kanma benziyordu. Ben kristalizasyonunu şuurlu olarak yapacak kadar sanatkârım. Kuru bir dalıbir kristal hevengine kalbetmek tanrılıksa, tanrıyım. Julien ile biz iki kutubuz. Küçük, mürai ve kalpsiz. Marangoz çocuğu. Ve sonra bir tebessümü için bir kıta fethedilecek kadar şahane bir genç kız. Ve hiyaneti meslek haline getiren Julien. Kitap beni isyana sürüklemişti. Sonra "Parme Manastırı"nıokudum. "Aşk Üstüne"yi okudum. "Armance"ıokudum. Kırmızıve Siyah'ıParis'in en lüks sinemalarından birinde seyrettim. Yanımda Madam Fouche vardı. Madam Fouche hoşlandıJulien'den. Tokatlamamak için kendimi güç tuttum. Ve Julien, bir satır gibi, kenetlenen kalplerimizi ortadan ayırdı. ZavallıJulien. Neden zavallıJulien? Yaşayabileceği kadar yaşamış. Layık olduğundan çok fazla yaşamış. Ben ondan bin kere daha diri, daha erkek, daha yaratıciidim. Büyük bir zaafım vardı: seviyordum. Gülümseyen her kadınıseviyordum, ağlayan her kadınıseviyordum. .Kadım seviyordum. Ve kadınlar gözleri bağlıgeçiyorlardı. Kendilerini davet eden saadetin farkında değildiler. Önümde bir kadın durdu. Ve bu kadına 24 yılımıverdim.

Stendhal'de Balzac'ın bütünlüğü daha doğrusu genişliği yok. Balzac makro kozmos. Stendhal mikro kozmos. Balzac'da kafa, kalp, hayal ve hakikat. Stendhal'de çiğbir tahlil. Stendhal bir anatomi masasıve roman sokakta dolaştırılan ayna. Hangi sokakta? İç dünyanın sökaklannda. Bir nevi kronik. Onun için 1 1830'larda anlaşılmamış. Stendhal anlaşılmadığıiçin benim soyumdan. Hayalkırıklıklarıyla, zilletleriyle aynıaileden iki insanız. Stendhal bir tarafım. Hislerin köpüren ırmağınıistediğim anda bir baraja hapsedebilirim. O zaman kılıkırka yaran bir tahlilci sahneye çıkar. Bir tahlilci değil, bir cellat. Kalbim "dissection" masasına yatırılır. Kalbim ve etrafımdakilerin kalpleri. Stendhal edebiyatın bir musiki olduğu çağda yaşamış. Musiki müphem. Stendhal vazıh. Stendhal'in üslubu neşter gibi bir üslup. Deriyi kesen, adaleyi parçalayan ve beynin kabuğunu soyan hain bir üslup. Fransa 1830'larda, romantizmin sisli ikliminde, Napolyon ordularının ayak seslerini hatırlatan ihtişamlıbir üsluptan hoşlanıyordu. Balzac'da hem Stendhal vardı, hem Hugo. O tek başına bütün asırdı. Zaten Stendhal'i de kalabalığa kabul ettiren onun dostça bir yazısıoldu. Stendhal gurbette yaşadı. Sevilmedi, okunmadı, tanınmadı. Stendhal de ezelî mağluplardandır. Kemikleri çürüdükten sonra tannlaştı. Balzac yaşarken fethetti ebediyeti. Ama ne pahasına.. Bin yıl yaşamak için yaratılmışbir Titan uzviyeti, 50 kitapta 4000 kahraman oldu. Ve Balzac yaşamadan öldü. Başkalarınıyaşatmak için öldü. Başkalarında yaşamak için öldü.

Stendhal'in ilk romanı"Armance". Stendhal 44 yaşında yazmışArmance'ı. Benim Hindi yazdığım yaş. Tatlıbir hikâye bu. Tatlıyani zevkle okunan bir hikâye. Yoksa konu çok trajik ve tahliller fazla çiğ, fazla zalim. Konuyu sonra anlatırım. "Kırmızıve Siyah" ikinci roman. Kırmızıüniformayı, asker üniformasınıtemsil ediyor, siyah, papaz cübbesini. Julien Sorel'in hayatıbu iki kutup arasında geçecektir. Kırmızıve siyah ayrıca bir tezadıbelirtiyor, saadet veya felaket tezadını,

olmak veya olmamak tezadını. Bir kumar istilahıkırmızısiyah. Kaderimizi kırmızıda tayin edebilirdi, siyah da. Olmak veya olmamak, hayat veya ölüm. O kadar iç içe, o kadar kucak kucağa ki. Ve insanıdeli eden, olabileceğin, olmasıgerekenin parmaklarımızdan kayıvermesi. Trajedi bu. Kırmızıya oynayayım derken siyaha oynamak. Bir kere kırmızıya oynadınız mı, geri dönemiyorsunuz artık. Stendhal, karaya oynayan adam. On yedi yaşında mühendis mektebine girmek için Paris'e gelir ve imtihana girmez. Kahramanlarının dörtte üçü, mü-hendisdir.. Olmak istediğini onlar olur. Üstelik zengin ve asildirler. Stendhal, rüyada gider mektebe ve iyi numarayırüyada çeker. Romanlarında yaşar Stendhal. Romanın ana hücresi "eğer" conjonction'u.

Benim hayatım da bu eğerlerle dolu. Eğer isteseydim.. İstemedim. Değmezdi. Neye değmezdi? Küçülmeğe, yalvarmağa, yalan söylemeğe. Değmeyen neydi? İkbal, servet veya haz. Ama insan kaderini yaratan bu arzu. Kimin için isteyecektim. Hayatımıbenimle birleştiren kadının benden başka şeye ihtiyacıyoktu. Benimle sefalet de güzeldi, açlık da. İkbale, beni kendisinden uzaklaştırabileceği için düşmandı. Kimin için neyi isteyecektim? Sessiz, uyuşuk, kendi kendine yeten bir hayat. Ve ebediyete yönelen bir ihtiras. Ebediyete ve kainata. Kelimeler dünyasının sultanıolmak. Zindanımda, hayır fildişi kulemde sanatın ve düşüncenin "gratte-ciel"lerini inşa etmek. Kader buna imkân bırakmadı. Nemezis'in parmaklan gözlerime uzandı. Ne yaşayabildim ne yaratabildim. Hint, mukaddes kitaplar kadar vecit dolu bir kitap. Sanskritçe yazsam, Vedalann beşincisi olurdu. Bir adam bir mısrayla ebedileşebilir. Kaç mısra kalmışHomeros'dan. Milton'dan kaç mısra kalmış? Ama karanlıklardayım. Ve 40 sene sonra mezarımıtavaf edecek hayvanlardan bana ne? Yaratmak yetmiyor bana. Kimin için yaratacağım. Şöhret, gerçek şöhret mezarların üstünde yükselen güneş. Ben milyonlarca kalpde değil, bir kalpde

yaşamak istiyorum. Bütün olarak, rakipsiz ve bir Tanrıgibi, bir Tanrıgibi değil, Tanrıgibi.

Kırmızıve Siyah enerjinin romanı. Enerji ne demek? Enerji, yaşamak sevinci, yaşamak arzusu. Enerji herkesin girdiği oyuna girmek. Oyunun bütün hilelerine başvurmak. Ve kazanmak. Ben herkesin girdiği oyunun dışında kaldım. Stendhal de oyuna romanlanyla katıldı. Stendhal'e göre, insan enerjisinin ruznamesi mahkeme cerideleri. Hugo'dan Balzac'a kadar bütün o çağyazarlarıenerji kahramanlarınızindanlarda, kürek mahkumlarında ararlar. Nietzsche'nin tunç bilekli, tunç yürekli "insan üstü"sü. Enerjinin alamet-i farikasıcinayet. Yani cemiyetin "convention"larına metelik vermemek. Yapmak, yıkmak. Vautrin veya Julien Sorel. Ben Vautrin'i tercih ederim. Daha erkek, daha büyük ve daha dürüst. Sana Vautrin'i sonra anlatırım.

Stendhal konuyu bir mahkeme ceridesinden almış. Evinde hocalık ettiği kibar bir kadına ateşeden bir papaz yamağının macerası. Ve bir kahramanın etrafında bütün bir 1830 Fransa'sı. Bir çağın, bir memleketin anahtar romanı. Taşra ve Paris. Eserin ilk bölümü Taşra. İkinci bölümü Paris. Paris tablosu daha az canlı. Julien Sorel, dünyayıfethetmek isteyen fakir sınıfların temsilcisi, taşranın temsilcisi. Napolyon devrinde yaşasa 30'unda albay olurdu. 40'ında kont. Restorasyon devrinde, ikbale kiliseden gidilir. İkbale yani iktidara. Siyahıbunun için kırmızıya tercih eder. Sonra kadınlarıfetih. Kadınlar yoluyla fetih. Benim Sorel'de affedemediğim bu. Kadınıbasamak sayması. Julien'in iki sevgilisi, Madam dö Renal ile Mathilde dö la Mole neden bu taşra türedisine ikbali unutturamamışlar. Çünkü tanımamışonları. Julien kendi kendisiyle, yatan adam. Yatakta bile mürai. Yatakta bile kendisi değil. Ve Madam dö Renal bu muhteris taşra puştunun, bu iki yüzlü papaz yamağının kurbanı. Kırmızıve Siyah yazıldıktan ancak yirmi yıl sonra okunur ve hâlâ okunmaktadır.

Bunlarıhatıralarıma dayanarak yazıyorum. Kitabıseni tanıdıktan sonra da okumak isterdim.

Kadın öldürülebilir. Hatta öldürülmek için yaratılmıştır. Ama kadının jigolosu olunmaz. Julien jigolodur. Sanıyorum ki, nefretimin kaynağıbu. Şöyle diyelim: Kadın küçük bİF mahluk mudur, adi midir, fani bir zevk vasıtasımıdır? Evet. O halde koklar geçersin. O halde manastıra çekilirsin. O halde homoseksüel olursun. Böyle pespaye bir yaratığa ikbalini, servetini borçlu olmak, adiliğin ta kendisi. Erkek, erkekle boğuşmalı. Kadın tanrıyımıtemsil eder, hayatın manasımıdır? O halde ondan yalnız onu isteyeceksin. Kadın bunların her ikisi de olabilir. Aynızamanda her ikisi de. Bakacaksın. Paros mermeri kadar güzel bir göğüsde, bir hizmetçi kız kalbi taşıyorsa, yüzüne tükürür uzaklaşırsın. Uzaklaşamazsan öldürürsün. Onu öldüremezsen kendini öldürürsün. Kadın basamak olmaz. En kirlisi en molozu, en kaşalotu bile. Ama yine de, Julien'i tanımağa çalışacağım.

15 Ekim 1966 / Saat 10.40

AŞKI ISTIRABIN PRİZMASINDAN SEYRETMEK

ZavallıStendhal. Hayatısevmekle geçmiş. Sevmek veya sevdiğini sanmak. Aynışey değil mi? Ve taptığıkadınlardan hemen hiçbirine sahip olamamış. Mezar taşına şu üç kelimeyi yazmalarınıvasiyet etmiş: visse, scrisse, amö. Ama konuşmuşsevgilileriyle. Sabahlara kadar konuşmuş. Stendhal'e göre aşk, ancak İtalya'da yaşanabilir. Aşkın vatanıİtalya. Fransız soğuk, 58

yapmacıklıve hissiz. Stendhal aşkıistırabın prizmasından seyretmiş. Derinlere inebilmesi bundan. Yaşayan yazmaz. Yahut yazıda yaşamak için

yazar. Yaşarken yazmaz. Ama hatıralar kâğıda aktarılırken tabiiliklerinden çok şey kaybederler. Balzac da gururundan yaralıydı, Baudelaire de.

"Aşka Dair"i yazarken kırkına yaklaşıyordu Stendhal. Ve hayatının en büyük aşkınıyaşıyordu. Sevilmiyordu. Kıskançlığıve zilleti bütün burukluğuyla tadıyordu. Mathilde bir generalin karısıydı. Ve kocasından ayrıyaşıyordu. Harikulade bir kadındıMathilde. Vinci'nin Herodiad'ma benziyordu. Mağrurdu, muhteşemdi. StendhaPin mektuplarınıokumadıMathilde. Ve evine ancak onbeşgünde bir gelmesine izin verdi. Stendhal ne olur diyordu, haftada bir görüşelim. Mathilde razıolmuyordu. Stendhal 1821'de İtalya'ya veda etti. Bu bir kaçışdı. Ve bir daha görüşmeyecekdiler. Milanolu dilber dört yıl sonra öldü. Ve kristalizasyon, Stendhal gözlerini kapayıncaya kadar bütün ihtişamıyla devam etti. İçli bir hayaldi Mathilde. Bitmeyen bir rüyaydı. "Aşka Dair" Mat-hilde'in kalbini fetih için yazıldı. Her büyük kitap bir fetih için yazılır, bir reelin veya bir rüyanın fethi. Stendhal ömür boyu "Aşka Dair"i, tek eseri saydı. Tek yani başlıca, yani gerçek, yani has eseri. Zira içinde kendisi vardı, acıları vardı, mahrumiyetleri vardı, hatıralarıvardı. Standhal, hissiz ve hayâsız bir hovarda olarak tanınır. Egotizmin kurucusudur. Ama Mathilde'e aşıkken iki genç kadının iltifatlarım reddeder, Sebep? Tanrıhuzurunda Mathilde'in aşkına layık olmak. Aşkın verebileceği en büyük saadet sevilen kadının ilk defa elini sıkmak. Musikinin verdiği haz gibi bir şey.

59

Saat 12.25

Server mektuplarınıgetirdi. Yine içindeyim. Yine içimdesin. Cumartesi yazdığın mektup, bir aşk neşidesi, bütün mektupların gibi, sana ait her şey gibi, sesin gibi, saçların gibi. Sabahleyin o meşhur gevezeliklerimden birine başlamıştım. Stendhal der ki., v.s. Stendhal bir şey demez. Stendhal bir kaçıştır. Stendhal bir iltica. Rüyadan realiteye kaçış. Stendhal bizimle bizim olmayan dünya arasında bir tampon bölge, Stendhal ve Stendhal'ler. Sana inanıyorum. Sana inanmamak kendime inanmamak. Sarhoşum. Garip bir hipnoz hali. Bu yangma ne kadar devam edebileceğim? Pazartesi yazdığım mektup bir haksızlık şaheseri. Sesinde teslimiyet bulduğum için bana kızıyorsun. Tenimde sevimli tırnaklarının dolaştığınıduyar gibi oluyorum. Ne kadar garip! Bensiz akacak gözyaşlarınıkıskanıyorum. Onlarıdudaklarımla kurulmalıyım.

Sana ait her şey benim. Bensiz ağlamağa da hakkın yok, gülmeğe de. Hem tevekkülünü kıskanırım, hem isyanını. Efendin değil miyim? Efendin ve 4cölen. Yani aşıkın.

Dün akşam sesini duyamadım. Seninkiler bizdeydiler. Kerim Sadi de geldi. Ayrılmam çok çirkin olacaktı. Bütün gece üzüntü ile kıvrandım. Bu sabah garip bir ruh haleti içindeydim. Şuurun lambalarınıyak diyordum kendi kendime. Bu rüya ikinizi de mahvedecek. Şuurun lambalarınıyakmak istemiyorum. Bu rüya ikimizi de mahvetsin. Sirenim benim. Dudakların dudaklarımda ölmek istiyorum. Hayat rezil. Pazartesi Babür gelecek. Felsefe okutacağım. Salı, Ayşe ile Mehmed'i İngilizceye başlatıyorum. Onlarıgörmek karışık duygular yaratıyor içimde. Seviyorum, nefret ediyorum. Senin çocukların benim de çocuklarım. Ama senin çocukların olduğu ölçüde ve yalnız sana benzeyen taraftarıyla ve sana perestij ettikleri müddetçe.

60

Lamiam bana beyaz gelinlik entarinle geldin. Bakirdin. Ve aşk bütün günahlarınıyıkamıştı. Lamiam, seven kıskanır. Fakat içim şükranla dolu. Takdisle dolu. Ormanda uyuyan , güzelim benim. Bir çirkefe uzanmıştın. Şimdi göklerdesin. Gönlümün göklerinde. Şimdi benim kadar feragatsin, benim kadar az günahsız. Meleğim benim. Yalnızlığına gıpta ediyorum. Ben kapılarıher tecesüse ve her tecavüze ve her muhabbete açık bir genelevim. Kovamıyorum kimseyi. Ve beni senden ayırıyorlar. Az önce bir albay arkadaşuğradı. Dörtte Prof. Ali. Fuad'a gidecekmişiz. Altıda bir gazeteci gelecek. Aym 28'ini bekleyemeyecek kadar sabırsızım. İstediğin anda, istediğin yerdeyim.

Sen Ankara'dan ayrıldıktan sonra Fikret geldi. Ona seni anlatmak istiyordum. Kent restoranda içmeğe başladık. Şaşılacak bir anlayışsızlık gösterdi. Zil zurna sarhoşolduk. Ben bir daha görüşmemek üzere ondan ayrıldım. Ertesi sabah Mehmet'lere * damladı. Üzgündü. Yaptığına hayretler içindeydi, af diledi, barıştık. Dostlarım, beni kocalarımısanırlar, nişanlılarımı, bilmem. Sevgimi paylaşmak istemezler. Ama seni sevmeyen, kalbimden uyuz bir köpek gibi kovulur. Seni sevmeyen dünyama giremez. Fikret anladıbunu. Ve sana mektup yazıp özür dilemek istedi. Hastalandı. Vicdan azabıduydu, v.s. Şimdi yazma dedim. İzin verdiğim zaman yazarsın. Pazar günü, misafirlerim vardı, işçi partisinden iki yüksek mühendis. Maliye tetkik kurulundan Fethi.. Telefonda seni bekledim. Geç verdiler. Fethi lokantada bekleyip gitmiş. Fethi de bir arkadaşım. Biz de Mehmet'lere döndük. Kainata kızgındım. Mühendisler o gece hicvin ne demek olduğunu öğrendiler. Bir akşam Fikret'le başbaşa içtik. Aramızdaydm. Ve aramızda olasın diye, başkasınıçağırmadım. Yemekten içmekten kesilmişNala.. Ancak seni tanıyanlara tahammül edebiliyorum. Senin dışında her konu beni yoruyor. Cehennemim, cennetim benim. Öperek, okşayarak, (...), alçak, namussuz, rezil.

61

1- Pazar günü ne yaptın? Neden mektuplarında boşluk var?

2- Belki sevdim diyorsun. Hayır hayır o sevgi değildi. Bu-kelimeyi kirletme. Biz ilk defa sevişiyoruz.

3- ondört yaşında bir genç kız olarak karşına çıkardım diyorsun. Zaten öyle oldu ve yaşadığımız müddetçe öyle olacak.

4- Server ilk deja bir mektubunu okudu. Ve hayret etti. Notlara devam.

5- Bütün gücü, bütün zaafı, bütün sevgisi ile, efendin. Yalnızım, susuzum, bana dudaklarınıver. Neden hâlâyoksun?

Yalnızım, susuzum ve seninleyim. Teşekkür. 5

16 Ekim 1966

ROMANTİZM, TARİHİŞİİR, FELSEFÎ ŞİİR

_____t_____

Genç Hugo kuruculuğuna özendiği mektebi, edebiyatta liberalizm olarak tarif eder. İhtiyar Hugo için romantizm, edebiyatta sosyalizmdir. İhtilal Avrupa'yıtek kıta haline getirir. Napolyon cenkleri, İskender'in fetihleri gibi ırklarıve kültürleri birbirine katar. Elbette ki, yakın çağların en büyük duyuşve düşünüşdevrimlerinden biri olan romantizm, bir günde

5 Cemil Meriç bazen gece yansıya da sabahın erken saatlerinde, dikte ederek yazdırmışolduğu mektupların arkasına, mektup postaya verilmeden önce, el yazısıyla, başka kulakların duymasını, başka gözlerin görmesini istemediği bir iki satır eklerdi. Bazımektupların sonunda yer alan italik metinler, onun el yazısından çıkan satırlarıgöstermektedir.

heybetli bir ırmak olup çıkmaz. "Voltairele bir dünya biter, Rousseau ile bir dünya başlar" diyenler haklıdırlar. Rousseau, şuur altının isyanıdır. Şuur altının, ezilenlerin, yaşamayanların. Akla karşıhissin zaferi. Mağlupların intikamı. Ama Rousseau romantizm ırmağına dökülen mini mini bir dere. Fransız romantizmi, Almanya'dan gelen kolla kabarır. Schlegel olmasa, Madam dö Stael olmazdı. "Almanya'ya Dair" genç romantiklerin İncil'idir. Fransız romantizmi, Britanya'dan gelen kolla kabarır. Chateaubriand bir parça İngiltere'dir.

Avrupa romantizminin doğuşunda Asya'nın büyük payını"Batıve Hinf'te belirttim. Batı, Sanskrit edebiyatınıevvela bir Fransızdan öğrenir: Anquetil Duperron. Sonra İngilizlerden: William Jones, Colebrook v.s.

İngiltere'de de bir isyan bayrağıdır romantizm. Marazi bir hassasiyet. Yaşayan müesseselere karşıbir ayaklanış. Southey önceleri Socin'ci ve jakobendir, ilk şiirlerinden biri eski ayaklanışlarıkutsallaştırır (Wat Tyler). Coleridge, Amerika'da kralsız ve rahipsiz bir komünist kolonisi kurmağa kalkışır, sonra mistisizme geçer. Wordsworth bile başlangıçta krallara ateşpüskürür: "asalarıyla, ihtilalin dalgalarınıdurdurmağa çalışan topraktan yaratıklar, hürriyetin coşkun meddü cezri hepsini süpürecek, hepsini yutacak". Fakat bu öfke uzun sürmez. Romantizmin bu üç eknumu, çok geçmeden devletin ve kilisenin muti birer bendesi olurlar. Birisi Pitt'in gazetecisidir, öteki hükümetten maaşalır, üçüncüsü insafsız bir muhafazakâr kesilir. Ama kalıplar ve zevkler dünyasında sonuna kadar devrimcidirler. Gelenekle göbek bağınıkoparmışlardır. Klasik kültüre arkalarınıdönerek Ortaçağ'a ve Rönesans'a yönelmişlerdir. İçlerinden biri, Charles Lamb, Sainte-Beuve gibi, XVI. asrın kâşifidir. Marlowe'a hayrandırlar. Eski baladlar, primitif şiir, millî ve milletlerarasıfolklor başlıca ilham kaynaklarıdır. Hitabet üslubunu kırmak, saray geleneğine karşıkoymak başlıca dertleri. Şiire konuşma dilini getirmek, orta

sınıfın, hatta aşağısınıfların kelimeleriyle yeni bir edebiyat yaratmak. Stans, sone, balad en çok kullanılan kalıplar. Araştırma, bocalama, kekeleme ve yepyeni ahenklerin fethi. Büyük zaferler, büyük başarısızlıklar. Bulanık bir edebiyat. Bu her-cümerç içerisinde iki büyük düşüncenin billurlaştığınıgörüyoruz. Birinci düşünce tarihî şiiri yaratıyor, ikincisi felsefî şiiri. Tarihî şiirin örneklerini Southey'de, Walter Scott'da, felsefî şiirin örneklerini Schelley ile Wordsworth'de buluyoruz. Her iki düşünce de, Avrupaşümul. Fransa'da temsilcileri Hugo, La-martine, Musset. Ama asıl ihtişamlarına, asıl ihtişamlıtecellilerine Almanya'da kavuşuyorlar: Goethe, Schiller, Ruckert, Heine. Tarihî şiirin insan düşüncesine verdiği ders çok önemli. Bir çağın ideali, idealin kendisi değildir, herhangi bir idealdir. Başka idealler de var. Her çağın, her milletin kendine göre bir güzel anlayışıvar. Barbarın, derebeyinin, Ortaçağşövalyesinin, Türkün, Arabın, Hintlinin.. Bütün bu güzellikleri tatmağa çalışalım. Genişletelim ufkumuzu. Geçen devirlerde yaşamak, yani derinleşmek ve ömrü alabildiğine uzatmak. Başka ülkelerde yaşamak, başka insanlarla acıçekmek, başka insanlarla gülmek. Damlayken denizleşmek. Ve ân'a ebediyeti sığdırmak. Kalbini bütün heyecanlara açmak. Yani sını« taşlarınıdevirmek, çağların ve politikaların sınır taşlarım. Bütün insanlığıaynıbüyük aşk içinde birleştirmek. Sanat, en yüce sanat, bir "communion" değil midir? Sanatçının tek vazifesi vardır bence: insanlarıbirbirine sevdirmek. İki insanıveya iki milyar insanı. Sanat bir heyecan seyyalesiyle kilometrelerin ve asırların ayırdığıkalpleri birleştiren büyüdür.

Romantizmin bütün ülkeleri aynısevgiyle bağrına bastığı, millî egoizmlerden kurtulduğu, bütün acılara tercüman olduğu, bütün isyanlarıdile getirdiği söylenemez. Ama insan, sevgileriyle, tecessüsleriyle bir dünya vatandaşıdır artık. Klasik edebiyat, bir sarayda görülen rüya, bir saray rüyası, bir saraylının rüyası. Elbette sıhhatli, sıhhatli çünkü bahtiyar,

bahtiyar çünkü milyonlarca bedbahtın toprak köleliği ettiği bir cemiyet düzeninde bir avuç bahtiyarın eğlence vasıtası. Romantizm kalabalığın sesi. Romantizm, hem iktidara geçen burjuvazi, hem zincirlerini kıran proletarya. Romantizm hem şuur, hem şuuraltı. Olduğu gibi insan, kaba, çirkin, rezil ve muhteşem. Romantizm, kapılarınıdünyaya açan Avrupa düşüncesi. Tarih, şiirden gündelik hayata taşar, Avrupa seyyahlaşır, arkeologlaşır. Bu çağın en büyük temsilcisi Goethe. Bütün tecessüsleri ile yaşayan bir Olemp'li, gerçek bir Faust, İranlı, Hintli, barbar, Yunan, İtalyan.. Bütün milletlerin vatandaşıve bütün çağların insanı. Zamanın ve mekânın dilediği bölümünde yaşar. Dünya has bahçesidir. Dünya ve tarih. Ama bu ihtiras, bu fetih ihtiyacıçabucak realitenin Çin şeddine çarpar. Taşmak, binlerce asır ötesine veya binlerce kilometre ötesine. Nereye taşıyoruz. Karımızı, çocuğumuzu, kendimizi anlayabiliyor muyuz ki? Ayrıdünyaların insanınınasıl tanıyacağız? Acılarımızıbaşkalarında görmek. Her okyanusun aynasında kendimizi seyretmiyor muyuz? Her bakışta gördüğümüz kendi bakışlarımız. Çağlar kendi gölgemizi seyrettiğimiz paslıbir ayna. Ayrısahnelerde oynayan aynıaktör, değişen: dekor, komedya aynı. Başkasınıanlamak, başkasıyla kaynaşmak, başkasında yaşamak. Bunun için Tanrıolmak lazım. Asırlar birbiriyle konuşabilir mi? Asırlar veya kıtalar.

Tarihî şiir bir arayış, bir uzanış, bir özleyiş, bir imrenişveya iğreniş. Bir seziş. Tarihî şiir çok defa hayalî bir vuslat. Tarihî şiir yerine tarihî vesika geçecek. Tarihî vesika yani tenkit ve sabır. İngiliz romantizminin fırçasından çıkan dünya bir Opera dünyası. Dekorlar şahane: gotik katedraller, minareler, Hint mabetleri. Ama içindeki insan belli bir çağın Ingilizi. Hisler yapmacık. İngiliz zekâsıseyyal bir zekâ değil. Üstelik fazla ahlakçı. İngiliz antikacıve seyyah. Görür, fakat dışı. Yabancının derisi içine giremez. İngiliz için aklıbaşında tek insan vardır:

İngiliz. Kendi dininden başka din saçmadır, kendi ahlakından farklıbir görüş, hezeyan. Anlamak için sevmek lazım. İngiliz kendinden başkasınısevmez. Tarihî şiirin kanatsız bir kümes hayvanınıhatırlatışıbundan. <

Scott tarihî şiirin, tarihî romanın en büyük temsilcisi. Avrupa'yıfetheden bir şöhret, Avrupa'yıhatta dünyayı. Edebiyatın gerçek sihirbazlarından biri. Ama ne kadar tarih, ne kadar şiir. Scott benim zaafım. Iskoçya'yıo sevdirdi bana, Iskoçya'yıve İngiliz Ortaçağını. Aylarca onunla yaşadım. Onunla yani onun kahramanlarıyla. Sözümü geri alıyorum, İngiliz tarihî romanıkanatsız bir kümes hayvanıdeğildir.

Saat 12.00

Evdeyim. Dışarda yağmur yağıyor. Herkes odada. Seninle başbaşa kalmak için İngiliz edebiyatına sığındım. Bu da bir sohbet. Sıkılmadın değil mi? Meşhur "Ansiklopedi Üzerine Nutuk" gibi bir şey. Zaten bugün sesini duymayacağım. Nerede olduğunu da bilmiyorum. Gözü vaşlıbir hava. Ama ben bütün rüzgâra, bütün fırtınaya rağmen yine denize gideceğim. Yanan tenimi ancak dalgalar serinletebiliyor. Serinletebiliyor mu acaba? Yangın tekrar başlıyor. Hem de daha yaman, daha zorlu, daha zalim. Yalnızlığın bir nevi saadet olduğunu takdir et. Yalnızlıkta yalnız değilsin, inşallah zatürree olmam. Olursam da ne çıkar? Yaşamadan ölmüşsayılmam. Sana birkaç yazıyolladım. Hepsi de seninle dolu, onun için güzel, hasretinle dolu, özleminle dolu. Türkçe hiçbir devrinde bu kemale erişemedi. Tanrıyazsa bu kadar yazabilir. Zavallıben. Seni tanıyıncaya kadar zavallı, seni tanıdıktan sonra zavallı. Görüyorsun ki her satır bir feryat. Bir feryat değil, bir arzu.. Mazimle de senin olmak istiyorum, her düşüncemle, her

rüyamla, hatta her düşüncesizliğimle.

Yazılarımıbilmelisin. Beni bütün olarak tanıdıktan sonra butun olarak sevebilirsin. Istıraplarımı, hayal kırıklığımısusuzluğumu ve sana olan ihtiyacımıanlayabilirsin Şairler kaprisli olurlar, bazıtaraflariyla kadındırlar, kadındırlar çünkü bütündürler. Ve dikenlidirler, gül gibi. Gülü dikeni ile seveceksin, dikeniyle yani yazılarıyla.

19 Ekim 1966 / Saat 10.30 MEKTUPLARINI KISKANIYORUM

insanlarıikiye ayırıyorum. Seni tanıyanlar, seni tanımayanlar. Seni tanıyanlarıikiye ayırıyorum. Anlayanlar, anlamayanlar. Seni tanımayanlara yabancıyım. Seni anlamayanlara düşman. Garip rüzgârlar esiyor başımda. Kavak yelleri desem değil, kasırga gibi, hortum gibi bir şey. Kendimi de, etrafımıda yok etmek istiyorum. Birden ufkum kararıyor. Daha doğrusu kızıllaşıyor. Cihan ölçüsünde bir hercümerç, bir kıyamet., insanlığıve beni bu çıkmazdan, bu abes çıkmazından kurtaracak hailevî bir kataklizm. Sonra seni hatırlıyorum. Birden zindanım aydınlanıyor. Kuşlar cıvıldıyor içimde. Yaşamak istiyorum. Dün sesini duymadım. Mektubun da yoktu, iki saat bekledim telefonda. Yine M., beyle karşılaşmamak için konuşmayıiptal ettim. Öğleden sonra se-ninkilerle ingilizce yaptık. Ayşe'nin sesi zaman zaman bana yalnızlığımıunutturdu. Arada berabermişiz gibi geliyordu bana. Sonra akşam, bütün hüznü, bütün öksüzlüğü, bütün şifasızlığıyla akşam. Ve uykunun kucağına sığmış. Kötü bir gece geçirdim.

67

Pazartesi sabahırahatsızdım. Deniz, dalgalar, rüzgâr, yağmur.. Üşütmüşüm. Ama hasta olmağa hakkım yok, dedim. Fırladım yataktan. Ve tekrar deniz. Bilirsin ki ben hastalığa inanmam. Hastalık, uzviyetin bir isyanıdır, hayata isyanı. Reelle ideal arasındaki uçurum büyüyünce ya biyoloji şuura söz geçirir, yani uzviyet karanlık ve behimî yaşayışına devam eder, şuur lambalarınısöndürür, delirir insan. Yahut şuur bütün lambalarım yakar, uzviyet isyan eder, bir nevi greve, harakiriye geçer. Hastalık gerçekten seven, gerçekten sevilen, rüyalarıyla, yaşadığıhayat arasında korkunç ve halledilmez tezatlar bulunmayan insanların semtine uğrayamaz. Hastalık gerilen tellerin kopuşu, hastalık limana sığınış, hastalık... Bize ne hastalıktan. Pazartesi sabahıher zamanki gibi yataktan fırladım. Ve doktorun tavsiyesine rağmen yine dalgalarla cenkleştim. Akşam sesiniz bulutlan büsbütün dağıttı, minnacık parazitlere rağmen. İki gün mektup yazmadım size. Ama bu ihaneti çok pahalıya ödedim. Mektup yazmadım, çünkü mektuplarımıkıskanıyorum. Kelimeler gönlümü dile getiremiyor. Küçümsüyorum kelimeleri, onlar senin dudaklarında, senin kaleminde güzel. Yalnız senin kullandığın kelimeleri seviyorum, yalnız senin kullandığın kelimeleri okşamak istiyorum, bitmeyen bir şarkt gibi, tekrarlamak istiyorum. Büyücüm benim.

On gün sonrayıdüşündükçe kalbim göğsümden fırlayacak gibi oluyor. Ve sonra diyorum, sonra.. Cennetim, cehennemim benim, ne zaman büsbütün, ne zaman yalnız, ne zaman ebediyen benim olacaksın? Garip bir korku içindeyim. İnanıyorum ki yapacağımız herhangi bir falso, mikroskopik bir ihanet bu muhteşem rüyayısona erdirecek. Hiçbir kadınıdüşünmüyorum. Hiçbir kadın sesi, içimi gıcıklamıyor. Yalnız seni yaşıyorum, yalnız seni istiyorum. Bütün zerrelerimle sadık kalmak istiyorum sana, sana yani aşka. Biliyorum ki, küçük bir aldatışsenfoniyi kakafoniye çevirir. Dindarane bir riyazet içinde melikemi bekliyorum.

68

21 Ekim / Saat 10.30

HER AŞIK BÎR OTHELLO'DUR

Kelimelerin birer buse, dudaklarınla yazıyor gibisin. Birer ateşkelimelerin, kalbinle yazıyor gibisin. Kelimelerin birer iksir, usarenle yazıyor gibisin. Kelimeler sensin. Tenin, sıcaklığın, kokun. Kelimeler senin gibi pasaklıve pasaklarıiçinde harikulade. Sen perişanlığıbesteye, çirkini kutsiye kalbeden füsunkâr. Sen levisleriyle, faziletleriyle kadın..

Önce sarhoşoluyorum. Mektubun bir beste. Rüyada dinlenen, çocuklukta dinlenen, başka bir dünyada dinlenen bir beste.. Neler söylüyor? Anlamıyorum. Bir kuşcıvıltısı, bir derenin sesi, bir ninni. Sonra yudum yudum tadıyorum satırları, kelime kelime, hece hece tadıyorum. Avuçlarıma alıyorum kelimeleri, okşuyorum. Kimi bir elmas gibi sert, kanatıyor, kimi kadife gibi yumuşak, gözyaşıgibi ılık. Bütün acılarımıtakdis ediyorum.

Yazdıklarımıokumuyor musun? Bana gelinlik entarinle geldin diyorum, el değmemiştin, Himalaya'nın karlarından daha bakirdin. Seni ben keşfettim, seni ben yarattım, seni ben mühürledim. O mührü ancak ölüm çözebilir. Yazdıklarımıokumuyor musun? Benimsin diye bağırıyorum sana, seninim diye bağırıyorum. Dünyada tek kadın var, tek erkek var dememişmiydin? Dememişmiydim? Marion veya Maria, daha doğrusu hem Marion, hem Maria. Dünün Marion'u, bugünün Maria'sı. Etin, iskeletin, sermestin. Cehennem de olsan, şeytan da olsan, fahişe de olsan, ölüm de olsan, günah da olsan, levis de olsan, benimsin. Seni seviyorum. Elbette zaman zaman kuduracağım. Elbette kelimelerim hançerleşecek. Sen benim yalnız cennetim değilsin ki.. Kainat gibi bütünsün. Benimle bütünsün, benim göğsümde bütünsün. Öldüren ve yaşatanım

69

benim. Kanatlandıramm. Kanatanım. Her âşık bir Othello'dur. Kızmayan erkek, sokak köpeğinden haysiyetsizdir. Sana kendim kadar güveniyorum. Kendimden çok diyecektim. Diyemem. Biz bir elmanın iki yansıyız.

Kelimeler bir bahar rüzgârıgibi, içime doldu. Evet ben de hayaletle avunacak yaşta değilim. Seni tırnaklarınla, derinle, bütününle istiyorum. Susuzum. Çöldeyim. Ve bu kanma bilmez, bu muhteris, bu aç gözlü vücudu sana adadım. Senden ayrıldım ayrılalıPafnüs gibi riyazetteyim. Canavarıdizginledim. Kadından kaçıyorum. Dalgalar dinlendiriyor beni. Seninim, bütün arzum sen, göğsümde kıvranırken dudaklanm dudaklarında, parmaklarım tenine kenetli, tek vücut halinde ateşolmak, kül olmak, saadet olmak, ışık olmak, masal olmak. Kadınım benim, canım benim, cariyem ve sultanım benim.

Saat 1.45

Dudaklarının tutuşturduğu yangınıancak dudakların söndürebilir. Dudakların veya ölüm. Kızgın bir mızrak gibiyim. Deniz, hangi deniz? Benim denizim sensin. Suyundaki tuz olmak istiyorum, sen kıyımsın. Suyun olmak istiyorum...

Bana bak... o kadar güzel yazıyorsun ki kalemimi kırmak, kitaplarıyakmak, yalnız seni okumak istiyorum. Benim biricik kitab-ımukaddesim ve mülevessim.

Dudaklarını(...).

70

22 Ekim 1966/Saat 17.30

BUGÜN SESİNİDUYAMAYACAĞIM

Tatsız bir sonbahar akşamı. Bugün sesini duyamayacağım. Bugün, yarın, öbürgün ve bir hayvan gibi yaşayacağım, hasta bir hayvan gibi. Kuşlar cıvıldayacak pencerenin önünde, ben küfredeceğim. Kuşlara, güneşe, bahara. Karanlıklardayım, hayat kör bir kuyuya benziyor, sonu olmayan kör bir kuyuya. Yuvarlanıyorum. Sen, tutunduğum dal. Sen, dinlendiğim vaha. Sen, kaybettiğim ışık. Ve bu akşam sesini duymayacağım, bu akşam yine bitip tükenmeyen karanlıklardayım. Zift gibi, beddua gibi, ümitsizlik gibi. O kadar ıstırap çektim ki! Coğrafî kader, siyasî kader, biyolojik kader. Karanlıklanma alışmıştım. Neden karşıma çıktınız? Dünyayıtekrar sevmek, dünyaya tekrar bağlanmak...

Bu akşam yine sesinizi duymayacağım. Ve uğultular ve gıcırtılar ve zırıltılar ve dırıltılar. Radyodan şarkılar kanatlanacak, kahkahalar taşacak pencerelerden. Odamdayım. Kitaplarımıtanıyamıyorum, onlar da beni tanımıyorlar. Hepsi

dilsiz. O kadar sizinle doluyum ki, seni terennüm edemiyorum.

Senin terennümünle doluyum... Düşüncelerimi kağıda geçirememek. Daima bir başkasına

el açış. Buffon adında kayıtsız ve kaygusuz biri "deha uzun

bir sabırdır" demiş. Ne kadar uzun? Yarım asır yetmez mi?

Sonra? Çağdaşbir fransız "deha, uzun bir sabırsızlıktır" diyor.

Ne kadar uzun? Yarım asır yetmez mi? Sonra? Kitaplarım somurtuyor. Biliyorlar ki dargınım. Yıllarca

aldattılar beni ve ihsan ettikleri bir zerre ışık karşılığınelerimi

aldılar... Zaten kim aldatmadıbeni?

71

YİRMİBEŞYIL ÖNCE YİNE BERABERDİK

Lâl Ded okyanusda yüzen bir sandal. Okyanus, aşk. Üryan, yollara düşmüşLâl Ded. Sevgiliye:

"Gök de sensin, yerde sensin!

Hem alansın, hem verensin!

Hem çiçeksin, hem derensin!"

diyor.

Mektubunu okurken o Keşmir'li dilberi hatırladım.

Kelimelerinde ezelî Nur'un en muhteşem lem'aları. Birden bir vahada buldum kendimi; bir çöl akşamıve gök kubbede gülümseyen yıldızlar. Kelimelerin mektupdan gök'e uçtu, gök'e, yani gönlüme. Kelimelerin musiki oldu. Tevrat haklı: önce kelam vardı, kelam, yani sen.

Bütün kitaplar yavan, bütün şiirler soluk, bütün şarkılar ' ahenksiz. Zirvelerdesin, büyük mustariplerin, büyük ermişlerin, büyük ruhların kanat çırpdığızirvelerde. Ve ken- j dimden utanıyorum, ben toprağım, sen arş. Ben ten'im, seni gönül. Ben alev'im, sen ışık. "Ben sen'im" diyorsun. Saçlarımıokşamak istediğin zaman, kendi saçlarınıokşa. Lâl Ded'i hatırladım, gerçekde Lâl Ded sensin, her asırda başka bir adla tecelli etmişsin.

Leyla bir tomurcuk, sen bir muhteşem gül. Leyla bir mısra,; sen bir destansın. Leyla bir kıvılcım, sen bir şafaksın. Leyla bir tecessüs, Leyla bir masal, Leyla yaşamayan, Leyla bir yarım.

Hangi sevgili seninle boy ölçüşebilir? Lamiam benim. Sen doyulmayan, sen kanılmayan, sen rüya, sen gerçek.

Romeo'yu düşündüm ve güldüm. İmtihandan geçmeyen bir sevgi, bir saman alevi. Artık yirmi beşyıl önceye dönmek istemiyorum. Senin yanında zaman yok. Elest bezminden beri dudak dudağayız, seni kaburgamdan yarattım, hayır, gön-

72

lümden yarattım, kafamdan yarattım, belki de ben senin kaburganım. Cennette beraberdik ve ismin Havva'ydı. Yirmi beşyıl önce yine beraberdik. Ad'ın bilinmeyen'di, özlenen'di. Yirmi beşyıl önce yine beraberdik, geceleri rüyalarımısüs-lüyordun, gözyaşlarımda sen vardın. Her kadında seni arıyordum. Yirmi beşyıl önce ad'm hasret'ti, sonra ümit. oldu. Seni bulmadığım için, seni bulamadığım için gözlerim kapandı. Seni düşünerek intihar etmedim. Yirmi beşyıldan beri senin için yaşıyorum Lamiam.

Her kitabımda sen varsın. Hind'i ben yazmışolamam. Bende güzel olan ne varsa, senin ilhamın. Bende büyük olan ne varsa senin eserin. Sen günahlarınla bensin, ben faziletlerimle sen. Levislerini takdis ediyorum. Onlar olmasa insandan çok tanrıya benzerdin ve sana yaklaşamazdım. Teninle kadınsın, sesinle Tanrı. Istıraplarımıtakdis ediyorum. Senin bende sevgiye layık bulacağın tek büyük taraf ıstıraplarım, ıstıraplarım yani sensizlik.

İki gündür çocuklarınla beraberim. V. çalışıyor, yarın gelecek. Hepsi iyi. Onlarla beraber olmak içime su serpiyor, dinleniyorum, öksüzlüğümü unutuyorum ve hayat geçiyor. Evet Lamiam, benimki nankörlük. Onbir gün, onbir gecede bütün hazlarıyaşadıkdan sonra yanıp yakılmak; ama cennetten kovulan Âdem'in şikayeti bu.

Arzularımısusturamıyorum. Şımarığım, yaramazım, alçağım. Sel yatağına çekilmedi henüz. Mektuplarınla yaşıyorum. Garip bir hayat bu, seninle yatıyor, seninle kalkıyorum, ama

yine de mütehassırım, yine de.....Lamiam benim, bütünüm,

kemalim, zindanımıaydınlatan ışık, gözbebeğim.

Sana yolladığım kitaplardan utanıyorum. Sen bütün kitaplardan daha derinsin, sana yazdığım mektuplardan utanıyorum, kendi kendini oku. Muhammed'e nasıl iman ettiklerini anlıyorum. Tek mucize kelam. Kelam, yani sen. Sabahleyin uyandığım zaman ezanıdinliyorum, sonra

. 73

şarkılar söylüyorum sana. Öperek...

9 Kasım 1966 / Saat 7.30

SEVGİKAHRAMANLAŞTIRMALI İNSANI

Dün sabah kafasına tokmak yemişbir hayvan şuursuzluğuyla koltuğa yığılmıştım. Düşünmüyordum, düşünemiyordum. İçimde yakın bir zelzeleyi haber veren korkunç uğultu. Arada bir sızıyordum. Yemek yedim mi bilmiyorum, yanımda kimler vardı, hatırlamıyorum. Kimdim? Nereye gidiyordum? Niçin gidiyordum? Bir tren koltuğuna bırakılmışcansız bir eşya. Nihayet oğlumun sesi: hoşgeldiniz. Sahi gelmişdik, bu karanlık, bu soğuk, bu kasvetli, bu ıslak şehir İstanbul'du. Korkunç bir sarsıntiile ruh haritamdan silinen garip bir toprak parçası. İstanbul'da insanlar vardı, «gurlarına her şeyimi feda ettiğim insanlar; kitaplarım vardı, yıllarca onlarda gülmüş, onlarla ağlamıştım; İstanbul'da rüyalanm vardı, yaprak yaprak açılan, yaprak yaprak dökülen rüyalar; İstanbul'da zaferlerim, bozgunlarım, ümitlerim, hayal kırıklıklarım vardı; ben vardım İstanbul'da. Ama bu dilber şehir tufan öncesi bir hatıraydıartık, bu ben yaşamıyordu. Hazin bir kavuşma. Trende yalnız sizi düşünüyordum, yoldaydınız ve ağlıyordunuz, trende yalnız sizi düşündüm, hayır düşünmedim, yaşadım.

Sabahleyin 4.30'da uyandım ve sizi aradım. Neden bu trajediyi sona erdirmemişdik? Dudak dudağa ölmek ebedileşmekti. Dün kollarımdaydınız, yine ağlıyordum ama bir başka ağlayışdıbu, gözyaşlarımısiz siliyordunuz, gözyaşlarmızı74

ben içiyordum, daha beraberdik, hep öyle kalacakmışız gibi geliyordu bana, ayrılacağımıza inanmıyordum, inanamı-yordum. Nasıl ayrılabilirdik? O kadar iç içe, o kadar tek insan, o kadar kaynaşmıştık ki. Başkalarınıdüşünmeden ağlıyorum, evdekiler eğlenceden dönen bu garip insana hayretle bakıyorlar, hayret ve üzüntüyle. Kahvaltıyapamıyorum.

Soğuk bir İstanbul sabahı. İstanbul'dan ayrılırken ne kadar şuhdu İstanbul, çünkü size koşuyordum ve her şey güzeldi. Merakdan çatlayacağım, telefon etmemi istemediniz. Niçin ayrıldık?

Kendini alışkanlıkların ağına fırlatmak ve kurtulmak. Neden kurtulmak? Hayattan. Keşke ölseydik.

Kitapçı"Dildeki Gelişmeler"in tashihlerini yollamış; yarım saat oyalandım, okunanlarıanlamıyorum. Gece karaladığım sayfalan yırttım. Şimdi biraz daha iyiyim. Yakında yine kavuşacağız değil mi canım? Sana, yani aşkımıza layık olmaya çalışmalıyım. Seven her acıya katlanır. Vuslat bir mükafattır, hak etmeli. Bir arada geçen her dakika için katlanmayacağımız çile mi var? Nankör olmayalım, istikbal göstereceğimiz sabra bağlı. Sevgi kahramanlaştırmah insanı. Ebediyen ve yalnız

senin.

Saat 16.35

Karanlıklardayım. Ve cinnetin sesi yüzümü kamçılıyor: bir baykuşkahkahası, bir kobra ıslığı... Karanlıklardayım. Zindanımıaydınlatan tek ışık cıvıltılarınızdı. Yıldızım benim. Ve uzaklardasınız.

75

Saat 21.00

Mehmet'e telefon ettim, defalarca otelde aramış, döneceğinizi söylemişler, bekliyormuş. Telefona küfrettim, hayata küfrettim. Duymak istemediğim bütün sesler emrimdeydi, yalnız sizi arayamazdım, aramayacaktım, öyle istemiştiniz; sesinizi kilometrelerce uzakdan duymak bile yasakdıbana. "Mer-haba"nıza bu akşam öyle susamıştım ki. Plajda ıstırapla dolaştım, yağmur yanan alnımıbir kat daha tutuşturuyordu. Her akşam sesinizi beklerdim burada. Memeden kesilen bir çocuk gibiyim.

Sana ait hiçbir maddi hatıram yok. Keşke saç fırçanıalsaydım. Öpecek, üzerine kapanıp ağlayacak bir mendil, bir... Satırlar karıştı. Karışsın...

Dudaklarınıiçerim, canım Lamiam.

Vecit ve takdisle.

10 Kasım 1966 / Saat 7.00

HER TESELLİBİR İHANET GİBİ

Alışmak, öksüzlüğe, ümitsizliğe, sensizliğe alışmak! Minarelerde ezan okunuyor, yatakda doğruluyorum, sen hep öyle yapardın. Şimdi boşbir yatakdasın, elinde bir mendil, benim mendilim yok, gözyaşlarımıpijamama siliyorum. Dışarda kuşlar cıvıldıyor, içimde öfkenin dişgıcırtısı. Ne zaman bu-76

luşacağız? Buluşacak mıyız? Yaşayabilecek miyim? Karım, doktora gidelim diyor, hastasın. Evet hastayım. Her teselli bir ihanet gibi geliyor bana. Her eğlenceden kaçıyorum, her zevke düşmanım. Herkes için nesiniz? Hiç. Bir gölge, bir isim, bir siluet ve herkesinsiniz. Sıcaklığınız yalnız benim için hayat kaynağı, saçlarınız yalnız benim için bir kucak ışık. Ve uzaklardasınız. Dudaklarınızın pınarından uzağım. Sizi ben yarattım, kozanızıbenim için yırttınız, aşk oldunuz, arzu oldunuz, kayıtsız ve kaygusuz. Hatta küçümseyen, hatta düşman bakışların sümüklüböcekler gibi üzerinizde dolaştığıbir dünyadasınız. Ve ben, cehennemdeyim. Geçecek bunlar. Ama... Şimdi daha sakinim. Bu, başbaşa kahvaltıyaptığımız saat. Kahvaltıyapıyor musun? Parmaklarım alev alev yanıyor, elini tutamıyorum; ayaklanm ayaklarına dokunamıyor. Saadeti fethetmek lazım, ne yaparsın? Seni kazanmak için senden uzaklaşmak! Seninkileri bugün bekliyorum. Geldiğimi Ümit'ten öğrenmişler.

Şimdi kahvaltıyıbitirdiğimiz saat, sen çay istiyorsun. Ah bu senin çayların! "Arka sokak." Hiçbir isim, güzel dudaklarından acıbir tebessümle dökülen bu çift kelime kadar beni yarala-yamaz. Sevgilim benim, ruh dünyamda biricik sokak var, sokakta tek saray veya kulübe; o sarayın tek sahibesi sensin.

Saat 10

Mektupların içimi yaşamak sevinciyle doldurdu. Bir haftadan beri ilk defa gülüyorum. Dağlarla güreşecek kadar kuvvet var içimde. Dün sana kocaman bir kitap postaladım: "Edebiyat Ansiklopedisi." Hayata karıştığına, fildişi kuleni yıktığına öyle memnunum ki. Güller dikenli. Bilirim. Ama yaşamak yaralanmaktan korkmamaktır. Fildişi kulen bir mezardı

77

sevgilim, bu bir diriliş. Fildişi kuleyi Kaya'ya 6 bıraktın. Kaya ne oldu, yandıkül oldu. Talebelerini sev. Geçici de olsa, mektebe bağlan. Tanıdığım insanların en kuvvetlisisin, ama bu kuvveti kendini yıkmak için kullanmışsın, şimdi bu kuvveti benim için, bizim için kullanacaksın.

Dua bir kanatlanışdır. Namaz kıldığına sevindim. Her sabah ben de seninle beraber ezan dinliyorum. Öksüzler yurdunu ihmal etme. Ama herşeyden önce sıhhatma itina. Erken yat, erken kalk. Konferanslara gelince, bunu sen tayin edeceksin. Mesela ingiliz romanıhakkında, ingiliz romantizmi, ingiliz şiiri hakkında konuşabilirsin. Yani mesele, lisede böyle bir gelenek kurmak. Konularımeslekdaşlarınla öğrencilerinin tecessüsü tayin eder. Freud ile Shakespeare'i almışsındır. Uzun mektuplarınıbekliyorum. Seyahatnamen fazla satirikti. Zaman zaman hainlikten vazgeçemiyorsun. Biliyorum ki bu bir parça da beni eğlendirmek için. Ama çok zalim olma. Bu humour tırnaklarınıgösteren bir humour. İngiliz humour'u. ikinci mektubun bütün mektupların gibi şiir. Lamiam benim, insanlarıanlamağa, hiç olmazsa onlardan iğrenmemeğe alış. O kadar zavallılar ki. Biz bahtiyarız artık. Bahtiyarlığın ilk vazifesi acımaktır. Hırçınlık aRa gitti. Bu, Scott'u kıskandıracak, Dickens'i hayran bırakacak realizminden şikayet manasına gelmez. Ama seyahatnamemde... Ben baştan ayağa ümit, arzu, heyecan, bekliyorum, seni getirecek yarınları, seni bekliyorum. Nezle olmağa hiç niyetim yok. Tabii mektupların sisli havayısık sık dağıtır, zindanımıaydınlatırsa ve beni yalnız bırakmazsan. Kendini Meryem'e adayan bir keşişgibi seninim. Çok sıkıntıçekiyorum, sen çekmiyor musun? Kendime senden fazla hürriyet vermek istemiyorum.

6 Cemil Meriç'le tanışana kadar Larnia Hanım Kaya ismini kullanmıştır, Lamia ise hiç kullanılmayan bir adıdır. Ne var ki Cemil Meriç Kaya isminden hoşlanmaz ve Kaya Hanım'ın Lamia ismini benimseyerek kabul etmesini sağlar. Kaya ismi 15 Kasım ve 6 Aralık'ta yazılmışiki mektuba daha konu olacaktır.

78

12 Kasım 1966

HÂLÂ SENİYAŞAMAKTAYIM

"O fairest of creation, last and best

Of all God's works! creature in horn excell'd

Whatever can to sight or thought be form'd,

Holy, divine, good, amiable, or sweet!

How art thou lost! how on a sudden lost,

Defac'd, deflower'd, and now to death devo te!"

Milton ne güzel söylüyor! Hayatıkucaklamak isteyen, yeni ufuklarıfethe koşan, tecessüsü memnu bölge tanımayan kadının ezelî macerası... ZavallıHavva!

Konya'dan gelen mektup bir buse kadar okşayıcı, coşturucu, dinlendiriciydi.

Seninkilerin dünyasında değişiklik yok. B. eskisi gibi soğuk, güdük, heyecansız, bir kin fıçısı. Hasta adamın bütün çarpık ve çapraşık hisleri ile malul. A. o cenin-i sakıtın her telkinine ruhunun kapılarınıaçmış. Bu adamla konuştukça taşlaştığımıhissediyorum. Mezar taşıgibi, kasap satırıgibi garip bir soğukluğu var. Serinletmeyen, üşüten ve ürperten bir soğukluk. Damarlarımdaki kan alevlendikçe ona koşmalıyım. Benim antitezim. Bu sabah da bizdeydi. Üç saat medeniyet tarihi okuttum. Sonra asistan Ali bey geldi.

Dün akşam misafirim vardı. ŞarapçıTevfik beyle 23 yaşındaki arkadaşı, içmek zorunda kaldım. Tabii votka.

Senden hâlâ mektup yok. Endişe içindeyim. Ben perhize ve çileye devam ediyorum, iki gündür ağlamaz oldum. B.'nin mucizesi. Ama hâlâ seni yaşamaktayım. Kulaklarımda cıvıltın, tenimde teninin alevi, dudaklarımda lezzetin. Bir haftaya kadar yeni bir kitabım çıkıyor, yollarım. Sana Freud'le Shakespeare'i gönderdim. Yakında onlarıbaşka kitaplar takip edecek. Freud'ü

79

oku. Anlamadığın yerleri sor. Hangisinden başladığınıyaz. Aramızda telepatiden başka komünikasyon imkânıyok. Bari bir telgraf çekseydin. Bugün

çok yorgunum. Yorgun ve mü-tehassir. Yarma. Mesut yarınlara. Seni getirecek olan yarınlara. Perestişle.

Saat 19.30

Sana biribirinden kötü iki mektup. Biri son karşılaşmamızdan önce yazılmıştı. İkisi de aynıacıyı, aynıhasreti haykırıyor. Sesini duyamamak! İkisi de aynısaatlerde yazıldı. Bir parça şımarmışolduğumu da itiraf zorundayım. İnsan, yaşattığın o binbir geceye bedel on bir gün on bir geceden sonra sadece şükran neşidesi yazmalı. Hele bir mektubun gelsin, kolay. Yara henüz taze, kanıyor. Kapanmasınıda istemiyorum, istersen çabucak kapanır.

Aşk ıstıraplarıyla büyüktür.

Öperek.

14 Kasım 1966

ACILARIM İÇİNDE MESUDUM

Hâlâ mektup yok, ama henüz ümitvarım. Dün seninkilerle beraberdik. Üçü de iyi. V'nin yaptığıişgözleri için çok yorucu, buna üzüldüm, bir çözüm yolu arayacağım. Çocukların üçü de dostluğa ve ilgiye layık. Benim için onlarıyetiştirmek, onlara

faydalıolmak bir vazife olmaktan çok gerçek bir zevk, ama daha önce de söylediğim gibi hislerimi tayin edecek olan sana karşıdavranışları. Fazla hoşlanmadığım, B.

Dün akşam albaylara davetliydim. Prof. Tanyol'la karısıda vardı, bir edebiyat hocası. Tatsız bir akşam.

Sabahleyin 3'de uyandım, seninle uyandım, zaten seninle yatmıştım.

Kendini Meryem'e adayan keşişler gibi korkunç ve yıpratıcıbir çile içindeyim. Pınarın yanında bile susuzdum, ya şimdi! Bu on bir gün on bir gece kendini bütün zerrelerinle, bütün vücudunla esirgemeden verişin aşkımız için tehlikeli olabilirdi, artık benim için bir tecessüs değilsin. Tırnaklarından saçlanna kadar bütün anatomini biliyorum, hatta ruh dünyan da birçok bölgelerini ezbere çizebileceğim bir harita gibi aşina bir ülke, ama gerçek sevgi bu imtihandan zaferle çıktı. Seni eskisinden çok seviyor, eskisinden çok istiyorum. Bu tek-vücut halinde yaşayışın sendeki akislerini merak ediyorum. İlk ayrılık devrindeki coşkunluğun devam ediyor mu? Ben acılarımın azalmasınıdahi istemiyorum. Bu bir nevi ihanetmişgibi geliyor. Seninle doluyum, sen'im, seninim.

Seni tanıdıktan sonra yazdığım birkaç yazıyıyolluyorum. Yarma, bahtiyar yarınlara, seni getirecek yarınlara. DudaklannıC).

***

JurnaPimden bir paragraf, tarih 18 Eylül 1963.

"Olemp'e tırmanan adam yarıyolda kaldı. Cinler çelme taktılar, yılanlar kesti yolunu. Olemp'e giden adam, başınıgöklere kaldırdı. Sevdikleri oradaydılar. Musa'nın gözlerini kamaştıran ışık onun gözlerini kör etti. Olemp'e yalnız gidilmez. Yoldaşgerek. Senin yoldaşın korkuların, acıların, utançların. Olemp'e yalnız gidilmez, kervanla çıkılır yola.

Bin çıkılır, bir varılır. Bir çıkılıp, bir varılmaz... Olemp'e giden adam burada gömülüdür, bir türbede değil, bir gönülde değil, bir sayfada. Bir sonbahar yaprağında. Olemp'e giden adam... Böyle bir adam yok, olsa tanımaz mıydınız?

Size bütün Asya'yı, bütün Avrupa'yıgetirdim. Asya Hi-malaya'dır, biliyor muydunuz? Veda'lar tanrıların ilk şarkıları. Onlarıkendilerinden dinledim... Size her hangi bir kitap değil, bir Kitab-ıMukaddes getirdim... Havarilerini halkedemeyen İsa'nın yeri tımarhanedir, çarmıh değil, oysa ben çarmıhtayım. Ve domuzlar mukaddes kitaplarla beslenmez. Olemp'e giden adam, dinleyin dedi çocuklarına, Valmiki konuşuyor. Çocuklar elleriyle kulaklarınıtıkadılar. Aşağıda çok çok aşağıda, zenciler hora tepiyordu. Avrupa. Hangi Avrupa? Bu senin Avrupa'n kusmuk ve kazurat kokan bir domuz ahırı. AhırınıAvrupa sanan bedbaht.

Bu Hint belki bir kitabın ilk yaprağıidi. Bir vahyin ilk heceleri. Belki tamamlanırdı, belki tamamlanmazdı. Her kitap yarımdır; kitabıinsanlık yazar. Ne mutlu ona bir hece ekle-yebilene. Homer bir mısra, Vyasa bir mısra, Firdevsî bir mısra. Çağdan çağa akseden bu ulu, bu layemut ilahiye senden bir nida karışmış, karışabilirmişne rrrutluluk! Ama çağdaşların boğazına sarılıyor, istemiyorlar. Rüyalarınıdile getirmeni, kalbini konuşturmanı, kelimelerden bir fecir yaratmanı, istemiyorlar. Konuşamıyorsun, konuşamayacaksın. Olemp'e giden adam: önünde iki yol var: cinnet ve ölüm."

Bir başka paragraf, tarih 7 Şubat 1963. "Uzviyi ulvileştirmek, bakırdan altm imal etmek gibi hayal... Şuurun karanlık bölgelerinden yükselen çığlığısustura-mıyoruz... Saint-Augustin, kendini kırkından sonra Tanrı'ya vakfedebildi. Muhammet, Haticetülkübra ile geçirdiği yılların acısını, torunu yerindeki Ayşe'nin kollarında çı-

kardı... Belki inananlar uzviyetin çığlıklarınıdualaştıra-bilirler. Ama Pafnüs'ü cinnete kanatlandıran bu gayriinsaniinat oldu...

Tabiat yaratmak için yıkmak zorunda. Fırtınalar, zelzeleler, seller. Yaşamak öldürmektir, ya kendini öldüreceksin, ya başkalarını. Dördüncü kişinin hayatınıkurtarabilmek için üç kişiyi öldürebilmek. "This is the question." Ya kendine kıyacaksın, ya başkalarına. Başkalarına kıymak da kendine kıymak değil mi?.. Her ölenle bir parça ben de ölürüm..."

Yine Jurnal'den, tarih 2 Şubat 1963.

"(...) Önünde bütün kapılar çoktan kapanmıştı. Yaşadığıtrajedinin düğümünü ya ölümün elleri kesebilirdi, ya cinnetin. Heyhat, gözlerini kaybetti. Çok muvakkat, çok yarım bir hal suretiydi bu. Evet, bazıgurur yaralarınıunutturacak, bazıhezimetleri meşrulaştıracak, bazıçirkinlikleri gizleyecek, tahrikleri azaltacak bir felaket!.." 6 Şubat 1963.

"Tantal ne kadar bahtiyardı, gözleriyle yiyordu meyveleri, suyu gözleriyle içiyordu. Sisyphe ne kadar bahtiyardı: şahikalara çıkardığıbir kaya vardıkucağında, saçlarında rüzgâr. (...)

Bir yangından kaçar gibi hatıralara koşuyor. Ama mazinin loşormanında tutunduğu her dal elinde kalıyor, tozlaşıveriyor birden ağaç. (...) 8 Şubat 1963.

Linda, Emine ve sonrakiler., tutunmak istediği birer daldı. Düşen tutunacağıdallarıseçmez. Ve hepsi de kuru bir dal kadar duygusuzdular..." 1 Mayıs 1964. "Bu kâbus şuurla başladı. Mektep bahçesinde oynayan

83

çocuklar vardı. Ben yalnızdım ve yabancıydım. Yabancıyani düşman. Dilim başkaydıve gözlüklerim vardı. Kör dediler. Ben bu kelimenin kuduz köpek dişlerine benzeyen temasınıruhumda kırk yıl önce duydum. Ve bağlanmak ihtiyacı, te-davisiz bir sıtma nöbeti gibi benliğimi sardı. Sevmek.. Kimi ve nasıl? Geçti yıllar.. Meyhane masalarında, sokaklarda. Mefisto'ya satar gibi izdivaca sattım kendimi. Bir parça et, ve bir parça şefkat. Geçti yıllar. Zilleti Dejanire'in gömleği gibi çıkartamadım sırtımdan. Daima kendimden utandım. Yaratmak mümkün değildi. Gürbüz çocuklann ana karnında boğulduğu bir ülke. Sonra Paris. Ve kâbusun ecel terleri döktüren safhaları. Acıhafızayıçatlatıyor. Ve buharlaşıyor hatıralar..."

Saat 11.30

Sen üçüncü yolsun. Üçüncü yol yani saadet. Kâbusdan hemen kurtulunmaz. Zaman zaman şımarık, zaman zaman nankör, zaman zaman bedbin görünüyorsam bu 48 yıllık ıstırapların eseridir. Aradığımı, istediğimi buldum, ama şimdi yine yalnızım. Trajedi burada. 48 yıl ve 15 gün. Beklemek, kaç yıl yaşayacağım daha? Kaç ay yaşayacağım? Mektubunda rezil bir kelime var, kapris olarak başlayan bu sevgi., diyorsun. Kapris olarak değil, bütün bir ömrün kaçınılmaz sonucu ve manasıolarak. Aşkımızın herhangi bir merhalesi için böyle bir kelime kullanırsan ilk karşılaşmada tokatlarım

seni.

Benden çılgın bir neşe bekleme. Acılarım içinde mesudum. Saadet çatık kaşlıdır ve ciddidir. İkimiz de kasırgaya tutulmuşuz, aşk bu. Hele kırkından sonraki aşk. Yanlışanlama.

84

Ben kuvvetliyim, metinim ve istikbali hazırlıyorum, hazırlayacağım. Bundan sonra acılarımdan söz ettiğimi duymayacaksın. Çok naz âşık usandırır. Az sonra senmkiler gelecek, ingilizce yapacağız.

İşte karşındayım. Bir aşk heykeli gibi. Alev alev arzu ve hasret. Bahtiyar mektup! Parmaklarına, dudaklarına dokunacak. Ama ben de kağıda kalbimi koyuyorum ve öpeceğin yerleri öpüyorum.

Canım kadınım.

15 Kasım 1966

SEVMEK VE SEVİLMEK

Alkol kokan bir isimdi bu. Kaskatı, donuk üşüten bir isim. O iki hecede bir kaçışgizliydi, bir utanç gizliydi, bir isyan gizliydi. Genelev kokan bir isim. Bir savaşismi, yani bir maske. Hayat bir cehennemdi senin için, anlaşılmamıştın, sevilme-miştin. Ve bir maske takmıştın suratına: Kaya.

Tanıştığımız ilk akşam, başka ismin yok mu diye sordum. Sesin berrak bir pınarın sesiydi, o mezbelede bir kuşgibi cıvıldıyordun. Bir çocuk sesiydi bu, ümidin, rüyanın sesi. O isimle, bu ses aynıinsana ait olamazlardı, ikisinden biri yalancıydı. Lamia dedin ve ben Hind'i Lamia'ya verdim, Hind'i ve gönlümü. Lamya değil, Lamia. Bütün saffeti, bütün şirinliği, bütün ismeti'yle şark. Bir yıldızın ismi. Benim yıldızımın.

Lamia kayadan fışkıran pınar, Lamia kozayıyırtan kelebek.

Kayaya teşekkür ederim, bana bir kaynak sundu. Kayaya teşekkür ederim, yıllarca bekçilik etti o kaynağa. Kaya kaynağıbekleyen canavar. Kaya yılanın derisi. O derinin içinden sen çıktın. Sen yani hayat. Şafak kadar temiz, gözyaşıkadar içten bir kadın. O deriyi aşkımın alevinde yaktım. Lamiam benim. Kaya bütün zilletleri, bütün yaralan, bütün levisleriyle mazi. Seni kirli bakışlardan ve hoyrat temaslardan koruduğu için o kaskatı, o cansız heceleri hürmetle yadederim. Bu bir doğum neşidesidir. Kaya Kortan'da Lamia oldu. Ankara'ya giderken içimden Kortan'ıtersine çeviriyordum "natrok" (not rock). Evet not rock.

Lamia zindanımıaydınlatan ışık. Dünya kapkaranlıktı, bir kâbusu yaşıyordum. Bir akşam sen belirdin ufkumda. Önce sesdin, ışıl ışıl bir ses. Kelimeler ateşböceklerine benziyordu. Sonra alev oldun. Şimdi şafaksın, Lamiam. Çamurlu libaslarınıkapımda bıraktın, kapımda yani hayatın kapısında. Janus'ün iki yüzü var, biri maziye bakar, biri yarınlara. Seni maziden kopardım. Artık bir kâbus değil, bjr realitesin.

Mektupların bulutlarıdağıttı. Sana perestişetmekte ne kadar haklıolduğumu gördüm. Kaya bir safra idi, bir zincirdi, bir beddua idi. Şimdi ümit dolusun, hayat dolusun. Büyü bozuldu. Canım benim, Lamiam, sevgili çocuğum. Başın dimdik. Ve alnın bir bayrak kadar mağrur. Güzel günlerin, aydınlık günlerin, sıcak günlerin fethine çıkıyorsun. Bütün kinlere, bütün kızgınlıklara, bütün zilletlere veda. Sevmek ve sevilmek. Kalbine bu iki kelimeyi işledim. Kalbine, tenine, dudaklarına.

86

18 Kasım 1966

HATIRAN SONSUZ BÎR HAZİNE

Bu sabah ilk defa yıkandım. Tenimde teninin kokusu vardı, saçlarımda saçlarının. Yıkanmak, kirlenmekti. İhanetti yıkanmak. Vücuduma suların temasınıbile tecavüz sayıyordum. Beraber ne güzel yıkanırdık! Elinde o devlere mahsus bornoz, sudan çıkmamıbeklerdin...

Dün karanlık günlerimden biri. Senden mektup yokdu. Akşam, eski talebelerimden biri geldi. Ûçel'de içtik, Üçel İstanbul'da seninle son içtiğimiz lokanta.. Bir cuma günüydü. Doktordan idam kararıyla dönmüştüm, Ümit seninkileri almağa gitmişdi, başbaşaydık, içiçeydik...

Dışdünya seni oyalayabiliyor, kendi kendine yetiyorsun, çok zenginsin, hudutsuz bir hayal gücün var. Ben yalnızım ve boşlukdayım. Seni elli sene

bekledim, daha ne kadar bekleyeceğim? Niçin mektuplarınıihmal ediyorsun?

Her dakikanıberaber yaşamak isterim, her düşüncen benim, günlerini kağıda işleyebilirsin. Ben bir suç işler gibi mektup yazıyorum, gizlenerek ve çok defa en kötü, en bedbin, en ilhamsız zamanlarımda. Bana daha çok ver kendini, daha bütün olarak ver, tereddütlerinle, gözyaşlarınla, sevinçlerinle, bütün sıcaklığınla ver. Sana yaralarımla görünmek istemiyorum, ama onlarısaklayacak zamanım yok. Bugün çocuklarımız gelecek. Mesih bekler gibi onlarıbekliyorum, onları, yani seni.

Shakespeare'in 29. sone'sini hatırladım, aşağıyukarışöyle diyor:

"Bakışlarda küçümseyişokuyorum Yalnızım, bedbahtım, tesellisizim.

Gökler sağır, sesim boğuk

Ve lanet okuyorum talihime

Kıskançlıktan kuduruyorum

Kiminin ikbalini kıskanıyorum

Kiminin istikbalini

Aczimden utanıyorum.

Hazlarım iğrendiriyor beni.

O zaman sen geliyorsun aklıma,

Ve birden kanatlanıyorum, bir tarla kuşu gibi, mest

İçim aydınlıkla doluyor, yükseliyorum, yükseliyorum

Neşideler söylüyorum hayata,

Göklerin eşiğinden,

Bana ne toprağın çirkinliğinden

İnsanların zilletinden bana ne?

Hatıran öyle sonsuz bir hazine

Ve sevgin öyle büyük bir mutluluk ki dostum!

En mağrur hakanların tacını

Hor görüyorum."

Shakespeare daha güzel söylüyor:

"For thy sweet love remember'd such wealth brings, That then I scorn to change my state with kings". .

20 Kasım 1966

BEN EZELÎ BİR MAĞLUBUM

Mektuplarım üzülerek okudum. Sen ki son liman, son ümit, son dost, ilk ve son sevgilisin. Sen ki yıldızım, sen ki annem,

sen ki çocuğumsun., acılarımla hırçmlaştığına üzüldüm. Istıraplarım çok mu çirkin, çok mu çocukça? Onlarısenden de mi gizleyeceğim? Sahneye maskeyle çıkmak! Ben aktör değilim. Sesinin tonunda minnacık bir soğuyuşhissettiğim anda yokum. Acılarımın kaynağısensin, evet ama hayatımın kaynağıda sensin, senin için ve seninle yaşıyorum. Sen uçuruma yuvarlanırken tutunulan dal, sen vaha, sen bütün hayal kırıklıklarımın dudaklarında ümitleşdiği kadın.

Haklısın, insan yaralanıyla çıkmamalıortaya. Sevgi bir oyun, ama benim oyunla ilgim yok. Söylemiştim, hayatta hep bröton savaşçılarıgibi çıplak doğuştum, yaralandım, yaralandım, yaralandım. Bir ömür ki yalnız on beşgün dilber, yalnız on beşgün yarasız. Ben ezelî bir mağdurum, coğrafî kader, siyasî kader, biyolojik kader. Başka bir ülkede doğmalıydım, başka bir ülkede veya başka bir çağda, en iyisi hiç doğmamalıydım. Anlaşılmadım, anlaşılmadım, anlaşılmadım. Hayatım bir bozgunlar silsilesi. Hiçbir kavgam zaferle taçlanmadı. Ben ezelî bir mağlubum. Ama tarihi yaratan bu mağluplar, bir ülkeyi onlar ebedileştirir. Sen, tek mükâfatım benim.

Realite o kadar çirkin ve ben o kadar yaralıyım ki! Önümde iki yol var: biri sana giden yol, öteki ölüme. Elli yıl sonra belki de masallaşacağım. Hint'in bir sayfasınıkaleme almak 20. asırda pek az faninin başarabileceği bir mucize, benim bir sayfam bir insana ebediyetin veya Akademinin kapısınıaçar. Çağdaşlarıma bakınca Lilliput'lar ülkesindeki Güliver gibi kendimi tannlaşmışhissediyorum. Duymayan, düşünmeyen bir alay robot, duymayan düşünmeyen ve düşündürmeyen. Saint-Simon dosyada bekliyor, böyle bir kitap bir millet için değil, bir devir için şeref. Batı'yıFetheden Hint dosyada bekliyor. Fildişi Kule dosyada bekliyor, Quinz-Vingts Geceleri dosyada bekliyor. Neyi? İsrafil'in Sur'unu mu? Yazdıklarım okunmadı, Hind'i sen bile okumadın, kimin için yazacağım? Ne yazacağım? Bir başka dil konuşuyorum. Deliyim veya dahiyim. Derslere henüz

başlamadım, çünkü başlamamıistemiyorlar. Kürsü profesörü Londra'da, vekili Cahit Tanyol. Oda arıyoruz diyorlar, dinlen diyorlar, keyfine bak diyorlar. Herkesi rahatsız ediyorum. O kadar yalnızım ki! Başka bir seyyareden gelmişgibiyim ve nesli münkariz olmuşTufan öncesi bir ucube.. İşte

seni de üzüyorum, seni de utandırıyorum...

Acılarımın kaynağısensin. Yani: sensizlik. Bütün bu dengesizlik, tattırdığın saadetle yokluğun arasındaki tezattan doğuyor. Sonra, öleyim diyorsun. Bir daha böyle söz istemem. Ölmek ancak beraber. Sevgilim, Lamiam, canım benim, bir tanem. Yakında zafer haberleri ile dolacak mektuplarım. Biraz naz, biraz şairlik, biraz sarhoşluk ve hasret. Beni hoşgör. Herkül kadar kuvvetli, Eyüp kadar sabırlıyım. Ve her dağıdevirecek bir Ferhat gücü var içimde.

Bana bak. Sen daima neşeli ol. Madem ki ikimiz bir bütünüz. Sen güzelsin, ben çirkinim. Sen akıllısın, ben çılgın. Sen neşesin, ben... Hezeyanlarımıhasrete ver. Ama fırtına geçti, tipi dindi.

Seninim. Koruyucun, baban, dostun, sevgilin, şuurun, vicdanın, iraden, sultanın, efendin ve kölen.

Yalnız senin olduğum, yalnız sen olduğum, yalnız senin için yaşadığım unutulmasın.

Okşayarak.

90

21 Kasım 1966 Pazartesi

SANA KAVUŞMAK İÇİN SENDEN AYRILMAK

Sabahtan beri çalışıyorum, "insan Değiştirilebilir mi?" diye bir kitap. Ocak başında çıkacak.

Çalışmak, sana yakınlaşmak; çalışmak, seni fethetmek; çalışmak, geleceği kurmak.

Nikbinim ve sabırlıyım.

Dün akşam seninkileri yemeğe alıkoydum, tatlısaatler geçirdik.

20 tarihli mektubumu hoşgör. Bunu, iradesizliğime, aczime yorma. On bir gün seninle o kadar doluydum ki, ayrılınca, beyni çıkarılmış, kalbi koparılmış, ciğeri sökülmüşbir insan gibi üzüntü duydum. Anla beni. Senden başka bir şey düşününce kendimi suçlu görüyordum, çalışmak bir ihanet gibi geliyordu bana. Elim bir insan eline temas edince kirlenmişgibi ürperiyordum. Sen de öyle değil misin? Ama sana kavuşmak için senden ayrılmak gerekiyor. Ne hazin mecburiyet!

Bir daha fildişi kuleden bahsetmeyeceksin. Bu bir emirdir. Ölümden bahsetmeyeceksin. Beraber yaşayacak veya beraber öleceğiz. Uğursuzluk getirdiğinden bahsetmeyeceksin. Onbir gün, onbir gece o kadar bahtiyardık ki! Bu saadetin elbette gölgesi olacaktı.

Yavrum benim, korkunç bir dilemma: senden kurtulmak için başka konularla, başka insanlarla ilgilenmem lâzım. Ama bu bir nevi ölüm benim için. Sensiz yaşamaktansa yaşamamak bin kere iyi.

Mektuplarınıbekliyorum, uzun mektuplarını. Günlerinle, sıcaklığınla, hasretinle dolu mektuplarını.

91

Mektuplarım her zaman huzur içinde yazılmıyor. Seninle başbaşa kakmayınca kuduruyorum. Yoksa silahlarınıatıp, kavgadan kaçan korkak bir mücahite benzer tarafım yok. Her geçen gün bizi birbirimize yaklaştırmıyor mu?

"İnsan Değiştirilebilir mi?"yi bazınotlarla hafta sonunda teslim edeceğim. Eser Jean Rostand'ın. Seni eğlendirebileceğini umduğum için zevkle çalışıyorum.

Bir hafta içinde "Dillerin Gelişmesi" adlıkitabım yayımlanıyor. Onu "Saint-Simon" takip edecek, Saint-Simon'u "Kadın ve Sosyalizm". Görüyorsun ki boşdurmuyorum. Ama susuzum. Bu kadar çileye, bu kadar riyazete dayanmak çok güç. Vücudunu düşündükçe alevler içinde kıvranıyorum. Varlığım yay gibi gergin, seni istiyorum. Dudaklarınıuzat bana, (...).

Veysi'ye Üsküdar'da ev arıyoruz, sen Üsküdar'ıfalan bilmezsin ya! Onu da ingilizceye başlattım, ilerliyor. Ayşe'yle Mehmet bayağıilerlediler. Babür'le felsefe ve fransızca yapıyoruz. Veysi'nin bir an evvel bir eve yerleşmesi lazım. Haftada iki üç gün beraberiz. Şubat'ta bir sertifika vermesi lazım.

Bugün yine mektubunu bekliyorum. Zaman zaman coşkunluğumu hoşgör. Bahtiyarım,«sevildiğim için bahtiyarım ve çalışmalarımla, günlük çalışmalarımla yuvamıza bir taşdaha eklediğim için bahtiyarım.

Kuvvetliyim, kuvvetli ol. Acılara paydos. Yakında ayrılmamak üzere birleşmek için Allahaısmarladık sevgilim.

Perestiş, şefkat, şehvet.

92

22 Kasım 1966

BU ACILAR SAADETİN GÖLGESİ

Çöldeki kumlar gibi susuzum, canım benim, çatlayan topraklar gibi susuzum. Ve mektupların nisan yağmuru. Hindin turnalarıgökkubbeden dökülen damlacıklarıtoprağa düşmeden içerlermiş. Kelimeler alnımı, ruhumu serinleten birer buse. Onlarısenin ellerin yazmış, güzel ellerin. Bir afyonkeşgibi akşamıbekliyorum. Postacıgeç uğruyor Server'lere ve yolda, bir elektrik direğinin altında vuslatın hazlarıile sermest, seni içiyorum. Bu acılar saadetin gölgesi, bu acılar vuslatın dikenli yolu. Bu acılar araf. Sabahtan beri çalışdım. Saat üç buçuk. "İnsan Değiştirilebilir mi"nin notlarınıyazıyorum.

Kitaba seni eğlendirsin diye, yeni bir bölüm ekledim: "Eski ve Yeni Robotlar." Hafta içinde teslim edeceğim. On beşgüne kadar da "Saint-Simon" matbaaya verilmişolacak. Onu da yer yer çok seveceksin. Bundan emin olmasam bastırmam. Seni kayıtlışartlısevdiğimi söylüyorsun. Hanımefendi,

türk dilinde iddianızın cevabı, "halt ediyorsunuz"dur. B.'ye gelince şimdilik gayet hürmetkar, uysal ve terbiyeli. Onu sen başıma sardırdın, seninle münasebeti var diye tahammül ettim. Şimdi birden söküp atmak çok güç. Sebep yok, vesile yok. Çocuklarınıseviyorum. Zaman zaman senin gibi konuşuyor, senin gibi gülüyorlar. Kendilerinden zevk aldığım tek insan onlar. B.'yi feda edince onlardan da ayrılacağım. Oysa vazifelerim var, onlara karşı. Senin ihmalini telafi etmek, ingilizce öğretmek istiyorum. Öğreniyorlar da. Bahsin pek geçmiyor, ben hiç açmıyorum. Aleyhinde hiç kimsenin en küçük bir imada bulunmasına tahammül edemem. Bununla beraber sen istediğin yahut seninle ilgili en küçük bir terbiyesizlik yaptıklarında benim için realiteden hatıraya intikal ederler.

93

Bercis hanımla Hint okuduğuna memnun oldum. Belki kendi başına da okumağa başlarsın. Ama "Hernani" daha zevkli bir lektür olmaz mı? Daha zevkli, yani daha kolay. Hadi seni biraz kızdırayım. Dün bir kitap için B.'lere uğramıştım. Valide hanım pür tuvaletti. Nefis bir parfüm sürünmüştü. Ve harikulade iltifatkârdı.

Canım benim seninle doluyum. Ve yalnız seninim. Başka bir kadının sesini duymak bile benim için bir vicdan azabıoluyor. Bu kadarıda fazla. Sanıyorum ki, minnacık bir ihanet, manevi de olsa aşkımızıgölgeleyecek. Kaçıyorum. Kadın meclislerinden, zevkden ve eğlenceden kaçıyorum. Bazan güldüğüm oluyor, utanıyorum. Ondan uzaktayım diyorum, acaba unutmağa mıbaşladım, sadakat bu mu diyorum; bu bir hastalık bende. Tedavisi gayet kolay, ama istemiyorum. Freud'ü oku ve bana sual sor. Ansiklopedi ile Lükres'i aldm mı? Yakında sana yine kitap yollayacağım. Yarına.

Bir avuç ışıktısaçların. Karanlıklardayım şimdi.Vakit ikindi, yarın yine beraberiz- Ne zaman ayrıyız ki? Şefkat, sevgi. *

23 Kasım 1966

ASIRLAR KADAR UZUN, RÜYA KADAR KISA

Yalnız sende yaşamak, yalnız senin için yaşamak... Bütün dostlardan, bütün düşmanlardan, bütün yabancılardan uzak i bir dünyada, senin için konuşmak, senin için yazmak, senin

94

için yaratmak.

Sen dokunduğunu altına kalbeden büyücü. Krezüs'ün dilsiz oğlu savaşta babasınıkurtarmak için birden dile gelir. Sen dilsizleri konuşturacak kadar dilbersin.

Yılların levsi iskarpinlerini yalayıp geçmiş, yaşamamışsın ki kirlenesin. Benim gözyaşlarından temiz sevgilim. Aynalar yalan söylüyordu sana ve kıskanç bir tanrı, aşk için yaratılan gönül sultanımıSodom'un kucağına fırlatmışdı. Sen bir anne sütü kadar temizsin, bir dua kadar temiz. Yalnız seni okumak istiyorum, yalnız seni dinlemek istiyorum. Lamiam benim.

Kollarımda yeni doğmuşbir bebek gibi uyuduğunu hatırlıyorum ve yeni doğmuşbir bebek gibi uyanırdın. Başbaşa yaşadığımız bu asırlar kadar uzun, bu asırlar kadar dolu vebir rüya kadar kısa günlerde -gecelerde diyecektim- dudaklarından bayağıya benzeyen tek hece dökülmedi. Uyurken, uyanıkken, sarhoşken.

Yalan söyleyen aynalarıkırdım. Sen şimdi o içten gülümseyen, o içten ağlayan tertemiz Lamiamsm.

Saat 6.30

Az sonra seni arayacağım. Ve sesin bütün karanlıklarıdağıtacak. Hangi karanlıkları? Gönlüm bir ışık tufanıiçinde. Mektupların gökkubbem, kelimelerin bir yıldız yağmuru. Bana öyle geliyor ki yalnız mektubunu okurken, yalnız seni düşünürken, yalnız sana yazarken yaşıyorum. Aşkımızın kitaplardakine benzer tarafıyok. Kanunların, mevsimlerin dışında. Neden hislerini gizleyeceksin? Aynıanlarıyaşamıyor muyuz? Göğüs boşluğumda senin kalbin de çarpıyor. Sen ağlarken ben de ağlıyorum. Perhize gelince, senden başka kadın düşünemeyecek kadar seninle doluyum. Fildişi kulen bir kaleydi belki, ama kirlendi, çamurlandı.

i.-. 95

Artık hisara ihtiyacın yok, hisarın benim. Ben, yani aşk. Ankara'ya koşarken tek endişem vardı: sana layık olamamak, sana kavuşamamak, yollarda ölmek. Ankara'ya koşarken aynıendişeler senin de şakaklannda zonkluyordu. Adem'le Havva, cennette bizim kadar bahtiyar mıydılar? Tanrıdualarımızımüstecap kıldı. On bir gün, on bir gece yaşadık. Biraz acıçeksek ne olur? Acısaadetin tuzu biberi. Benim şımarık yavrucuğum, ne zaman senle değilim ki? Beni teneffüs ediyorsun.

Konferansa gelince, "Ingilizcenin Geçirdiği Devirler" fazla klasik bir konu değil mi? Gerçi senin temas ettiğin her şey güzelleşir. Mehtap gibisin sevgilim benim, en çirkin manzarayımuhteşemleştiren mehtap gibi. Ama biraz daha edebî, biraz daha gönüle seslenen bir konu olsa. Dinleyiciyi düşünüyorum. Ve kıskanıyorum. Bütün söylediklerini yalnız ben dinlemek isterdim. Dudaklarından içmek isterdim kelimeleri. Göz-yaşlarm gibi, terin gibi. Mutlaka istiyorsan, lazım gelen malzemeyi hemen postalarım. Ne var ki, bu konuda mucize yaratmak güç. Biraz fazla matematik. Sana vaktiyle özetlediğim bir yazıyısunuyorum, daha çok tarihî değeri var. Diller hakkındaki kitabım, bugünlerde şikar. Vereceğin konferans için iyi bir girişolur. Mektubunda adıgeçen kanbur, sabrımız, irademiz. İstikbali kendimiz yontacağız, büyüyü kendimiz bozacağız. Bana güven sevgilim. Bana yani aşka.

24 Kasım 1966 / Saat 9.00

YALNIZLIK YALNIZ KALAMAMAKTIR

Ve şehzadelerin karşısına üç yol çıktı. Birinin üstünde cinnet yazılıydı, ötekinin cinayet, üçüncüsünde yazıyoktu. Tarihin gelmişgeçmişbütün bedbinlerine kahkahalarla gülüyorum. Şımarık birer çocuk hepsi de. Yalnızlık, yalnız kalamamaktır. Hayatım katır ahırında serenad vermekle geçti. Ve domuzlan mukaddes kitaplarla besledim. Ve itleri kalbimle. Promete Kaf dağına zincirliydi ve hergün bir akbaba kemiriyordu ciğerlerini. Promete ölümsüzdü. Biliyordu ki, bir gün zincirleri ' kırılacak. Promete Zeus'e kafa tutmuştu. Ve kafa tutuyordu. Bir mağlupdu ama eğilmeyen bir mağlup. Ben de eğilmiyorum sevgilim. Ben de gururumla muzafferim, imanımla muzafferim, seninle muzafferim. Promete Kaf dağına zincirliydi. Ben? O kadar yalnızım ki, yalnız kalamadığım için yalnızım. Seninle başbaşa kalamadığım için yalnız. Promete'nin ciğerlerini akbabalar kemiriyordu. Akbaba asil bir hayvan. Benim ciğerlerimi? Zincirlerini ancak başkalarının kafasında parçalayabilmek. Trajedi bu. İntihar veya cinayet.

Haykırmak istiyorum: iradem kelimeleri boğazımda yakalıyor, boğuluyorum. Sesiniz bir çocuk sesi gibiydi dün gece. Biraz fazla telaşlıidiniz. Neden çabuk kaçtınız?

Sana yazamamak, istediğimi yazamamak, istediğim zaman yazamamak. Beni kahreden bu aciz. Dün iki defa başladım, mektupların ikisi de yarım kaldı. Geceleri ne güzel ağlardık.

96

97

Saat 11.00

Promete yine Zeus'a meydan okuyor. Promete insanlarıseviyordu. Ve Tann'ydı. Ben de insanlarıseviyorum. Bütün dostlarım çarmıhıma çivi çaktılar. Bazan ehramlara taştaşımışgibi yorgunum. Her şeyimi, her şeyimi verdim. Sana bir zekânın enkazıkaldı. Bir zekânın ve bir vücudun. Ama biliyorum ki, kucağında her zaman dipdiri olacağım. Aşkın alevinden Simurk gibi taptaze, dipdiri ve çelik bir mızrak gibi bükülmez çıkacağım. Promete Kaf dağına zincirliydi. Ben zaaflarımla zincirliyim, merhametimle zincirli, my love is my sin, değil, my pit is my sin. Elizabeht Barrett Browning'i hatırladım. "Portekiz Soneleri"ni bilir misin? Bazılarısen yazmışsın kadar güzel. Hayır, hiçbir kadın hiçbir erkek Lamiam kadar güzel yazamaz. Ama Elizabeth'in sonoleri yine de güzel. Diyor ki:

"Go from me. Yet I feel that I shall stand Henceforward in thy shadow. Nevermore Alone upon the thereshold of my door Of individual life, I shall command The uses of my soul, nor lift rrty hand Serenely in the sunshine as before Without the sense of that which I forbore-Doom takes to part us, leaves thy heart in mine With pulses that beat double. What I do And what I dream include the, as the wine Must taste of its own grapes. And when 1 sue Go for myself, He hears that name of thine, And sees within my eyes the tears of two."

25 Kasım 1966

YAZMAK İÇİN BİR BAŞKASINA YALVARMAK

Mektubun tarihsiz ve şikâyetle dolu. Mevlana'nm neyi gibi: ayrılıklardan şikâyet etmede.. Şiirin ve şairin ezelî derdi. Ama yanıp yakılmağa ne kadar hakkın var, ne kadar hakkımız var diyecektim; sana yetmiyor muyum, hani hatıram bütün varlığına sinmişti, hani beni yaşıyordun, benimle yaşıyordun? Ben karanlıklar içindeyim, dışdünya ruhumu oyalayamıyor, sesine, sıcaklığına ihtiyacım var, ama .... Bu kışbelimi büktü diyorsun, beğenmedim. Bu bir parça geçen kışların hasreti mi? Saadete layık olmak için ne yaptık veya ne yaptın? Saadet kapınıçaldı, kırarcasma çaldıve kapıkendiliğinden açıldı. Hasret belini büktü, kabul. "Bu kış" gibi maziyi hatırlatan ve mazi lehine herhangi bir mukayese ihtimali yaratan küfürlerin cevabıtarafımdan ebedî bir sukut olur. Kışbelini büker, benim de büktü, ama "bu kış" değil, sadece kış.

Berhanede rüzgâr uğuldar, yağmur camlarıdöverken sevgiliyle başbaşa kalmak güzel şey! Yazmak bir şehvet. Bir de beni düşün, yazmak için kaçmak mecburiyetindeyim, bir başkasına yalvarmak mecburiyetindeyim, ilhamım en coşkun anlarında kesilmek tehlikesine maruz. Bununla beraber sana yalnız bir gün yazmadım; yolladığım her kitabın içinde (kapağında) bir mektupcuk yok muydu? Alevim seni ısıtmıyor mu? Ben Sibirya'nın iklimini değiştirecek kadar ateşliyim.

Sevgilim, Lamiam, canım, "sen arzu ettin bu ayrılığı" ve kaybedecek zincirlerinden başka bir şey yoktu. Sen Şubat'ta görüşürüz dedin, sen bu sene çalışmalıyım dedin, ben kararlarına saygıgösterdim, başka ne yapabilirdim? Vaızdan vazgeçeyim. Son tahlilde durum şu: Nasrettin Hoca'nın eşeği gibi

99

tam alışırken ölmezsek şubatta karşılaşacağız, âlâ ve rânâ. Yapılacak şey, gülmek, eğlenmek, göbek atmak. Yani sıhhatli kalmak. Problem şöyle konulmalı: ayrılık güç, malum, ama, vuslata götüren bir ayrılık bu. Kaderin sitemine aldırışetmemek, aradaki aylan fizik ve moral aşınmalarıönleyecek bir programla geçirmek, yani, hayat angarya, bu angaryayıgüler yüzle karşılamak ve ön beşgünlük saadete hak kazanmak. Şubat gelince sevgiliye bitkin, bitap koşmamak. Şu halde küçük hanım, bahsettiğiniz tercümelere devam. Gerçekten kuvvetliyseniz âşıksanız ve aşka layıksanız kuvvetli bir disipline boyun eğeceksiniz. Mazoşizme paydos. Size, mesela Legouis'nin Edebiyat Tarihi'ni yollasam çevirir misiniz? Yahut türkçesi olmayan herhangi bir kitap, mesela Will Durant'ın minnacık kitaplarıvar: Eflatun, Nietzsche v.s. Elinizden ne gelir bilmek istiyorum? Tenkidimden çekinmeyin. Bu kendi kendimi tenkit.

Kucaklayarak. Ruhumla ve vücudumla. Bütün hücreleriyle senin sevgilin ve âşıkın. Bütün hücreleriyle sen.

27 Kasım 1966

MEZAR TASI GİBİBİR SÜKUT

Günlerdir mektapsuzum. Asırlardır diyecektim. Bu yaştan | sonra her gün bir asır. Mezar taşıgibi bir sükut. Üşüten ür-i;!

100

küten, asabileştiren.

Unutmayın ki sevginin büyülü dünyasında her kopuş, her kayıtsızlık, her yanlışadım tehlikelidir. Nasıl ve niçin susarsınız? Ben hayalinizin bir an için gölgelenmesini bir cinayet sayar, kahkahadan kaçar ve kendimi mutlak bir ruh ve vücut bekaretine terkederken, sizden kitaplarımıkıskanır, yazdığım her satırda sizi bulur, sizi yaşar, sizi düşünürken susuyorsunuz. Hangi hakla?

Biliyorsunuz ki, zindanıma bahar getiren, mektuplarınız. Onlarla yaşıyorum. Korkunç bir hayal kırıklığıbu. Dün akşam sizinkilerle beraberdim. Yarıma kadar oturduk. Bugün hanımla Mehmet istanbul'a tiyatroya gittiler. Yarın akşam Veysi, Ayşe, Babür ve bizimkiler gideceğiz. Seni çocuklarında aramak, bir başkasının çocuklarında. Hazin. Dün mutlaka mektup alacağımıumuyordum. Sevinçliydim. Sabahleyin Babür'le ders yaptık, öğleden sonra misafirler bastırdı. Sana yazamadım. Server'e de uğrayamadım. Az önce kızımıyolladım, arzuyla, şehvetle, ilaç bekler gibi bekliyordum.

Muharebeye başlamayalım. Yok oluruz. Seni bütün olarak istiyorum. Bütün zamanınıistiyorum. Saçmala, ağla, gül. Fakat yaz. Anlamıyor musun? Bu kaderin son ve muhteşem atıfeti. Bir masal aşkı. Bütün inkisarlarımızıunutturan bütün bozgunlarımızızafere çeviren bir aşk. Liyakatsizliğini görürsem, seni beklemeden intihar ederim, çıldırırsın.

Bu bir daha tekrar etmemeli. Aşka harcanmayan her dakikanıihanet sayarım. Ve affetmem.

Dün sana Will Durant'ın kitaplarınıyolladım. Eflatun üzerinde çalış. Ve n'olursun susma, işte Elizabeth Barrett Browning'in bir sonesi. Görüyorsun ki o yazıyor:

"It is indeed so? If I lay here dead, Wouldst thou lose any life inlosing mine?

101

And would the sun for the more coldly shine

Because of grave-damps falling round my head?

I marvelled, my Belowed, when I read

Thy thought so in the letter. I am thine-

But.. so much to the? Can I pour thy wine

While my hands tremble? Then my soul, instead

Of dreams of death, resumes life's lower range.

Then love me love! Look on me, breathe on me!

As brighter ladies do not count it strange

For love, to give up acres and degree,

I yield the grave for thy sake, and exchange

My hear sweet view of Heaven, for earth with thee."

ZavallıMiss Barrett, bu sonoleri kırkından sonra yazmış. Bay Browning'in "Erkekler ve Kadmlar"mıkarıştırıyorum, kışyağmuru gibi kasvetli.

Yine Elizabeth'e dönelim.

Beni seviyorsan âşık olduğun için sev diyor. Gülümseyişini seviyorum, cıvıldayışmıseviyorum, düşüncelerimiz bir.., diye sevme. Şiiri sonra tamamlarım, seninkiler geldi...

102

29 Kasım 1966

KEDERE HAKKIMIZ YOK

Arzın bütün mevsimleri vardımektuplarında, gökün bütün ışıklarıvardı. Şimdi yıldız yıldızdıkelimler, şimdi şimşek şimşek. Arada gök kararıyordu, sonra mehtapların en şahanesi, arada gök kararıyordu. Sonra vuslat gibi güzel bir fecir. Mektupların fırtınayla doluydu, meltemle doluydu, lema ile doluydu, yani Lamiamla doluydu. Kuşlar tarlada mışakı-yorlardı, içimde mi? Gerçekten güneşvar mıydı? Canım benim.. Biz birbiriyle zenginleşen, birbiriyle genişleyen, birbiriyle sonsuzlaşan tek ruhuz. Saçlarımıokşamak istediğin zaman, kendi saçlarınıokşa dememişmiydin? O kadar seninlenim, o kadar benimlesin ki. Ama zaman zaman bir şüphe kuduruyor içimde. Neden sususun, neden sususum bizi kahrediyor? Sevmek, inanmak demek, katlanmak demek, beklemek demek. Sonra, anlıyorum, kalbin beyinden kopuşu gibi acı, ayrılık. Anlıyorum. Ben tekim. Kimseye benzemeyenim. Zirveleri ve uçurumlarıyla kimseye benzemeyen. Ben rüyanım senin. Yılların bu rüyanın özlemi ile geçti. Gönül olarak rüyanım, ten olarak rüyanım, kafa olarak rüyanım. Rüyanın ersatz'ıolmaz. Tanrıgibi tekim ve benzerim yok. Anlıyorum, şimdi senin için bütün sohbetlerin ne kadar yavan, bütün eğlencelerin ne kadar tatsız, bütün nüktelerin nasıl iğrenç, bütün insanların ne denli kepaze, bütün içkilerin ne mertebe zehir olduğunu anlıyorum. Ama bu akşam yine başbaşayız. Saçların saçlarımda, kolumu beline doladım, ağlıyoruz, gülüyoruz.

Lamiam benim, korkunç bir büyücü dünyanıyalancıaynalarla kuşatmıştı. Şövalyen o aynalarıkırdı. Ve sana aldatmayan tek aynayı, gözlerini değil, gözler bile yalan söyler,

103

gönlünü sundu. Bir ayna ki bütün pınar sularından daha riyasız. Şair "aşkta keder neyler" diyor, biliyorum, şairin sözünü ettiği aşk eti ve kemiği olmayan bir aşk. Ama gerçekten kedere hakkımız yok. Bütün kainatısen olan insan, senin bütün kainatın değil mi? Ya sevsen ve sevilmeseydin? Ya sevsem ve sevilmeseydim? Biz şımarık çocuklarız Lamiam. O kadar susuzuz ki birbirimize, o kadar birbirimiz için yaratılmışız ki.. Yarım asırlık ayrılık dile kolay. Ama ruhum benim, bütün hücrelerinle seviyorsan, ebedîsin. Ebedîyiz. Dert bohçanısobaya at ve küllerini savur. Ve dudaklarım uzat bana. Sevilmeyenler, sevmeyenler üzülsün. Bensiz çektiğin her acıihanetlerin en kepazesidir, aşkımıza layık olmaman demektir. Dikkat et, acılarınıbenden gizle demiyorum, tam tersine onlarıda bütün hayatın gibi beraber yaşamak istiyorum. Ama genç kalmaya mecbursun, diri kalmaya mecbursun. Hastalık yok. Vücudun, vücudumuzun Lamia hanımefendiye kısa bir zaman için emanet ettiğim parçası. Onu bütün cazibesi, bütün lezzeti, bütün tazeliği ile korumak, sevgiye karşıilk vazife.

Bütün canavarlarla pençeleşecek kuvvet var içimde. Mektuplarınıokurken ölümsüzleştiğimi hissediyorum. Bi-ribirimize inanalım, canım benin». İkimizin de bocalamadan, ezilmeden geçirmek zorunda olduğumuz bir imtihan var: ayrılık. Bu iki ay, daha mükemmelleşmemiz, daha olgunlaşmamız, daha gençleşmemiz için kaderin bize verdiği bir nevi mühlet. Beni seviyorsan, bana layık kal. Sen gözyaşlannla da güzelsin, ak saçlarınla da. Sen, sen olduğun için güzelsin. Benim olduğun için güzelsin. Ama bu kadar gönülden seven kadın yalnız olmadığınıbilmelidir, öksüz olmadığınıbilmelidir. Ve geleceği bütün hazzıyla, bütün aleviyle, bütün fırtınalarıyla yaşayabilmek için diri kalmalıdır. Anlıyor musun canım benim. Dişağrısıyok, başağrısıyok, hele karın ağrısıhiç yok. Yirmi beşyıl, ayaklarımızda demir çarık, ellerimizde demir asa bir vaha aradık. Ve bulduk. İki ay sonra beraberiz.

104

İstediğin kadar beraberiz. İstediğin zaman beraberiz.

Bir mektubunda "cosmic"i soruyorsun. Cosmic, kosmosun sıfatı. Kosmos kainat demek. Balzac'ın "TılsımlıDerisi" şahane bir kitap. Şimdilik bu kadar hayatım benim. Perestişlerimle.

Cosmosa dönelim. Gerçek veya hayalî kainat. Bütün. Düzenli bir bütün olarak kaînat. Kosmosun dilimizdeki karşılığı: Lamia. Kosmik de ben. Kosmosla ilgisi olan, sonsuz.

Mektuplarında hoşuma gitmeyen iki cümle: 1- Keşke ikinci Ankara seyahatini yapmasaydık. (Üçüncü Ankara seyahatinde bunun cezasınıvereceğim. O nasıl söz?) 2- ...

Yarına. En derin sevgilerle canım benim.

ikinci cümleyi affettim...

Öperek.

1 Aralık 1966

BEN ZAVALLI BİR DON KİŞOT'UM

Cahit bey asistana yolluyor, asistan Cahit beye. İstemiyorlar. Sonra? Karanlıklardayım. Hayata merhametimle bağlıydım. Kendimi unutmak için başkalarına acıyordum. Artık acıya-mıyorum da. 12 gün sonra elli yaşında olacağım. Hiçbir dayanağım yok. Halbuki hep başkalarıiçin yaşadım. Başkaları, yani tesadüfen karşıma çıkanlar. Kimdiler? Niçin karşıma çıktılar? Bana ne verdiler? Kendine acımayan bir merhamet. Ve şimdi yapayalnızım. Dışarda yağmur yağıyor. Sana gel diyemiyorum. Mektep de, ders de, ebediyet de umurumda

105

değil. Başımıgöğsüne dayayıp ağlamak istiyorum. Ağlamak ve sonra ölmek. Sana gel diyemiyorum. Bu bir ölüme davet olur; seni yaşatamam ki. Ben sakit bir hükümetin banknotlarıgibi değerleri hiçbir işe yaramayan zavallıbir insanım. Sokaktaki herhangi bir serseriden daha zavallı. Alaattin'in lambasınıben başkalarına verdim, kırdılar. Babam da bir mağlupdu. Ama kutuplarıolmayan, kasırgalarıolmayan bir iç dünyasıvardı, sığdı, tanıyamadım onu. Uzun bir sükuttu. Ve yalnızdım.

Herhangi bir dişiydi annem. Başımıbaşına dayıyarak ağlayacak dostu ilk defa sende buldum. Ve yoksun. Şu anda o kadar susuzum ki sana. Ve aczimden o kadar utanıyorum ki.. Bayağılaşmamak. Bu korku beni silahsız bıraktı. Kimseyi aldatmadım. Kimsenin karşısında eğilmedim. Ben zavallıbir Don Kişot'um. Ebediyeti fethetmek gibi bir ümidim de yok. Türkçe bir kabile dilinden daha sık değişiyor. Zaten Türkçe kaldımı?

Görüşebilecek miyiz acaba? Dayanacak mıyım? Senin kurulmuşbir düzenin var. Sen bir işe yarıyorsun, oyalanabiliyorsun nihayet. Kendi kendine yetiyorsun. Uykun kaçtığızaman mektuplarımıokuyabiliyorsun, yazabiliyorsun. Hürsün. İstersen kalkıp gelebilirsin. Ben sana gidemem. Ben seni okuyamam. Yazarken bile daima bir başkasının aracılığına muhtacım.

Kapım her çalana açıldı. Bütün gözyaşlarınıkuruttum. Başkalannda ve başkalarıiçin yaşadım. Şimdi kendim yaşamak istiyorum. Gurbet, hapishane, polis, izdivaç, çocuklar, günde on iki saat emek ve geçen yıllar. Zillet, zillet, zillet. Seninkiler geliyor. Bu da geçer. Üzülme canım benim.

1 Aralık 1966

bir İlahenin vuslatı

106

Huşu içindeyim. İlahi tecelliye mazhar olmuşbir faninin kelimeye sığmayan huşu'u. Beatrice kilisede dua eden bir çocuktu, bir avuç sacdı, bir tebessümdü... ZavallıDante! O taşbebeğin damarlarına kendi kanınıakıttı. Beatrice'de ne realitenin çıplak, haşin, üsareli cazibesi var, ne rüyanın eri-şilmezliği. Beatrice, bölünen Dante.

Has bahçem benim! Her köşende başka bir güzellik cıvıl-dıyor. Kelamın hiçbir layemutu karşısında böyle içten bir ürperti duymadım. Yazdıklarımdan utanıyorum. Yanm sayfana bütün kitaplarıveririm. Önce sarmaşıklar, hicranın, öfkenin, isyanın sarmaşıkları. Sonra bir koro. Sonra bir rebap. Huşu içindeyim ve sen ancak takdise, ancak peresüşe layık bir tanrısın, belagat tanrısı. Ne kadar bahtiyarım ki bu musikinin başka dinleyicisi yok, bir ilahenin vuslatına mazharım.

Sen yalnız söz olarak, ürpertiyle takdis edilecek bir irtifa-dasm. Niçin yazmadın şimdiye kadar? Elbette yazmazdın. Müz'lerin sustuğu bu çağda kimin için yazacaktın? Gözlerimle gönlüm kamaşıyor. Gurur, iftahar, utanç, karmakarışık hisler ve sermesti... Korkuyorum. Bir faninin sana layık olmasıkabil mi? Ve içimden rezil bir ses yükseliyor: kıskançlığın sesi, egoizmin sesi: şımartma. Peki şımartmayalım.

Akşam uyuyamadım. Hep o mektep bahçesinde oynayan çocuklarıdüşündüm. Sonra beyaz peynir, kavun...

Dün öksürüyordun, sesin gölgeliydi, konuşamadık. Bizi öldüren, bütün ümitlere veda ettiğimiz anda vahaların en muhteşemine rastlamak ve bir anda kendini tekrar çölde bulmak. Sen bütün rüyalarımdan dilbersin canım benim.

Mektep bahçesinde ufku nemli gözlerle süzen kısa pan-

107

tolonlu çocuk yarım asır yalnız yaşadı, yalnız! Ve en cesur rüyasıbile, kaderin karşısına çıkardığıbu bedialar bediasıyanında soluk bir karalamaydı.

O kadar incesin, o kadar içlisin, o kadar iyisin ki! Sevmedim diyorsun. Neyi sevecektin? Ben sevdim mi ki? İnsan bir defa sever.

Öksüzlerini şefkatle kucaklarım. Kediye şimdilik lüzum yok. Kapıdan seni ben karşılarım. İstediğin isimler: Mahmut Niyazi ve Zeynep.

Sana kalbimi yollamak isterdim, ama kalbim bende değil ki! Ben, hicranınla inleyen bir rebap. Baktım, göğsümde senin kalbin çarpıyor. Onu

yollayamam.

Takdisle, perestişle, şehvetle, gülerek, ağlayarak kucaklarım, sevgilim.

5 Aralık 1966

GARİP BİR HIYANET PSİKOZU

Kadıköy vapurundayım. Sana Legouis'nin kitabınıalmağa gidiyorum. Perşembeden sonra mektup yazamadım. Cuma çok bedbindim. Bir sürü şeyler karaladım. Seni üzmemek için yollamaktan vazgeçtim. Öğleden sonra Saint -Simon'u basacak kitapçıyla B. geldi. Telefona gidemedim. Cumartesi sabahısaat 10'da uyandım. B. gelmişti. Öğleden sonra asistan Ali bey geldi. Akşam telefona koştum. 1554 ses vermiyordu.

108

Yemeği sizinkilerle yedim. Avunamadım. Uyuyamadım. Pazar öğleye kadar çalıştım, öğleden sonra A.V.M. geldiler. Yanlarında Macit diye bir vatandaşvardı. Senin kefil olduğun zat. Ders yaptık. Akşamüstü B. ile Nurkalp geldiler. 2'de yattım. Ve senj-düşündüm. Çarşamba günü öksürüyordum. İçim önce şefkatle ürperdi, sonra arzuyla. Dışarda bekçi düdükleri, köpek sesleri. Sonra birden öfkelendim. Yanımda olsan hayli hırpalardım. Yazayım dedim, vazgeçtim. Son gelen mektubun 29 tarihli. Aşağıyukarıbir hafta. Servetin bir oğlu oldu. Bugün uğrayamadım. Akşam seni telefonda arayacağım. 11 günlük saadetten sonra ki bu ayrılık vücut ve ruh muvazenemi altüst etti. Garip bir hiyanet psikozu içindeyim. Karımın eline dokunmaktan çekmiyorum. Aleyhimde de olsa, aklıma gelen hiçbir düşünceyi saklamak istemiyorum. Saklamak, ihanettir. Sevgiliden ayrıbir dünyası, bir malıolmak. En masum bir yalan, acaba üzülür mü gibi bir endişeye sığmsa bile suçtur. Seninle başbaşa kalamamaktan mustaribim. Günler geçiyor, zindanımızın kapısına zaman açılacak? Artık, çocuklarında bulamıyorum seni. Yetmiyorlar, kendimi aldatamıyorum.

Konferansın konusunu değiştirmen de iyi oldu. Uzun, bitmeyen mektuplarınıbeklerim. Benimki sadece bir "yasak savış". İlk fırsatta yazarım, iştiyakla.

Lamia, Lamiam, canım benim, kadınım, çocuğum, karım cananım, Seni seviyorum. Öperek.

109

6 Aralık 1966

BÜTÜNÜNLE RÜYALARIMIN KADINI

İşte yine karşındayım, canım benim. Saat dört. Başbaşa ka-lamamak, tam seninle konuşurken bir başkasının içeri girmesi, öldürüyor beni. Tasavvur et ki, beni senden ayırdıklarıiçin eserlerime düşman oluyorum. Ama bir tesellim var: onlarısen de okuyacaksın. Ve onlar çoğaldıkça birbirimize daha çok yaklaşacağız.

Canım benim. Bazıkonular bütün olarak konuşulmadıkça vuzuha kavuşamıyor. Anlaşmazlıkların kaynağıbu. Her zaman söylediğim gibi sen, kirinle, pasınla güzelsin. Saklanmadığın için güzelsin. Süslenmediğin için güzelsin. Aşkımızın büyük tarafı, ilahî tarafıoyuna tenezzül etmeyişi. Ben bütünümle aradığın insanım, zaaflarımla, zilletlerimle; sen bütününle rüyalarımın kadınısın: zaaflarınla, zilletlerinle. Ama bu kaynaşma, bu muhteşem ahenk, bu ilahi beste yalanla göl-gelenmemeli. Tekrar Kaya hikâyesine dönüyorum. Sen bir değil, birçok insansın. Ve her biri başlıbaşına bir kosmos bu insanların. Her biri bir başka güzel. Lamia beyaz başörtülü bir Müslüman kızı. Saçlarında limon çiçekleri, gözlerinde çöl akşamlarının mavi serinliği, sonsuzluğu. Rezzan, biraz romantik, biraz Avrupalı, hem yerli, hem yabancı. Rezzan, Arnavutköy kız koleji. Özentiler içinde dilber ve kendisi, yani otantik. Yani gerçek, ingilizce konuşan o. Samuel Johnson'a ait satırlar onun. Bir özleyiş, bir kanatlanışRezzan; Doğuyla Batı. Batıdan çok doğu olduğu için bizden. Emine parfümeride boynunu büken taşralıTürk kızı. Masum, çekingen, ama küçük kurnazlıklarıvar zaman zaman. Bir parça Hatibe hanım, bir parça Ayşe. Canlıve sansüel. Hülasa edelim: Lamia vaha, Lamia ormanda uyuyan güzel ve asıl yaşayan, yaşayacak olan kadın.

110

1964 senesinin arife gecesi Hint Edebiyatı'nıimzalarken Lamia'ya hitap etmiştim. Yakında iki yıl olacak. Lamia kitabımıkaybetti. Kitabımıyani o gecenin rüyasını. Aldanıyorum, kitabımıherhangi bir eşya gibi bir köşeye fırlatan benim presdidem değil, bir yabancı: Kaya hanım. (...)

Kaya bir heyula idi. Ben o heyulanın altındaki Tanrı'yıgönlümle görmüşve beklemiştim. Lamiam benim. Yıllar pencerelerimizden kuşlar gibi uçup gidecek, biz, ölüm dudaklarımızda son şarkımızıyarıda bıraktığıgün aynıürperti, aynısusuzluk, aynıhayranlık içinde can vereceğiz. Rezzan hasretleri, tereddütleri ve zekâsıyla gönlümün kadını. Sen de, sevgilimin bir parçasısın. Ben, Lamiam'da Rezzan'ımda, Eminem'de Goethe'nin ezelî kadınınıbuldum. Belki Messalîna eksik ama Messalîna Roma'nın sarhoşgladyatörleri için bir hazine, katırcıların kadım. Havva, Meryem, Salome sizde hepsi var. Kâh bir Elizabeth Barrett'siniz kâh bir Sainte Therese. Santa Maria Magdalena. Seni seviyorum. Santa Maria Mag-dalena, İsa'nın ayaklarınısaçlarıyla kurular. İsa'dan şüphe ediyorum. Isa, Santa Maria Magdalena'mn ayaklarınıgözyaşlarıyla yıkamalıydı. (...)

Kıskanıyorum. Bütün mazini kıskanıyorum. Seni babandan, annenden, Arnavutköy kolejinden, arkadaşlarından kıskanıyorum. Eflatunu benden çok seveceksin diye korkuyorum, alçak, rezil, namussuz.

Bütün bir gece uyumadım. İyi ki yanımda yoktun, öldürebilirdim. Bu Kaya parçasına karşıbeslediğin gayriinsani muhabbeti anlayamadım: Neden istanbul'a gelince de Kaya olacaksın? Sen elbette benimsin, yalnız benimsin, yalnız benim Lamiamsan, Lamia'yıben yarattım, ben doğurdum, o benim çocuğum. Ama benim verdiğim ismi taşımalı. Kaya bütün hatıraları, bütün tedaileri, bütün ilişkileriyle (...) hatıra olmalı. Hatıra olunca kadehimi muhabbetle şerefine kaldırırım. Hiç değilse, yani sen istiyorsan o mezbelede gelinlik entarin

111

kirlenmesin diye, o çamurlu kaftanıbir müddet daha taşı. Gerçekten benim olduğun, Sodom'dan uzaklaştığın gün, Kaya'yla maddi, manevi, lafzi her türlü ilgini ateşile yakacak, kezzapla eriteceksin. İşte böyle düşündüm bu akşam. Tuhaf değil mi? Halbuki sen memnun olacağımısanıyordun. Başka dudaklardan çıkmasınıistemiyordun Lamia isminin. O halde Rezzan ol, Emine ol, yahut hiç bana Kaya'dan bahsetme. Bir nokta daha. Bu hayal kırıklığım senin eserin. Daha önceki mektuplarında kozasınıyırtan, kirli libaslarınıyakan bir ruh konuşuyordu. Kâtip imzanızıLamia diye görünce şaşırmıştı. Bu ismi benim için feda ediyordunuz v.s. Hatta size telefon ederken, A.lardaki kadına Lamia hanım deyince anlamamıştı. Kafama tokmak yemişgibi olmuştum.

Bunlarısana ihanet etmemek için yazıyorum. Üç gün susdum, üç asır susabilirdim. Kızacaksan kız, şuur altımızda hiçbir yabancıcisim kalmamalı.

Beni olduğum gibi sev diyorsun, seni olduğun gibi seviyorum. Kaya olarak kalsan da severim, ama bedbaht olurum.

Lüzumsuz bir korkun daha var: cehaletinden utanıyorsun, kendine güvenin yok.

1- Bilgiç kadınlardan nefret edetim.

2- Seni bütün hüviyetinle tanıyorum. Yani kültürü, kültür dünyası"no men's land"lerle dolu bir insansın. Her büyük zekâ gibi minnacık malzemeden saraylar kuruyorsun. Benim bilgim, ikimize de kâfi, hatta çok. Sen bilmediklerinle de güzelsin. Erkek olsan sadece bana yazdığın mektuplar için perestişkârın olurdum. Homoseksüel yapardın beni. O mektuplardan hiçbirini yazmasan yalnız dişi olarak peres-tişkânn olurdum, ama kendimden de utanırdım. Bir kelimeyle güzelsin, harikuladesin, olduğun gibi kal ve gururumu okşamak için, arada bir şeyler sor bana, sırf gururumu okşamak için.

Üç gün nasıl sensiz yaşayabildim. Bu bir cezaydı. Sana ve

kendime. Ramazanda oruç tutacak mısın? 40 senedir tutmadım. Ama sen tutacaksan, senin hayatınıyaşamak, seninle aynısaatlarda yemek yiyebilmek için ben de tutarım.

Şubat benim en çok sevdiğim ay. Seni şubatta tanıdım. Arife gecesiydi. Latince "febriarius"ten geliyor. Tövbe ve istiğfar etmek manasına. Garip bir orijin. Sevgilerle.

6 Aralık 1966

MEKTUPLAŞMANIN KÖTÜ TARAFI

Bir toprak parçasınıçitle kuşatıp burasıbenimdir diyen adam, bütün anlaşmazlıkların, bütün cinayetlerin, bütün savaşların gerçek faili, Rousseau'ya göre. Tann'nın tüm insanlara armağan ettiği toprağıbölmek.. Bu iddia gerçeğe ne kadar uyar bilmiyorum. Bildiğim şu: sevenler arasında her ketumiyet ihanettir. Ruhunu bir dağla çevrelemektir. Küfür, hakaret, hezeyan., hepsi güzel, ekmek gibi bölüşülüyorsa. Samimiyet bütün buzlarıeritir, saklanmak artık sevişmemektir. Beraber ağlamayacak, beraber gülmeyeceksek niçin sevişiyoruz? Seni günahların, faziletlerinle kendimden bir parça saydığım için, şuurumun frenlerini kullanmaz oldum. Aklıma geleni söy-.lüyorum. Istesen de, istemesen de, böyle olacak. Bir suç işler gibi saklanmak. Hayır canım, bütün öfkelerimi bilmelisin. Sen ruhumun ırmak ırmak boşandığıokyanus, sen kaynağım, sen mansabım. Geceleri bazan nasıl öfkeyle diz çöküp vaazler verirdim. Bu bir nevi komünyon. Ben seni bütününle bütünüm yapmışım. Sen de beni, bütünümle bütünün yapacaksın. Kızacağım diye saklanmak yok. Sonra büyü bozulur, rüya sona

erer ve kâbus başlar. Biz çırılçıplak biz kaldıkça cazibiz ve sevgimiz layemuttur. Yalan hayır. Bizim aramızda yalan olmamalı. Sükut da bir yalandır. Haksız olabilirim. Haksız olabilirsin. Bütün kırgınlıklar gözyaşlarında erir, tekrar tek ruh tek vücut oluruz. Tekrar ediyorum. Benden uzaklaşmak istemiyorsan sen kal. Bütününle sen. Yalan, yabancıbir cisim. Sükut duvar. Saklanmak yeni suçlar işlemeğe hazırlanmaktır. "Bu kış" sözünün benliğimde uyandırdığıfırtına çoktan geçti. Haksızdım. Aşkta haklıhaksız olmaz. Bağırırım, paylarım, bağırırsın, paylarsın. Saklanırsan seni görmez olurum. Ve unuturum. Bu temel prensiplere dayanarak bir alınganlığımıdaha itiraf edeceğim, yoksa kendi kendime ihanet etmişolurum. Senden duygularımısaklamak, seni sevmemektir. Neden kabuklu bir hayvan gibi bu Kaya'dan kopmak istemiyorsun? Bir mektubuna kâtip Lamia diye imza attığınıgörünce şaşırmıştı. Sonra ben hep bu isimle yaşamak istiyorum gibi bir cümle insanın gönlünü tırmalıyor. Ben o adı, kirlenen bir libas gibi çıkarıp atacağınısanıyordum. Sanıyordum ki... Baştan alayım. Muhterem babanız herhangi bir insan gibi, mesela benim gibi, kaprisleri olan bir zat. Okuduğu bir romanda karşısına çıkan bir isim, hoşuna gidiyor, belki de tanıdığıbir kadının ismi. Ve boyuna tekrarlamak istediği bu adıkimseyi rahatsız etmeden tekrarlamak için sevgili kızına armağan ediyor. Hürmete şayan. 40 sene, dilediği, gibi kullanıyor bu adı. Ama Kaya kadın ismi değil, Müslüman ismi değil, senin ismin değil. Yalan söyleyen bir isim. Ne ruhunla ilgisi var, ne maddenle. Bir savaşismi. (...) Bu kozayıparçalamamışmıydık? Ben bir defin merasimini tamamlanmışsanıyordum.

Davayıanlatamadım. Bir gece düşündükten sonra kırgınlığım geçti. Bütün kaprislerin gibi bunu da hoşgörüyorum. Ama üzüldüğümü saklamak istemem. Belki yine dönerim bu konuya.

Omnipotan, kadir-i mutlak demek. Anlıyorum ki, doğru dürüst bir sözlüğün yok. Yakında yollarım. Mektuplaşmanın kötü tarafışu: diyalog olamıyor. Yani şimdi üzülüyorsunuz, cevap geldiği zaman, o hikâye çoktan hatıralaşmış, başka mektuplar teati edilmiştir. Benim kışhakkındaki felsefi mülahazalarım, senin güzel mektuplarınla çoktan bahara inkilap etti.

Mektubu noktalamak lazım. Doymadım, doyamam, doymayacağım: uzun uzun mektuplarına! Seni, mümkün olduğu kadar çabuk, seni beklerim. Öperek, severek.

7 Aralık 1966

YAŞAMAK BEKLEMEKTİR, SEVMEK BEKLEMEK

Akşam yine uyuyamadım. Dudaklarım düşündüm, göğsünü düşündüm.. Ve günler geçiyordu, bir parçamızıgötürerek.. Ve biz fırtınaya tutulan birer gemiydik, dalgalar vuslata sü-rüklüyordu gemiyi, vuslata ve ölüme. Akşam yine uyuyamadım. Yaşamak beklemektir biliyorum, sevmek beklemektir. Şair, aşkıyarata,n hasret diyor, ama, biz ömür boyu beklemedik mi? Şimdi yanımda olsan, nasıl ölesiye sevişirdik! On bir gün, on bir gece, tek cümleydi, tek buseydi. Başladıve bitmeyecek, sadece bir virgül koyduk. Susamadan içmek, aşk, içtikçe susamaktır. Öyle değil mi canım benim. Dünkü mektubuma

danimadın ya. Bir italyan şiiri vardı: izbandut gibi cüsseli bir adamcağızın atıölür, kızar adamcık, sen beni taşımazsan ben seni taşırım der ve leşi sırtına vurur; biz de zaman zaman ona benziyoruz, taaffün eden hatıralarıbir ceset gibi omuzlarımızda taşımak mazoşizminden kurtulan kaç kişi var?

Şubatta nerede buluşacağız? Ankara'dan daha sakin ve daha rahat bir yer düşünüyorum. Sonra konuşuruz.

Sokrat neden yazmamışdiyorsun, neden yazsın? Sokrat'ıyaratan Eflatun. Belki de insanın Tanrı'yıyaratmasıgibi bir şey bu, Tanrı'yıkonuşturmasıgibi bir şey. Jehova'yılsrail peygamberleri, hayallerinin çöl rüzgârlarıile granitleşen çamurundan inşa ettiler. Sokrat belki de bir Pigmalyon heykeli. Eflatun, Alsibiyad, Ksenefon. Sokrat o üç prizmadan süzülen ışık. Belki Sokrat onlarıyaratmış, onlar Sokrat'ı. İnsanla Tanrıgibi. Antisten'in bedbahtlığıbir Eflatun bulamayışında. Şakirt üstadın hammaddesi. Alçı, mermer veya tunç. Geçelim.

"Ferragüs"ü okuyor musun? O sayfalar huzur içinde yazılmadı. Soğuk bir oda, hayatınıkalemiyle kazanmak zorunda bir genç adam. Sigara dumanıyla ısıtılan parmaklar. Gözlerimi kapadığım gün mezar taşıma yazılacak hakikat birkaç kelimenin içinde: Bu adam aç kaldı, ama insanlık haysiyetinden bir zerresini feda etmedi. Yıllarca yaşamak ve yaşatmak için Balzac çevirdim. Kütüphanem yokdu, dostum yokdu ve sevgili zevcem milyonluk bir plajın yansına sahipti. ZavallıCemil Meriç. Etrafmdakileri yalnız beyniyle değil gözleriyle de besledi. Balzac tercümeleri, Balzac etütleri. Onaltısayfalık bir forma karşılığında yirmi beş, bazen yirmi lira. Haftada en çok bir forma çevirebilirdim, günde on, on iki saat çalışdığım çok olurdu ve tâbi etütlere para vermezdi. "Altın Gözlü Kız"dan yüz lira aldım. Hamdi Varoğlu'lar, Nasuhi Baydar'lar, günde bir forma çevirir, vekalete seksen liradan satarlardı. Bu ülkede benden başka deli yoktur.

Harcadığım emekleri ne okuyucu farketti, ne münekkit. Hangi

münekkit? Tek mükafatım sensin canım benim, ebediyetim sensin, şöhretim sen. Senin için yazdım, senin için yazıyorum. "Saint-Simon" bir hayli güzelleşti, beğeneceksin.

Yılbaşınısoruyorsun, henüz bir kararım yok. Belki se-ninkilerle toplanırız. Ben bu konularda şarklıyım. Zaten gönül takvimimde tek ay ismi var: şubat, senin ayın, ama yakında bütün ayları, bütün anlarıberaber yaşayacağımıza inanıyorum. Az sonra sesini duyacağım, saçlarını, dudaklarınıv.s..

Öpmek ölesiye, okşamak, okşamak... işte emelim canım sevgilim.

9 Aralık 1966

HEM SENSİZ HEM SENİNLE

116

Bugün ilk dersimi yaptım. Kalabalık yoktu. O kadar seninle doluydum ki, bir yabancıkonuşuyordu sanki. Sesimi kıskanıyorum başkalarından, belagatımıkıskanıyorum. Ben fetheder gibi konuşan adamım, cengeder gibi, yaratır gibi konuşan adam. Senden sonra kimi fethedeceğim? Sen benim vatanım, beşiğim, mezarım, kainatım. Dün sana yazamadım. Bütün gün doluydum. Akşam 6'da Özen'e gitmeğe karar verdim. Özen, seninle oturduğumuz pastahane. İstanbul'da son beraber olduğumuz gece.

Antakyalıbir misafir teşrif etti. Sosyoloji doktoru. Refi-kalarıyla yemeği şereflendirdiler. Hayatımda bu kadar terbiyesiz olduğumu hatırlamıyorum. Adamcağız neye uğradığını

117

şaşırdı. Mahkum, mustarip, zelil, defoldu, ama beni de mahvetti. 3 Aralık tarihli mektuplarınışimdi okudum, canım benim. Sen yaramazlıklarınla da dilbersin, seni şımartmak ne haddime; Tanrışımartamamış. Yeniden çocuk olmanıisterdim. Ağlayan, gülen, kıran, huysuz bir çocuk ve seni bir büyükbaba şefkatiyle bağrıma basmak, okşamak, zıplatmak, öpmek, koklamak isterdim. Ayrılık, bana acıvermediği zaman, daha çok acıduyuyorum. Sevinç, hatta huzur, hatta renksiz dakikalar, bende vicdan azabıyaratıyor, kendimden utanıyorum, sensizliğe alışmak istemiyorum. Ama sensiz değilim ki canım benim. Hem sensiz, hem seninle. Bu kadarcık bir sensizlik bile, öldürüyor insanı. Güzel bir ölüm, yaşamak için ölmek. Senin için acıçekmek, ibadetlerin en güzeli. Adınla, yâdınla, her cehennem gülistanlaşır.

Biradere daha yazamadım. Başkasına yazmak, aman yarabbi, ne lüzumsuz şey. V. yeni eserinden memnun. A. ile B'nin de şikâyeti yok. M. hukuğa girdi. Evin satılmasına zaman var. Bu değerli vatandaşlara karşıhiçbir maddi veciben kalmamıştır. Ahlaki konularda taassubumu bilirsin. B. haftada yalnız 3 sabah çalışıyor. 27 yaşındadır. Ben o yaşlarda 24 saate 24 günü sığdırıyordum ve milyonluk bir hanımın kocasıydım. Artık düşüneceğim tek insan var: Biz. 13 Aralık V.'nin doğum günü. Küçük bir hediyeyle kutlarsan, memnun olurum. Bir mektup, biraz para veya bir kazak, ne bileyim. Hadi söyleyeyim 12 de benim doğum yıldönümüm. Mektubuna birkaç tel saç koy. Yo, yoo, muhafazasıgüç. Yesem olmaz, boynuma aşamam.

Ampul kazasına üzüldüm.

Muzip bir vatandaşsohbetimizi, yazıya çevirmiş: "Argo-Uydurca". Üstünde resmim olduğu için yolluyorum.

Oruç için söylediklerimi tekrarlamayacağım. Seninle beraber yemek, seninle beraber içmek, seninle beraber yatıp kalkmak istiyorum.

118

Sekiz. Başbaşa, yanyana içtiğimiz saat. Güzel olan içki değil, parmaklarında, sesindi, sıcaklığındı, entarinin temasıydı. Alçak! Kediyi nasıl ben sanmıştın.

Dudaklarınıuzat canım, (...).

10 Aralık 1966

HATIRALAR ŞİİRLE HAKİKATİN KAYNAŞMASI

Uykuya düşmandık beraberken. Gölgeden bir duvar gibiydi uyku, bir deniz gibiydi, hain, kaypak, meçhullerle dolu. Arada uyumanıisterdim, başın göğsüme dayalı, nefes alışınıdinlerdim. Bir çocuk gibiydin uyurken. Geceler var ki uyuyamıyorum. Seni hatırlıyorum birden. Kıvranıyorum. Saatler saatleri kovalıyor. Dakikalar büyüyor, büyüyor. Sonra sabahlarızalimleşiyorum. Bazan kendimi yiyorum, bazan se-

ni.

Merhaba, canım benim. Sen aşkın bütün hazinelerini büyük bir titizlikle fatihine saklayan gerçek kadın. Yalnız kelimelerin değil, rüyaların bile bakir.

Yıllar uzaktan geçmiş, sen de dışında yaşamışsın zamanın. Daima on altıyaşında kalmışsın. On altı, kalbinin yaşı, kalbinin yani kalbimizin. Vaktini vermişsin etrafındakilere, emeğini vermişsin. Yani kabuğunu vermişsin.

O kadar anlaşılmamışsın ki, kaderin, bütün şaheserlerin kaderi. Seni yaraladıklarıiçin insanlarısevemez oldum. Artık

119

kimseye eskisi gibi acıyamıyorum. Bütün duygularım tek kelimede toplandı: Lamia. ikbal hırsı, şöhret hırsı, bütün ihtiraslar, adınıbilmediğim madenler gibi, eriyiverdiler. Hayatım seninle başladı, seninle bitecek. "Altın Gözlü Kız"ın kapağına tek kelime yazdım: "dostça". Kitap matbaaya . 1.11.942'de teslim edilmişti, aralıkta basıldı. Yani ithafta küçük bir tarih hatası. O zaman tanışsak yine öyle yazardım: "dostça". Söylemiştim: baştaki etüt 250 sayfalıktı, basmadılar, onun için yaralıbir eser. Balzac edebiyatta ilk aşkınıdır. Düşünce dünyasına onunla girdim. Bir nevi Arian'm ipliği. Sonra hocalık, yeldeğirmenleriyle kavga, bütün müdürler gibi komiser muavini olmak için yaratılmış, pespaye bir herif ve yelde-ğirmenlerinin ezelî mağlubu Don-Quichotte. Sonra, sonra sen. Yani yaşanmamışdünya. Balzac ne "Altın Gözlü Kız"dır, ne "Ferragüs". Üstadın en güzel romanlarıçevirmediklerim. Çevirdiklerimden ikisi kayboldu. Tâbi kaybetti. Tam dört kitabım, tâbi'in kayıtsızlığına kurban gitmiştir. Dört kitabım yani iki senem. Yıllarca susdum. Dışdünyayla münasebetlerim bir fahişeninkine benziyordu. Hissetmeden veriyordum kendimi. Yaşamadan veriyordum. Ve arıyordum. Bu senin de maceran değil mi? Seni tamyınçaya kadar rüyalarımın tek vatanıParis'di. Ruhumun haritasında tek şehir vardı: Paris. Paris yani Paris kadını. Bugün Paris benim için sular altında bir kıta. Paris'im de sensin, İstanbul'um da. Bana hayatınıanlatâana sevgilim. Reel veya muhayyel hayatını. Hatıralar, şiirle hakikatin kaynaşması. Senden uzakta, yalnız seni okurken yaşadığımıhissediyorum.

120

12 Aralık 1966

12 KÂNUNU EVVEL 1916

Ve rüzgârın takvimden kopardığıyapraklar. Yüz yaprak, bin yaprak, on bin yaprak. "Mahdumum Hüseyin Cemil, ta-rih-i veladeti 1916, 12 Kânunevvel, pazartesi, saat 12". Eski bir Kur'an'ın kapağında mürekkebi solan bir satır. Doğum haberinden çok mezartaşıkitabesini hatırlatan bir ifade. Zavallıbabam. Kelimeleri bir kuyumcu itinasıyla kâğıda işlemiş. Sonra felaket felaketi kovalamış, kabuğuna çekilmişbabam, kendine küsmüş, kainata küsmüş. Ve 12 Aralık'da doğan çocuk itilmiş, kakılmış, düşman bir dünyada dostsuz büyümüş. Daima başka, daima yabancı. Ve yıllar, sonbahar yapraklarıgibi yolmuşsayfalarınıtakvimin. Hasta bir gurur, pencerelerini dışdünyaya kapayan bir ruh. Ve sükut. Babamla dost olmağıçok isterdim. Şimdi o bir avuç toprak. Benzer miydik? Belki. O da kökünden sökülen bir ağaçdı. Ve yalnızdı. Haysiyetiyle, hatıralarıyla, irfanıyla yalnız. Muhacir trenleri, Edirne, istanbul, Halep vilayeti. Ve bir mezara kapanır gibi odasına kapanan adam. Annemle iki ayriinsandılar. Birbirlerini ilk defa gören, her gün ilk defa gören, iki ayriinsan. Annem şikâyetti, kaprisdi. Hatta kapris bile değildi. Güzel bir kadmmış, vaktiyle. Ölünceye kadar güzeldi. Akrabaymışlar. Sevişirler miydi? Bilmiyorum. Bir trende rastlaşan iki yolcu. Kadının erkek karşısındaki ezelî itaat ve saygısı. Belki de korkusu. Ve kendi başına terkedilen Hüseyin Cemil. Genişbir bahçe, yasaklarla çevrili bir dünya. Ağaçlar, su ve hürriyet içinde dolaşan hayvancıklar. Trenler uğramaz o ücra yere. Petrol lambasının bir tarafında babam otururdu, bir tarafında ben. Konuşmazdık. Bazan ikimiz de okurduk. Bazan yalnız ben okurdum. Annem ne yapardı? Hatırlamıyorum. Bir gölge gibi sessizdi. O da

121

kökünden koparılmışdı. Çok çabuk aramızdaki köprüler yıkıldı. 11 yaşında şiir yazıyordum. Eflatunu 13 yaşında tanıdım. 15 yaşında bellibaşlıDivanlarıçoktan bitirmiştim. Kitaplar, kitaplar ve susuzluk. Sevmek ihtiyacı, ve 12 Aralık 1966. Bu sabah seni görmeden öleceğimi düşünerek korktum. Kalbim göğsümden fırlayacak gibi çarpıyordu. Sonra söz verdiğimi hatırladım. Kalktım yataktan. İki gün önce korkunç bir sinir buhranıgeçirdim. Şimdi iyiyim. Ölmekten değil, senden uzakta ölmekten korkuyorum. Balzac'la Moliere aşağıyukarıbu yaşta öldüler. Yeni yılın ikimiz için de uğurlu olmasınıdilerim.

Galiba grip oluyorum, nezle değil. B.'den geçti... Sensiz olmanın ıstırabıbunlar. Ve bir hayli de naz- Akşama sesimi duyarsın.

A. ile B.'nin izdivaç yıldönümünü bizde kutladık. Biraz geç oturuldu vesaire. Canım benim, nezleyim ama seni öpmeme mâni değil, ne dersin?

Perestişle.

13 Aralık 1966

GERÇEK SEN

Saat üç buçuk. Sana yazdığım mektuplardan utanıyorum. Kuruyan bir deniz gibiyim bazan. Yıldızlarısönmüşbir gök gibiyim.İncilerimi sokakta dağıttım. Kendimi öylesine verdim ki sana, kelimeler beni terkettiler. Tanıdığım dillerde hoşuma giden tek musiki üç heceye hapsolmuş: Lamia.
122

Dertlerimiz aynı, sevinçlerimiz bir, aynıemellerle ürpe-riyoruz. Ve sen hislerimizi manaya kalbediyorsun, şiire kalbediyorsun, ahenge kalbediyorsun.

Neden yazmadın şimdiye kadar? Bütün hazinelerin gibi belagatini de bana saklamak için. Bütün kıta kâşiflerinden daha büyük bir gurur içindeyim. Ama, bu kâşifini keşfeden bir kıta.

Çocuklarında yoksun. Aylardır boşuna arıyorum seni. Zaten mazinde de yoksun. Sen beni tanıdıktan sonra doğdun. Hakiki hüviyetin bir terkibin eseri. Sen ruhumla kaynaştıktan sonra ummanlaştm, duruldun, bir "gerçek sen" oldun. A. korkutuyor insanı. Her an tırmalamağa hazır bir kedi, bir yaban kedisi. Senin çocuğun olduğu için sevimli. Kapalı, karanlık. Bahtiyar olmalarıiçin elimden geleni yapıyorum. Biliyorsun ki, bu sadece sana karşıbeslediğim hudutsuz minnetin minnacık bir ifadesi. Menfaatla ilgisi yok. Seni fethetmek için onlarıkazanmağa ihtiyacım yok. Sen benimsin. A.'nm zaman zaman sesi benziyor sana, ama daha ışıksız, daha boğuk. Gülerken bile tehditkâr. Ve zaman zaman seninkinden çok daha yaşlıbir ses. Çünkü sevmiyor. Ve sevmemiş. Kocasıyla anlaşıyorlar. Sevişiyorlar mı, bilmiyorum. V. büyümeyen bir çocuk. Ve alabildiğine sevimli. Hayretleriyle, kurnazlıklarıyla, tabii-likleriyle sevimli. Sana daha çok benziyor. İkinizde de aynıaptallık, aynıdalgınlıklar, aynıkendini harcayış. V.'yi de ancak bir kadın kurtarabilir. Seven bir kadın. İnsanlarısevemediği için tecritlerle oynuyor. O da kardeşi gibi peşin hükümlerin koltuk değnekleriyle yürüyor. Belki bütün nesli, bütün bir nesil, yuvarlanmamak için ideolojilerin koltuk değneğine muhtaç.

123

I

13 Aralık 1966

TESELLİLERİN EN HAZİNİ

Önce mektupların, sonra da sesin beni tekrar hayata kavuşturdu, şimdi çelik gibiyim. Pazar günü yabancıların kuşattığıbir düşman kalesi gibiydim, sensizdim.

Sevgiliyi başkalarında aramak, tesellilerin en hazini. Tatsız tartışmalarla geçen bir gece. Sis, soğuk, uykusuzluk ve hepsinden zoru seninle başbaşa kakmamak. Kâbus geçdi.

Canım benim. Mezardan fırlamam için sesini duymam kâfi. Ölüm, yaşamak istememek. Hastalık, ruhun isyanı.

Paris sen yokken .rüyalarımın şehriydi, şimdi Paris'im sensin, bütün ışıkları, bütün cazibesi, bütün büyüsüyle Paris. Yalnız Paris mi? Teninde çöllerin alevi, teninde çöl akşamlarının serinliği. Paris bir kartpostal kadar cansız, soluk, soğuk. Yalnız sen yaşıyorsun, yalnız sende yaşıyorum. Seninle, senin için yaşıyorum, seni yaşıyorum.

Senin yanında bütün kadınlar gazete kâğıdından kırpılmışgibi düz, sığ, ruhsuz ve manasız... Sen aşkın ta kendisisin canım benim, kadının ta kendisisin. Bütün kuvvetin oradan geliyor. Tabiat kadar tabiisin. Ve bir busende bütünün var, bütünün yani rüyaları, özleyişleri, çırpınışları, hummaları, şefkatleriyle bütün bir kadınlık.

Her zerren yaşıyor. Sen bitmeyen tek kitap, eskimeyen tek şiir.

124

14 Aralık/Saat 17.30

İBADETLERİN EN GÜZELİ

Tanrısevgidir canım benim, yani sensin. İbadet sana doğru kanatlanıştır. Gönlünü bir tecride bağlamak, küfür. Tanrı: tecelli, şiir, şarkı, mehtap ve insan. İncil, biz onu kendimiz gibi yarattık demiyor mu? Ağırlığından sıyrılan, başkasında yaşayan, başkasıiçin yaşayan, eriyen, nar-ıbeyza'laşan insan, Tanrı.

Hayatımda ilk defa oruç tuttum, kabul et sevgilim. İbadetlerin en güzeli aşk, en güzeli, çünkü en gönüldeni, en temizi, cennette köşk gibi, sefil bir yatırım gözetmeyeni, huriler, kurbanlar tahayyül etmeyeni. Tanrıgüzeldir, gü-zellikdir, fazilettir, feragattir, kemaldir, yani sensin canım benim. Kaç mümin benim kadar hulusla, hazla akşamın gelmesini beklemişdir? Sana yaklaşmak, senle beraber yaşamak için oruç.

Bir imsak değil, bir şehvet bu, bir vuslat. Hint, "tat twam asi", Tanrısensin diyor insana, gerçek insana, seven insana, sevgi olan insana. Sen, günahlarından soyunan; sen, cürufundan temizlenen; sen, öksüzler karşısında gözyaşıolan; sen ameliyat geçiren talebeni başarısızlıktan kurtarmak için gözlerinin ışığınıfeda etmek isteyen; sen, şefkat; sen, fedakârlık; sen, kadm; sen, melek; sen, benim canım.

Cahide bataklıydaydıve batak kokuyordu, insanda aradığışeytandı. Ellerimi öptüğü bir hakikat, benimle ilk konuştuğu zaman da çocuklaşmış, ağlamıştı, ama bir nedamet değildi Cahide ve ben onu kurtarmak için bir başkasınıfeda edemezdim.

125

20 Aralık 1966

HER GÜN BAMBAŞKA

Tanrı'yıgörsek, sonsuzu görsek, aşkıgörsek, ne kadar küçülürlerdi. Gönül arştan büyük, gözler minnacık, görmek taş-laştırır, katılaştırır. Görülen yaşamaz artık, hatıra olur, resim olur. Sen şafak gibisin sevgilim, her gün bambaşka doğan bir şafak. Ve saçların bir kucak ışık. Şimdi köpük, köpük, şimdi masmavi, şimdi hain ışıltılarla dolu, sesin gibi. Bütün pencereleri kapa, mabedimi yalnız soluğun ısıtmalı, yıldızlar sevgilisi olmayanların göklerinde açsın. Benim yıldızım tenin.

Yirmi beşyıl önce kapıyıçalsaydın, kül olurduk. Dayanamazdım sana canım benim.

20 Aralık 1966

UNESCO

UNESCO kapitalizmin binbir mistifikasyonundan biri. UNESCO ideali bir nevi afyon. Milyonları, kudurmuşsürüler halinde birbirine saldırtan yalanlan Asya imal etmedi. Irkçılık Fransa'da doğdu, Almanya'da gelişti, Amerika'da uygulanmaktadır. Sevgili Amerika bir yandan sulhun, hürriyetin havarisidir, bir yandan kendi vatandaşlarına kuduz köpek muamelesi yapar. UNESCO açıkgöz düşünce canbazlarının büyük bir iştahıyla memelerine sarıldıklarıgarip bir inek. Türk edebiyatınamına, okumasıyazmasıolmayan bir panayır

126

soytarısının, bir Yaşar Kemal'in hezeyanlarınıdünya piyasasına sürer. UNESCO süslü kutularla sunulan bir afyon. AmacıAsya'yı, Afrika'yıterbiyeli bir sirk hayvanıhaline getirmek, kurdun dişlerini törpülemek ve köpekleştirmek onu. Geçelim...

21 Aralık 1966

BAŞKALARINA BENZEMEMEK

içimde boşbir odada yanan lambanın hüznü. Lamba daha ne kadar yanabilecek?

Başkalarına benzememek felaketlerin en büyüğü. Mağaraya zincirliyim zaaflarımdan, yani kalbimden. Hâlâ acıyorum.. Kime? Gölgelere, hayatta tek kimseye acımadan kendime. Ölmemek için öldürmek. Ben dehamı, heyecanlarımı, kabiliyetlerimi öldürdüm. Ve işte kupkuruyum... Meyvasız, çiçeksiz bir hazan bahçesi...

Radyo başladı... Bir gün daha başlıyor. Sensiz bir gün, ama sesini duyacağım için bahtiyarım.

Mutluluklar dilerim canım benim.

127

22 Aralık 1966

SENİN YANINDA OLMAK

Kâğıt deniz gibi kaypak ve hain, insanlar kadar. Yazarken satırların birbirine sarıldığınıhissediyorum. Zaten eriyorum kelimelerde; ilk defa seni seviyorum diye haykırmak ve ya-zamamak. Kim olursa olsun bir başkasına ihtiyaç duymak. Okuyorum, diyorsun, seziyorsun, hissediyorsun belki. Biz bütün bir kainatın önünde de çırılçıplak birbirimiziniz, canım benim.

Kitapların yazmadığıbir aşk bu, şarkıların söylemediği bir aşk. Çok daha genç olmak isterdim... Niçin? Genç değil miyim? Romeo benim kadar çılgın mıydı? Çok daha güzel olmak isterdim... Hayır, hiçbirini istemem bunların, yalnız senin yanında olmak isterim, sesimi duyuyorsun değil mi canım benim, bütün sıcaklığıyla duyuyor musun? Bütün ürpertisi, bütün büyüsü, bütün vecdiyle? Yanında olmak, ellerini, saçlarınıokşamak, sana şarkısöylemek isterdim, dünyanın en güzel şarkılarını. ·

Dün akşam sesin çok uzaktan geliyordu ve bütün değildi. Bir rüyanın, yani hayatın içinden geliyordu ve kırıkdı, sonra kesildi, kayboldun. Bu kadar sevmekden korkuyorum, insanın sınırlarınıaşan bir şey bu. Bu kadar sevilmekten korkuyorum, layık mıyım, diyorum, aldatıyor muyum, diyorum, ben'de bir hayali mi seviyor, diyorum. Dün sesin uzaklardan geliyordu. Neden? Sen bir heceye bütün musikileri sığdıran kadınsın. Benimle beraberken kabuğuna çekilme, sesinde alevleş, sesinde yan.

Seni az sevmekten korkuyorum. Kortan'da kıvrandım bir gece, sen uyuyordun. Ya bir gün sevmezsem, dedim, ya artık sevmiyorsam? Kalbimin ağrıdığıgece. Niçin seviyordum seni?

-128

Neyini seviyordum? O gece bir kere daha anladım: sensiz yaşayamayacağım ve bütün bulutlar dağıldı. Alev gibi gelişen, büyüyen bir aşk bu. Seni, sen olduğun için seviyorum, acıçektiğin için seviyorum, hor görüldüğün için seviyorum, büyük olduğun için seviyorum, küçük olduğun için seviyorum, yalnızlığın için seviyorum.

Sana yetmemekten korkuyorum, sana çok gelmekten korkuyorum. Seni tanımadıklarıiçin insanlardan iğreniyorum, seni tanımadıklarıiçin takdis ediyorum onları.

Oyuncaklar almak istiyorum sana, oynamanı, koşmanı, gülmeni istiyorum. Yaşamadığın bütün yıllarıberaber yaşamak istiyorum. Önce baban olmak istiyorum, beşiğine ümitle eğilmek ve dudaklarının bir tomurcuk gibi açılışınıseyretmek... Kucağıma almak istiyorum seni, sonra ilk sözlerini ruhuma sindirmek istiyorum, sonra kelimeleri öğretmek, okumayıöğretmek, kafanışıkla, kalbini sevgiyle doldurmak. Her akşam yorganınıellerimle örtmek, saçlarınıokşamak.

Sen, yıldızlarla dosttun, kumsalda böceklerin vardı, insanlar birer yabancıydısenin için, benim için düşman, ikimiz de gurbetteydik. Karşılaşsak tanıyamazdık birbirimizi, bana gülümsemezdin, ben çekinirdim yanma yaklaşmağa, hisarım, gururdu. Çocuk olmadım hayatımda, ihtiyar doğdum, onun için oyun arkadaşlığıedemezdim sana, ama, hikâyeler anlatırdım, ekmeğimi bölüşürdüm. Kumsalda oynayan çocuk, benim çocuğum, kumsalda oynayan çocuk. Başınıdizlerime daya, saatlerce saçlarınıokşamak istiyorum. Çektiğin bütün acılardan kendimi sorumlu tutuyorum, Tanrıgibi ve Tanrıadına utanıyorum. Sevgili yavrum, seni bütün sevmeyenler için de seveceğim, annen olacağım, sahici annen, kardeşin olacağım. Ağlıyor musun canım benim, o göz yaşlarının hepsi benim. Uzat yanaklarını...

129

25 Aralık 1966

PERSPEKTİF HATASI YAPMAMAK

Perşembe sabahıbulutlar gibi doluydum, aşkla, hasretle ve ebediyete kadar konuşmak istiyordum seninle. Cuma günü sel yatağına çekildi. Cumartesi sadece yorgundum. Bugün iki mektubunu aldım. Yine seninle doluyum, yine içimde sen. Cuma dersim vardı. Dün bütün gün B.'le beraberdik.

Seni bir kuyuya iter gibi mazinin karanlıklarına attığım için özür dilerim. Zaman zaman hatıralara dönmek, kendimizi tanımak, hal'i değerlendirmek ve perspektif hatasıyapmamak için, faydalıbir davranış. Dil hakkındaki kitabım hâlâ çıkmadı. Bir ay önce provalarıdüzeltmişdim, tâbi ortada yok. Saint-Simon'u ancak ay başında teslim edebileceğim. BatıyıFetheden Hint için Hint elçiliğiyle temasa geçmem lâzım.

Bazan hayattan kopar gibi oluyorum. Geçen gün telefonda sesini beğenmedim. Eflatun'dan niçin vazgeçdin? Güçlüklerini bana soracaktın. Bu hem seni hem beni eğlendirecekli, üstelik müşterek bir eserimiz olacaktı, ^ir nevi çocuğumuz. Önce coşkunluk gösterdin, sonra garip bir sükut. "Altın Gözlü Kız" 1942'de çevrildi. Uydurca'nın habis bir ur gibi Türkçeye musallat edildiği tarih. Resmî makamlar ehliyetsizliği, gafleti, zevksizliği temsil ediyorlardı. Namuslu bir adamın vazifesi, fJ| devlet zoruyla mekteplere ve beyinlere sokulan o şeni kelimelere kapısınıkapamaktı. Mamafih tercümeyi ben de bir defa okuyacağım. Unutmamak gerekir ki 24-25 yaşların-daydım. İstanbul'da çıkan ilk yazılarım (40-41-42) tercüme bürosunun kepazeliklerini teşhir eder. Ben edebiyata sürünerek I girmedim, prens olarak girdim, şövalye olarak girdim ve Palas Athena gibi zırhlarımla doğdum. İlk yazımla son yazım arasında büyük bir fark olacağınısanmıyorum. Ağaç dal budak

130

salmış, büyümüşo kadar.

Maziyi, senin mazini, daha doğrusu senle ilgisi olmayan maziyi bir daha dönmemek üzere kapatıyoruz. 42'den sonrasıyok! Kestik bıraktık. Bir nevi apandisit ameliyatı. Benim de mektuplarına çok ihtiyacım var. Ölümden daha güzel, daha cazip olmalısın. İçimi garip bir sabırsızlık kemiriyor, oysa koşuyu çoktan yarıladık, değil mi canım. Cumartesi yılbaşı-

Sen bir kâbustan uyandın, kendi kendine döndün, kendin oldun. Bir akşam kapınıçalan adamın bütün yaptığıbu. Sana doğruyu söyleyen bir ayna uzattı, bir ayna, yani gönlünü. Canım benim, sen, bir gözyaşıkadar temizsin, bir azize kadar temiz. Lağıma düşen kutsal bir kitap. Kitap kaplıydı, kabınıyırtıp attım. Belki tek hatam seni sevmek oldu, kadın gibi sevmek, ama sen, sevgiyi bilmiyordun ve kurtulman için, kendini tanıman için sevgiye ihtiyacın vardı. Sevgi mukaddestir. Ben ölebilirirn, hiçbir zaman unutmamalısın ki kapınıçalan adam seni hiçbir zaman aldatmamıştır, seni ve hiç kimseyi. Yıllar kalın ve kara bir bulut gibi çökmüşüzerime, bir fırtınanın sağlam, dost ve erkek rüzgârısisleri dağıttı, bu fırtına aşk'tır. On

beşgünde, her kadınıgıptadan kudurtacak kadar kesif yaşadın. O on beşgünün tek saatini yaşamadan ölen kadınlar milyonların üstünde. Önünden geçen tren tek yolcu taşıyordu ve yolcu uçurumlara yuvarlanan kadınıbelinden yakalayıp kompartmanına aldı, şimdi beraberler. Sevgilerle...

131

¦ ·¦i

1967

LAMIA HANIM'A MEKTUPLAR

1 Ocak 1967

TAKVİM YAPRAKLARINDAN BİZE NE

Gece tatsız bir rüyayıhatırlatıyordu. Gürültü, duman ve aşinasıolmadığımız bir alay insan. Yalnızdım. Kendimi hayallerime veremeyecek kadar yalnız. Nezle gibi pis bir akşam. İnsan ancak üçüncü mevki kompartmanda bu kadar seviyesiz vatandaşın istilasına uğrayabilir. Bir köşede saatlerin geçmesini bekledim. Bol bol küfrettim kendime. Bu vatandaşların arasında ne işim vardı? V. mutfakta göbek atıyordu. B. Zeytinburnu'lu dostlarıyla sarmaşdolaşolmuştu. Kimsenin tanımadığıbir küçük hanım meraklılara dişi köpek cilveleri yapıyordu. V.'nin teyzezadesi arada çığlıklar atıyordu. Ben iki Antakyalı'nm kıskacıarasındaydım. Biri Çakaltepe'den, öteki Şenköy'den. Türkçeyi Engizisyon mezalimine tâbi tutan iğrenç bir telaffuz. Bizim solakların başlıca vasıflarıterbiyesizliktir. Hülasa, sana yakın olmak için senden bir hayli uzaklaştım. Senden yani hayattan ve neşeden. Kâbus saatlarca sürdü. İki buçukta yola revan olduk. Dörtte yattık. Ve sabahleyin odaya dolan günlerin köpüğü: yukarının musluğu bozulmuş, plajın kapılarınıkırmışlar, ve sair letafetler.

Acı, hassasiyetini kabuklaştırıyor insanın. Ölmek galiba bu. Ayrılığa alışmışgibiyim. Tevekkül, teslimiyet. Ve heyecanların gün geçtikçe kararan pırıltısı. Alışkanlıkların insanıpestile çeviren çarkı. Artık yanarak değil, tüterek yaşıyorum. Nemli bir tomar gibi. Kanatlarım her gün bir parça daha ağırlaşıyor. Galiba ihtiyarlıyorum. 66'yı67'ye bağladık. Ne adi bir espri değil mi? Dün gecenin tek güzel hatırasıçikolata.

Takvim yapraklarından bize ne canım benim. 66'da onbeşgün yaşadık Pek az kula müyesser olan on beşgün. On beşgün de değil, bütün bir asır, bütün bir hayat. Ve hâlâ yaşıyoruz.

135

Arada fırtınalar ..ruh ikliminin tabii cilveleri. Bir daha o eve gitmeyeceğim. Ve sen haklısın. İnsanıdonduran bir Sibirya havasıesiyor orada. Evet canım, bizim yılbaşımız: tanıştığımız gün. İsa doğmuşveya doğmamışumurumuzda mı? Zaten birbirimizden ayrıeğlenebilir miyiz? Böyle bir teşebbüs bile ihanet değil mi? Galiba can sıkıntısı, bu ihanetin cezası. Sevgilerimle.

Ve bir ay sonra buzlar çözülecek, karanlık bitecek, yeniden hayata doğacağız- Yaramın kabuklarınıyoluyorum. Kanamak: yaşamak.

En ateşli buselerle.

12 Ocak 1967 / Saat 22.00

İKİYIL ÖNCE

İki yıl önce bu akşam bir rüyaydınız, bilinmeyendiniz... Köyde herkes uyumuştu, yatağımda doğruldum ve sizi düşündüm. Bir davettiniz. Neye? Aralık bir kapıydınız. Nereye? Sizde ömür boyu aradığım bir "je ne sais quoi" vardı. İten bir davettiniz, uçurum gibi. O gece uyuyamadım. Sonra tekrar buluşduk ve kaçtım. İçimde bir yara vardı, hayata daha az tahammül ediyordum, daha isyankârdım ve ölüm daha çok tütüyordu gözümde. Sonra...

Gecelerdir yine uykusuzum. İçimde boşgeçen bir hayatın kahredici nedameti ve birden bir mağarada uyanan adamın hayretle büyüyen göz bebekleri. Kalbimin her parçasıbir çalıya 136

takılmış. Hayatım bir delinin anlattığıhikâye. Yine bir buhran içindeyim. Yaşamak için sevilmeğe, çok sevilmeğe ihtiyacım var. Yaşamak için sevmeğe, çok sevmeğe ihtiyacım var. Sizi tanıdıktan sonra, insanlarıçok daha az seviyorum. Bu yepyeni bir trajedi. Ve belki yaşadığım trajedilerin en büyüğü. Ben bütün bir ömrü bunlara mıfeda ettim diyorum. Hazlardan kaçışım bunlarıbahtiyar etmek için miydi?

Geçen gün bir arkadaşölmüş. Yıllarca beynimi sömürerek yaşayan biri ve hasta bir günümde beklediği ilgiyi gösteremediğim için dargın öldü. 76 yaşlarındaydı. Binlerce lira kazandı. Okunan kitapları, güzel taraftarıyla, benimdi. İçlerinde bir teşekkür bile yok.

Geçen akşam bir başkasıyla beraberdik. Otelde hesabıma kalır, kütüphanemden kaldırdığıkitaplarısatardı. Sonunda polise ihbar etti beni, aleyhimde makaleler yazdı, yazdığıher kelimenin yalan olduğunu biliyordu. Ona da yıllarımıverdim. Bana mektuplarımıgösterdi, 18 yaşımın bütün altınıvardıo sayfalarda, bütün dehasıvardı, bütün çiçeği vardı. Kendi kendimi kıskandım. Bana şiirlerimi gösterdi, birer suretleri için bin lira teklif ettim, güldü ve sakladı.

İki yıl önce bu akşam seninle doluydum. Ama karışık bir içkiydin o zaman, kafaya vuran ve biraz bulantıveren egzotik bir içki. Şimdi yine seninle doluyum. Bazen gözyaşıoluyorsun içimde, bazen kahkaha... Ve seni tanıdıktan sonra dünyam küçülüverdi. Artık tek kadınıdeğil, tek insanısın dünyamın. Sen, çocuklarım ve..

Rüzgâr olmak, yağmur olmak, ışık olmak ve kucaklamak seni? İyi geceler canım benim. Yine sabaha kadar beraberiz.

137

19 Ocak 1967

HEPSİBİRER GÖLGE

Ve günler uzaktan geçen yelkenliler. Onlarışiire kalbetmi-yorum. Ve günler boşuna şarkısöylüyor, boşuna gülümsüyor, boşuna ağlıyor. Çığlıkları, adem ummamnın dalgalarıiçinde kaybolan birer martısesi. Yaşamıyorum ve yaratmıyorum.

Yaşamak yaratmaktır. Kendini kelimeye, renge, mermere boşaltmak, spermanla değil beyninle ebedileşmek. Kanla yazılan mektuplar ebedî, kanla

veya alevle. Bir Ortaçağsimyageri gibi, kıskanç ve ahmak bakışlardan kaçarak yaratmak. Bir suç işler gibi yaratmak. Kimin için? Yaratmak yaşamamaktır, kendimiz olmaktan vazgeçmektir. Ebediyet bir nevi mumyalaşma.

Yaşamak, kendini bir fırtınaya kaptırmak, yaratmak, fırtınaya söz geçirmek, onu mermerin, sesin, rengin hendesesine hapsetmek, dışında kalmak fırtınanın. Ya yaşayacak, ya yaratacaksın. Yaşayacaksın. Yaşamak yanmak demek, alev alev yanmak. Ağlamak demek yaşamak. Brütün kirlerinden arınmak ve tekrar kirlenmek demek. Yaratmak bir yabancılaşma. Yaratılan bir başkası. Tanrıkainatıyarattıktan sonra yok oldu.

Ve insanlar Homeros'un cennetindekiler gibi, kucakladın mıkayboluyorlar. Hepsi birer gölge. Teneke bile değiller. Sevgi garip bir yangın. Yaşamasıiçin büyümesi gerek. O yangına her şeyini atacaksın, zamanını, gururunu, dehanı. Ve kül olacaksın. İnsanlar ondan korkuyor, ondan yaşamıyorlar. Sonsuz karşısında cücenin korkusu.

Jurnalim mezar taşıkitabeleriyle dolu. Yokluğa yuvarlanan bir aşinayıkâğıtta yaşatmak, ona kendi hayatımın bir parçasınıvermek, onu öfkenin, kırgınlığın veya sevginin halesiyle

138

kuşatmak. Biz dostlarımızla bütünüz, dostlarımızla, düşmanlarımızla bir bütün. Avni bey ölmüşdediler. Üzülmedim. Avni bey çoktan ölmüştü. Ne zaman yaşamıştıki? Avni bey bir öksürük ve bir kahkahaydı. Öksürüğü samimiydi, kahkahasıyalan. Bir İspanyol dilencisinin takma gururu. Ve komedi oynardık birbirimize. Ben farkında olmadan vermişgörünürdüm, o farkında olmadan almışgörünürdü. Enayilik: Kaderin beni ebediyen oynamağa mahkûm ettiği rol. Kar-şımdakileri küçültmemek için isteyerek benimsedim bu rolü. Mefistoya benzerdi Avni bey, altmışından sonra tercümeye merak salmıştı. Ben kalbini ve kafasınımahalle köpeklerine peşkeşçeken adam. Avni bey sırnaşık bir mahluktu. Başkalarına karşıbir hayli küstahdıda. Benim başka bir maddeden yaratıldığımıseziyordu. Anlıyor muydu, hayır. Yıllarca her sualini cevaplandırdım. Kapım, irfanım ve sofram daima açıktı. Avni bey bir pınardan içer gibi içiyordu. Ben veren adamdım. Teşekküre lüzum yoktu. Işığa, havaya teşekkür etmek gibi abesti bu. İki yıl önce dargın ayrıldı. O gece hiç uyumamıştım. Çalışamayacakdım. Buhranlar içindeydim. Avni beyin hafsalasıalmıyordu bunu. Bu, her gün meyvasınıkopardığımız ağacın isyanıkadar şaşırtıcıydı. Bir daha aramadı.

İhsan Kongar tanıtmıştıAvni beyi. Bugün ikisi de birer mezar taşı. İhsan beyden iki kitap kaldı. Biri baştanbaşa benim düzelttiğim "Felsefe Dersleri", öteki ben Paris'deyken yazdığı"Mantık". Onun için de bir maden ocağıydım. (...) Eski bir metresi devreder gibi Avni beye tanıttıbeni. Bana ne verdiler? Hiç. Benden ne aldılar? Yıllarımı. İkisine de acıyorum. Yanımda daima rahatsızdılar. Ama vazgeçemiyorlardı. Ucuz bir kütüphaneydim. Bir kütüphane ve bir oracle. Babam yerin-deydiler. ihsan bey tesadüfen hocam da olmuştu. Karşımda ölünceye kadar dinleyici kaldılar. Ve asırlarca yaşasalar yine dinleyici kalacaklardı. Kongar geç rastlamışdıbana. Yıllar idrakinin pencerelerini kapamıştı. Işık güç sızıyordu içeri.

139

Onu gerçek bir felsefe hocasıyapmağa çok uğramıştım. Aczini farkedince alkole iltica etti ve yumuşadı, cıvıklaştı. Ölüm bir kurtuluşoldu Kongar için. Sakallıtırnaklarınıgeçirdi hayata. Çengelköy kahvelerinde prafa oynamak için içkiyi bıraktı. Kaç tercüme kaldısakallıdan? Bilmiyorum. Ama okunmağa değer her sayfa benim markamıtaşır. Sakallıdenen mahluku beynimle besledim. Bir kitabında bile teşekkür etmedi. Tabiata benzetiyordu beni, tabiat gibi sonsuz, tabiat gibi cömert ve tabiat gibi şuursuz. Ona kaç bin lira kazandırdığımıbilmiyorum. Ama kütüphanemde hatırasınıyaşatacak tek armağan yok. Gübre oldu sakallı. Ondan bir pırıltıkalmışsa, kalacaksa kaynağıbenim.

19 Ocak 1967 / Saat 21.00

HİS DÜNYAMDA KORKUNÇ BİR İHTİLAL

_____ ~

Serverlerdeyim. Ruhumda vuslattan sonraki mahmurluk. Bir bahar fecrinin huzuru. Seninle yaşıyorum. His dünyamda korkunç bir ihtilal yarattın. İnsanlarısevemiyorum. Zaman zaman şefkate dahi aşina değilim artık. Promete kayaya, yani hicrana zincirli, gündüzleri akbabalar kemiriyor ciğerlerini, akşam tekrar diriliyor. Sen diriltiyorsun.

Mektuplarım günlerden beri bir çığlık sadece, "seni seviyorum" çığlığı. Yalnız kalamıyorum. Kütüphaneye zincirliyim. Ben yıllarca, hatta bir ömür boyu başkalarıiçin yaşadım. Kendimden başka herkese acıdım. Kapım da, kalbim de her çalana açıktı. Onlara kilit takmak kolay olmuyor. Mektup almadığım günler karanlıklardayım. Tekrar dönüyorum eskiye.

140

Ve dünyama başkalarıdoluyor. Sahneyi yabancılara terketme canım benim.

Mektubunu alınca bütün hayaletler dağılıyor, yine kendim oluyorum, yine sen oluyorum.

Konya'ya beraber gidelim, dedin, nasıl istersen. Henüz ne Fikret'e telefon ettim, ne Mehmet'e. Bugün Ankara yolu kapalıydı, İstanbul korkunç derecede soğuk. Telefon ettiğim odada ancak çılgın bir âşık birkaç saatini geçirebilir. Mu-nisliğine teşekkür. Buluşma yerini ve gününü önümüzdeki hafta tayin ederiz.

18 yaşın bütün sabırsızlığı, bütün çılgınlığı, bütün hasretiyle senin.

19 Şubat 1967

YAŞAMAK VEYA YAŞAMAMAK

Yaşamak veya yaşamamak. Yıllardır bu iki zıt arzunun pen-çesindeyim. Hayat, acılarımın sisli camıarkasında kâh bir kâbusa, kâh bir heyulaya benziyor. Bazan komedilerin en adisi. Bazan trajedilerin en dayanılmazı. Ve içimdeki cehennemden habersiz bir dünya.

Kitaplardıbenim oyuncağım. Onlan elimden aldılar. Önce insanlar aldı, sonra kendileri kaçtılar benden. Ve kadınlar ki, ölüm kadar güzeldiler.

Duygularıkapıda bekletiyorum. İçerde yabancılar var. Kapıyıaçtığım zaman, kimseyi bulamıyorum dışarda. Beraberken ânıyaşıyorum ve şuurun ırmağıbulanık, yaşamaktan düşünemiyorum. İhsaslar koro halinde. Onlarısınıflandırmak,

141

isimlendirmek, billurlaştırmak zaman istiyor.

Beni ne kadar anlıyorsunuz? Ben sizi ne kadar anlıyorum. Akşam büyük bir endişeden kurtulmuştum. Ama bahtiyar değildim yine de. Radyoda "sana gönül bahçesinden.." şarkısıvardı. Bunu ilk defa olarak bir başka sesten duyuyordum.

İki Saat Sonra

Hep aynıfacia. Yazmağa hazırlanmak ve yazamamak. Beraberken bahtiyar mıydım? Hayır. Aradıklarım vardı. Yetmi-yordun bana. Ama senden uzakta gerçekten bedbahtım, insan suya, havaya ne kadar ihtiyacıolduğunu onlardan ayrılınca farkcdiyor. Bu dekor benim kabuğum. Bu insanlar hayatımın bir parçası. Onlarıseviyorum. Daha doğrusu onlarsız bir hayat düşünemiyorum. Şuurum kararıyor. Ama sensiz de yaşayamayacağım. Bir Cuma günü doktor Fridman, bir daha görmeyeceğimi zalim bir hissizlikle kulaklarıma fısıldamıştı. O akşam sesiniz beni tekrar bağladıhayata. Son defa çok haşindim size karşı. Üç aylık hicranın bütün ıstıraplarından yalnız siz sorumluydunuz sanki. Hef şeyi sizden beklemiştim. Halbuki hasreti kısaltmak için hiçbir şey yapmamıştınız. Yemekten sonra içilen bir likördüm ben. Peki siz neydiniz? Son bir ay sizsiz yaşayabilmeğe alıştırdım kendimi. Tatsız, renksiz, yarıölü bir hayat. Neye yaradı? Hiç. Karşılaşınca bu bir aylık telkinlerin kurbanıoldum. Sonra yeniden küller dağıldı. İçimdeki ateşher zamankinden daha gür, daha alevli. İkinci ayrılışımızda daha rahattım. Yalnız sizi seviyordum. Son anda bir tercih yapabilirdim. Şimdi eski sevgilerim, buna isterseniz şefkat deyiniz, bütün zindeliğiyle yaşıyor. Ama sizi eskisinden daha çok seviyorum. Ancak sizinle tamamlanacak bir dünyada yaşamağa katlanabilirim. Teker teker yetmi-yorsunuz bana. Hiçbiriniz beni tam olarak anlamıyorsunuz.

(42

Yaşamamıistiyorsan anlamağa çalışbeni. Ve bütünümle sev. Hasretle.

20 Şubat 1967

AŞK, DEHADAN NADİR

Dün gece yine seni düşündüm. İkinci ayrılışta gözyaşlarıyla işlenen bir mektubunu almıştım. Benimle beraber gelmişti mektup. Bu defa başkalarıyla sohbeti benimle olmağa tercih etlin demek. Ankara'da on iki saat, İskenderun'da yirmi bir. Bir buçuk gün, bu sükut bir ihanet değil mi? Akşam yine seni düşündüm. Düşünmek veya düşünmemek. Bu bir parça elimde. Ama unutmak ölmek değil mi? Önce öldürmek. Heyecanımızı, gençliğimizi, yani hayata mana veren her şeyi. Sonra yeniden başlamak. Unutmak, unutmağa çalışmak, kurumaktır. Yara kabuk bağlayacak. Bunun için oyalanmak, oyuncaklar aramak, çirkin şey.

Çivi çiviyi süker ama ruh çopurlaşır. Boyuna hatırana eğilmek, boyuna seninle yaşamak ve senden uzakla olmak öldürüyor beni. Facia şurada: ya acıdan kurtulmak, ki bu kurtuluşikimizin ölümü bir parça, yahut acıya katlanmak. Ne zamana kadar?

Sanki hiç buluşmamışgibiyiz. Hasret, maddi bir acıgibi içime işliyor. Islak, öldürücü, yakıcı, üşütücü bir yalnızlık. Ayrılah kaç saat oldu? Asırlardan beri ayrıgibiyim. Aman yarabbi. Her geçen saat, yaşamak sevincinden bir parçasınıalıp götürüyor. Hayalımın eridiğini, azaldığını, hisseder gibiyim. Seni unutmak. Niçin? Vahadan sonra çöl. Gül bah-

çesinden sonra bozkır. Sana susuzum. Eskisinden çok fazla susuzum. Sesine, saçlanna, eline. Belki fizik değil bu susuzluk, belki fizik. Senin dünyan var, mevsimlerin var, her şey sizin. İlk Ankara ayrılışıyine böyleydim, huzur daha önceye, senin olmadığın bir tarjh-öncesine dönüş. İstemiyorum böyle huzuru. Acaba yine hata mıettik? Bu ıstıraba son mu vermeliydik birlikte. Şuur ırmağıbulanık akıyor. Durulur elbet.

Biz rüzgârların meçhul bir ülkeye, saadete sürüklediği birer gemiydik. Hakketmemişdik bu saadeti. Bir mucizeyi yaşıyorduk. Ve yaşıyoruz. Aşk, dehadan çok daha nadir. Bunun için binbir ihtimal bir araya gelecek. Arzda hayatın başlamasıgibi bir şey. İnsanın maymundan üremesi gibi bir şey. Ben görmeyeceğim, sen yaşamamışolacaksın. Ve bütün muhitimiz bakar kör olacak. Ne seni farkedecekler, ne beni. Ben kimseye benzemeyenim. Sen kimseye benzemeyensin. Kaderin çok iltimaslıkullarına bahşettiği bu ilahi ziyafete, bu ruh ve ten cümbüşüne layık olmağa çalışalım. İstikbal ©yle sisli, o kadar dikenli ki. Seninkiler daha görünmedi. Ne düşünüyorlar? B.'nin mektubu hayli canımısıktı. Gelince fikirlerimi yazarım. Coşkunluğumu hoşgör. İstıraptan sarhoşum. Istıraptan yani hasretten. Yanm saat seninle başbaşa kalmak ve sonra ölmek. Şu anda istediğim bu. Perestişle.

25 Şubat 1967

SİZDE İDEALİBULAMADIĞIM ZAMAN

Bir uçurum gibi büyüyen sükut, hayattan, ışıktan, ümitten kopuş.. Nihayet gönlüme bahan getiren sesiniz. Kırık bir tekne, karanlık bir deniz. Ufukta siz olmasanız hayat denen bu

144

yolculuk, bu rezil, bu pespaye, bu komik sürüklenişdayanılmaz bir çile olurdu. Yeniden kendimi buldum mektubunuzda, ömrümün en kederli anlarısizi kaybettiğimi sandığım anlardı: şubat'ın ilk günleri, Ankara. Gökkubbenin bütün yıldızlarıbaşımda parçalandıve güneşkahkahalar atarak uzaklaştıufkumdan ve gece, ıslak, yağlı, isli bir gece bütün benliğimi bir ahtapot gibi kucakladı. Kimsiniz? Otuz yıldır gördüğüm rüya. Artık benim için yol üçe ayrılmıyor. Şehzadelerin karşısına çıkan yol iki: ölüm veya...

Mektubunuz rüyada duyulan dost sesler gibi: fırtınalar diniyor, yaralar kapanıyor ve insan yaşadığınıanlıyor. Sizi kaybettiğim zaman yani sizde rüyamı, sizde ideali bulamadığım zaman dünyam kör bir kuyuya benziyor, yılanların ıslık çaldığı, lağım kokan kör bir kuyu. Güzel yazıyorsunuz.. Çünkü kaleminize ilham veren Eros'un ta kendisi. Bütün ruhunuz konuşuyor, hayatın dile gelişi gibi bir şey. Siz yaprak yaprak açılan bir kitapsınız, benim keşfettiğim bir kıta: Cemilanya. Sizi küçük görmektense gözlerimi bin kere feda etmeğe ra-ziyım. Benim ezelî melikem. Elest bezminden nişanlım.

Uzun veya kısa, yaşamak için size muhtacım. Siz de bensiz yaşayamazsınız. Dudaklarımızıancak ölüm ayırabilir birbirinden, dudaklarımızıve kalplerimizi. Mektuplarınız gecikince kendimi metruk bir kayık gibi dalgalara bırakmıştım, hastayım, yani öksürüyorum ve ateşim var. Elin alnımda dolaşsa nasıl da iyileşirdim! Sevilen hastalanmaz, seven hastalanmaz, ama sevilen ihmal edilmez. Mektubun bir büyü gibi bulutlarıdağıttı. Yarıyarıya iyileşdim, bir yenisi tekrar beni Zaloğlu Rüstem'e çevirir. Sensiz sıhhat neye yarar? Neden dinç ola-cakmışım? Dünyanın bütün nimetleri seninle güzel. Scho-penhauer'i bekliyorum. İstediğim, sana kendimi bütünümle verebilmek, bütünümle faydalıolmak sana. Sen her zerrenle perestişe layıksın ve istiyorum ki şahane bir tomurcuk'a benzeyen kabiliyetlerin aşkımın sıcak ikliminde bütün şiiri,

145

bütün lüsunu, bütün ıtırıyla açılabilsin. Benim has bahçem, sam yelleri esen çöllerden geçtim, dudaklarım susuzlukdan çatlamışdı, boğuluyordum, ya cinnet ya ölüm veya sen vardın. Sen çıkdın karşıma, sen ki benim için yaratılmıştın, sen ki sevmemiştin, sevilmemiştin, sen ki uykuda dolaşan bir hayaldin, tanımıyordun kendini ve hâlâ zaman zaman düşman bir dünyanın kırık aynasına kayıyor gözlerin, sen orada değilsin, gönlüme, gözlerime, mektuplarıma bak. Belki sevdiğin için büyüksün, sevdiğin için ve sevdiğin kadar, yani sonsuz. Şubatın ilk günleri zalim bir buhran içindeydim, sonra sisler dağıldı, tekrar buldum seni, seni yani idealar alemindeki kadınıve ayrıldık. Cennetten kovulan Adem gibiyim, kulaklarımda sesinin ilahi bestesi ve boşlukda yuvarlanıyorum. Mektupların tutunduğum birer dal, seni bir daha görmek ve ölmek istiyorum. Güzel olan bu. Seni kaybetmek, hayalimde boğulmak değil. Bu sermesti sadakatimin mükafatı. Yalnız sende eriyişimin, yalnız seni düşünmemin mükafatı.

B.'nin mektubu gelmedi henüz. Sana grameri yolluyorum.

Perestişlerle..

26 Şubat 1967

TANRILARIN GAZABI

"Hint Edebiyatı" denize atılan bir şişeydi: S.O.S, S.O.S. Çağdaşlarıma bir kıta fethetmişdim, yıldızları, okyanusları, dağlarıile bir kıta. Denize atılan şişe kayalarda parçalandı. Sonra sizi halkettim: hasretlerimden, acılarımdan, rüyalarımdan. Siz gönlümün "tuzla"sında muhteşem bir inci hevengi

146

haline gelen kuru bir daldınız. Hayır canım benim, siz gökden ateşi çaldığıiçin bütün Promete'ler gibi tanrıların gazabına uğrayan bir fikir maceracısının yuvarlanırken tutunduğu son daldınız. Çiçek dolu, meyve dolu bir dal. Yorgun başımıyapraklarınıza gömdüm ve kuşların sesi içimdeki fırtınanın cehennemi uğultusunu dindirdi. Bir dal değil, bir ormandınız.

Hastayım. Bir akşam alnınız tutuşurken beni aramıştınız, o gece, kilometrelerin ötesinden adımıçağıran sesinizi duymuş, sabahlara kadar ağlamıştım. Şimdi, yalnız sizi düşünebiliyorum. Hayat birden bütün cazibelerini kaybetti. Neden avuçlarınız yüzümde dolaşmıyor, neden saçlarınızın temasınıduymuyorum? Karanlıklarda kalan bir çocuk gibiyim ve yoksunuz. On iki günde tek mektup, tebrik ederim, çok vefakârsınız. Gözyaşları, ateşbir sıvıhalindeki küreleri taş-laştıran yağmurlar gibi. Her yara kabuk bağlar. Bütün ameliyatlara alışkınım. Zaten...

Şubat deniz kızlarıgibi başladı, deniz kızlarıgibi bitiyor. Çalışamıyorum, nefes alamıyorum. Telleri kopmuşbir keman gibi. Niçin, neye yarar? Çılgınca susuzum mektuplarına. Yaşarsam onlarla yaşayacağım? Yangın büyüdükçe büyüyor. Sonra bir sürü can sıkıntısı. B.'nin mektubu gelmedi, kendisi de görünmedi. Kendisi ve hempaları. Bu cenin-i sakıtın hiçbir düşüncesi beni ilgilendirmez. Dünyada yalnız sen varsın, fedakârlıklarım, yani mülevvesata tahammül edişim, sadece sana faydalıolur ümidiyleydi. Hiç kimseye hiçbir şey borçlu değilim. Sen de öylesin. Yalnız gerekli bazıapandisit ameliyatlarına yanaşmıyorsun. İnşallah ilerde bizi rahatsız etmez bu pislikler. Ne istiyorlar? İltifat başlarım döndürdü galiba. B.'de iki kitabım var, biri tek nüsha, suratınıgörmemek için ikisinden de vazgeçerim. Seni rahatsız ederse canına okurum. Geçelim...

147

../Şubat 1967

BİTMEYECEK BIR VUSLAT

Baldız evden çıkmamızıveya satın almamızıistiyor. Oysa ki kaloriferli bir yere taşınmak zorundayız. Kütüphanelerin nakli ölüm gibi bir şey. Bununla beraber katısatın almak niyetindeyim, gelince size kiralarız. Bizimkiler kiralık ev arıyorlar.

Gramerler, prensipal yerine maine clause tabirini kullanıyorlar. Herhalde complexe cümlelerde ana cümleye inde-pandant demek yanlış, hem şekil bakımından yanlış, hem mana bakımından yanlış. Terminolojinin öteki kısımlarında aşağıyukarısen haklısın, yalnız direkt, endirekt tasnifindeki mütalaan tatminkâr değil. Yolladığım kitabıbir hayli karıştırdım, doyurucu bulmadım ama bendekilerin, şimdilik, en iyisi, ihtiyacın olursa daha mükemmellerini temin ederim.

Schopenhauer benim eski göz ağrılarımdan, sen olmasan tekrar ona dönerdim. Sen Schopenhauer'in canlıbir tekzibisin canım benim. Çevirirsen bastırırız, ben de bir önsöz yazarım. Çevir ama tesirinde kalma. Schopenhauer çok sevimli bir deli. Zalim fakat realiteyi içinden yakalayan görüşleri var: Hint'le Eflatun.

Defalarca söyledim, sende imrendiğim bir taraf var: yazıkuvveti, imrendiğim, hatta kıskandığım ve gelişmediği için üzüldüğüm. Gelişmediği derken içtimaileşmediğini kastediyorum. Bu yalnız benim için çalman büyülü bir rebap. Sen zaten bütününle öylesin, keşfedilmemişbir ülke. Sende imrendiğim bir taraf var, dedim, hayır bir değil, takdis ettiğim, perestişettiğim, binlerce taraf var. Bütün kadınlar birer teneke senin yanında. Her gerçek hazine gibi gizliydin, seni kalbim keşfetti, seni seviyorum Lamia'm benim. Hiçbir kadının sevilmediği gibi seviyorum, ölesiye seviyorum. Havva'dan bu

148

yana senin kadar bütün, senin kadar saf, senin kadar girift ve senin kadar güzel ve senin kadar gerçek bir kadın yaratılmadı. Mektuplarına muhtacım, mektuplarına, sesine ve maddene ve ruhuna. Yoksa susuz bir çiçek gibi solar giderim. Seni ebedileştirmeden, sende ebedileşmeden ölmek istemiyorum.

Ayrılırken sakindim. Sen, bütün köşe bucaklarıyla fethettiğim bir ülkeydin, sınırlarınıçizmişdim ve sevgimi sur-laştırmışdım etrafında. Saçların aşkımın bayrağıydıartık. Benimdin, öldükden sonra da benimdin. Ayrılık bir dinlenişolacaktı, bir dinleniş, bir susayış, bir hazırlanış. Güneşin tekrar doğmak için batışı. Vücudunu buselerimle zırhlamışdım. Bir mısra gibi başlayıp biten, daha doğrusu başlayan ve bitmeyen ve bitmeyecek olan bir vuslat sadece virgülle noktalanıyordu. İkimiz de nefes almalıydık biraz. Cuma günü telefona çıkmayısın ruh ummammıtekrar dalgalandırdı. Kortanda ilk ayrıldığım zaman bu kadar heyecanlımıydım bilmiyorum, herhalde bu kadar susuz değildim. Sen içildikçe susanan bir kaynaksın Lamia'm. Işık, hayat, ümit kaynağı.

Bu aşkın kitaplardakine benzer yönü yok. Benimsin, kendim kadar benim, kokladığım hava kadar benim. Yine de delice seviyorum seni, biliyorum ki gel dediğim an yammdasm, biliyorum ki öl dediğim an ölürsün, benim için yaşadığınıbiliyorum, bensiz yaşayamayacağınıbiliyorum. Herhangi bir adelem kadar benimsin, ama yine de seviyorum seni. Kuşku beslermişaşkı, laf, yalnız biliyorum ki uzun bir ayrılık küllendirir. Ve sükut ayrılığıkoyulaştırır, katılaştırır, katilleştirir. Ateşim var ve öksürüyorum, seni çok sakin buldum mektubunda. Avunmağa başlamışsın, buna tahammülüm yok. Ben tam bir monogam'ım, daha doğrusu sen beni öyle yaptın. Öylesine doluyum ki seninle, başka bir hayale, başka bir teselliye, başka bir eğlenceye, başka bir ıstıraba tahammülüm yok.

Peres tişlerle.

149

7 Mart 1967

YENİBİR HİCRAN 7

Hicran: hem olmak, hem olmamak. Olmak, yani mazide ve gelecekte yaşamak, hatırlamak ve ummak. Olmamak, yani iki zaman arasına gerilen incecik telde sonsuz bir ürpertiyle uçurumu seyretmek, uçurumu yani ademi. Mektuplarının bir cümlesi şuuruma bıçak gibi saplandı: bu ayrılık ötekilerine benzemiyor diyorsun. Neden? Zaman sevgimizi her gün daha çok arttırıyor. Yangın gibi gittikçe büyüyen bir his bu. Bütün hayatımızın manası. Seven, endişe eder. Ama bu kötü düşünceleri kafandan at ve kelimeleştirme. Romanımızıitinayla, aşkla, sabırla işleyelim.

Ancak çok büyük bir felaket, bayramda görüşmemize engel olabilir. Sonra., sonrasıyeSni bir hicran diyeceksin. Evet. Vuslata götüren yeni bir hicran.

Tercüman henüz gelmedi. Anatole France imrendiğim insanlardan biri. Dehasına değil, hayatına imrendiğim. 45 yaşlarında tanıdığısevgilisini huzur içinde sevebildi. Hep beraberdiler. Bütün olarak beraberdiler. Sana ihtiyacım var. Suya, havaya, ışığa bu kadar hasret çekmedim. Kafam bozuk. Seni deli gibi seviyorum. Oleceksek beraber ölelim. Hep bir kâbusu yaşıyor gibiyim. Koşamıyorum sana. Gel diye de haykıramıyorum. Koşamıyorum, vazifelerimle, şefkatimle, vicdanımla, mazimle bu coğrafyaya bağlıyım. Gel diye haykıramıyorum. Nasıl olsa gelmeyecek misin? Mart bitiyor. Yani martıbir arada bitireceğiz. Üç ay daha, üç zalim, üç korkunç

7 Cemil Meric'in Lamia Hanım'a yazdığıve Jurnal 2 dosyasında saklamışolduğu 56 mektubun sonuncusu. Mektuplar Lamia Hanım'ın 1967 ilkbaharında İstanbul'a tayin edilmesi ve dolayısıyla taşınmasıile son bulur.

150

ay daha var. Ama sonra daima beraber olmayacak mıyız? Her bunaldığım zaman sana koşabileceğim. Her bunaldığın zaman dizlerinin dibinde olacağım.

Kuvvetli olmalısın canım benim. Benim için de kuvvetli olmalısın. Saadetimizi adım adım fethetmek zorundayız. Ne kadar garip. Seni sakin görmek kudurtuyor beni, sükununu ihanet sayıyorum. Seni üzüntü içinde görmek çıldırtıyor. Sev beni, ölünceye kadar seninim, delirinceye kadar seninim, öldükten sonra da seninim. Bütün ruhum, bütün heyecanım, bütün varlığımla kucaklayarak.

151

1967/Difer

8 Nisan 1967

TARİH DENEN ABESLER ZİNCİRİ8

Ve beni rüyalarımdan koparan tren... Yanımda bir delikanlırenksiz, kokusuz. Muhasebeciymiş. Konyalıve seni tanımıyor. Uykusuzluktan ve ıstıraptan sızıyorum. Tren sarsılıyor, köyler, şehirler, sesler. Kompartman Konyalılarla dolu. Bağırarak konuşuyorlar. Konu: Tahir Hoca. Bir tiyatro müdürü, Hülleci vak'asınıteessüfle yadediyor. Taraflarıda var. Konya için bir yüzkarasıymışbu hadise. Tahir Hocanın emriyle yapılmış. Tahir Hoca bilmem hangi zenginlerin adamıymış. Konuşmaya ben de katılıyorum. Konu sudaki halkalar gibi genişliyor. Güzel konuşuyor Konyalılar... Sonra İstanbul. Ve boş, lüzumsuz, hiç kimsenin işine yaramayan hayat. Dün derse başladım. Machiavel'i anlattım dinleyicilere, Machiavel bütün

Birader olarak anılan Tevfik Fikret Kılıçkaya, İstanbul'daki hukuk tahsili yıllarında, Fransızca okutmam Cemil Meric'in öğrencisi, zamanla da dostu olmuşKonyalıbir avukattır. Bu mektup, bugün hayatta olmayan, "Fikret"e yazılmıştır.

152

BatıRönesansı. Ütopyacılar Doğudur, Thomas Morus, Campanella: Eflatun'un yankıları. Eflatun şiir ve rüya. Machiavel bütün bir Batıtarihidir. Robespierre, Marx, Stalin. Beyaz eldivenle politika yapılmaz. Aşil'in hocasıSantor'du, Santor yan at, yan insandır. Politikacıda yarıinsan yan hayvan olmalı. Hayvan yani tilki ve aslan, pusuya düşmemek için tilki, kurtlan haklamak için aslan. Machiavel ile Gandi, Batıyla Doğu. Biri politikadan ahlakıkovar, öteki politikayıahlaka kalbeder. Muhammet, harp, hiledir diyor. Muhammet de realisttir. Silahlıbir peygamber. Şiddeti ortadan kaldırmak için şiddet. Tarih bu yalanın insanlığa ne kadar pahalıya mal olduğunu bar bar bağırıyor. Kan kanı, şiddet şiddeti doğurur. Gayeyle vasıtalar bir bütündür. Hiçbir gaye kötü vasıtalarımeşrulaştırmaz. Politikacıameliyat yapan bir doktor. Politika bir aritmetik. Martov'un "onbinlerce kişi açlıktan ölüyor" şikâyetini, yumruğunu masaya vurarak "ben milyarlarla meşgulüm" cevabıyla karşılaşan Lenin, Machiavel'in kendisi. Hayır. Kendisi değil, kahramanı. Machiavel'e Machiavel kadar benzemeyen hiç kimse yok. Edebiyata samimiyeti getiren adam. Edebiyata ve..

Bir saatin çarklanm, zembereklerini gösteren adam Machiavel. Bastil'i yıkmağa koşan iki yüz bin kişinin yüzbini XVI. Louis idi, yüz bini Marie-Antoinette diyor bir Fransız romancısı.

Bir insanda bütün insanlık var. Ve aritmetik cansızlar dünyasında geçerlidir. Dört kişiyi kurtarmak için üç kişiyi öldürmek. Dört kişi kurtuluyor mu? Fransız devrimi neleri yıktı, neleri yaptı. Bir Lavoisier, bir Chenier, bir Danton, bir Saint-Just. Ve dudaklarında tebessüm bir aşk randevusuna gider gibi giyotine giden mağrur, müstehzi, zarif bir aristokrasi. Sonra, sonra Korsikalıbir maceracı. Kandan denizler ve bir başka hükümdar. Kur'an doğru söylüyor: katili katille tebşir ediniz. Öldüren öldürülür. Her ihtilal bir başka ihtilalin piçi. Sonra bir Abdülhamit yerine yüz hergele. ZavallıMachiavel.

153

Çağının en büyük kafası. Ve 43 yaşında kaldırıma fırlatılmış. İşsiz, istikbalsiz hatta mazisiz. Bir kayayızirvelere çıkarmağa razı. Balıkçıkahvesinde baldırıçıplaklarla tavla oynuyor gündüzleri. AynıFloransa iki yüzyıl önce Dante'yi de kus-muştu. İnsan insanın kurdudur. Hayır dostum. Kurtların insana tahammülü yok. Ve milyonlar çakal, sırtlan, kurt. Rezil İtalya. Rezil kainat. Machiavel haklı, Machiavel veya Nietzsche. Bu sokakta dolaşan hayâsız, haysiyetsiz köpeklerin hepsi aynısatranç tahtasının boyasıdökülmüşpionları.

Yogi'yle Komiser. Hangisi haklı? Biri cihad-ıekberi başarmış. Öteki maddeyi mıncıklamakla meşgul. Maddeyi ve tarihi. Ama Yogi de bir aliene değil mi? Yaşamıyor, belki ebedî olduğu için yaşamıyor. Donuk, soğuk, kutuplar gibi bir ebediyet. Kalbi yok Yogi'nin. Damarlarında Tanrıdolaşıyor, kan değil. Ya Komiser? Bakışlarında bir ispanyol hançerinin pırıltısı, göğüs boşluğunda çelik bir zemberek. Machiavel veya Marx. Proletaryayıkurtarmak. Proletaryayıproletarya yapan kim?

Yogi'yle Komiser... İkisi de yarım. İkisi de adam değil bunların. Birer tecrit. Ben Lenin'den çok Gandi'ye yakınım. Ama belki de kavganın dışında olduğumdan. Bastil'i devirmeye koşanlar içinde yüz bin XVI. Louis. "Hüsnü/üyetle politika yapılmaz," diyor Machiavel. Tahta çıkan her veli XVI. Louis'leşir.

İki saat Machiavel'i anlattım. Machiavel'i değil, insanlığın kaderini. Ve tarih denen abesler zincirini. Dinlediler mi? Kim kimi dinliyor ki. Bir gün uyanıyorsunuz. Yakınlarınızın hepsi yabancı. Dilleriniz başka, dinleriniz başka. Çok yalnızım, Fikret. Ve yalnızlık deniz gibi büyüyor. Ölüm gibi büyüyor. Kavgaya girmek. Kiminle, kimin için? Sen gemidesin. Ben sahilde. Geminde kimler var? Seninle gülerek ölüme gidilir. Hedef mühim değil. Kaldıki, hiç olmazsa senin düşündüğün ve kovaladığın her hedef asildir. Ve Anquetil'i Hind'e götüren gemide ipten kazıktan kurtulmuşserseriler vardı. Ama biliyorsun. Yaralıyım ve yorgunum. Dışarda şuh bir bahar. Kaç gecedir uyuyamıyorum.

154

Ne yesem dokunuyor, ne içsem zehirliyor. Yalnızım. Fuat iki defa uğramış. Belki gitmeden bir daha uğrar. Niçin uğrasın? Yıllar ve kilometreler aramızdaki bütün bağlarıkopardı. Zaten bağvar mıydıaramızda? Server bir görünüp kayboldu. Berke kendi hayalî dertleriyle meşgul. Ümidin fakültesi var.

Senin zamanın var diyordun. Var. Dişlerini gırtlağıma geçiren bir zaman. Ben bu zamanıişe yarar bir nesneye nasıl kalbe-deceğim? Ellerim bağlı. Herkesin meşgalesi var. Yazamam, okuyamam. Başkasından yardım dilenmek. Yardım dilendiğimiz herkes bir başkasıdır. Dilenmek, uçurum gibi ayırır insanları. Tahtıravelli dengesini kaybeder. Karşınızdaki tepeden bakar yüzünüze, merhametle bakar. Gittikçe soğuyorum insanlardan. Kendimden soğuyorum. Bu bir nevi ölüm. Ama sen sınırlarıgittikçe genişleyen bu Sibirya'nın dışındasın. Konuşalım. Şu kanaattayım ki, politika seni hayal kırıklığına uğratacak. Tilkiler içinde bir arslan. Ama yaşamak kavga demek. Büyüyeceksin dövüştükçe. Yaralanacaksın da. Gösterdiğin misafirperverlik için teşekküre lüzum var mı? Bütün olarak seninleyim.

17 Nisan 1967

İSLAMİYET, SOSYALİZM, FAŞİZM

On beşgün olmuşKonya'dan ayrılalı. Uzadıkça uzayan sırnaşık, fetihsiz on beşgün. Zaman bir tünele benziyor, sonu görünmeyen bir tünele. Ve bir rüyadaymışım gibi yürüyo-

9 Tevfik Fikret Kıhçkaya'ya ikinci mektup.

155

rum.

Berke askerden döndü. Bütün pırıltısınıkaybetmiş. Derisine zincirli, kanatsız, heyecansız, bir zindan mahkûmu. İnsan hayretle duralıyor. (...) İnanmayan insanın, sevemeyen insanın, acıyamayan, kızamayan insanın köpek leşinden farkıyok.

Ali bey doçentlik teziyle meşgul. Bu adamlar benim günahlarım. Kullarından utanan Tanrıgibi hicap içindeyim. Bir nehrin yatağınıdeğiştirircesine kaderlerini değiştirdim.

(...)

Server yeni makamının masum gururu içinde... Ve bitmeyen günler. Çarşamba akşamıeski bir şakirdimle beraberdik. Senden ayrıldım ayrılalıilk defa gülümseyebildim. Karşımda bir parça sen vardın. Sen yani Anadolu insanı. Dürüst, imanlı, toprak kokan, ağaç kokan bir insan: Ahmet Kabaklı, on üç yıldır görüşmemiştik. Günah onun. Ben kapısıher çalana açık bir mabet gibiyim. Gerçek dostlarım gelmediler. Ve mabet katır sinekleriyle doldu. Bu hepinizin büyük günahı. Beni yalnızlıktan beter bir yalnızlığa, kalabalık bir yalnızlığa siz mahkûm ettiniz. Aşkdım, dostlukdum, ışıkdım. Ve boşbir odada yanan lamba. Ve hiçbir susuzluğu gidermeden akan başıboşbir ırmak. Düşünüyorum. Kerpiçle Süleymaniye kurulmaz.

Tesadüflerin önüme fırlattığımalzeme, kerpiçten daha soysuz, daha salabetsiz ve sevimsiz.

Bu ülkenin bütün ırklarınıtek ırk, tek kalp, tek insan haline getiren İslamiyet olmuş. Biolojik değil, moral bir vahdet. Yani vahdetlerin en büyüğü, en mukaddesi. Aynışeylere inanmak. Aynışeyleri sevmek, aynışeyler için ölmek ve yaşamak. Lazı, Kürdü, Arnavudu düğüne koşar gibi ölüme koşturan bir inanç bu. 600 yıl aynıpotada erimek ve kainata meydan okumak, zaferden zafere koşmak, beraber ağlayıp, beraber gülmek. Sonra çözülüş, çürüyüş, kokuş. Ve bir mezarlık haline gelen memleket. Tarihin dışına çıkan Anadolu. Tarihin ve hayatın. Ve Avrupa kapitalizminin uyuz köpeği intelijansiya. Bu çö-

156

küşde kıyametlerin ihtişamıyok. Şiirsiz, şikayetsiz, bir frengi şankrmın kemirdiği bedbaht uzviyetlerin çirkinliği var. Ve intelijensiya, efendilerinin fırlattığıkemikleri yalamakla meşgul. Havlamasınıbile unutmuş. Dişsiz, kuyruksuz. İnsan, inançlarım kaybedince çomarlaşıyor. Dinsizlik irticalarm en affedilmezi. En yiğit orduyu en miskin sürü haline getiren veba.

Sosyalizm iktisadî bir düzen olarak tartışılabilir belki. Fakat bugünkü talepleri, bugünkü ifadesi, bugünkü kopukluğu içinde bir ihanet-i vataniyedir. Yani sen haklısın. Kurtuluşumuzu ancak kendimiz yaratabiliriz. Doğu da düşman, Batıda. İkisinin de sırtında kamçımızın izleri var. Avrupa da eski kölemiz, Rusya da. Ve biz kölelerimizin çizmesini yalamaktan garip bir şehvet duyuyoruz. Faşizm, yani tehlikeli bir hayat, yani bir avuç insanın bütün kalabalığıuçurumdan zirveye kanatlandırması, yani bu uyuşuk, bu pelteleşmiş, bu erkekliğini kaybetmişinsanlarıkan ve ateşiçinde eritip yeniden gra-nitleştirmek. Kafayıyerine oturtmak. Sosyalizmin en rezil tarafı, zaten kindar, zaten yırtıcıolan Türk insanınıTürk insanına düşman etmesi. Yok edilmesi gereken bir avuç satılmışvar, yok edilmesi, yani sahneden kovulması. Bütün bu ülke mazlum insanların, iftiraya uğrayan insanların vatanı. Onlarıhayata kavuşturmak, bütün bir husumet dünyasıyla karşıkarşıya olduğunu anlatmak ve ondan fedakârlık istemek: yapılacak işbu. Ama önce kendimiz ne kadar fedakârız?

Geçen cuma yine Rönesans'ıanlattım. Rönesans Avrupa'sınıhülasa eden iki insan var: Machiavel ile Bacon. Biri, politikayıilimleştirmiş, fert olarak büyük bir mağlup. Öteki, yeni bir metot kurucusu: politivizmin, adeta pragmatizmin temellerini atmışve Machiavel'in ilk tatbikçisi. Yeni bir İngiltere yaratmak için politikayıfelsefeye tercih etmişve başvekil olmuş. Sonra? Sonra hakaretle kovulmuşve çağının sosyal tarihinde, imzasınıtaşıyan tek hadise yok. Bacon veya Demirel. Bacon, politikanın

157

dışında Bacon. '; v

Nietzsche tehlikeli bir hayat yaşayın diyor. Politika tehlikeli bir hayat. Bilirsin ki Kapitol ile Tarpea yanyanadır. Kapitol'da taç giyilir. Tarpea, ölüme, yokluğa, zillete açılan uçurum. Düne kadar kelimelerden korktuğumu anlıyorum. Faşizm, ölüm gibi bir kelimeydi benim için. Gözünün içine bakamadığım kelimelerden biri, cinayetti, günahdı, intihardı. Bu peşin hükümden de sıyrıldım. Ama ben, yaşamak istiyorum önce, sonra dövüşmek. Hıristiyanlık'la Hint düşüncesini kaynaştıran bir dostum vardı: Lanza Del Vasto, o, önce yaşayın, diyor, yani sevin, sevilin sonra manastır veya kavga.

Dün akşam, bir alay misafirim vardı. Celal Sılay'ıtanır mısın? Celal Sılay, Bizans'tır, Bizans'ın maskara tarafı. Kitaplarıgörmüş, burada kim oturur diye merak etmiş, karısıyla geldi. Hayâsız, gurursuz bir palyaçodur, Celal, birinci sınıf bir aktördür. Seçtiği rol, delilik. Daima dört ayak üzerine düşer, zengin bir lise hocasıyla evlenmiş. Kadın denen mahluktan iğreniyorum. İnsan Celalle evleneceğine ... Senede bir kitap çıkarıyormuşCelal, bir de kocaman dergisi varmış: Yeni İnsan. Bu adam, küstahtır, ama nasıl küstah? Yalnız benim yanımda terbiyelidir. Bir parça şairdir de. beraber olsak çok eğlenirdik.

Mayıs'da Konya'ya gelmek istiyorum. Ancak senin yanında, ancak Mevlana'nm vatanında kendimi huzur içinde hissediyorum. Belki çok yakında görüşürüz. Seni ve Konya'yıve dostlarımızıçok özledim. Bu hafta Durkheim'ıanlatacağım. Talebem bir hayli çok. Saint-Simon'la Batıve Hint yine sabotaj'a uğradı. Her ikisini de kendim bastıracağım. Belki İstanbul'da, belki Konya'da. İkisi beşbin liraya çıkıyor. Yalnız bu sene mevsim geçti diyorlar. Sonbahara. Kabaklı, Hisar dergisi için yaziistiyor, olur dedim, belki başka dergilerde de yazarım. Bizimkiler iyi. Fevziye'nin selamlan var, çocukların hürmeti. Seni hasretle kucaklarım canım kardeşim.

158

4 Aralık 1967

ATAÇ

Anadolu'ya oturak giydirten Selanik. Ve dilinden, dininden, haysiyetinden tecrit edilerek tarihin dışına itilen milyonlar... Düşüncenin sırtında Arlequin cübbesi. Bir alay sahtekâr, müstemleke zabitlerinden daha küstah ve yılışık, intelijansiya rolüne çıkan üç beşokur yazara sofra artıklarıyalatmaktan şeytanî bir zevk duymaktalar.

Ataç bir cenin-i sakit, Hammer mütercimi ve Iktitaf yazarıAta beyin ölümü döşeğinde sahip olduğu bir ferzent (...). Ataç, Ata beyin bütün ikbal ve refahına rağmen liseyi bitirememiş, sonra Pertevniyal'de Fransızca hocası(...), şahsiyetsiz, otoritesiz, gurursuz bir aktör. HakkıTarık'ın gazetesine 50 kuruşkarşılığıdünyanın en yavan yazılarınıkaraladığıdevirde tanıdım onu. Yalnız gazete ve dergi okurdu. Ataç satıhdı. Kant'la Descartes'm çağlarınıve düşünce dünyalarınıbirbirinden ayıramayacak kadar ümmî idi. Her değere düşmandı. Tırnaklarım kemirmekten ve liyakatsiz, yani tehlikesiz birtakım oğlanlara dalkavukluk yapmaktan başka marifeti yoktu. Ataç hiçbir şeye inanmazdı. Çünkü inanmak sevmek demektir.

Sonra Ulus'a yazar oldu. Halk Partisi eşkiyalarmın çoban köpeği ve inönü'nün tercümanlığına naspedildi. Bu adam hiçbir ideolojinin içine girmemiştir, bir mezar kazıcıdır. Bu adamın adam diye sahneye çıkardığıkim varsa ,kendisi gibi, haysiyetten mahrumdur. Ataç, çöken bir cemiyetin harem ağasıdır ve bir hadımlar edebiyatının akıl hocasıdır.

Atatürkçülük ve Ataç... yıkılan imparatorluğun iki büyük hastalığı, hayır iki küçük hastalığı. Adi ve mikroskobik. Ataçla büyük, iki kutuptur, birleşemez. Ataç, Mustafa Kemal rejiminin

159

bütün sefaletlerini edebiyat sokan şımarık, yılışık, cahil ve kabiliyetsiz bir dilekçe yazarıdır.

Türkiye, bütün kütüphaneleri yakılan, bütün mazisi, bütün tarihi imha edilen bu bedbaht ülke, bu panayır soytarısından daha münasip bir mezarcıbulamazdı. İliksiz, usaresiz, ruhsuz bir edebiyat. Melih Cevdet ve benzerleri, Ataç gübreliğinde yetişen son mantarlar. Anadolu, başındaki

oturağıtekmeleyip bu süprüntüleri temizlemedikçe, namuslu fikir adamlarının sığınacağıiki yer var: ölüm ve cinnet.

manalıolmasıgereken böyle bir armağan, Madara vs gibi maskaralıklarla aynıayarda - hatta belki daha değersiz görülebilir. Hülasa, armağanın gelecek yıla terkedilmesini ve müsabıkların şimdilik teşekkürle taltif edilmelerinin kâfi olduğunu saygılarımla bildirir, hürmetlerimin kabulünü dilerim efendim.

10

BİR ROMAN YARIŞMASI

Peyami Safa Roman YarışmasıJüri Üyelerine,

Efendim,

Ittilaıma isal lütfunda bulunufhn iki romanın mütalaasıbendenizde şöyle bir kanaat uyandırdı:

Gerek Sokaktaki Kavga, gerekse Yoklar başlığınıtaşıyan iki eser, a) üslup ve ifade bakımından; b) tahlil ve terkip bakımından takdire layık bir olgunluk arzetmemektedirler. Esasen mezkur müsveddelere roman demek de caiz değildir. Bu itibarla, gösterdikleri iyi niyetten dolayıyarışa katılanların tebrikle yetinilmesi, "Peyami Safa gibi titiz ve ciddi bir fikir ve edebiyat adamının ismine hürmeten heyetimize terettüp eden biricik vazife olmak icap eder. Aksi takdirde, son derece

10 Bu ve bunu izleyen yazıJurnal 2 dosyasında 1967 yılının sonuna yerleştirilmiş, tarihlerini başkaca tespit edemediğimizden, bulunduklarıyerde bıraktık.

160

PROFESÖRLÜK SIFATI

Profesörlük sıfatına layezâl bir asalet kazandırdınız. Günlük küf ve hamakat kokan bir kelime asırlık levislerinden soyundu ve şiirleşti.

Bu tebrikin muhatabı, taşımak lütfunda bulunacağınız unvandır. Bir Athena, bir Aphrodite veya bir Neşterin tebrik edilmez.

Hayranlıklarımla.

II

Neşterin Dırvana'ya.

161

2 Ocak 1970

PARİS'DEKİOĞLUMA MEKTUP12

20 Ocak 1955.. Bir elinde bavul, ötekinde baston. Bavulunda acıları, korkulan, ümitsizlikleri. Bavulunda mazisi. Ve tek desteği, Mahmutpaşa'dan iki buçuk lira mukabilinde alınan baston. Bir adam, bir vapurun anbar merdivenlerini inmektedir. "Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan". Gemi, meçhule değil, "Belde-i Nur"a gidiyor. Sonra rüyaya benzeyen günler. Manasız ve manalı. Çirkin ve korkunç. Sonra bilmem kaç ay Paris. Quinze-Vingts geceleri. Quinze-Vingts'de her gün gecedir. Istırabınükte ile yenmeğe çalışan aciz. Paris, okuduğum romanların en tatsızı, en namussuzu, en kahpesi. Bin yıllık bir çöl, bir yudumluk su: Fouche'ler. Ve Abbe Bourri. Hapishanede hebennaka bir hâkimin idam kararınıbeklerken yalnız değildim. Düşünmüyordum da idamı. Hayatın idamdan büyük bir farkıda yoktu. Paris benim kalverimdir. Eugene Sue'nün "Paris Esrarı"nda notere cilve yapan bir orospu vardır, kapalıbir kapının, suret-i mahsusada açılmışdeliğinden mahrem yerlerini gösterir. Ve şarkılar söyler, davet eder noteri. Paris benim için hep böyle bir kapının ardında kaldı. Hiçbir şehir ve hiçbir kadın, hiçbir insana bu kadar rezil bir oyun oynamamıştır. Homeros'un Öbür Dünyasındaki üç işkence, saadetin kendisi.

Sen o zaman asker mektuplarıyazan bir çocuktun. Nasılsın babacığım? Biz iyiyiz. Ve benim zindanıma İstanbul yani zilletleri, kepazelikleri, fedakârlıkları, abesleri, gözyaşları, hayal kırıklıkları, ümitleri ile otuz beşyıl birkaç sayfanın içinde

12 Cemil Meric'in oğlu Mahmut Ali, 1967 sonbaharında Fransız hükümetinden aldığıbir bursla Paris'e hukuk doktorasıyapmaya gitmiştir. Babasının Paris'e yazdığı3 mektup da Jurnal 2 dosyasında yer alır.

165

girerdi. Geçti yıllar. Peau de Chagrin'in Rafael'i, kendini Seine Nehri'ne atmak isterken, bir fahişe, intihar için daha erken der, geceyi bekle, kurtarılır ve gülünç olursun. Ben kendimi Seine'e de atamazdım. Daima birinin kolunda idim. Geçti yıllar. Asker mektuplarıyazan çocuk, şimdi ışıklar beldesinde. Sartre babasıiçin yumurtayıtohumlayıp ölmüşdiyor. İyi de etmişdiye ekliyor. Bense hâlâ yaşıyorum. Sartre'ın babasıgenç bir bahriye subayıimişgaliba. Benim hiçbir hüviyetim yok. Hüviyetsiz adam. Dışarda korkunç bir yağmur. 11 pleut sur la route. 11 pleure de denilebilir. Ve gece, sırtında sırılsıklam bir manto. Paris'e gittiğim ilk akşam yine böyle bir yağmur vardı. Ben babamına kadar tanıdım? Hiç. Allah da biliyor ki tanımak için en küçük bir gayret de göstermedim. Haklıidi. Her insan başkasına kapalıdır. Ben... Sarhoşum. Babanın vazifesi yumurtayıtohumlayıp gitmek. Sartre'ın babasıÇin-maçin'e gitmiş. Ben Çinmaçin'e gidemedim. Duvarlarına çarparak yürüdüğüm bir cehennem dehlizi. Bir koridor, bir koridor daha. Leşgibi kokan bir koridor. Ter, çiş, kaka ve aybaşıkokusu. Paris bu. Sonra Marcelle. Sonra Saint-Michel Bulvarı. Üç merdiven. Sur trois marches de marbre rose.. Bir oda, kuşsesleri, radyoda "Seksen Günde Deyrialem". Sonra bir otel. Ve ümitsizliğin katran kazanı. Mezarların sükununa hasret. Mezarların ve zindanların.

1970 güzel bir rakam. İkiyle bölünür, beşle bölünür. İnsan ikiye, beşe bölünemiyor. Bine bölünüyor. Neden bir kerecik olsun, Quinze-Vingts'e gitmedin? Neden gidecektin ki? Bütün Paris senin. Yani taşıyabileceğin kadarı. Quinze-Vingts'deki adam en çok seni düşünürdü. Bugün de sık sık seni düşünüyor. Sevinç ve kederlerine elinden geldiği kadar katılmaktadır. Mektuplarınızevkle okuyor, dinliyor. Pek nadir hitaplanndan duyduğu iftihar ve sürür da caba. Yeni yılm bana düşen saadet payınıda, sana devretmesini, Yarlığınıher zaman hissettiğim meçhul ve mutlak kudretten bütün ruhumla diler, gözlerinden öperim yavrum.

166

30 Mart 1970

HER YAZI ADI İLE DOĞAR13

Muhterem: Efendim,

Tenkitlerinize -buna ikaz demek daha doğru olur- teşekkür ederim. Yazılara başlık koymamak asırlarıaşan bir doğu geleneğinin yarışuurlu mirası. Okuyucuya bir keşfin zevkini tattırmak, gerçek dostlara, yani layık olanlara seslenmek, bezirganlarımabede, başka bir tabirle avamıFildişi Kule'me sokmamak arzusu. Doğu, irfanıhisarlarla kuşatır, "emanetleri ehline tevdi etmek" imanın şiarıdır. Bu duyguda gururla tevazu, edeple istiğna kucak kucağadır. Bir Kamus-u Okyanus'ta kelime bulmak, denizden inci çıkarmak gibi güç bir iş. Doğu böyle de Batıbaşka mı? Marx, Kapitalin önsözünde düşüncenin doruklarına ancak patikalardan tırmanılır, der. İlme "şehrah"lardan gidilmez. Bu müdafaanamem.

Hakikatte her yazım havuzdan havuza boşaltılır. Frenkler "decantation" diyorlar buna. Önce jurnale geçiririm düşüncelerimi; sonra (bazan bir iki yıl geçer aradan) yeni delillerle, yeni görüşlerle destekler genişletirim; nihayet yeniden düzeltir, süzer ve efendimize takdim ederim. Her yazıadıile doğar, insanlar gibi. Bu itibarla bundan sonra onlarıadlarınıalınlarına damgalayarak uçuracağım Fildişi Kule'den. Şimdi kitabımıhazırlamakla meşgulüm. Her kelimeyi mecnunane bir titizlikle tartıyor, tadıyor, ölçüyorum. Kitap henüz doğmadığıiçin ismi de doğmadı. "Yalnızlar Burcu"? O zaman birinci bölümün de başlığıolur bu: İbn Haldun, Machiavel, Dante, Camoens, Hobbes, Vico, Buckle ve.. Milton. İkinci bölüm: "Babil" veya "Kelimelerin Cangılmda": Yalan, ideoloji,

13 Mehmet Çınarlıya mektup.

167

mit, sağsol, ilerici gerici, insan ve kozmos, bunalım, abes.. Üçüncü bölüm: "Fildişi Kule'den" veya "AteşBöcekleri"...

Yeni kitabınızısabırsızlıkla bekliyorum. Bir ricam da geçen ay yolladığım yazının yayımlanmamasıdır. Müsveddeyi tüylerim ürpererek okudum, tekrar havuza. 15 marta kadar daha az kusurlu bir yazıellerinizi öpecektir. .

Sevgilerimin kabulünü dilerim efendim.

8 Nisan 1970

BU ÜLKEDE TEFEKKÜR HÂLÂ MÜMKÜN14

Muhterem efendim,

Dürüst, aydınlık ve yiğit kitabınızıbüyük bir zevkle okudum. Marksomanların (tabir galiba bendenizindir) panayır hokkabazlığına çıktığıbir ülkede, sağcenahın esrarkeşuykusuna daldığıbir ülkede tefekkürün hâlâ mümkün olduğunu ispat ediyorsunuz. "Germinal"in bitişim hatırlıyorum: karanlık, kasvetli, rezil bir gök. Ama mütevazi bir güneşışığı, bir pırıltı, ışıklısabahlarımüjdelemektedir. Celal Nuri, "Tarih-i Te-denniyat-ıOsmaniye"nin ikinci baskısınıSüleyman Nazif'in, Cenap Şahabettin'in mübalağalıtakrizleriyle düşünce dünyasına sunmuştu. İntelijansiyamız yamyamlaşmamıştıhenüz. Heine'nin Yahudilik için söylediğini, "Yahudilik bir din değil, bir felakettir", tefekkür için söylemek lazım. Baudelaire'in beddualar içinde doğan şairi, yasak bölgelerin fethine veya

14 Şerif Mardin'e mektup. 168

keşfine çıkan düşünce adamı. Kitabınız bana yaşamak sevinci verdi. Çoktandır duymadığım bir sesi duyar gibi oldum: bir vicdanın sesini. Teşekkür ederim.

Anglo-Saxon edebiyatınıteferruatıile tanımışsınız. Bir aflame tecessüsü. Dürüst ve "exhaustif". Fransızlar biraz ihmale uğramış. Rodinson'un "Kapitalizm ve Islam"iltifatınıza layıktı. Bilhassa Yves Lacoste'un "Ibn Haldun"unu görmüşolmanızıisterdim. Bunlar temenniler. Üzülerek itiraf edeyim ki, kitabınızın dilini hiç beğenmedim. Zaman zaman Gargantua gibi gülmek mi ağlamak mılazım diye sordum kendi kendime. Bir parça Saint-Simon ve Comte gibisiniz: birincisi üslupla uğraşmaya tenezzül etmeyecek kadar aristokrattı, sosyolojinin "ben bu haletle tenezzül mü ederim şiire" diyen Nefisi. Comte iliklerine kadar politeknikti. "Bu Auguste Comte hayvanınıokudukça midem bulanıyor" diyen Proudhon'a hak vermesek bile, "Pozitif Felsefe Dersleri"nin çok sıkıcıbir dille yazıldığınıkabul etmek zorundayız. Siz Türkçenin buhran çağında yaşıyorsunuz. Zavallıdilimiz grafomanların elinde, argoların en sevimsizi haline geldi. Onu korumakla vazifeli olanların başında zat-ıaliniz varsınız. Sosyolog ve dilci Meillet her mektebin ve her kitabın ilk görevi, insana kendi dilini öğ-retmesidir diyor. Takılacağım bir başka nokta da dipnotlarının kalabalığı. Bir nevi "deformation professionelle".

Bu mektubu bir sevinç çığlığıolarak kabul buyurunuz. Nerede sizinle beraber olduğumu, nerelerde ayrıldığımıilerde belki yazarım. Şimdi sadece bahtiyarım. Bir dost bulmanın bahtiyarlığı. Hürmet ve hayranlıklarımın kabulünü dilerim, efendim.

169

5 Haziran 1970

ALACAKARANLIK

15

Aziz şairim,

"Alacakaranlık", terennümlerinizi bir bahar rüzgârıgibi odama ve gönlüme doldurdu. Kitabınızın adıCorneille'in meşhur bir mısraınıhatırlattıbana: "Yıldızlardan dökülen o karanlık aydınlık". Hisar'da damla damla tattığım büyülü iksiri doyasıya içmekten mest ve bahtiyarım. Teşekkür ederim.

... Ekim 1970

TÜRKÇENİN HAYSİYETİ

Aziz dostum Çınarlı,

M. Nazım'm karalamasınıokudum. Karanlık bir kaynaktan fışkırıyor: kıskançlık. Tek orijinal tarafıcümle yanlışları. Haset öylesine köpürtmüşki hazreti, Yakub'un, Refik Halit'in, Peyami Safa'nın nesirlerini "ilkel" buluyor. Üstelik "Türkçe" de değilmişbu zatların yazdıkları. Hezeyan bu mertebeye varınca diyalog imkansızlaşır. İngiltere, Norman istilasından önceki ecişbücüş, yabani ve daha sonraki İngilizceyle en küçük ilgisi bulunmayan Anglo-Saksoncayıİngilizce diye benimsiyor. Fransa, Strasbourg And'mdan (842) bu yana Galya'da ko-

15 Mehmet Çınarlı'ya mektup. 170.

nuşulan, yazılan ne varsa Fransızca sayıyor. Milletler, mazilerini zenginleştirmek için efsanelerden medet umuyorlar. Almanya irfanının kaynaklarınıGanj kıyılarında arıyor. Biz Yakub'u, Peyami'yi yabancısayıyoruz. Celal Nuri olsa: "Fa'tebiru, yâ ûlil ebsâr" diye haykırırdı. Biz düşmana kılıç sallıyoruz, karşımıza dost çıkıyor. Bu ne şaşkınlıktır Yarabbi! Ne dasitani şaşkınlıktır! Efsane mahluklarıgibi kendi kendimizi yemeye başladık. Güzel mektubunuzun bir cümlesine takılacağım: "iyi nesir yazan bazıdostlarımız" arasında bu muhterem de mi var? Kendilerini hakkımdaki iltifatlarından tanıdım. Ve "dostlarımız" gibi bir iltifatınızın sınırlarıiçine girmek bahtiyarlığına -hasb-el kader- erişmeseydi evet, diye cevap verecektim müşarünaleyhe, o bed, o cıvık, o sarsak düzyazının en şahane örneklerinden birini de siz veriyorsunuz işte.

iyi nesir yazan dostların yazımdan alınmasına imkân yok. Yazım, çölde dolaşan bir adamın acılarınıve bir vahaya kavuştuğu zaman duyduğu sevinci haykırıyor. Elbette ki çölde sîzden başka vahalar da var. Bu açık mektubun içine bütün hayranlıklarımı, bütün sevgilerimi sıkıştıramazdım. Ama hayatınıbir kavgaya adayan adamın düşman kalesine hamle etmek için her fırsatıganimet bilmesi tabiî değil mi? Bu kavga Türkçenin haysiyetini koruma kavgasıdır. Hayatımın manasıbu.

Parmak veznine gelince. Fransızlardan başka bütün milletler -Doğu'da ve Batı'da- aruza benzer vezinler kullanırlar. Hece vezni Fransızcanm büyük talihsizliğidir. Bizim hececiler ise (bilhassa Yedi Meşale'cileri kastediyorum) hece veznini halktan değil frenklerden aldılar. Bir Sabri Esat'ın, bir Yaşar Nabi'nin, bir Yusuf Ziya'nın.. Türk halkıyla ne ilgisi vardı. Rıza Tevfik için bir egzotizmdi hece vezni. Demek istiyorum ki, a) veznin millisi olmaz. Fuzuli'nin, Nedim'in, Yahya Kemal'in, Ahmet Haşirn'in kullandığıvezin en az Karacaoğlan'm, Dadaloğlu'nun,

171

Yunus Emre'nin kullandığıvezin kadar bizimdir, b) bizim alafranga hececiler aruzu millî olduğu için sevmezler. Kullandıklarıvezin frenklerin aleksandrenidir (6+6).

M. Nazım'a "Fildişi Kulem'den" seslenemem. Bu fazla tevazu olur. Goethe, ancak hükümdarlarla dilenciler mütevazi olabilirler, diyor. Yazı, Tercüman'm, berber dükkanları, dişçi muayenehaneleri ve benzeri yerlerde okunsun diye hazırlanan "inci"sinde yayımlanmış. Cevabıda ancak "Gazeteler-Dergiler" sütununa misafir edilebilir. Fildişi Kule'yi ayın on beşine kadar yollarım. Sevgi ve hayranlık insanoğluna ilk defa olarak düşman kazandırmıyor. Fuzuli'nin beyitleri geliyor aklıma:

"Yâr için ağyara minnet ettiğim tân eylemen

Bağıban, bir gül için bin here hizmetkâr olur" vs.

Gözlerinizden öperim.

12 Kasım 1970

KELİMELER BENİM RÜYAM VE HAKİKATİM16

Kardeşim efendim,

Mektuba ayrılıklardan şikâyetle başlayalım. Her sabah Ter-cüman'ın dost sayfalarında tatlısesinizi kâh bir sabah duasıgibi içli ve inanmış, kâh bir isyan çığlığıgibi gür ve erkekçesine, kâh şafak gibi pırıltılı., duymak olmasa tesellisiz bir hicranın karanlıklarına gömülürdüm. Teşekkür ederim. "Ma vecebe aleyna" eda edildikten sonra kelama agaz eder, derim ki, ya-

16 Ahmet Kabaklı'ya mektup. 172

zılarından aldığım haz ne kadar derin olursa olsun uzaklığının acısınıunutturamamaktadır. Vatandaşolarak bahtiyar, ağabeyin olarak müftehir, dostun olarak müştekiyim vesselam.

Bilmem Hisar manzur-u biraderaneleri oluyor mu? Ekim sayısında Türk nesrinin ihtişamlımazisine dokunmuş, bu maziyi yadetmiş, Türk Dil Kurumu'nun dilimizi ne korkunç duruma soktuğunu anlatmağa çalışmıştım. Bu arada Mehmet Çınarlı'nın "Halkımız ve Sanatımız" adlıkitabında muhabbetle selamlamayıvicdanî bir borç bilmiştim. Yazı, hiç beklemediğim bir "tepki" uyandırdı. M. Nazım Tercüman'm Inci'sinde (6 Ekim 1970) fakiri haketmediği iltifatlara gar-ketti. Aynısafda dövüşen insanların birbirine saldırmalariizahıgüç bir davranış. Önce "yan dostane" bir cevap karalayıp Çmarlı'ya yolladım. (Hisar'a demek istiyorum.) Sonra bir kardeşkavgasına girişmenin ne kadar abes olacağınıdüşünerek yazının basılmamasıiçin mektup yazdım. Muzlim hayatımın biricik şerefi, biricik zevki, biricik manasıTürkçenin müdafaasıdır.

Tanrıyıldızlarla oynayan bir çocuk, şair kelimelerle. Kelimeler benim rüyam ve hakikatim.

Belli ki M. Nazım benden tek yazıokumamış. Tamsa severdi diye düşünüyorum. Ben de kendilerini, o uykuda yazılmışa benzeyen karalamasından değil, (varsa) kitaplarından tanımak isterdim. Tercüman senin gazeten. Gerek irfanına, gerek vicdanına itimadım sonsuzdur. Cevap yayınlansın mı? Yoksa M. Nazım'a -delalet-i biraderaneleriyle- takdim edilmesi kâfi midir? Davayıhakemliğinize terkediyorum. Yakında Konya'ya sefer arzusundayım. Bayramdan sonra İstanbul'da olacağım. Hasret ve muhabbetle gözlerinizden öperim, kardeşim efendim.

173

29Arahkl971

BİZDE SOSYOLOJİ

Sosyolojidir buhranın çocuğu. Çağdaşbatıdüşüncesi üç başlı: ekonomi politik, sosyalizm, sosyoloji. Burjuvazi, yaptıklarınıanlamak, yapacaklarınıprograma bağlamak istiyor. Sosyoloji bir bakıma mistifikasyon, bir bakıma jüstifikasyon. Nihayet mevcut düzenin müdafaasınıüzerine

alan yeni bir teoloji. Fransa 1958'e kadar liselere almıyor sosyolojiyi. Bizde 1914'den beri kürsüsü var. Neden? Comte'un, Le Play'in, Durkheim'm herhangi bir sorumuza cevap vermesi beklenebilir mi? Comte kilisenin çöküşünden bir türlü teselli bulamayan ve uzun çırpınışlardan sonra katolikliği insanlık dini ismi altında hortlatan bir yarı-deli. Le Play: kilisenin taarruzu. Dava insanışer kuvvetlerine kaptırmamak. Şer kuvvetlerine yani sosyalizme. Durkheim, İhtilalin sarstığıdüzeni burjuva rasyonalizminin rayına oturtmak isteyen bir haham torunu. Yani tecessüslerin konusu tek: Hıristiyan batıtoplumunu yeni bir temel üzerine oturtmak, dördüncü sınıfın ataklıklarınıönlemek, sürüyü kurda kaptırmamak. Bu düşüncenin kaynağında Büyük Endüstri Devrimi var.

Bizde sosyoloji kürsüsü, aynıprogramın başka bir tarzda ve başka bir planda uygulanışıdır. Yani Selanik kanalıile Hıristiyan batıburjuvazisi, imparatorluğun istikbalim kontrol altına almak ve onu kendi meseleleri üzerinde düşünmekten alıkoymak arzusundadır. Ziya Gökalp'in, Mehmet İzzet'in, Necmettin Sadak'ın temsil ettiği sosyoloji tek hedef güder: Türk zekâsınıkendisini zerre kadar ilgilendirmeyen konularla meşgul etmek, gelecek nesillerin uyanmasınıönlemek. Bu sosyoloji bir beşinci koldur. Bir ihanet mihrakıdır. Bugün de aynıhabis emelleri sadakatle gerçekleştirmektedir. Amerika

177

büyük sanayideki sürtüşmeleri önlemek için sosyodrama'yiicad eder. Sosyodrama şu peşin hükme dayanır: sınaileşmişAmerikan toplumu mümkün dünyaların en iyisidir, bununla beraber işletmelerde bazıaksaklıklar görülmektedir, bu oyunun kaidesidir, yani normaldir, makinanm yağlanmasılazımdır. Aksaklığa sebep olanlar ruh hastalarıdır, psikodrama veya sosyodrama ile afiyete kavuşturulurlar. Ne zaman sanayile-şeceği belli olmayan bir ülkenin çocuklarıneden Moreno üzerinde kafa yormak mecburiyetinde bırakılırlar? Sosyoloji talebesi, Sorokin'den aktarılmışgarip bir sosyoloji tarihinde, yüzlerce isimle karşılaşır. Gerçekte hiçbirinin kendi davasıile ilgisi yoktur. Çoğunun ise hiçbir dava ile ilgisi yoktur. Sersemler, afallar ve karşısına çıkan ilk ideolojiye iffetini teslim eder. İdeoloji sıcaktır, vaitkardır, insanîdir.

30 Aralık 1971

İSA EFENDİNİN YERİ

17

Bir gece Roma'nın bir varoşunda bir vatandaş, vatandaşdeğil ya, kadem nihade-i alem-i fena olmuş(yanidünyaya gelmiş). Olup, olmadığıda belli değil. Hoş, doğduğu yerin Roma ile de ilgisi yok. Nazareth denilen bir acaip köy. Pis, sarsak bir herif. Deliliği hakkında üç ciltlik bir kitap görmüştüm. (Arada annem, arada ben itiraz ediyoruz) . Devrin tarihçilerinden hiçbiri adınısanım anmaz. Sonra, çarmıha germişler hazreti. Anlaşılmışki,

17 Mahmut Ali Meric'e mektup.

18 Mektubu daktilo eden Ümit Meric'in notu. 178

kahramanımız Allah'ın, bir rivayete göre kendisi, bir rivayete göre oğlu imiş. Ve insanlığıkurtarmak için, büyük fedakârlık edip, gözyaşıvadisinde boy göstermiş. Semavattaki pederimiz, bu baldırıçıplağısoyumuza musallat etmekten daha akıllıca bir necat yolu bulamamışmısoyumuz için? Meryem anamızla nasıl yatmış, ahırdan başka cima yeri bulamamışmı? Les lois du Seigneur sont insondables. Roma yıkılmış, barbarlar yeni yeni devletler kurmuşlar, tımarhanedekilerin hezeyan koleksiyonu diye itibar etmeyeceği garip ve ahlaka aykırıkitaplar, Kitab-ıMukaddes olarak büyük ve de rasyonel ve de rasyonalist frenklere kabul ettirmişkendini. Tevrat, Galata serserilerinin ye Hacıhüsrev esrarkeşlerinin yüzünü kızartacak müstehce-niyatla dolu. İncil bir miskinler tekkesinin dua kitabıolabilirse ne mutlu. Sonra asırlarca, çarmıhta can veren bu şefkat tanrısıadına cinayet üstüne cinayet işlenmiş. Haçlıordularızincirden boşanan köpekler gibi saldırmışülkemize.

Engizisyon, Isa adına konuşmuş, Haçlıseferleri İsa adına tertiplenmiş. Kime karşıtertiplenmiş? Her inanca saygıgösteren, her mağlubu bağrına basan asil, büyük ve efendi bir millete karşı. Bu millet, baykuşsesinden şeametli çan vızıltılarına bile tahammül etmiş.

Konfüçyüs, isa'dan çok daha bilge. Bir Buda bin isa'ya bedel. Mısır, medeniyetin zirvesinde iken isa'nın en eski ceddi dünyaya gelmemişti. Çin, Hint, Sümer, vs. Sonra coğrafyanın minnacık bir bölgesinde kıçıkırık bir Avrupa. Habis, miskin, menfaatperest bir pigmeler ülkesi. Ve bu hayvanlar, Montesquieu gibi budala bir köy ağasının kitabında "despotisme oriental" diye bir tabir keşfetmişler. Çünkü "lettres de cac-het"ler Doğu'da yazılmış, Hindi Doğu talan etmiş, Haçlıseferleri Doğu'nun eseri, Sainte-Barthelemy, toprak köleliği Doğu'da boy atmış! Sonunda dev, cüceye boyun eğmiş. Doğduğu belli olmayan, ne zaman doğduğu belli olmayan, neci olduğu belli olmayan garip bir heyulanın şerefine, tak-

179

vimimizi yeni baştan düzenlemişiz. Biz ki laikiz, biz ki halifeyi kovduk, dini ruh hastalığıolarak ilan ettik, düşmanımızın muhayyellerini, abeslerini, tanrılaştırmak için mi yaptık bunları?

Çağdaşuygarlık düzeyinde îsa efendinin yeri ne? Poziüvist ve de materyalist ve de agnostik Avrupa'nın hayatında bu ve-led-i zina'nm hâlâ ferman dinletmesinden büyük cinnet olur mu? Bundan büyük tezat, bundan büyük abes, tasavvur edebilir misin? Biz, kendi büyüklerimizi yereceğiz, Fatih veya Muhammet bir utanç vesilesi sayılacak, kabul. Bu bir tevazu veya bir hidayet. Çağdaşbatıuygarlığıvar işin ucunda. Arşimed'i, Watt'i, Descartes'i vs tanrılaştıralım. Ama Muhammet'i İsa'ya feda etmenin mazereti düşünülebilir mi? Her ne halü kâr ise. Derler ki, Yesuh hazretleri, tanrının bir inayeti olarak insanlığı, nasıl katıldığınıhiçbir zaman idrak edemediğim ve edemeyeceğim, "peche originel"den kurtarmak için, kerem edip bakire Meryem'in mukaddes rahminden huruç eylemiş. Bu işin üzerinden de 1971 sene geçmiş.

Benim bildiğim, sensiz bir yıla daha başlıyoruz. Acizleri için de, meyvesiz, lezzetsiz bir yıl daha geçti, ama hemen ekleyeyim: fe-laketsiz, dağdağasız ve tahammül edilebilecek bir yıl. Fetih yok, zafer yok, biraz daha ihtiyarladım. 1971'e teşekkür borçluyum.

Bir ara seni de kucaklayabildik. Annen, maşallah genç kızlar gibi. Ümit, bir afet-i cihan. Yere, göğe sığmaz oldu. Keskin zekâ, keramete kıç attırırmış, bizimki de öyle. Eh, sen fren-gistanda Cem misali: "Cam-ıcem nuşeyle ey Cem, bu fren-gistandır," diyorsun. Biz de, belde-i tayyibe-i Konstanniye'de: "Her kulun başına yazılan gelir, devrandır" deyip hasretinle nalan ve de suzan oluyoruz. İsa abes, Musa abes, senin orada olman abes, benim burada bulunmam abes, Allah abes, baki heves. Ümit, bitti mi, bitti mi diye kafacağızımıütülemektedir, iştiyakla öper, gailesiz ve muzaffer yıllar dilerim, benim sevgili Mahmut Ali'm...

1973

16 Aralık 1973

BİR REMİZ19

Muhterem efendim,

Hisar'ın mes'ul mimarıve türbedarısıfatıyla izhar buyrulan teyakkuz takdire şayandır. İtiraf ederim ki, yılbaşıhakkında alelacele serpiştirdiğim mülahazalar herhangi bir yanlışanlamaya meydan verecek mahiyette idiler. Bu itibarla sansürünüze memnun oldum.

İsa peygambere bir Müslüman olarak saygım, hudutsuzdur. Yalnız veladetini tes'id ettiğimiz "Tanrı-Insan" -Kur'an-ıKerim'de adıgeçen yirmi beşpeygamberden biri olmayıp-, karanlık bir çağın iştiyaklarınıdile getiren bir remizdir. Yani bir "muhayyel"dir. İnsanlığıbirleştirmemiş, ayırmıştır. İnanan, bütün inançlara hürmetkardır. Ama kendi inançlarına da hürmet edilmesi şartıyla.

Yılbaşıgecelerinin çılgın kahkahalarıarasında bir hezimeti tes'id etmişolmuyor muyuz? Batıkarşısında Doğu'nun, salip karşısında hilal'in hezimetini. Kaldırılan her kadehde aydmla halk arasındaki uçurum bir parça daha derinleşmişolmuyor mu?

Yazıyıbiraz daha kusursuz hale getirmeğe çalışdım. Okuyucularımız rasgele bir kaynağa, mesela Meydan-Larousse'un İsa maddesine başvurmak himmetini gösterir-lerse, yazının İsa peygamberle bir güna alakasıolmadığıaşikâr olur. Laisizm bahsinde de su-i tefehhüm mümkün değildir. Bilakis, Avrupa'nın üzerinde ittifak edilebilecek din-dışı(profan) bir takvim kabul ve teklif etmemesi yani pozitivist Avrupa'nın tamamen milli, mahalli hatta üsturevi kıymetlerini

19 Mehmet Çınarlı'ya mektup.

bütün dünyaya telkin etmesi üzüyor bizi. Doğrusu miladî takvimi tenkit, abesle iştigaldir. Biz kavgayıkaybettik. "Ba-is-i şekva" bu hezimeti büyük bir neşe içinde tez'id hama-katidir. Şairin dediği gibi "Güleriz ağlanacak halimize".

Zaman, yeni bir yazıhazırlamama imkân bırakmıyordu. Eskisini tashihe çahşdım. Tensip buyurursanız neşredilir. Bu vesileyle tecdid-i muhabbet ve meveddet eylerim efendim.

1974

15 Nisan 1974

BU ÜLKE, İTHAFLAR

Aziz ve asil dostum,20

Kal'e-i küfr-ü ilhada savrulan bu gülleler, hedefe isabet eder mi, bilmiyorum. Ama beni bu cidale davet eden sizsiniz. Ben Hint okyanuslarında dolaşırken, "gel ey garip yolcu" dediniz., "şarkılarınıbize söyle, sırlarınıbize aç". Lebbeyk dedim, yatağan'a dayandım. Yarım asrıaşan çileli bir ömür, zirvelere tırmanan, nefes nefese bir tecessüs. Bu sayfalarda hayatımın bütünü yani bütün sevgilerim, bütün kinlerim, bütün tecrübelerim var. Bana öyle geliyor ki, hayat denen mülakata bu kitabıyazmak için geldim: etimin eti, kemiğimin kemiği. Bu cihatta ihtiyar dostunuzu yalnız bırakmayacağınıza eminim. Gözlerinizden öperek.

Azizim efendim,

Günlerdir kurduğunuz yeni dünyada, mest ve şadan yaşıyorum. Bütün renkler füsunkâr, bütün sesler dost. Ve kaynaktan damlayan bir pınar sesi.. Bahan selamlayan kuşlann cıvıltısı., munis, ruhaşina.. Ve çiçekler arasında koşuşan, uçuşan, dalgalanan kahkahalar.. Altın kadehlerle içilen şarap. Mısralarmızda esrarlıbir bal lezzeti. Teşekkürler.

Bu Ülke'yi matbaaya vermiştim. Dost bir sese susuzdum. Kitabınız tam zamanında geldi. Heyhat ki, o nazlıve rayihadar çiçeklerinize karşılık, bir kucak vahşi ve yabani ot takdim ediyorum size. Çoğu, Hisar'ın aguşu şefkat ve himayesinde yeşerdi. Fazla yadırgamayacağınızıümid etmek isterim. Yarım

20 Bu Ülke için yazılmış27 ithaftan bu 3 tanesinin kime hitap ettiğim bulamadık.

m

asırlık bir ömrün kelimeleşmişıstırapları, ümitleri. Gözlerinizden öperek.

I

18 Haziran 1974

Sayın Tek taşAğaoğlu,

Eskiden bu yollar çok daha dikenli, çok daha sarp, çok daha yorucuydular. Bunu zirveye tırmananlar bilir, ilmin veya hakikatin zirvesine. Diyalektiğin kaypak dünyasında sabit zirveler var mı?

Düşünce dünyasında hiçbir fetih nihai değildir. Hepimiz birer Sizifos'uz. Hele, diyalogun olmadığıbir ülkede.. Türk aydınının kaderi, mahpesinde şarkılar söylemek. Bu lanetler berzahından nasıl ve ne zaman kurtulacağız? Tefekkür bir arayıştır, içtimaî bir arayış. Bu kitap, bir davetten ibaret: birlikte aramağa davet. Yazarın tek düşmanıvardır: bağnazlık. Düşüncenin bütün huysuzluklarına, bütün hoyratlıklarına, bütün çılgınlıklarına selam. Davetime icabet edecek misiniz? Saygılarla. ,

Adres: Tütüncü Mehmet Efendi Cad. 2/4 Göztepe, İstanbul21

Muhterem Efendim,

Bir münzevinin tefekkür ve tahassüslerini içtimaîleştiren bu perişan sayfaların ilk muhatabısizsiniz. Onlarıenzar-ıtenkit ve takdirinize arzederken "emanetleri ehline tevdi" ettiğime

21 Baziithaf yazılarının altına eklenen bu adres, Cemil Meric'in kitabım yolladığıkişilerle diyalog arzusunun somut bir belirtisidir, ne var ki bu insanlardan pek azıbu çağrıyıönemseyip kendisine cevap verecektir. Cemil Meriç de diğer kitaplarının ithaf yazılarının altına adresini yazmaktan vazgeçer.

inanıyorum. Hürmet ve muhabbetlerimin kabulünü dilerim, efendim. Adres: Tütüncü Mehmet Efendi Cad. 2/4 Göztepe, İstanbul.

Muhterem İsmail Cem Beyefendiye,

Düşünce, bir "itizal"dır. kiliselerde dua edilir, düşünülmez. Düşünmek, caddelerden keçi yollarına; çiğnenmemiş, sarp, dikenli keçi yollarına sapmaktır. Ama, zirvelere şehrahlardan gidilmez, zirvelere ve uçurumlara.

Kimim ben? HayatınıTürk irfanına adayan, münzevi ve mütecessis bir fikir işçisi. Bu iki kitapta, yarım asrın tehassüs ve tefekkürü billurlaşıyor. Namuslu olmaktan başka iddialarıyok.

Siz ki, istikbal-i irfanımızın mimarlarıarasındasınız. Elbette ki, sesini ebediyete yani milletinin vicdanına duyurmak isteyen her yazar, önce size başvuracaktır. Hürmetlerimin kabulünü dilerim.

Adres: Tütüncü Mehmet Efendi Cad. 2/4 Göztepe, İstanbul.

ÜÇ BEŞDOST ZEKÂDAN BİRİ22

Aziz ilhan,

Her kitap, meçhule yollanan bir mektup, meçhule yani adresi olmayana. Bazan bir S.O.S., bazan bir aşk mektubu, bazan yıldızlara atılan kement, fakat daima bir çoğalmak, bir yalnızlıktan kurtulmak arzusu. Sanat, bu manada, yeni bir dünya yaratmak cehdidir, daha doğrusu Tanrı'nın murdar, rezil, pespaye dünyasınıdostlarla doldurmak cehdi. Önce,

22 Attila İlhan'a mektup.

"Hangi SoF'unuzu okudum. İbareler bıçak gibi saplandışuuruma. İntihalarımımektuplaştırdım. Mektup, yıllarca çekmecemde çile doldurduktan sonra idam edildi. Sonra, "Hangi Batı" ile tanıştım. Çok sevdim kitabınızı. Kendi acılarım, kendi inkisarlarım, kendi ümitlerim dile gelmişti. Bu defa daha az çekingen davrandım: ihtisaslarımımakaleleştirdim. Yazım bir sohbete davetti, bir sohbete davet, daha doğrusu bir nevi sevgi taarruzu. Aylarca cevap bekledim. Sonra, "Bıçağın Ucu"nu okudum. Sonra "Kurtlar Sofrası"m. Yaşadığımdan haberdar değil miydiniz acaba? Oysa, düşüncelerimiz arasında büyük yakınlıklar vardı. Ve bütün uçarılığınıza, dil konusundaki aşırıtutumunuza rağmen yazılarınıbeğenerek okuduğum birkaç Türk yazarından biriydiniz. "Hangi Batı", Türk Edebiyatı'nda yayınlanmıştı, değiştirmeden kitabıma aldım. Hisar, Türk Edebiyatı, Hareket, yazılarıma sayfalarım açmak nezaketini gösteren üç dergi. Her üçünde de Fildişi Kulemdeyim. Aramızdaki ortak bağ, tahammül ve tesamuh. 64'de Hint Edebiyatı'nıyayınladım (Dönem yayınlan). Okuyucusunu bulamayan bedbaht bir kitap. Irreel bir Hint ve rüyada görülen bir edebiyat. Bir kelimeyle, kendi vecdimi, kendi rüyalarımıarmağan ettim Hind'e. Sonra, Sa-int-Simon'u yazdım (Çan yayınları). Nihayet, Bu Ülke ve Ümrandan Uygarlığa (Ötüken yayınları). Bu mustarip, bu bedbaht, bu kasvetli yazılarıganglarından sıyıracak ve ihtiyar Rabelais'nin dediği gibi kemiği kırıp iliği bulacak üç-beşdost zekadan birisisiniz. Daha yakından tanışmak arzusuyla ve gözlerinizden öperek.

19 Temmuz 1974

MÜNZEVÎ BİR FİKİR ADAMININ TRAJEDİSİ23

Sevgili İlhan

Mektubuna çok sevindim. En basit muaşeret adabının küremizden göç ettiği bir devirde, sahici bir insana raslamak, senin tabirinle "yüreklendirici". Nezaketini kötüye kullanma pahasına da olsa, uzattığın eli avuçlarımda biraz daha tutacak, sohbeti birkaç satır daha uzatacağım.

1) "Bizim kuşağın toplumcularıarasında Cemil Meriç adının özel bir yeri vardır ki, ben ya İslah kabul etmez bir santimantal, ya da içi dışıbir adam olduğumdan, yıllar geçse de seni hep o yerde muhafaza ettim..." diyorsun. Teşekkür ederim. Yalnız bu iltifatına ne kadar layık olduğumu bilemiyorum. Yıllar, içimdeki büyük sevgiyi-büyük coşkunluğu diyecektim-küllendiremedi. Ama biraz daha reybî, biraz daha karamsar oldum. İhtiyarladım mıacaba? Dialoga daima açık, dostluğa ebediyen susuzum. Bir kelimeyle "ıslah kabul etmez bir santimantal" veya "içi dışıbir adam" olarak vasıflandırdığın Attila İlhan'ın bir nüshay-ısaniyesi de benim. Toplumcu muyum, elbette. Fakat itiraf ederim ki kelime benim için eski şiiriyetini kaybetti. Daha doğrusu hudutlarımeçhul, muhtevasıkaypak bir mefhum olarak görüyorum toplumculuğu. Belki gençliğimin dünyasıile temasımıkaybettiğim için. Karanlıktayım ve tedirginim.

2) Yazılarınıdaima büyük bir muhabbetle okudum. Onlarda egzotik meyvelerin tadıvar. Bizim iklimin meyveleri değil desem, haksızlık etmişolurum, ama yine de lezzetleri başka:

23 Attila İlhan'a ikinci mektup.

daha başdöndürücü, daha üsareli. Âdem'i cennetten kovduran mahiyeti meçhul meyveye daha yakm. Şimdilik aramızdaki tek ihtilaf kelimeler konusunda. Kurum Türkçesine senden başka hiç kimsede tahammül edemiyorum. Bu bahisde, ve yalnız bu bahisde mutaassıbım. Hemen kaydedeyim ki "Kurtlar Sofrası" mn dili tam gönlüme göre. Üsluptan söz etmiyorum. Üslup daima sensin. Deli-dolu, candan ve ısırıcı. Derbederliği

içinde mükemmel.

3) Kitaplarımıokumanımutlaka isterim. Samimiyet ve zekâsına saygıduyduğum birkaç insandan birisin. Kendimi senin aynanda görmek, yani senin ölçülerinle değerlendirilmek beni çok memnun eder.

4) Sağcıdergi ve yayınevleriyle çalışmama gelince: bu yolu ben seçmedim. Solun kadirnaşinas davranışıbeni ister istemez "gerici"lerin kucağına değil, yanına itti. Bu yakınlığın fikrî iffetim için bir tehlike teşkil etmediğini kitaplarımıokuyunca görürsün. Yalnızım ve yazdıklarım hiçbir yankıuyandırmıyor dostlar arasında. Aldanıp aldanmadığımınasıl anlayabilirim?

Sana bir Hint ile bir Saint-Simon yolluyorum. Yani soyunuyorum önünde. Ben bu merhalelerden geçtim. Münzevî bir fikir adamının trajedisi bu. Nasıl bitecek bilinmez.

"Hangi Batı"da en imrendiğim parçalardan biri Tanrıkut'la konuşmaların. Tanışsak, o günleri yeniden yaşayamaz mıyız? İnsan öylesine azalıyor ki dünyada...

Sevgilerle.

Cemil Meriç

Göztepe, Tütüncü Mehmed Efendi Cad. 2/4 İstanbul

192

21 Temmuz 1974

ESAT ADİL

Esat Adil Türk sosyalizminin unutulmuşadamı. Esat bir Osmanlısosyalisti idi. Bütün hataları, bütün zaaflarıile bir Osmanlısosyalisti. Satılık adam değildi. Sahneye çıkar çıkmaz hücuma uğradı. Oysa Şefik Hüsnü'nün Moskova'dan ilham alan partisi yirmi küsur yıldan beri kapanmışbulunuyordu. Fransa'dan dönen doktor, gençlik günahlarına tövbe etmiş, münzevi bir ömür sürüyordu. Esat'ın ortaya çıkması, üçüncü Enternasyonalin gözde adamım fena halde kızdırdı. Kendisi varken bir huruç ales sultandıbu. Dedikodu, teviz, iftira, o devir sosyalizminin bu masum silahlan derhal harekete geçtiler. Şefik Hüsnü'ye beklenmedik bir müttefik daha katıldı: Abidin Dino. Hakkında çok karanlık rivayetler dolaşan bu garip ve müteredditi paşazade Esat'ıtel'in için hususi bir dergi çıkardı: Nuhun Gemisi. Her sayısıEsat'ıyerden yere vuruyordu. Bence Kemal Tahir'in "bize mahsus sosyalizm" arayışı, Esat'ın başlıca kaygısıidi. Tanıdığım Türk sosyalistleri içinde en yerlisi, en dürüstü Esat'tı. Çetin bir yolda yürüyordu. Destekleyeni yoktu, destekleyen bir devlet demek istiyorum. Fert olarak dürüsttü. Çok seviliyordu. İmralıCezaevi'ndekiler baba diyorlardıona. Bugüne kadar aleyhinde hiçbir ciddi suçlama duymadım. Kemal Tahir bile Cami Baykut'a İngiliz ajanı, Attila İlhan'a polis sıfatlarınıbahşettiği halde Esat hakkında hiçbir ithamda bulunmadı. Üslubu ile, yaşayışıile Osmanlıidi Esat. Yani bizden birisi idi. Belki megalomandıbiraz. Başka nasıl olabilirdi? Türk düşünce tarihinde yerine oturtulmadı. Ne makaleleri toplandı, ne aksiyonu değerlendirildi. Bu işAttila'ya düşerdi belki. Mesai arkadaşlarından kimse kalmadı. Hüsam, SarıMustafa, Reşit Bey öldüler. Attila

193

bazılarınca polis olarak damgalandı. Tanrıkut çıldırdı. Son "ilke" dergisinde Türkiye'deki Cumhuriyet devri sosyalist partilerinin programlan sergilendi. Yalnız Esat Adil'in partisi yok.

24 Temmuz 1974

BU ÜLKE, İTHAFLARIN DEVAMI

Muhterem Efendi,24

Türk irfanının bugünü ve yarınüzerinde kırk yıldır kafa yuran münzevî bir aydının neler düşündüğünü merak buyurmaz mısınız? Düşünce, şüpheyle başlar. Düşünce, tezat-larıyla bütündür. Zıt fikirlere kulaklarımızıtıkamak, kendimizi hataya mahkum etmek değil midir?

Saygılarımla.

Adres: Tütüncü Mehmed Efendi Cd. 2/4 Göztepe, İstanbul.

Sayın Murat Belge,

Aynıheykelin iki ayrıyontucusuyuz. Ben daha yaşlı, eski bir tabirle, daha kâr azmude, daha ihtiyatkâr; siz daha genç, daha atak, daha iyimser. Heykel yarım.

Sevgiler

24 Bozkurt Güvcnç'e mektup. 194

Sayın UluğNutku,

Hayyam daha önce yaşayan düşünce adamlarınıtek mısra ile yolcu ediyor tarihe: "masal söylediler ve uykuya daldılar". Benim masalım da bu kitap. Nasıl biteceğini kestiremediğim bir masal.

Çetin yolculuğunuzun yurt ve insanlık için zaferle sona ermesini dileyerek.

Agâh Oktay Güner Beyefendi'ye.

Ali Naili Erdem Beyefendi'ye, Yahut şairden şaire...

Profesör Süleyman Yalçın Beyefendi'ye.

Fethi Gemuhluoğlu Beyefendi'ye, "Ehli dil birbirini bilmemek insaf değil" Gözlerinizden öperek.

Fevziye Abdullah Tansel Hanımefendi'ye, Takdirkâr bir okuyucusu olarak.

Orhan Saik Beyefendi'ye.

195

Kenan Akyüz Beyefendi'ye.

Sayın Cumhurbaşkanımıza, Derin saygılarla.

Kıvrak ve inzibatlıüslubunu her gün yeniden takdir etmek fırsatınıbulduğumuz Tarık Buğra'ya, dostça.

Muhterem hocamız Reşat Ekrem Koçu Beyefendinin dest-i mekrünetpeyvestlerini öperek.

Necip ve Fâzıl üstadımız Necip Fâzıl Beyefendi'ye.

Mazlum bir kavmin avaz-ıbülendidaz bir vediasıolmak şerefine, takdir-i ilahinin lâyık gördüğü Nevzat YalçmtaşBeyefendi'ye.

***

Rical-i devletin primus interpares'i Süleyman Demirel

Beyefendi'ye.

Emanetleri ehline tevdi edin emr-i cehline uyarak atabe-i devletinize takdim edilen bu kitabın gerçek muhatabısizsiniz. Siz, yani mazlum bir milletin gasbedilen haklarınıistirdat için siyaset sahnesine atılmak cesaret, celadet ve mesuliyetini göze alan Necmettin Erbakan Beyefendi.

Hürmetlerimle. '

196

***

Yarım asır Avrupa tefekkürü ile uğraşdıktan sonra kendi gerçeklerine dönen eski bir müstağribin Batı-Doğu muhasebesini dikkat-i nazarlarınıza takdim ediyorum, muhterem Turhan Fevzioğlu.

Abdi ipekçi Beyefendi'ye,

Gerçek bir dehanın ilk farikasıhakikati tezatlarıyla sevmek değil mi?

Sayın Ali Gevgilili, Tolle at lege.

Turan Yazgan kardeşe, gözlerinden öperek.

28 Temmuz 1974

SAĞ, SOL, MÜNZEVÎ AYDIN

İkinci kitap hiçbir yankıuyandırmadı. Sağ, benimsemedi kitabı. "Attila İlhan", "Kemal Tahir", "İdeoloji"... Belli ki bir yabancıvar karşısında. Bu yabancıyıbir yere oturtamamanın tedirginliği içindedir. Sağadıverilen bu bedbaht topluluk,

197

solun kusuntularıile yaşar. Misafirler gittikten sonra sofra döküntülerini yalamağa gelen bedbaht bir sokak kedisi. Kendine mahsus hiçbir fikri, daha doğrusu hiçbir fikri yoktur. Batıdili bilmez. Osmanlıca bilmez. Ebediyyen vesayet altındadır. Huysuzluğu intibaksızlığından gelmektedir. İntibaksızlığıtembelliğinden. Sağın cilasınıkazıyın, altından kıskançlık çıkar. Üzümle tilki hikâyesi.

Sol, papağandır. Öğretilenleri tekrar eder. Topaldır, koltuk değnekleri ile yürür. Hareket etmek için mutlaka bir batılıya muhtaçtır. Dost olmanız için dilini konuşmanız lazım. Dilini, yani seçtiği pirin, mürşidin dilini. Sembollere ve sloganlara mahpustur. Reçete ister.

Biz Osmanlıdan yobazlığıdevraldık. Batının taarruzu karşısında yobazlık bir kaleydi. Yobazlık ananeye kaçıştı. Deniz kızlarının şarkılarınıdinlememekti. Korkuydu. Belki zaman dışına çıkmaktı. Aydınlar deniz kızlarım dinlediler ve mah-voldular. Bu yeni yobazlık, kendimize ait her mukaddese kulaklarımızıtıkayıştır. Kendimizden kaçıştır. Nereye? Şuursuzluğa. Ananeye kaçışkavgayıkaybetmiştir. Ananeden kaçışkavgayıkaybetmiştir. Biri kaybettiği cennetin sılasıiçinde, öteki yeniliğe, yani ananesizliğe mütehassır. Ama her ikisi de aynıvicdan huzursuzluğundan mustarip. Sağ, batıdüşüncesini memnu meyve sayıyor. Batılılaşırken bir günah işlediğine kani. Sol, kayıplarının muhasebesini şuurlu olarak yapmıyor. Müphem biyolojik bir arayış. Kendine yakıştıra-mıyor "gericiliği". Sağın çürümüşolduğunu biliyor. Her türlü usaresini, hayat cevherini çoktan kaybetmişbir müstahase sağ. Sağdan hiçbir uyarıcıve diriltici haber gelmeyeceğine inanmıştır. Sağda solu düşman biliyor. Kaliban'ın Prospero'ya bakışı.

Bu anlaşmasına imkân olmayan iki düşman arasında, münzevi aydın, hareketini nasıl ayarlayacak? İşte bütün mesele. Bu sağa ancak merhamet duyulur, muhabbet değil. Korkak,

198

pısırık, kıskanç, sembollere ve sloganlara mahpus. Kendinden kafiyen emin değil. Soldan yüz bulmadığıiçin sağ. Soldan, yani solun efendilerinden. Sağda rahat değilim. Çünkü gerçekte sağyok. Kim sağ? Kaplan mı? Kaplan zaaflarıolan adam. İyi Fransızca bilmiyor, tesadüfen Türkoloji ile uğraşmış, ama utanç duyuyor bundan. Muhammetten fazla Marx'a yakın. Marx'a yakın, çünkü Marx: batı. Bir Ziya Gökalp Osmanlıcılığı, yani Osmanlıcılığın kökten inkârıve tahribi. Batıyiiyi bildiğim için bana hayran. Batıya düşman olduğum için bana düşman. Yahya Kemal gibi ve Yahya

Kemal kadar -hayır Yahya Kemal'den çok az- Osmanlıedebiyatına hayran. Yahya Kemal'in Yunancıhğı, çevrede mâkes bulabilseydi Yunancıolurdu Yahya Kemal. Bir müsteşrik Osmanlıcılığı. Dekoratif bir Osmanlıcılık. Ama zeki bir adamın Osmanlıcılığı, rafine. Kaplan da böyle bir rafinman yok. Onda her şey vülger. Korkak, kaçak. Sağlığından utanan bir sağ. Dostluğu da düşmanlığıda belli değil. Masa dostluğu. Erol arayan bir çocuk. Arayan ve bulmadan bulduğunu sanan. Etrafındakilerden daha âlim. Ama nazariyeci olmak kabiliyetinden uzak. Zekâsınıbozuk para olarak harcıyor. Lüzumsuz düşmanlıkları, lüzumsuz taraf tutuşlarıvar. Niçin harcıyor kendini? Daha ne kadar harcayabilir? Meçhul. Şimdiden tükenmişgibi. Sağın temsilcisi bir Kabaklıkalıyor. Hangi sağın? Kabaklı'nın sağcılığımüphem bir mazi hasretinden -şairane bir hasret- ve komünizm düşmanlığından ibaret. O da sağın mevcut olmadığına inanıyor. Ötekiler büsbütün süprüntü. Ötekiler kim? Sezai Karakoç mu? Yazılarıgünlük kokuyor. Camiden fazla kilise. Ergun ham bir zekâ. Yeteri kadar batılıolamamaktan mustarip. Bu adamlarla ne yapılabilir? Hiç.. Gazetede istediğimi yazamıyorum. Zaten yazdıklarım da kayboluyor. Batıile savaşıyorum. Oysa onların nazarında tek değerim: batılıolmak.

Attila solda kalmalıydın diyor. Hangi solda? İlerici düşünceye istikamet veren son derece mürteci üç organ var:

199

Cumhuriyet, Varlık, Türk Dili. Cumhuriyet, kurulduğu günden beri tefekkürü felce uğratmağa memur. Kurulu düzenin gerçek koruyucusu. Genç dikkatleri eski fetihlere çivileyen sahte bir ilericilik. 1974'te Atatürkçü. Varlık, Cumhuriyet'in aylık nüshası. Aynıfikir sefaleti, aynınamussuzluk, aynısahtekârlık. Nadir Nadi ile Yaşar Nabi ikiz kardeştirler. Reculiyetten, samimiyetten mahrum iki harem ağası. Memlekette düşünen insanın türeyememesi bu iki düzenbazın marifetidir. Bu iki düzenbaz belli emellerin temsilcisi, yani fert değil lejyon. "Ortadoğu" bir meçhuldür. Kötü bir meçhul. Ama meçhul. Ortadoğucularla bir miktar yol arkadaşlığıyapılabilir. Cumhuriyet ve Varlık kuruluşundan beri lağım. Üstelik bu lağıma girmek hürriyetine de sahip değilim. Yani alçalmağa mizacım müsait de olsa beni almazlar. Güvenemezler. Türk Dili de malum. Ortada meşru solu, yani kurulu düzenin himayesi altındaki solu, istikbale istikamet veren solu bu üç neşir organıtemsil ediyor. Ne ben kendim kalarak bunlara katılabilirim, ne onlar beni içlerine alırlar. Yani kader hükmünü vermiştir. Başka nerede yazabilirim? Solun bütün nüanslarıyla kaynaşmama mani olan büyük bir engel var: kullandığım dil. Ondan vaz geçebilir miyim? Ondan yaz geçmek bütünden vaz geçmek değil mi? Sağ, okumuyor. Boşuna bağmyorum. Sol diyalogdan kaçıyor. Küskün. Ötüken'in bastığıkitap okun-mazmış! Peki siz basın! Cevap yok. Bu çemberi kırmak mümkün değil. Son tahlilde hudutlu imkanlarımızıisteyene bezletmekten başka çare yok. Sol, sağın gösterdiği dostluğu göstermiyor. İhanet etmişiz! Neye ve kime?

200

29 Ekim 1974

HÜKÜMLERİMİTAYİN EDEN

Göze, beni tanıtmak istiyormuş. Dostça bir arzu. Yıllarca sesimi duyuramamanın acısıiçinde yaşadım. Ama kime ve nasıl tanıtacak? Sualler haindi. Gazeteci alışkanlığı. Fikrî hayatımda geçtiğim merhaleler. Bunlarıvuzuhla tayin kabil mi? Önce çevreye intibak. Cami, dua. Sonra çevreye isyan, şovenizm. Fakat ne o dindarlık taklidi ruhî hüviyetimi ifşa edebilir, ne saldırıcımilliyetperverlik. Sonra sosyalizm. Bütün bu ta-havvüllerin merkezinde yalnızlık kâbusu. Önce çevreye bağlanmak, olmayınca daha genişbir çevreye, bir belkiye, bir müpheme. Nihayet gizlide tehlikelide, cihanşümulde karar kılış. Hayır. Bütün bu tercihlerin bir tefekkür çilesinden doğduğunu sanmıyorum. Ne Marx'a geldiğim zaman Marx'i tanıyordum, ne Türkçülüğüm bir araştırmanın mahsulüydü. Sosyalizmden nasıl ve niçin ayrıldığımıda bilmiyorum? Ayrıldınız mıki? Bu suale kesin bir cevap vermek güçtür. Sosyalizm bir kilise olarak ürkütüyor beni. Bizim, tefekkürden nasipsiz gecekondu sosyalistleri aklıma geldikçe ürperti duyuyorum. Sosyalizmi içtimaî haksızlıkların sona ermesi, liyakatin yerini bulması, acıçekenlerin gözyaşlarınıdindirmek suretinde anlarsak sosyalistim. Daha doğrusu hislerimi ciddî bir tahlile tabi tutmadım, hislerimi diyorum çünkü saf düşüncenin ideolojik tercihlerle alakasıolmadığınıbiliyorum artık. Muhakkak olan şu ki, hayatıma istikamet veren bu gençlik rüyasının aleyhinde bulunmak beni tedirgin ediyor. Dürüst olmak için ilave edeyim. Sosyalizm kelimesi çok müphem geliyor bana. Fazla Avrupalıgeliyor. Başka bir dünyanın temayüllerini, isyanlarını, ümitlerini aksettiren bir kelime. Belki yerinde güzel. Yerinde yani kitapta.

201

Çarpışan iki medeniyet var: Türk-Islam medeniyeti bin yıl fetihler yapmış, belli ölçüleri, belli zaferleri, belli başarılarıvar. ihtiyarlamış. Hıristiyan Batımedeniyeti hem temelinde, hem de içtimaî yapısında farklıve başka. Bence en esaslıfark: insana bakışlarında. Osmanlıiçin insan uluhiyetin nusha-yi suğrası. Mukaddes ve muhterem. Servet ve mevki gibi tesadüfi tefavütlerin dışında bir insan haysiyeti var. Batıda yok bu. Batıevvela kendi insanına karşızalim. Batının tarihi, bir sınıf kavgasıtarihi, doğru. Bu egoizm, coğrafî hudutların dışında büsbütün azgınlaşıyor. Avrupa, insanıtabiatın bir parçasısaymaktadır. Dışdünyayıkaprislerine alet eden Batı, insanıda aynımuameleye tâbi tutar. Yani bir tünel açmak gerekince nasıl dağdelinirse ferdî veya zümrevî bir menfaat uğrunda da Batının feda etmeyeceği beşerî kıymet yoktur. Osmanlımucizesi bütün mucizeler gibi faniydi. Bir yanda maddeci, şiiriyeti olmayan, sert ve keskin bir zekâ. Ötede bir büyük çocuk saffeti. Yenildik. Yığın aslî cevherini her gün bir parça daha kaybediyor. Intelijansiya her an bir az daha köpekleşmekte. Evet. Avrupa'nın Yeniçerisi bu intelijansiya. Kendi tarihini tahribe memur. Şuursuz ve idraksiz. Bu garip zümre sağ-sol gibi tasniflere yan çizer. Yani bir kısmınışu etiketle, bir kısmınıbaşka bir etiketle teşhir ve tesbit etmeğe imkân yok. Bu zümrenin mümeyyiz vasfıyobazlıktır. Düşünceden korkar ve diyaloga tahammülü yoktur. Bunlarıyazarken ifadesi güç bir nedamet duyuyorum. "Ortadoğu"ya yazıhazırlamam lazım. Lazım ne demek?

Yıllardan beri karşıma çıkan meseleler üzerinde düşünmeye çalışıyorum. Düşüncelerimi imkân buldukça aktarıyorum çağdaşlarıma. Cevaplarımız suallerle hudutlu. Sorulan sualler hep aynıolunca cevaplarda da büyük bir tazelik aramak boş. Sorulmayan suallere cevap vermek, insan takati dışında. Benim bütün kuvvetim mümkün olduğu kadar tarafsız oluşumdan geliyor. Yani hükümlerimi tayin eden ihtiraslarım

202

değil. Belki tek kurtuluşimkânım (tek kurtuluşimkânım derken şunu kastediyorum: Hayatıyaşanmağa layık görmeğe devam etmem), vuzuhu fethetmek: başka bir tabirle etra-fımdakilere manevî üstünlüğümü, yahut değerimi kabul ettirmek.

Nerede.okudum? Fizyolojik hususiyetlerim neler? Bu kabil ifşaat beni rahatsız eder. Bunlar beşerî olmayan taraflar. Yani biyolojik. Şimdiye kadar yazılarımda "ben" zamirini nadiren kullandım, ifşadan hoşlansam roman yazardım. Acılarımız ve felaketlerimiz beşerîleştiği ölçüde edebiyatın konusu olabilir. .

15 Arahk 1974

OSMANLI TARİHİNİN MİRASI

Osmanlıtarihinin bugünkü Türk insanına mirasınedir?

Yarınıinşa ederken tarihî vasıflarımızdan ne ölçüde faydalanabiliriz?

Maziden gelen temayüllerimize dayanarak nasıl bir istikbal inşa edebiliriz? Başka bir tabirle Türk insanıkapitalizme mi sosyalizme rrti yatkındır?

Osmanlıbirçok unsurların mesut bir terkibi. Orta Asya'dan getirdiği biyolojik vasıflar: bir başbuğetrafında toplanmak, gözünü daldan budaktan esirgememek, bir kelimeyle birçok göçebe medeniyetlerinde ortak olan: asabiyet. Bu temel seciye islamiyetle kaynaşınca büyük bir medeniyetin mimarıoldu. Osmanlıbu medeniyeti kurarken kendi kendini de inşa ediyordu. Tanzimata kadar, gerek islamdan önceki, gerek islamdan

sonraki Türk insanının farikaları1- fedakârlık, 2- devletle birleşme.. Adeta uzvî, bir kaynaşmaydıbu. Devletle din, dinle millet tek varlık halindeydi. Bu tarih Batınınkinden çok farklımıydı? Batıtarihini, içtimaî sınıflar izah eder. Anahtarıferdiyettir. Kişi, yalnızlığınılonca, kilise gibi bazıtopluluklarda unutmağa çalışır. Fakat ya zalimdir, ya mazlum. Batıda millet yoktur. Yoktur çünkü Roma'dan itibaren sınıflar vardır. Pat-risyenler, plepler, köleler, feodal beyler, toprak köleleri, burjuvazi, proletarya. Her milletin içinde birkaç millet vardır. Bugüne kadar böyledir bu. Osmanlı'da sınıf yoktur. Para bir tahakküm vasıtasıdeğildir, bir hizmet vesilesidir. Batıda maddî güç yani iktisat, ezilen sınıflar için bir kurtuluşimâanıdır. Köleler (toprak köleleri) feodal beylerden para sayesinde hürriyetlerini satın alırlar. Osmanlıllay-i Kelimetullah için hayatınıseve seve verir. Yani bağlandığıdava uğrunda hayatınıistihkar eder. Avrupalıancak yakın ve elle tutulur çıkarlar uğruna fedakârlık yapabilir. Osmanlı, ülkesinin kapısınıbütün insanlara açmıştır. Başka türlü düşüneni korur. Sadece hatasında ısrar ettiği için merhamet duyar ona. Osmanlıistismar için ülke fethetmez, imar için fetheder. Osmanlı'da adalet bütün müesseselerin belkemiğidir. Kısaca Osmanlının asırlarca gerçekleştirdiği içtimaî nizam bütün sosyalist ütopyalarıaşan bir cennettir. Sosyalizmin istikbalde gerçekleştireceğini umduğu cemiyeti Osmanlımazide gerçekleştirmişbulunuyordu. Osmanlıkapitalizmi yamyamlığına hiçbir zaman iltifat etmemiştir. Osmanlımizacıile kapitalizm uyuşmaz. Bu itibarla yarınki cemiyeti inşa ederken kendi temayüllerimiz, yani tarihî mirasımız bahis mevzuu ise, kuracağımız cemiyet mutlaka sosyalizme benzeyen bir cemiyet olacaktır.

Kapitalizmin manivelasıkârdır. Osmanlıda kâr diye bir mefhum yok. Sonra kapitalizm pazar istihsalidir, pazar için istihsaldir, pazar için istihsal bazıülkelerin hammadde pazarıhaline gelmesini icab ettirir...

1975

21 Şubat 1975

SÜKUTUN CAZİBESİ[25]

Sükutun garip bir cazibesi var. Bir kaçış, bir zırh, daha doğrusu bir alibi. Kelimelerin çiğve yaralayıcıvuzuhundan uzak, musikî gibi müphem. Yılbaşında yazacaktım. Olmadı. Sohbetine, sohbetinize her zamandan çok muhtacım. 74 yılısakin, kaygısız, ve dost geçti. Küçük sıkıntılar, hayatın tabiî nesci. Cem'le zenginşeltik. İki kitap, bir düzine makale ve ismimizi taşıyan bir yeni vatandaş. Daha ne isteyebiliriz? Tanrı'ya teşekkürlerimizi kemal-i hulusla eda ettikten sonra ufak tefek şikayetlerimizi de sıralayabiliriz değil mi?

Önce ayrılık. Kasım'da buluşacaktık. Şubat bitiyor. Aynur'u yıllardır görmedim. Cem ile henüz tanışmıyoruz. Ve yıllar geçiyor. Altmışa merdiven dayayanlar için zamanın manasıbiraz başka. Bir abesin bizi bu kadar acıya mahkum etmesi hazin değil mi? Doktora önceleri bir kaprisdi, sonra bir gurur, nihayet bir nevi mazoşizm oldu. Çok iyi bilirsin ki tarihin katrana bulanır gibi yalana bulandığıbir konuda, mükemmel bir eser vermek mümkün değildir. Hazırlığınla üç beşdoktora yazılabilir. Aracı, amaç yapmayalım. Önünde daha bütün bir ömür var. Kendini ifade etmek hoşuna giderse istediğin kadar ve istediğin gibi yazabilirsin. Benim değerlendirmenin bir değeri varsa Midhat Paşa dosyasıyıllardan beri tamamlanmışolup, birkaç günlük bir himmetinizi beklemektedir. İtiraf etmek zorundayım ki bu bahis beni bir hayli rahatsız etmektedir. Belki sükutumun uzayışıbir parça da bitişmüjdesi bekleyişimden ileri geliyor. Uzun zaman sustuktan sonra mükalemeye başlamak oldukça zor. Senden ayrıgeçen her

25 Mahmut Ali Meric'e 1975 yılbaşında yazılan mektup.

an bir nevi frustration. Ümit de aynıdoktora hastalığınımusab (isabetten uğramışdemekmiş). Sizler doktor oluncaya kadar bize bir hal olmazsa ne iyi. Annen her zamanki gibi cazip, sıhhatli ve melek. Başlıca tesellim ve saadetim o. Arif, tiyatroya alındıalmalıziyaret saatlerini azaltmak zorunda kaldı. Bol bol teşbih çekip, doktorayıicat eden namussuzun hatırasına dualar okuyorum. Geçen günler, beraberlerinde en küçük bir zafer veya fetih getirmiyorlar. Buna da şükür. 75'in 74 kadar dost, 74 kadar acısız ve sakin geçmesini dilemek bana mevud en aşın ümit. Mektup biraz fazla bedbin mi oldu? Hasrettendir. Üçünüzü de bütün ruhum, bütün gönlümle kucaklar, en kısa zamanda yolunuzu beklerim, efendim.

9 Ağustos 1975

ENTELEKTÜELLİK

68lere kadar insanlığın düşünme tarihini tavaf eden bir şakirttim. Düşünmüyordum, başkalarının neler düşündüğünü öğrenmeğe çalışıyordum. Uzun süren bir çıraklık. Bugün bütün nas'ların peçesini sıyırmış, bütün hakikatlarıtenkit süzgecinden geçirmiş, hakikatten başka tecessüsü ve yaşayışsebebi kalmamışinsanım. Entellektüel, içtimaî bir sınıfın parçasıdır. Ondan ayrılamaz. Düşman sınıfla dövüşerek gelişir ve olgunlaşır. Türkiye'de içtimaî sınıflar mevcut olmadığından entelektüel de yoktur. O halde ben de entelektüel değilim. Acaba? Sınıfların kaotik bir mahiyet taşıdığıbir ülkenin kendine göre meseleleri yok mudur? Gerçek entelektüel önce ülkesinin haklarını, düşman bir dünyaya haykırmakla gö-208

revlidir. Yani rüşeymî bir mahiyet taşıyan şu veya bu sınıfın ideolog veya demagogu olmamak, ülkesinin bütününü, bütün ülkelere karşımüdafaa etmek vazifelerin en büyüğü değil mi? Şüphesiz ki böyle bir tasavvur, şairane bir ütopyadır. İnsan kucağında yaşadığıtoplumdan sıynlamaz. Sıyrılırsa, okunmaz ve anlaşılmaz. Hayatının sonuna yaklaşan bir insan olarak zaten çoktan beri kaybettiğim yaşama sevincini bu sınıflar üstü hakikatlerin taharrisinde buluyorum. Bu itibarla mezarların ötesinden seslenir gibi seslenebilirim çağıma. Daha doğrusu ülkeme. Ama okunur muyum? Sesim duyulur mu? Herkes bir an önce sınıf duvarlarınıyükseltmek ve kinlerini semirtmekle uğraşırken kimse beni dinler mi? Meşhur bir adam da değilim. Kalabalığın.benimsediği edebî bir nevi temsil etmiyorum. Ne romancıyım, ne şair, ne tarihçi. Sadece dürüstüm, çok okudum, çok düşündüm, Beşerî ihtiraslardan uzağım. Bütün bu vasıflar bir düşünce adamının hamurunu yapar. Romancı, alışılmışve bütün zevklere seslenen bir silahla mücehhezdir. Yüzyıldan beri herkes hikâye okur. Şair ezelden beri aşinasıolduğumuz bir dost. Düşünce adamı, mazinin tanımadığıbir mahluk.

Osmanliiçin mühim olan, ciddiyet ifade eden, uğraşılmağa değer bilgiler hudutluydu. Tefsir, Hadis, Fıkıh vs. İslam hayatın bütününü kucaklıyor,

düşünceye ihtiyaç bırakmıyordu. Her şey Hindin "Sutra"larında olduğu gibi, Kuran tarafından teferruatıyla tespit edilmişti. Karımızla hangi gün yatacağımız, nasıl taharet edeceğimiz önceden tayin edilmişti. Bu çok girift, çok şümullü programıolduğu gibi tatbik etmek kâfi idi. Osmanlının karşısında kendininkine rakip bir düşünce de yoktu. Smıf-ıulema neyi yıkmağa çalışacak, kiminle görüşecek, hangi yılanlarıboğacaktı? Osmanlımedeniyeti bir iman ve aksiyon medeniyetidir. Sınıf-ıulemaya ideolog diyemeyiz. İdeolog içtimaî bir sınıfın emrinde, hakikat ile yalanıuzlaş-tırarak, bağlandığısınıfışuurlandıran bir nevi uzmandır.

209

Osmanlı, Avrupa'ya karşıyalnızdır. Ama kılıç ve adalet ile muzaffer olan bir ülkenin kendini lafla müdafaaya ihtiyacıyoktu. Evet Osmanlının maşerî vicdana benzeyen bir dünya görüşü vardı, fakat ideolojisi yoktu. Avrupa'nın dünya görüşleri ise birer ideolojiden ibarettir. Osmanlının dünya görüşü tezatlar içinde gelişmedi. Kaynağıilahî idi, ancak şerhler ile tefsirler ile zenginleşebilirdi. Ve öyle oldu. Vurgulayalım: Osmanlıda Avrupa'nın anladığımanada kılıkırka yaran tenkitçi ve dünyaya çevrilmişbir düşünce de yoktur, bu düşünceyi imal eden bir intelijansiya da. Entellektüel batılıbir hayvandır.

Aydınla entelektüel aynıkimse midir? Hayır. Entelektüel, ya zamanınıdoldurmuşdeğerlerin aktarıcısı, ya yeni bir dünya kurmağa çalışan bir içtimaî sınıfın yol göstericisidir. Aydın ne mazisini bilir, ne geleceği hakkında aydınlık tasavvurlarıvardır. Ülkesi ile göbek bağınıçoktan koparmıştır. Yaşayıp yaşamadığıhalkın umurunda değildir. Bizde bu kelime sadece okur yazar manasınadır. Kendini küçük görür. En ciddileri ya Marx'in tebasıdırlar, ya Muhammet'in tekfarlayıcısı. Mustağrip veya mustarip. Türk'ün düşünebileceğine inanmazlar. ,

Batının en adi düşünce simsarımukaddesdir onlar için. Oysa entelektüelin ilk vasfıtenkitçiliğidir. Entelektüel, dünyayıher gün yeni baştan kurabileceğine inanan adamdır. Des-cartes'dan beri aklın ve idrakin cihanşümul olduğunu anlamıştır.

Şimdi, putlarınıtekmelediğimiz bu rüşdünü ispat etmemişçocuklar bizi nasıl okur? Marx'dan veya Seyyit Kutup'tan uzaklaşmalarıkabil mi? Biliyorum ki kabiliyetlerimden çok hadiselerin sırtıma yüklediği bu entelektüellik, yani her şeyi kendi gözümle görmek, hakikatlarıpervasızca çağımın suratına haykırmak misyonunu başaracak güçte değilim.

210

18 Kasım 1975

SEKRETERLER

26

Nur-u didem efendim,

Iltifatnamenizi kemal-i muhabbet ve mübahat ile okudum.

Vuslatın yeni bir bahara kalışıkaderin tatsız cilvelerinden biri. Konya'dan "Kubbealtı"na uzun bir yazıgöndermiş, "Hisar"ıihmal etmemiştim. Telefonda sesinizi duymak zevkine eren kızım, yıllarca lektrisliğimi ve kâtipliğimi yapmışlisan aşina, hal aşina bir duhter-i vefa-şiar idi. Son zamanlarda doktora çalışmalarıbeni muavenet-i cihan kıymetinden mahrum kıldı. Cevdet Paşa'nın devlet ve cemiyet telakkisi üzerine müdellel ve yepyeni tahliller getiren tezi ile muvaffakiyetli bir imtihan vererek edebiyat doktoru payesini ihraz eyledi. Eyledi ama bendeniz de muavenet-i tahririyesinden cüda kaldım. El'an da cüdayım. Sosyoloji asistanlığım pederinin refik-i tahrirliğine tercih etti. Anın yerini tutacak bir sekreter bulamadım. Hazırlamakta olduğum yeni kitap, yılların yorgunluğu, bulunan sekreterlerin ihmal ve ihmallerine, benim malum-u fazılaneleri olan marazıtitizliğim de inzimam edince, "Hisar"a ve aziz dostum Çınarlı'ya karşıvazifelerimi neden yerine getiremediğim açıkça anlaşılır. Bununla beraber kaleme sarılmak için teşvikat-ıbiraderanelerine ihtiyaç duyduğum da bir hakikattir. "Şezlongdaki Aydınlar" serlevhalıbir müsveddem var. Yarın imkân bulur da tebyiz edebilirsem hemen postalarım. Keşke iltifatnamenizi birkaç gün evvel alsaydım.

Sevgilerimin kabulünü dilerim efendim.

26 Mehmet Çınarlıya mektup.

211

4

oo

1 Ocak 1978 / Saat 12.00

SAİT NURSİİLE KENAN RİFAİ

Sait Nursi ile Kenan Rifai. Piri medrese öteki tekke. Sait'in müridi, yığın, midye gibi bir kayaya yapışmış. Sait, naslarm katıve karanlık duvarlarıarkasında konuşuyor. Hitap ettiği toplum yalnız hayalinde mevcut. Ama bu hayalî insanlar o konuştukça gerçekleşiyor. Yani nurculardan önce kelam var. Anlaşılmayan, esrarengiz, çağdışı. Kabuklarına çekilen yüz binlerce insan bu sesin cazibesiyle uykudan uyanıyor. Bir havariler ormanı. Yekpare ve kesif. Ağaçlar kaynaşmışbirbiriyle. Dallarında kuşlar cıvıldamıyor. Adsız bir uğultu. Nur Risalelerinin bir fırtına rüzgârına benzeyen, zaman zaman heybetli, zaman zaman boğuk yankısı. Bu sahipsiz, bu unutulmuşbu tarihin dışında yaşayan kalabalığıNur Risaleleri etrafında toplayan kuvvet ne? Yeni bir hakikat, bakir bir düşünce, akıncıbir ruh mu? Hayır. Sait Nursi bütünüyle bir tekrardır. Gazap, tehdit ve horlayış. Ama zulmün ahmakça taarruzu bu münzevî sesi sayhalaştırmış. Laisizmin kartondan setleri birer birer yıkılmışbu sesle. Şehirle köy, çağdaşuygarlık düzeyi(!) ile Anadolu, Batının yalanlarıyla mağlup bir medeniyetin rüyaları, arayanlarla bulanlar, tereddütle inanç., iki dünya halinde ayrılmışbirbirinden. İlmin yobazlarıiçin, bu emekleyen, bu kekeleyen topluluk bir yüz karasıdır. Düşünmezler ki bu kendi yüz karalarıdır. Filhakika nurculuk bir tepkidir. Kısır ve yapma bir üniversiteye karşımedresenin tepkisi. Nur Risalelerinin gücü, bir isyanıdile getirişlerinden. Temyizi olmayan bir mahkumiyet kararı. Derbeder, perişan, karanlık. Ama samimi ve dürüst. Şuuraltının çığlığı. Bir yanda düşüncesizlik, bizim olmayan değerler ve samimiyet yokluğu. Ötede için için kaynayan ve bir menfez arayan ihtibasa uğramış

215

duygular. Batının tabiri ile filoneizmle mizoneizm. Tanzimattan beri yurdumuzu perişan eden illet, teceddüt aşkı. Her şeddi yıkan bu çılgın aşkın karşısına tek hisar kurulabilirdi: nurculuk, ifrat tefriti yaratacaktıve yarattı. Bu iki zıt kutup arasında bir anlaşma zemini bulmak kabil mi? Hiçbir

mahpes sağlam bir kale değildir. Tarih mumyalanamaz. Nurcularıdeve kuşu haline getiren, aydınların anlayışsızlığı. Unutulmasın ki iman kendi kendine yeter. Her nurcu fert olarak bahtiyardır. Ama kökünden kopmak, yosunlaşmak kimseye mutluluk getirmez. Nurcular adalarında hayatlarına devam edebilirler. Onlarıyok farzetmek onlarmkinden çok daha vahim bir gaflettir.

Hülasa edelim. Sait Nursi bir kavga adamıdır. Yalçın bir irade, sert, müsamahasız bir mizaç, sözü ile özü bir, tefekkür değil iman. Yogi ile Komiserin savaşı.

Kenan Rifai bir ondokuzuncu asır entelektüeli. Bir eski Galatasaraylı, İmparatorluğun uçsuz bucaksız coğrafyasında yıllarca dolaşmış. Genişbir tecessüs. Büyük bir asimilasyon gücü. Zengin bir tecrübe. Bir parça Hint, bir parça Mevlana. Ve kanma bilmeyen bir yaşama susuzluğu. O da bir tekrar. Ama şeriatın katıkaidelerine mahpus değil. Aşkıdinleştiren bir Tanrıadamı. Müslümandan çok deist. Daha doğrusu panteist. Maddecilikle zehirlenen bir çağa ancak bu esnek, bu herşeyi kucaklayan inanç sesini duyurabilirdi. Sait Nursi dağbaşında vaızlar veren bir Sahyun nebisi. Hor görülenler, her şeyini kaybedenler, mukaddesleri çiğnenenler ona koştular.

Yusuf Kenan zarif bir salon adamı. Herkesin nabzına göre şerbet vermesini biliyor. Büyüleyici bir sesi, yakışıklıçehresi var. Daha çok kadınlarıcezbedişi bundan. Medreseden çok tekke.

5 Mayıs 1978

BİR TEŞVİK27

Muhterem efendim

İthafınızıyarımest, yarışaşkın defalarca okudum. Engin ruhunuzdan taşan pırıltı, gözlerimi kamaştırdı. Layık olmadığım iltifatlarınızı, yaratışın çetin ve çileli yolunda, civanmertçe bezledilen bir teşvik telakki ediyorum. Varolun.

3 Eylül 1978 Pazar / Saat 9.30

İMAN İLAHÎ BİR HİDAYET

Zola'nın romanlarında yoksulluk bir felakettir. O cendere içinde, insanlar bayağılaşır. Hayat cazibesini kaybeder, güzel olan ne varsa yok olur. Dosto'da yaşanabilir bir iklimdir sefalet. Alkol bir nevi emniyet supabıdır. Kaderde nisbî bir adalet: kimse çok büyük, kimse çok küçük değildir. Orwel de Paris'in bir kenar mahallesini sergilerken Zola'ya göre daha insaflı, çok daha müşfiktir. Hayat bütün kahırlarına rağmen yaşanılmağa layık. Okuyucu ister istemez şöyle bir sualle karşıkarşıya: saadetle felaketi ayıran sınır nasıl çizilebilir? Hepimiz sefil birer kuklayız. Tek gücümüz: intibak kabiliyeti. Çevreye uymayanlar, uyamayanlar demek istiyorum, ezilip gider. Sartre insan hürriyetten kurtulamaz diyor, eli ayağıbağlı, hürriyet

27 Bu mektubun kime yazıldığınıbulamadık.

denizine atılmış. İstese de istemese de hür. Bu nasıl bir hürriyet? Havaya fırlatılan taşın hürriyeti. Hürriyet, vehimlerin en çılgını. Determinizm deli gömleğinden daha insafsız: yalnız kolunuzu bacağınızıhapsetmekle kalmaz, ağzınızda da tıkaç. Determinizm, daha girift, daha esrarlı, daha âlemşümul bir gerçeğe sözde-aydmların taktığıad. Eski Yunan, ananke, fatum, nemesis demişbu meçhul, bu korkunç güce; Hint, karma; semavî dinler, kader. Halk, mefhumu daha da müphemleş-tirmiş: felek. Felek kim? İblis mi, Tanrımı? islamiyet kaza ve kaderi, esrarına akıl erdirilemeyecek bir sır olarak vasıflandırmış. Neyzen ne kadar haklı: "çözemez kimse bu dünya denilen kördüğümü"... Hayyam da aynışeyi söylememişmi... "Efsane söylediler ve uykuya daldılar". Hiç kimse bir zerre aydınlık getirememiş. Efsane veya şarkı, manasınıherkesin başka başka anladığıbir avuç kelime. Bazısıgüzel, kime göre? Bazısıçirkin, kime göre? Sükuta okunan kasideler de başka bir hezeyan: insanın hayvana özenmesi, hayvana ve maddeye. Ama bir çaresizliğin şuuru olabilir sükut, bir silahlarıbırakış, bir teslimiyet. Mutlak karşısındaki aczi efendice itiraf. Babam konuşmadı. Ben çok konuştum. Ne değişti? Hiç! Kelimelerin müessiriyetine inanmıyorum. Milyonlarca defa tekrarlanan bu söz yığınlarınota kadar bile manalıdeğil. Galiba tek kurtuluşinanmak. Ama onda da hür değiliz. İman ilahî bir hidayet.

27 Ekiml978 Cuma / Saat 11.30

SABİH ŞEVKET, SEDAT ZEKİ

1947, Haziran. Yedi aydır Hukuk Fakültesinde Fransızca okutuyorum. Talebe perişan. Dilini unutan bu nesil, yabancıdili nasıl sevsin? içimde, misyonerlerin her aksiliğe meydan okuyan imanı, yarının insanlarına Batıdüşüncesini, daha doğrusu düşünceyi tanıtmak ve tattırmak için çırpmıyorum. Kızılderililer arasında bir rahip. Yabancıdil, hocalar için de, talebe için de arabanın beşinci tekerleği. Aylardır boşuna didiniyorum. Nihayet imtihanlar. Mümeyyizler gelmedi. Talebelerle tek başıma cebelleşiyorum. Birden kapıaçılıyor; tanımadığım bir zat ismini söyleyerek yanımdaki sandalyeye ilişiyor: Sabih Şevket. Mümeyyiz mi, müfettişmi belli değil. Arada bir talebelere sual soruyor. Sualleri isabetsiz buluyorum. Muhatabımın hoca olmadığıbelli. Tabakasından bir saylav cigarasıçıkarıp bana veriyor, bir tane de kendisi yakıyor. Fransızcasıdürüst ve yanlışsız. Tavırlarıkibar. Yaşıaltmışın üstünde. Ama çok dinç. Emekli bir diplomat olacak diye düşünüyorum. İmtihan bitiyor. Bu münasebetsiz misafirden kurtulduğuma memnun eve dönüyorum. Aynızatıaltıay sonra Haydarpaşa garında gördüm. Soğuk bir kasım sabahı, banliyö treninden inmişvapur bekliyordu. Yanında tanımadığım insanlar vardı. Kahkahalarla gülüyordu. Aradan ne kadar zaman geçti hatırlamıyorum, aynıtrende karşılaştık. Ve bu, çeyrek asır sürecek bir dostluğun başlangıcıoldu.

ZavallıSabih Şevket! Bir devrin son temsilcisiydi, inkıraz tarihimizin bütün tezatlarıile, canlıbir kitaptıo. BabasıŞevket bey rütbe-i bala ricalindendi. Yıllarca Cevdet Paşa'nın mektupçuluğunda ve mezahip nazırlığında bulunmuş, II. Ab-dülhamit devrinin ikinci sınıf devlet adamlarından, zevkperest,

sanatperest, rindmeşrep bir İstanbul efendisi. İttihatçıların vekil olur musun teklifini izzet-ü ikbal ile red etmiş, oldukça dolgun tekaüt maaşıile Vaniköy'ündeki yalısına çekilerek hayatının son yıllarınısohbet-i yaran ile geçirmişti. Büyük babasıTahir Paşa, II. Mahmut devri ricalinden. Navarin'de yakılan donanmanın ikinci kaptanı, sonra kaptan-ıderya.

Sabih Şevket orta öğrenimini Saint-Joseph lisesinde yapmış. Sonra İstanbul hukukunu bitirmiş. Türkiye'de ilk baroyu biz kurduk derdi. Mütareke

yıllarında Elektrik Tünel Tramvay şirketinde (vekaleten) umum müdür. İttihat ve Terakkinin kurucularıarasında bulunmuş, ama çok geçmeden ayrılmışkomiteden. KıbrıslıŞevketle Rıza Tevfık'le, Ali Kemal'le yakın dost. Cemal Paşa tarafından tevkif ettirilmiş. Yüzelliliklerle beraber istanbul'dan ayrılmış. İhtiyarî menfası: Cünye. Bir ara Suriye devlet reisi Ahmet Nami beyin müşaviri, daha doğrusu misafiri olmuş. Sultan hanımların hususi muallimi olan KemanıAğadan musiki dersleri almış. Defalarca Avrupa'ya gitmiş. Mükemmel bir piyanist. Sathî fakat genişbir kültür. Sağlam bir Fransızca, iyiye yakın bir İngilizce. Tanıştığımız zaman prenses Atiyetullah'ın evinde kalıyordu. Şevket beyle sıkıfıkıdosttular. Şevket beyin ölümünden sonra prenses bu eski dosttan ayrılmak istememişve Sabih bey Sosyal Hemşire Okulunda Fransızca hocasıoluncaya kadar Kızıltoprak'taki köşkün müştemilatında münzevi ve asude bir bekâr hayatıyaşamıştı. Sabih Şevketle haftada birkaç gün buluşurduk. Çok defa o bana yemeğe gelir, bazan da lokantaya giderdik. Ben de haftada bir ziyaretinde bulunurdum. Saat altıda mutlaka yürüyüşe çıkardı. Umumiyetle Fenerbahçe'de dolaşırdık. Bazan Todoride mola verir, bir iki kadeh attıktan sonra ayrılırdık. Sedat Zeki'yi Sabih beyin evinde tanıdım. Prensesi ziyarete gelmişti. Eski dostunu da ihmal edemezdi elbette. Sabih beyle uzun yıllardan beri tanışıyordu. Aile dostu idiler. Ali Kemal tevkif edilince kayınbiraderi olan Sedat Zeki, Sabih beye

220

koşmuştu. O da işgal kuvvetleri kumandanlarından malumat almak için kapıkapıdolaşmış, bu yüzden şüpheli bir kimse olmuş. Kemalistler kazanınca belki de lüzumsuz bir endişe ile kararıfirara tebdil etmişti. Anlattığına göre Mekteb-i Hukuk'ta da berabermişler. Yüzellilikler dönünce Şevket Bey, Sabih'i Türkiye'ye çağırmış. Resmî muamelelerin ifasıiçin o zaman Kahire başkonsolosu Sedat Zeki tavassutta bulunmuş. Necmettin Sadak hariciye vekili olunca Sedat Zeki merkeze çağrılmışve emekliye ayrılmış.

Sedat Zeki'yi 49'larda tanıdım. Şımarık, küstah, laubali bir hariciyeci. Tanıdığım Fransızların hepsinden iyi konuşuyordu Fransızcayı. Yalnız Fransızcayımı? İngilizce ile Almancayıne zaman öğrendiğini hatırlamıyordu. Tophane müşiri ve Mekâtib-i Harbiye nazırıMustafa Zeki Paşa'nın oğlu mü-rebbiyelerle yetişmişti. Mekteb-i Hukuka dört macar atının çektiği muhteşem bir arabayla gider gelirmiş. On beşyıl Fransa'da, bir o kadar İngiltere'de sefaret müsteşarlığıyapmış. Mustafa Kemal'in meşhur Nutku'nu o çevirmişFransızcaya. "La Turquie Kemaliste" mecmuasında Nedim'den, Naili'den yaptığımanzum tercümeleri yayınlanmış. Sedat Zeki ile çabuk dost olduk. O benim Fransız edebiyatındaki ihatama hayran oldu. Ben onun batıdillerine vukfuna. İkimiz de müstağriptik. O sıralarda "La Revue" dergisinin eski nüshalarınıtaramış, Türkiye'ye ait yazılarıdosyalamıştım. İlk tanışmamızda babasıhakkında bildiklerimi sıcağısıcağına aktardım, hayret etti. Bir başka gün yine Sabih beyde karşılaştık. Dolaşmayıhiç sevmediği halde ister istemez bizimle yürüyüşe katıldı. Sonra iki üç defa yemeğe geldi bana. Bir defa Sabih beyle Fuat'lara gittik, saat birlere kadar içtik sohbet ettik. Bir kere Ahmet Akat'la evine davet etti beni. Kardeşi Vedat Zeki'yi, hemşiresi hanımefendiyi tanıdım. Tekrar Çengelköy'deki evimde buluştuk. Fuat, Süphan, karım bahçede yemek yedik. Bir kere de Prensesin davetinde beraberdik.

221

10 Kasım 1978

HATIRLANDIKÇA YAŞIYORUZ28

Sevgili Fuat, ·

Sesin yazıolup kilometreleri aştı. Kuşgibi, rüzgâr gibi, kelebek gibi. Atlantiğin ılık, esrarlı, meçhullerle dolu havasıodama ve kalbime doldu. Ama az, ama çok.

Fecirler maya, sevinçler maya, hayatın kendisi maya. Günün birinde İstanbul'da peyda oldun. Zamanın ve sükutun sisleri dağıldı. Yıllar öncesine tekrar döndüm. Film koptuğu yerden tekrar başladı. Sonra. Mektubun yanıp sönen bir şimşek gibi. Mayanın büsbütün maya olmadığını, mesafelerin ötesinde de olsa yaşadığınıispat etti. Ölmek, unutulmaktır. Hatır-landıkça yaşıyoruz. Mektup yazmak için de başlıca hatamız, eşref saati beklemek. Eşref saat bir dostla konuştuğumuz saat. Evet, şimşek pırıltısıhem bir ziyafet, hem bir facia. Söndükten sonra karanlıklar daha da koyulaşıyor. Ama bütün büyük zevkler öyle değil mi? Ben bir dolap beygiri sabrıile işimi sürdürüyorum. Dört nala giden azgın bir at. Bir elimle yelelerine sarılmışım, öbür elim topraktan başak topluyor, başak, diken, ot. Ve kopardıklarımızaman zaman çağdaşlarımın suratına fırlatıyorum. İşte böyle. Yazdıklarınıyollarsan, okurum. Sana doyamadım. Mektup diye yolladığın birkaç damla susuzluğumu arttırdı. Ama buna da teşekkür. Süp-han'dan ses yok. Ölüler defterine mi kaydedildik. Daha uzun yaz, daha uzun yazarım. Hasret ve iştiyakla.

28 Fuat Andıç'a mektup. O tarihlerde Porto Rico'da iktisat profesörlüğü yapmaktadır Fuat Andıc. Cemil Meriç hem öğrencisi hem de dostudur.

222

MAĞARADAKİLER, İTHAFLAR

Sayın Fahri Korutürk,

Münzevî bir aydın, düşünce bahçelerinden devşirdiği bu bir avuç çiçeği zat-ıdevletlerine takdimle mutluluk duymaktadır.

Sayın Bülent Ecevit,

Mağaradakiler, Türk aydınının ve genel olarak aydının dramım sergiler. Bu sahnede dünle yarın, kavramlarla insanlar yan yana. Çetin yolunuza bir kucak ışık serpebilirse, yazar kendini mutlu sayacaktır.

Muhterem Süleyman Demirel Beyefendi,

Siyasetle ilim elele vermedikçe buhranlarımız sona ermeyecektir. Her iki zümrenin temsilcileri de günahkâr. Mağaradakiler asırlık bir faciaya ışık tutmak için kaleme alındı. İbretle okuyacağınızumar, hürmetlerimin kabulünü rica ederim.

Alpaslan TürkeşBeyefendi'ye.

Korkut Özal Beyefendi'ye, Huzma sefa da'ma keder. Hürmetlerimle.

Ahmet Kabaklı, aziz dostum, sen olmasan kitaplarım bu kadar genişbir okuyucu kitlesine hitap edebilir miydi, san-

223

mıyorum. Bu dağınık sayfaların düşünce hayatımıza serpeceği ışık, bir ateşböceğinin yanıp sönen pırıltısından ibaret. Yazarken, başlıca

endişelerimden biri, hakketmediğim iltifatlanna layık olmaktı. "Bir yığın söz ki samimiyeti ancak hüneri". Mağaradakiler'in kaderini usta kalemin, kanatlıüslubun tayin edecek. Harcıyacağın vakte acımıyorum. Edebiyata ve tefekküre adadığın ömrün üç dört saatini, üç dört senede bir, bu ihtiyar dostuna ayırmaniistemek hakkım değil mi? Gözlerinden öperim.

Sevgili Çınarlı,

Bu mağarayısen de tanırsın. Her Türk aydınıbir veya birkaç yılınıo gölgeler dünyasında geçirmiştir. Ne mutlu, kısa bir ihanetten sonra, aydınlık bir "hisar"a sığmabilenlere!

İştiyak ve muhabbetle.

Kıvrak, cevval, fettan bir kalem. Disiplinli bir kafa. Ergun Göze dostuma. Oku ve hoşuna giderse yaz.

Ayhan Songar'a

Bir tımarhane tutanağına benzeyen bu sayfaları, aidiyeti cihetiyle, mahkeme-i irfanınıza havale ediyorum.

Kadim bir medeniyetin Yeni Dünya'da tek ve liyakatli temsilcisi, asil dost Talat Sait Halman Beyefendi'ye. Hürmet ve iştiyakla.

224

Şerif Mardin Beyefendi'ye,

Mağaradakiler büyük bir kitabın birkaç sayfası. Tenkidinize sunmakla bahtiyarım.

Sayın Ali Gevgilili,

Mağaradakiler Türk aydının çileli hayatı.

Saygılarla.

Sevgili Kongar,

Yılların sisi ardından, dost çehreni seçer gibiyim. Cıvıl cıvıl bir çocuk, ama yaşından beklenmeyecek kadar olgun, ciddî ve düşünceye açık. O zamanlar bir vait, bir tomurcuk, bir fecir pırıltısı. Bugün, gittikçe büyüyen bir ağaç. Dalların şimdiden meyvelerle yüklü. İhsan Kongar'ın eski bir dostu sıfatıyla gelişmeni övünçle ve sevinerek izlemekteyim.

Bu kitabıuzun bir mektup diye okumanıdiler, sevgiyle gözlerinden öperim aziz Emre.

225

20 Aralık 1978

Sayın Selim ileri,

Yılların tozlanmışalbümünde yarısilik bir hatıra. Galiba Kemal Tahir'de karşılaşmıştık. Romandan söz edilmişti. Size 42'de yayımlanmışbir araştırmamıtakdim etmiştim. Sonra kitabıbaşka bir vasıta ile iade ettiniz. Balzac hakkındaki etüt parçalanmış, sakatlanmış, kişiliğini kaybetmişti. Esasen bu etüt genç bir tecessüsün ilk araştırmasıydı. Sonra TV'nin bir konuşmasında buluştuk. Soğuk bir hava, sevimsiz bir çevre. Vazifeye, angaryaya benzeyen suni bir soru-cevap ağı. Bir kelime ile, tesadüfün karşımıza çıkardığıher iki fırsattan da faydalanamadık. Yani sizi ancak yazılarınızdan tanıyorum.

Takdim ettiğim kitap dört yıllık araştırmalarımıkucaklıyor. Dünya aydınının, daha da çok Türk aydınının dramı: Batı'yınasıl tanıdık? Neden tanıyamadık? Kavramlar karşısındaki bocalayışımız. Kısaca, çarpık, güdük ve yerine oturmamışdüşüncemizin kurşun kalemle çizilmişbir taslağı. Eseri sevdiklerimden, daha doğrusu kendisi için yazdıklarımdan pek az kimse okudu. Belki sevimli değil, ama dürüst bir kitaptır. Hakikat da, hayat gibi, diyalektik. Bütünü kavramak için uçlarıtanımalıyız. Uçlarıyani kutuplan. Tenkitleriniz beni çok memnun edecek. Tek ricam: hazırlamak için değil, yalnız kaleme almak için dört yılımıharcadığım bu kitabısonuna kadar okumanız. Yalnızım ve diyaloga ihtiyacım var. Böyle bir kitap ancak bütün bir nesil tarafından yazılabilir. Taslağımıtelkin ve tekliflerinizle tamamlarsanız mutlu olurum.

Selamlar

226

Sayın Sina Aksin,

Mağaradakilerden birinin yanık çığlıklarınıdinle ve ür-per. Sevgilerle.

Sayın Ümit Hasan,

Ibn Haldun yazarına sevgilerle.

Nihat Keklik Beyefendi'ye,

Hepimiz mağaradayız, ama yar-ıgar yok. Feryadımız ondan. Onun için bişnevez ney diye tutturmuşuz. Saygılarla.

Alimlerin muhibb-i vefa şiarı, ariflerin dost-u cefakârı, tasavvuf ehlinin yar-ıgarıMuzaffer Ozak Beyefendi'ye.

Mustafa Kutlu'ya,

Düşünce harmanından bir kucak başak, tozuyla sapıyla, tanesiyle. Onlarıayıklamak, öğütmek, sabrına ve zekâna kalmışbir iş.

Sevgilerle.

Sayın Hacıeminoğlu,

Mağaradakiler'de mağaradakilerden pek azıvar. Ne yapalım. Latinler, birini tanımak hepsini tanımaktır dememişler mi? Önce kişiler, sonra mefhumlar, sonra fotoğrafların asılları.

227

Sevgilerimle tenkidinize sunarım.

***

Sayın Ahmet Taner Kışlalı,

Mağaradakiler çetin görevinize ışık tutabilirse, yazar kendini mutlu sayacaktır.

Saym Cengiz Taşer,

Uzun bir ayrılıktan sonra yeniden kavuşmanın sevinci içindeyim. Bu kitap ayrıntılıbir mektup. Selam ve sevgiler.

Sayın Rauf Mutluay,

Aynıbölgelerde dolaşan iki yolcuyuz. İzlenimlerimi merak etmez misiniz? Selam.

Samiha Ayverdi Hanımefendice,

Dava bir, cepheler ayrı... Küfre, hamakate, ihanete kılıç sallarken nâm-ıbölendiniz daima bir vesile-i teşvik oldu.

Hürmetlerimle.

Saym Mehmet Kaplan,

Suavi, "sen de gemidesin" diyordu. Pascal'm yankısı. Varoluşçuların sık sık tekrarladığıbu inkâr kabul etmez tesbiti "Mağaradakiler" yerine kullanabilirdim, Eflatuna beslediğim saygıgalip geldi. Doğu ile Batı, bir elmanın iki yarısı. Kıtaperest değil, hakikatperest, daha doğrusu fazi-

228

letperestim. Bu kitabımıda ötekiler gibi severek okuyacağınızıumar, iştirak ve muhabbetlerimi takdim ederim, aziz dostum efendim.

Mağaradakiler, her yobazlığa savaşaçan Mümtaz Soysal beyefendiye, bir tomar malzeme.

Sevgili Tarık Buğra,

"Bu Ülke"yi yazarken senin gibi üç beşdostu düşünüyordum okuyucu olarak. Geç kalmışbir vazifeyi yerine getirmenin sevinci içinde gözlerinden öperek.

"Ümrandan Uygarlığa" göz karartan bir düşüşün grafiği. Düşüncelerimiz zaman zaman ayrılsa da, acılarımız, emellerimiz, daima bir. Bu gönül beraberliğinin inancıiçinde sevgi ve saygılar.

"Mağaradakiler", yaşadığımız bir dramın hikâyesi, Heyhat! Beşeriyet bütünüyle aynıdramın kahramanıdeğil mi? Acı, arada bir, sesimi çığlıklaştırıyor, şarkım, zaman zaman akortsuz. Hoşgör ve okuma sabrınıgöster.

"Bir Dünyanın Eşiğinde", eski bir rüya, bir şair rüyası. Böyle bir dünya gerçekten mevcut mu, bilmiyorum. Yahut ne kadar mevcut? Himalaya eteklerinden topladığım bu egzotik çiçekleri hak-i payına serpiştiriyorum. Kokla ve istersen at.

Muhabbetle.

Sayın Kaya Bilgegil, İnzivamdan selam ve iştiyakla.

229

İ

Sayın Erol Güngör,

Eski bir silah arkadaşına, muhabbetle, iştiyakla, gururla, mağaramdan sesleniyorum.

Sayın Sabri Ülgener, Mağaradan saygılar, sevgiler.

Sayın Esat Çam,

Mağâradakilerle tanışmak istemez miydiniz?

Saygıve sevgi ile.

Sayın Tarık Zafer Tunaya, ' Tolle et lege. Saygılarla.

Sayın Gülten Kazgan Hammefendi'ye, Hayranlıkla. ·

Sayın İdris Küçükömer,

Mağaramda belirip kayboldunuz. Bu bir rüya mıydı, bir fecr-i kâzip mi? Bu zaman içinde, ilgileneceğinizi umduğum kitaplar yazdım: Bu Ülke,

Ümrandan Uygarlığa, Mağara-dakiler. Bu eser, hem bir eleştiri, hem bir tespit, hem bir feryat.

Gözlerinizden öperim.

Türk basınının nazlımelikesi, Nazlıİlıcak Hammefendi'ye.

230

Ercüment Kuran Beyefendi'ye,

Kısa süren bir dostluğun temadisi emeliyle, uzun bir mektup.29

29 Cemil Meriç, bu kitabınıvermeyi ya da yollamayıdüşündüğü 57 kişinin listesini çıkarmış, elimizde, bu listedekilerden 35'ine yazmışolduğu ve yukarda yer alan ithaflar var. Listedeki diğer 22 kişinin ismini Cemil Meric'in o yıllarda Türk düşünce ve siyaset dünyasında kimlerle diyalog kurma urzusu içinde olduğunu göstermesi bakımından ilginç bularak buraya aktarıyoruz: Aclan Sayılgan, Attila İlhan, Mete Tuncay, Murat Belge, Vedat Günyol, Hilmi Yavuz, Yavuz Bülent Bakiler, Mukbil Ûzyörük, Doğu Perinçek, Kâmran İnan, İsmet Özel, Taha Akyol, Fethi Atay Niyazi Berkes, Recep Doksat, Asaf SavaşAkat, Süleyman Yalçın, Metin Toker, Ali Özgüven, İzzet Tanju, Necmettin Turınay, Ömer Faruk Akün.

23 i

18 Şubat 1979

ALEGORİK BİR DESTAN

Avrupa'da edebiyata damgasınıvuran ilk şaheserler Gargantua ile Don Kişot. Her ikisinde de Aristo mantığırafa kaldırılmış. Başka bir deyişle, romanın klasik tarifindeki olabilirlik unsuru yok. Rabelais çok okunmuş, çok beğenilmiş. Bu başarının sırrıvakanın kendisinden çok, yazarın kişiliği. Ve eserinin bir çağın ihtiyaçlarına cevap vermesi. Eseri roman saymayanlar da var. Peki ne? Don Kişot için de aynısözleri tekrarlayabiliriz. Muhakkak olan şu ki, ikisi de asırlarıaşmış, taklit edilememiş, aşılamamış.

1678'de Fransa Madam dö la Fayette'in "Princesse de Cleve"ini kapışıyor. Yazar, kadın olduğu için duyguların meddü cezrine dikkatle eğilmiş. Fakat bu aşk hikâyesinin zamanımız insanına seslenebildiği de söylenemez. Aynıyıl ingiltere'de, John Bünyan'ın "Pilgrim's Progress"i (Hacmin Yolculuğu) yayımlanıyor. Milton'un Kaybolan Cennet'ini fazla ciddi, fazla derin bulan İngilizler Bünyan'ın hikayesine büyük bir alaka gösteriyorlar. Bünyan'ın tek kaynağıKitab-ıMukaddesle iç dünyası.

Hacmin Yolculuğu, orijinal bir eser de değil. Yazar çok eski bir sembolü işlemiş, halk ruhunun çoktandır aşinasıolduğu bir mecaz. Bir nevi laik İncil. Yazar Ezelî Site'nin yolunu göstermektedir: püriten Hıristiyanlık. Bünyan bir halkın dinî şuurunun sadık ve parlak bir sözcüsü. Bir yaratıcının ilhamıhiçbir devirde daha kolektif olmamıştır. Yazarın dile getirdiği: çevresinde daha az şuurlu olan bir çok kimsenin kucağında bocaladığıduygular ve imajlar kasırgasıdır. Yazar olarak da çok başarılı. Dili 1611 İngiliz İncilinin dili, samimi ve soylu.

235

Kitap Avrupa'nın birçok dillerine çevrilmiş. İngiltere'de her yıl yeni baskılarıyapılmakta. Baştaraflarıİlahî Komediyi hatırlatıyor. Fransızca tercümesi Hıristiyanın Haccı. insanın günahla savaşı, kemale doğru güçlükle ilerlemesi. Bütün bu yolculuk mecazlarla anlatılıyor.

Edebiyat tarihçisi Demogeot şöyle diyor:

"Kiliseden kopan tarikatların iç dünyasındaki coşkun mayalanma, iki ünlü eser doğurdu. Şekilleri de başka, değerleri de. İki poem.. Birincisi şatafatsız bir nesir, ikincisi eşsiz bir nazım. Biri halka sesleniyor ve aşağıyukarıİncil kadar yaygın. Öteki bilgi ile meşbu, ancak Homer ve Virjil'in tiryakilerince tadılabilir. Birincisi yalnız İngiltere'de tanınmış, beğenilmiş. Öteki bütün kavimlerin ortak mirası.. KazancıBünyan'ın Hacının Yolculuğu'suyla, büyük şair Milton'un Kaybolan Cennet'i.

Iskoçya'mn en yabani bölgelerinde köylüler Hacının Yol-culuğu'na bayılır, ingiliz çocuklarıbaşka her serüven kitabına tercih eder eseri. Okuyucular "dar ve dik patikayı" bin kere geçtikleri yollardan daha iyi tanırlar. Dehanın mucizesi: hayalî şeyleri gerçekleştirmek. Bir insanın rüyaları, başka insanlar için yaşadıklarıbir hatıra olabiliyor".

Taine'i dinleyelim: "Hacının Yolculuğu, ümmiler için yazılan bir ibadet kitabı. Üstelik hidayet yollarınıaçıklayan alegorik bir destan. Halka seslenen halktan bir adam karşısındayız... Konu aşağıyukarışu: lanete uğramışbir belde. Bu beldede Hıristiyan isimli bir günahkâr yaşamaktadır. Gökkubbeden bir ses gelir: intikam. Hıristiyan dehşet içinde doğrulur, komşularıalay ederler. Ama o suçlularıyakacak ateşten kurtulmak için beldeyi terkeder. iyi kalpli bir adam, Vaiz, doğru yolu gösterir kaçana. Hain bir adam, Dünyevî Akıl, saptırmağa çalışır onu. Arkadaşıoynak, bataklıklara saplanıp kalır. Hıristiyan çamurlara bata çıka yolculuğa devam eder. Dar bir kapıya gelir. Burada bir bilge ile karşılaşır. Bilge ona Kutsal

236

Beldeyi gösterir. Bir haçın önünden geçerken sırtındaki ağır günah yükü düşer. Sarp Güçlük tepesini soluk soluğa çıkar. Muhteşem bir şatoya varır. Şatonun nöbetçisi, Uyanık, Hristiyanıbilge kızlarına emanet eder: İman ve İhtiyat ona cehennemin ejderlerinden söz ederler. Tekrar yola revan olur. Bu defa da karşısına bir ifrit çıkar: Apolyon, Tanrıyiinkâr edeceksin diye tutturur. Uzun bir cenkten sonra, ifriti öldürür Hıristiyan. Yol gittikçe darlaşır, gölgeler koyulaşır, alevler sarar çevreyi. Ölüm Karanlığıvadisidir burası. Buradan kurtulunca Kibir-Kent'e ulaşır. Alışveriş, riya, yalan panayırı. Gözlerini kapayarak yola revan olur. Ama bırakmazlar, sille tokat bir zindana atarlar. Ellerinden kurtulur, ama bu defa da Ümitsizlik devinin pençesine düşer.

iğrenç bir zindana atılır yine. Dev ona bir hançer ve bir ip uzatarak, hadi acılardan halas ol, diye öğüt verir. Hıristiyan yine kaçmayıbaşarır ve Mutlu Dağlara varır. Oradan Kutsal Belde görünmektedir. Ama o beldeye varmak için derin bir nehri aşmak lâzım. Ayak kayar, görüşbulanın. Ölüm Irmağıdır bu. Ölüm Irmağınıda aşar Hıristiyan ve bulutlardan da yükseklerdeki Kutsal Belde'nin kapılarına varır. Şehir güneşkadar parlaktır. Yollan altın döşelidir. Başlarında taç, ellerinde rebap insanlar dolaşmakta, tanrıya neşideler mırıldanmaktadırlar. Hayat ağacıburadadır, meyvelerinden yiyebilirsiniz. Tanrının huzurunda sonsuz bir hayata kavuşur bu belde-dekiler. Hıristiyan, şehrin kapılarından giren iki tövbekarın karşılanışına şahit olur, çanlar devamlıçalmakta, melekler uçuşmaktadır. Tövbekarlar altından parlak elbiselere bürünürler, onlar da, başlarında taç, ellerinde çalgı, Tanrının huzuruna kabul edilmeğe hazırdırlar. Ve şehrin kapılan yavaşyavaşkapanır..."

237

1 Nisan 1979 Pazar / Saat 10.00

ezel! bir şifadır aldanmak

Vehimlerin yaprak yaprak döküldüğü her geçen yıl biraz daha kaditleşir ağaç. Çocuk, istikbale taşan bir ümitti, yıllarca yetiştireceğim diye çırpınıp durdun. Ne oldu?

Hint'e gömdün rüyalarını. Cehennemde bir gül bahçesi yaratmak istedin. Tanıdığın ve tanımadığın dostlara buyrun diyebileceğin bir gül bahçesi. Ne oldu?

Ne acılar kelimeye aktarılabilir, ne sevinçler. Güneşaltında söylenmeyen ne kaldı? Don Kişot için hakikat şövalye romanlarıidi. Avillah Therese için, Kitab-ıMukaddes, ikisi de inandıklarıiçin savaştılar. Sainte Therese, Kilise'nin masallarına aşıktı. Don Kişot, çevresindeki masallara, islamiyet de Marksizm de belli bir coğrafyanın, belli bir medeniyetin masalları. Hayat büyük, çılgın, deli dolu, ikisinin de dışında. Hiç kimse Babil kulesine söz geçirememiş. Kilisenin naslarıkocakarıhikâyesinden daha çürük çarık. Ama bir Pascal, bir Lamennais, hatta bir Dosto benimsemişmasalları, insanoğlunun budalalığıkorkunç ve hudutsuz. Eflaki Dedenin anlattığımenkıbelerle sosyalizmin inşa ettiği tarih aşağıyukarıaynı. Hakikat nerede? Bir zamanlar Descartes'lara, Büchner'lere, Nordaulara inanırdım. Şimdi... şüpheden bile şüphe. Acz-i mutlak tesellisine bile sahip değiliz. Hiçbir şey mutlak değil. KeşişMeslier yıllar yılıvaazler vermiş. Çevresindeki bütün itibarî yalanlarıyüzde yüz benimsemiş, tekrarlamış, kök-leştirmiş. Ama her akşam isyan ve acılarınıkağıda dökmüş. Ne kadar haklı. Her düşünen bir parça keşişMeslier'dir. Konuşmayan bir keşişMeslier. Düşündüklerimizin ne değeri var? Başkalarınıtedirgin etmek için sözde-hakikatlarımızıhaykırmak, terbiyesizlik.

238

Celalettin büyük bir insan. Herkes öyle diyor. Yüzbinlerce talihsiz eteğine yapışmışüstadın. Asırlardan beri hükümran. Ona dil uzatmak ne haddine? Tanıyor musun ki? Hayır. Hiçbir şeyi, hiç kimseyi tanımıyorum. Tanıyanlar tanıyor mu ki? Tanıyanlar, daha doğrusu tanıtanlar. Gölpmarlı'ya göre, üstat, çağının peşin hükümlerine başkaldıran hürendişbir düşünce adamı. AynıGölpmarlı'ya göre, Şemsettin Tebrizî ile Sodom'un yüz gününü yaşamış, mezhepsiz, mukaddesatsız bir sapık, 13. yüzyılda bir Marki dö Sade. Sohbetlerinde bunu söyleyen Gölpınarlı, kitaplarında başka türlü konuşuyor. Hangisine inanacağız? Eflaki Dede üstadın kerametlerini kitaplaştırmış. Aynıinsan hem veliler velisi, sultanlar sultanı., hem şeytan.

Celalettin'i geçelim. Isa Peygamber, bazısına göre tenperver ve sapık bir serseri, bazısına göre Allah'ın oğlu, insanlığın ezelî günahınıbağışlatmak için çarmıha gerilmiş. Bu zıt hükümlerin hepsine birden doğru demek mümkün mü? Nordau da bir çok meslekdaşlarıgibi mistisizmi akıl hastalığısayıyordu. Nordau kim? Adınıbilen bin kişi ya var ya yok. Mistikler, Hefmes'ten bu yana insanlığın büyük bir yekununu kaz gibi gütmüşler. Hakikatin ölçüsü ne? Müritlerin sayısımı, inandırma gücü mü? Hallaç divane miydi, dahi mi? Muhittin İbn Arabi, Sühreverdi, İbn Bâce, İbn Rüşt, İbn Sina., onlarıanlayamıyorum. Anlayamayacağım da. Anlasam ne olur? O kadar derin bir cehaletle bu adamlara dil uzatmak düpedüz edepsizlik. Herkes bir mukaddese sarılmış. Mukaddeslerin abes olduğunu nasıl iddia edebilirsin? Teklif edebileceğin hiçbir değer yok. İbn Haldun, Balzac, Marx., tezatlar içinde çırpınan birer divane. Neyi aydınlatmışlar, kime göre aydınlatmışlar. ZavallıFikret! "inan Haluk, ezelî bir şifadır aldanmak" demiş. Galiba tek doğru söz bu.

239

00

o

28 Eylül 1980 / Saat 16.00

ANSİKLOPEDİYAZMAK

Dergâh'ın Edebiyat Ansiklopedisi'ni karıştırıyoruz. Bir mezarlıkta dolaşır gibiyiz. Sevgi yok, kin yok, sıcaklık yok. Yazısısilinmiş, yosun bağlamışmezar taşlan. Zavallımemleket! Naci'nin Istılahat-ıEdebiyye'si de kişiliği olmayan bir kitap. Bir rüşdiye mualliminin yeni yeni kanatlanan genç kabiliyetlere yol göstermek arzusu ile kaleme aldığıbedbaht bir eser. Kimler faydalandıo kaynaktan, ne kadar faydalandı, cevap vermek zor. Lugat-ıNaci de renksiz kokusuz. Yazar kavga etmiyor. Bu kitaplarıkişiliğini saklamak için yazmışsanki. Zaten rahmetli, yalnız şiir yazdığıyahut düşmanlarına çattığızaman kendisi olabiliyor. Ama haksızlık etmeyelim. Naci bir rüşdiye hocasıdır. Kafayıçekmediği, öfkelenmediği zaman ukala ve sevimsiz. Tahir-ül Mevlevi'nin Edebiyat Lugat'i daha deli dolu, daha sıcak. Kitabıokurken yazar karşımızdadır. Belki de medrese ile tekkenin farkı. Dergâh'ın Ansiklopedisinde ne Naci'nin soğuk fakat ciddi kişiliği var, ne tahir-ül Mevlevinin laubali ve derbeder kalenderliği. Dergâhçılar, Ansiklopedicilik oynayan birer çocuk. Ama hepsi de ruhen ihtiyar. Hepsi de mahiyetini bilmedikleri bir işe zorla memur edilmişgibi. Mazeretleri de yok. Yirminci asrın son çeyreğinde yazıyorlar. Meydan Larousse, Türk Ansiklopedisi para kazanmak için girişilmişbirer teşebbüs. Hiçbirisi bir hummanın, bir heyecanın, bir aşkın eseri değil. Onun için ölü doğdular. Türkiye'de ne bir Bayie yaşayabilirdi, ne bir Diderot. Bizim Larousse'umuz: Şemsettin Sami. Bütün bu denemelerden sonra sahneye çıkan Dergâhçılar daha az kusurlu olmak zorundaydılar. Ama hepsi de tıknefes. Zavallılar! Ne Doğu'yu tanıyorlar, neBatı'yı. Hitap ettikleri okuyucu da kendilerinden daha hödük. İnsan, bir

243

Rıza Tevfik neslini içi sızlayarak anıyor. Bayle'ler, Diderot'lar cihangir bir sınıfın öncüleri veya ideologlarıidi. Çürümüşbir toplumda dev yetişmez. Ama Ansiklopedi yazmağa kalkmanın asgari şartlarıvardır. Bir Vapereau'nun Edebiyatlar Lügati erişilimeyecek bir zirve olmasa gerek. Ne var ki delikanlılarımız Vapereau'yu görmemişlerdir. Cassell'i de tanımazlar. Cehaletleriyle sarhoşbir esrarkeşler kervanı.

5 Ekim 1980 Pazar / Saat 10.00

CEVDET PAŞA, NAMIK KEMAL, KEMAL'İN ÇOCUKLARI

Cevdet Paşa, Namık Kemal.. Türk düşüncesinin diri ve yaşayan iki temsilcisi. Paşa, ağır başlı, dürüst bir medreseli. Batıya aşık, fakat Doğudan kopamıyor. Şiirlerinde kendisi yok. Coşmaktan, ölçüyü kaçırmaktan utanıyor gib? Ponsiflerin adamı. Namık Kemal deli dolu, haylaz ve coşkun. Şiirlerinde olduğu kadar, nesirlerinde de kendisi. Cesur, atak ve kendini beğenmiş. Cevdet daima frenli. Kemal daima sarhoş. Cevdet'in kızıbabasından çok Midhat Efendi'nin damgasınıtaşıyor. Ama her ikisi de değil. İsmet Faik hanımın rahibelikte karar kılması, bir parça da, dedesindeki çatık kaşlılığın eseri. Filhakika, Paşa, bütün ağırbaşlılığına, bütün gurur ve vekarına rağmen ıslah kabul etmez bir Avrupa hayranıdır. Midhat Paşa'ya hakareti, içindeki kördüğümün dile gelmesinden başka ne? Fatma Aliye'nin Fransızca öğrendiğini anlar anlamaz ona karşıdavranışıdeğişiverir. Artık Meram yazan vesayetten kurtulmuş, esrarengiz bir dünyanın fethine çıkmış, hürmete şayan bir 244

kişidir Paşa'ya göre. Zavallıİsmet Faik! Kelli felli bir kayınpederle, bu kayınpederin takdirini kazanmışBatılıbir hanımefendinin kocasıolmaktan başka mazhariyeti bulunmayan bir tiyatro paşasının kızıdır. Dame de Sion'a yollanır. Gerçi aile ocağında Islamiyete karşısonsuz bir hürmet gösterilmektedir. Ama dekoratif bir hürmet. Rahibeler, baba evinde aradığımistik ve sıcak dindarlığıbulamayan genç kıza aradığıcennetin Hıristiyanlıkta olduğunu telkin ederler. Geçelim... Cevdet Paşa'nm edebiyatımızda da soyu devam etmez. O, medresenin kemali ve son sözüdür. Doğu ile Batıarasında parçalanmışve reculiyetini kaybetmiştalihsiz bir baba. Namık Kemal ise, bir hanedanın temsilcisidir. Ali Ekrem ve Cezmi Ertuğrul, biyolojik planda, onu devam ettirirler. Edebiyatta ise, hepimiz bir parça Namık Kemal'iz. Cevdet Paşa bir intiha; Namık Kemal, bir başlangıç. Yahya Kemal'den Necip Fazıl'a, Tevfik Fikret'ten Nazım'a kadar bütün şairlerimizin cedd-i ekberi. Celal Nuri de, Ali Kemal de, İsmail Habip de, Namık Kemal'in çocukları.

Zamanınıza gelirsek. Kerim Sadi, Namık Kemal'den çok Cevdet Paşa'ya yakındır. Yalnız, gizli sevda taşımayan bir Cevdet Paşa. Oysa Hikmet Kıvılcımlı, Namık Kemal'in piçidir. Üslupsuz, derbeder, bir Namık Kemal. Aynıataklık, aynıkesip atan tavır. Ve aynıfanatizm.

Kerim Sadi setlerle kuşatmıştır kendini, lüzumundan fazla ciddidir. Korka korka, emekliye emekliye ilerler. Sırtında yumurta küfesi vardır. Şiire iltifat etmez. Konuşurken de, yazarken de sağlam delillere, güvenilir şahitlere, imtihandan geçmişhocalara ihtiyaç duyar. Bu manada klasik sayılabilir. Hikmet Kıvılcımlıher türlü sorumluluğa yabancıdır. Gülünç olmak gibi bir korkusu yoktur. Peygamberliğe, mürşitliğe, nazariyeciliğe özenir zaman zaman. Lombroso'nun matoid'idir. Bunun için genç nesiller üzerinde etkisi çok daha büyük, şakirtleri çok daha bol, yazılarıçok daha büyüleyicidir. Zavallı

245

Kerim Sadi! Kendini daima gizledi. Belli bir davanın takipçisi olmayı, ileri geri konuşmaya, orijinal eserler yaratmaya tercih etti. Oysa kelamın büyüsünü bilen adamdı. Bir mektep kuramadı. Çünkü bir tekrarlayıcıolarak kaldı. Çevresinde toplananlarıciddiyete çağırıyordu. Çetin bir yola çağırıyordu. İğne ile kuyu kazmak kimsenin hoşuna gitmez. DelikanlılarıAtaç gibi pohpohlamıyor, yaklaşanlara deha beratlarıdağıtmıyordu. Kıvılcımlıda bir başka Ataç'tır. Onunla konuşunca tez elden marksist bir mütefekkir olup çıkardınız. İnce elemeğe, sıkıdokumağa ihtiyaç yok.

21 Ekim 1980 / Saat 15.30

OSMANLIDA FİKRÎ FAALİYET

Cevdet Paşa'nm hayatında iki facia var. Biri yabancıdil öğ-renememesi. Medresenin ciddi disiplininden geçen, çalışkan, ağırbaşlıdevlet adamı, topraktan biten mantarlar gibi çevresini saran zıpçıktıintelijansiyadan nefret eder. Merhaleleri birer birer geçmemiş, her basamağın çilesini ayrıayrıçekmemişlerdir. Fakat bağırıp çağıran ve küçük dağlan biz yarattık diye haykıran onlardır. Paşa'nm içine şüphe düşmüştür. Kendi değerinden şüphe, putlarından şüphe.

Hayatının ikinci faciası, fikir adamınıcan evinden yaralamıştır. Encümen-i Daniştarafından 1776'dan 1825'lere kadar Osmanlıtarihini yazmağa memur edilen Cevdet, giriştiği için ne güç, ne mesuliyetli bir teşebbüs olduğunu çok geç anlamıştır. Zira kendisinden istenilen Tanzimatm müdafaasını246

yapmaktır. Tanzimatın temeli ise, Yeniçerilerin ilgasıdır. Paşa bu asırlık ocağın imhasınınasıl alkışlayabilir? Tarih, ilk ciltten son cildine kadar 1826 katliamınımucip sebeblere dayamak endişesini güder. Cevdet Paşa bu metin müdafaaname'yi gönül huzuru ile kaleme alamazdı. Nitekim Sadullah Paşa'ya yazdığımektupta zamirini ifşa etmektedir. Hülasa, Paşa'nm trajedisi, kişi olarak, takdis ettiği değerlerden kuşkulanmak zorunda kalması, tarihçi olarak, ömrünün en büyük eserine temel olarak aldığıYeniçeri katliamının isabet ve hakkaniyetine itimat etmez olmasıdır. Yine geçelim...

Cevdet Paşa ile Namık Kemal arasında, ailenin biraz farklıkollan da var. Mesela Ahmet Midhat. Bir yanıile Cevdet, bir yanıile Kemal. Ama daha çok Cevdet. Mesela Suavi, Cevdetten çok Kemal. Demek ki kök aile Cevdet-Kemal ikilisi.

Yalçın Küçük, zeki, taşkın, deli dolu bir 1980 Namık Kemal'i. Daha önce de söylemiştim,. Osmanlı, yakın akrabalarla evlenen aşiret çocuklarıgibi, hep kendi irfanıile izdivaç ettiğinden hayatiyetini kaybetmiş, dumura uğramış, yozlaşmış, dünyaya açılmamış. Giderek yaratıcıbir işolmaktan çıkmışfikrî faaliyet. Soğuk ve sıkıcıbir onanizm haline gelmiş. Dünyaya açılmayanların kaderi sabahtan akşama kadar istimnadan ibarettir. Ya açılanların? Sürüklenmek, parçalanmak, yabancılaşmak... yani kendisi olmaktan çıkmak. Yalçın Küçük, Türk aydınının ayırıcıvasfını.tek sözde vurguluyor: mütercimlik. Filhakike bizde münevver, Yunan istiklalinden sonra cemiyet sahnesine çıkar. Çünkü uşaklarımızdan vaz geçip milletlerarasımünasebetlerde aracılık yapmak Türklere düşmektedir. Tercüme Odası, yeni intelijahsiyanın döl yatağı. Daha önce söylemiştim: İsmail Habip'in Teceddüt EdebiyatıTarihi, Fransızca bildikleri vehmedilen yazarların genişçe bir fihristinden ibaret. Galiba Lastik Sait söylüyordu: "Üdebâ-yıhâzıra'nm başta gelenleri hep Tercüme Odasından yetişmiştir".

247

Kaldıki bu başkasıolmak, kendi sesini kaybetmek, her hangi bir otorite karşısında silinivermek, Osmanlıinsanının ezelden beri alışmışbulunduğu bir hal. Diyebiliriz ki, bütün Şark'm nasibi tefsir ve şerh çemberleri içinde hüner göstermek. Tanzimattan sonra, Arapça ile Acemce'nin yerini Fransızca aldı. Arapça ile Acemce diri, bakir ve akıncıbir düşüncenin taşıyıcısıideğildi. Osmanlıkonuşmağa başladığızaman, İslam düşüncesi hamle kabiliyetini kaybetmişbulunuyordu. Yani Osmanlımüellifleri bir tekrarın tekrarı, bir yankının yankısıolmak mecburiyetinde idi. İçtihat kapısıkapanmıştı.

Her şey bid'at sayılabilirdi. Bir SimavnalıBedrettin araba izinden ayrılmağa kalkınca kellesi vuruldu.

Demek ki Tanzimata kadar edebiyatımız yanlız şiirdir. Şiir, müphemin yani musikinin ülkesi. Fikir olmadığıiçin nesir de yoktur. Tanzimattan sonra, büyük bir susuzlukla, kervan Batı'ya çevirir yüzünü. Yeni ne söyleyecek? Söylenenlerin kaçta kaçından haberdar? Anladım sandıklarınına kadar anlayabilir? Tercüme Odasıuşaklara yani robotlara lüzumlu olan mefhum ve cümleleri aşılamağa mahsus bir müessese, istenilen, belli emirleri getirip götürmek. Yani düpedüz bir taşıyıcılık. Paket taşıyıcılığı. İçindekileri aşağıyukar* bilseniz yeter.

Evet, bir asırda az çok başardığımız, paketin muhtevasına nüfuz etmek, taşıdığımız nesneleri evirip çevirmek, biraz daha içlerine girmek. Sonra meşhur facia: harf ve dil devrimi. Haydi, her şeye yeni baştan soyun! Birikim yok. Bu beyin ameliyatlarıölümle neticelenmezse, ne zaman, hangi bahtiyar şartlar içinde yeniden öğrenmeye başlayabileceğiz?

248

26 Ekim 1980 Pazar / Saat 10.00

GERÇEK HÜVİYETİNİTESPİT

Güliver kompleksine kapılmadan kendini ölçüye vurabilmek. Mağdurluk numarasına yatmadan, mazoşizm şehvetine yaslanmadan gerçek hüviyetini tesbit edebilmek. Aşağıyukarıelli yıldır yazıyorum. Kalktığım nokta ile bulunduğum nokta arasındaki mesafeyi nasıl ölçeceğim? Ben ölçemezsem muhayyel tenkitçi ne halt edecek? (Biyolojik faktörü bir kalem geçelim. Soyumu sopumu tanımıyorum.)

Sekiz yaşma kadarki hayatım bulanık, başsız sonsuz bir hatıralar yığını. (Babam az konuşan, çatık kaşlı, hareketlerine akıl erdiremediğim bir memur. Annem hasta, silik, mızmız bir kadıncağız. Sonra hayal gibi belirip kaybolan bir amca. iki abla. Ve kitaplar: Türk Sazı, Musavver Tarih-i Harb-i Yunan. Ötesini hatırlamıyorum. Sonra Reyhaniye. Çerkeşmahallesindeki ev. Bahçe, dere, ağaçlar ve mektep. Babamıyine akşamlarıgörebiliyorum. Ablam Antakya'da okuyor. Ben yalnızım. Babam hep çatık kaşlı, annem hep mızmız. Kasabanın çocuklarıhep korkunç. Bol bol dayak yiyor, her çeşit hakarete uğruyorum. Şikayet edeceğim kimse yok.

Sınıfta neler okuyorduk bilmiyorum. Ilyas efendi din dersleri, Kur'an ve hüsn-ü hat hocamız. Musahabat-ıAhlakiye diye bir kitabımız var. (Ilyas efendi bir müddet medrese görmüş. Her ders Musahabat-ıAhlakiye'nin okuyucusu benim.) Sait Efendi bir ara Türkçe hocamız. Bulgurluzade Rıza, Menemenlizade Tahir, elinde dolaşan kitaplar. Satıbeyin Fenn-i Terbiye Dersleri'ni de ilkin onda görüyorum. Nihayet Ömer Hilmi/Lafazan, kendini beğenmişbir deklase. Dar-ül Muallimin-i Aliyye'nin edebiyat şubesinden mezun olduğunu söylüyor, ikide bir. yazdığıkitaplarla övünen bir Çerkeş. İlk

249

manzumemi ona okuyorum. 11 yaşındayım. Yarım saat şiirin aleyhinde nutuk çekiyor. Daha sonra büyük bir suç işlemişim gibi babamın da kulağınıbüküyor. Ama bazıkabiliyetlerimi de geliştiriyor. Mesela resimlerim çok başarılı. Mösyö Nikola ilk Fransızca hocam. Ondan evvel mösyö Vahan diye bir Ermeni varmış. Babam sitayişle sözünü etmişti: Fransızcanın edebiyatına vakıf imiş. Bu saçma sapan hatıralardan utanç ve sıkıntıduyuyorum.

Nihayet Antakya sultanisi, ilk yıldan iki ad kalmışhafızamda: Antuvan efendi ile Lami Bey. Antuvan efendi birkaç tercümesi basılmışbir Ermeni. Lami Bey de, SatıBey'in kurduğu Dar-ül Muallimin-i Aliyye'nin mezunlarından. Ömer Hilmi'ye kıyasla daha akıllı, daha coşkun ve mesleğine yürekten bağlı. Garip bir metodu var. Kısaca, tarihî veya mitolojik bir konu anlatıyor. "Hadi yazın bakalım" diyor. Promete efsanesini ilk defa ondan dinlemişve şaşılacak bir hızla yarı-manzum, yarı-mensur on-onbeşsayfa karalamıştım. Lami Bey hayret etmişve numara yerine çok iltifatkâr bir iki cümle kondurmuştu. Unutamadığım Ömer Hilmi, hikmetine akıl erdiremediğim nasihatlar vermiş, şiirle uğraşmanın insanıfelakete sürükleyeceğini anlatmağa kalkmıştı. Lami Bey ise, ilâhî bir mevhibeden söz ediyor, "ilham, ilham" deyip duruyordu. Lami Beyle dostluğumuz uzun sürmedi. Orta 3'te hocamız değişti. Çok okuyor, daha da çok yazıyordum. Hoca şımartmıştıbeni.

Orta lH'te Ali ilmi Fani'yi tanıdım. Şair, muhibb-i cemal, kalender bir Osmanlı. Lami Bey gençti. Pedagogtu. Ali İlmi, feleğin çemberinden geçmiş, rindmeşrep bir Osmanlı. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Dar-ül Fünun'da metin şerhi hocalığıyapmış(müderris muavini). Siyaset, bu sessiz sedasız, bu zevkperest şairi vatanından uzaklaştırmış. Rıza Tevfik, Refik Halit gibi o da bir yüzellilik. Niçin, nasıl, hiçbir zaman anlayamadım.

250

"Ehramlar çöllerin üstünde pürvakâr

Âsar-ısâfiline verir vakfe-i karar."

Ehramlar adlıkasidesinin ilk beyti. Farsçasımazbut, aruza hâkim, babacan, arif bir divan şairi. Hasb-el kader edebiyat muallimi. Lami Bey'in adamakıllışımarttığıbu çiçeği burnunda kabiliyeti,'İlmi Bey zaptedilmez hale getirdi.

Bereket yeni bir hoca, bu lüzumundan fazla müşfik, zevklerinden başka programıve metodu olmayan üstadın çok gevşettiği dizginleri biraz kıstı: Memduh Selim. Ali İlmi, Memduh Selim. Biri bütün zilletleri ve meziyetleriyle şarktı. Öteki ikinci Meşrutiyetin Avrupahlaşmışbir mekteplisi. Ali İlmi nerede yetişmişti bilmiyorum. Memduh Selim, Mülkiyeden mezundu. Fransızca, Ermenice ve galiba Kürtçe biliyordu. Abdullah Cevdet'in rahle-i tedrisinden geçmişti. Metin, çetin ve lüzumundan fazla ciddi bir adam. ilk kompozisyon dersinde kağıda mürekkep damlattığım için numaramıbir hayli kırmıştı. Laubalilikten hiç hoşlanmazdı. Memduh Selim daha sonra tercüme hocamız da olacak., noktalama, satır başlarına dikkat etme gibi, yazıyazmanın işçilik diyebileceğim yönleri üzerinde ne kadar titiz davranmak gerektiğini usanmadan ihtar edecekti. Memduh Selim için ayrıbir jurnal yazmalıyım.

Şahsiyetimin teşekkülünde etkisi olan bir başka hoca da Mahmut Ali. Genişlecessüsü, hastalık derecesinde veâarıolan tarih hocası. Bir söz virtüözü idi Mahmut Ali. Bazan Don Kişot'a benzerdi, bazan Sirano'ya. O da müstakil bir jurnale layıktır.

Antuvan efendiden sonra Fransızca hocalarım Fransız oldu. Önce Mösyö Moity. Liseden itibaren Antakya sultanisi isim değiştirdi: Lycee d'Antioche. Türkçe, Arapça, tarih dışında bütün dersler Fransızca okutuluyordu. IX, X, XI, XU'de tarih de Fransızca okutulmağa başlandı. Memleketin kayıtsız şartsız efendisi Fransızlardı. Fransızca bildiniz mi, önünüzde bütün

¦ 251

kapılar açık demekti. Moity, babacan bir başçavuşeskisiydi. Sınıfta pipo içer, talebelerden ufak tefek hediyeler kabul ederdi. Nefis bir kaligrafisi vardı. En çok üzerinde durduğu ders: phraseologie idi. Bir nevi tatbiki gramerdi bu, kompozisyona hazırlık mahiyetinde bir ders. Umumiyetle iki

kelime verilir ve en az yirmi kelimelik cümle kurdurtulurdu. Ayrıca negatif veya interronegatif cümleler de yaptırılırdı. Türkçem zengindi, çok okumuştum. Bu temrinler yazıkabiliyetimi bir kat daha geliştirdi. Şiir ezberlemekten hoşlanmazdım. Gramere ısınamadım. Ama liseyi bitirinceye kadar kompozisyondan hep birinciydim. Fransızların nasıl bir program takip ettiklerini anlayamamışımdır. Lise I'de Hugo'nun Leğende des Siecles'ini okuduk. Lise H'de Chateaubriand'm Atala, Rene ve Le Dernier Abincerage'mı, Lise IH'te Lanson'un Edebiyat Tarihi, smıf kitabımız oldu. Yalnız Lanson mu? Zaman zaman Desgran-ges'm Seçme Yazılar'ı. Ayrıca klasikler: Moliere'den, Corne-ille'den, Racine'den üç dört kitap okumuşolmak zorundaydık.

Lise IH'te Bazantay Fransızca hocamız oldu. Bazantay "li-cencie es sciences" ve "docteur es lettres" idi. Bir ara müdür de oldu liseye. Yazıhayatında ilk«gurur darbesini ondan yedim. Tarihle ilgili bir kompozisyon sözkonusuydu. Konuyu çok iyi hatırlamıyorum. Kendimden emin, on beşyirmi sayfa karalayıp takdim ettim. Kağıtlar geri verildi, yine en iyi numarayıben almıştım: yirmi üzerine 7. Yazdıklarımın dörtte üçü silinmiş, kenarına gevezelik, konu ile alakasıyok, uyuyor musunuz gibi iltifatlar döktürülmüştü. Dayak yemekten çok daha ağır bir hakaretti bu. Ama ilk ciddi yazıdersi idi. Anladım ki aklına geleni yazmak yazıyazmak değildir.

Lisede feyz aldığım bir başka hoca da Mesut Fani. Sor-bonne'dan yeni gelmişbir hukuk doktoru. On beşyıl Paris'te bulunmuş. Cebel-i Bereket mutasarrıfiiken Fransa'ya kaçmak zorunda kalmışeski bir hukuk mezunu. X. sınıfta edebiyat

tarihi hocamız oldu. Çok iyi Farsça bilirdi. Önce talebeleri bir yokladı. Şiir nedir? Edebiyat nedir? gibi ömür törpüleyici sualler sordu. Bir güzel haşladıtalebeleri. Bana biraz iltimas geçti. Ama ben çok daha fazla iltifat bekliyordum. O hafta mektebe gitmedim. Yedi sekiz sayfalık bir Türk edebiyatışemasıkaleme aldım. Tabiî manzum. Ve ilk derste, çok beğendiğim bu hezeyannameyi üstada sundum. Mesut bey ertesi gün müdür Bazantay'ıyanma alarak sınıfa geldi. Böyle bir kabiliyete rastlamışolmaktan hayatının en büyük gururunu duyduğunu "maşallah maşallah"larla süsleyerek belirtti. Ve tanışmamızın hatırasıolarak galiba o yılın (1933) Nouveau Petit Larousse'unu, Bazantay'm tebrikleriyle değerlendirerek, hayret içinde kalan bendenize takdim etti. XI'de tarih hocam oldu Mesut bey. XH'de felsefe okuttu. XI'in sonunda nasıl çatıştığımızı, terbiyesizliğimin nasıl bütün hayatımıberbat ettiğini ayrıca anlatmalıyım. Fakat daha önce hayatıma karışan bir başka insandan söz etmem lazım: Tarık Mümtaz.

Şam'da Musavver Sahra adlıbir dergi çıkıyordu. Orta sondaydım galiba. Derginin başyazarıTarık Mümtaz'dı. Yazarlar arasında Rıza Tevfik de vardı. Sonra Kuneytire'de yarıTürkçe bir gazete yayımlandı. Başyazarıyine Tarık Mümtaz. Bu zatın "Islamî Sosyalizme Doğru" adlıbir risalesini de görmüştüm. Antakya'da "Antakya" adında bir gazete yayımlanıyordu. Gazetenin basma Tarık Mümtaz getirilmişti. Birkaç talebe, hazreti ziyarete gittik. Büyük bir hüsn-ü kabul gösterdi. Sonra manda hükümetinin naşir-i efkarıolan "Antakya"yıbıraktı. Ve Karagöz başlıklıTürkçe bir gazete çıkarmağa başladı. Kendisi karikatürist idi de. Tatilde Rey-haniye'ye gelip babamdan benimle çalışmak müsaadesi aldı. Karagöz'de kaç ay yazdım, bilmiyorum. "Fırsat Yoksulu" mahlasıile şiirler yazdım. "Geç KalmışBir Musahabe" başlıklıyazımıistisna edersem (Yenigün gazetesinde yayımlanmıştı) hayat-ıtahririyemin başlangıcıKaragöz'deki şiirlerdir. Tarık

.V.

çok güzel konuşan, büyük telkin kabiliyetine saKip bir politikacıidi. Antakya'da izci teşkilatıkurdu. 35'te yayımlanan "Çizgiler ve Bilgiler" adlıkitabında bana ayırdığısayfa çok göğüs kabartıcıdır. Şöyle başlar: "İlim, şiir, nesir., kudretin her üç yüzü de keskin bir zekâ ve kabiliyet silahı. Hangi sahaya teveccüh ederse etsin bir ehram azametiyle yükselecek

ve...

Tarık, bahriye miralayıMümtaz beyin oğluydu. Bir miktar Saint-Joseph'te okumuş, sonra Harbiye'den neşet etmişti. Damat Ferit'in başyaverliğini yapmış, bir ara "Ümid" isimli bir edebiyat mecmuasıçıkarmıştı. Sonra hasbelkader yüzel-lilikler listesine ithal edilerek memleket dışına kovulmuştu. Bulgaristan'da Türkçe bir gazete kurmuş, sonra ordan da kovulmuş, Avrupa'nın çeşitli ülkelerini dolaştıktan sonra postu Şam'a sermişti. Süleyman Nazif e hayrandı. Mütareke devri İstanbul'unu yakından tanıyordu. İyi giyinen, kibar, enerjik ve hayat dolu bir Çerkeş. Ama çerkesce tek kelime bilmezdi. Annesi Türktü. Türkçeye aşıktı. İdeali, Nazif gibi yazmaktı. ZavallıTarık, yabancıdil öğrenememişti! Çok sığbir irfan. Ne var ki bıyıklarıterlememişbir taşra delikanlısıiçin lüzumundan fazla bilgili ve genişihatalıbir maceracıydı. Tarık Türkçülüğü temsil ediyordu o sıralarda. Fransızlarla arasıbozulmuştu. Oysa benim dostlarım hep Fransız yanlısıidiler. Tarık, "Türk Antakya'da Dört BaykuşÖtüyor" başlıklıbir panfle yayımladı. Dört baykuşdediği. Ali İlmi Fani, Mesut Fani, Memduh Selim ve Radi Azmi idi. Ben de sırf dostluk icabıdiyerek.Yıldız gazetesine yarı-manzum, yarı-mensur bir hicviye döşendim. Başlık: "Unutma ve Affetme Türk Genci". "İrfan kalelerimize çöreklenen engereklerin kırk başınıbirden ezmek millî savaşın başborcudur, vs."

Sonra:

"Siz ki anavatandan bile kovulmuşsunuz

Habasetle kaynaşmış, şerle yoğrulmuşsunuz.

İnsanlığın, tarihin lanetlerle andığıUfkumuzda tüneyen bir alay baykuşsunuz." gibi latifeler. Altına da, bütün isimlerim. Henüz talebeydim. Sövüp saydığım adamlar da, beni en çok seven, en çok koruyan hocalarımdı. Felsefe sınıfında talebeydim. Haftada yirmi saat felsefe okuyorduk. Felsefe hocam da Mesut Fani idi. Güya kabadayılık yapıyor, sömürgeye ve sömürgecilere çatıyordum. İlk derste Mesut Fani beni dışarıya çağırdı. "Biz sana ne yaptık yavrucuğum" dedi. Şöyle bir şey söyledim: "Bana dostluk yaptınız, ama ülkeme düşmansınız". Bu sıkıcıkonuşma şöyle birtakım öğütlerle sona erdi: "çocuksun, demek zekâ da, kabiliyet de hakikatleri görmeğe yetmiyor". Beni mektepten kovdurabilirlerdi, hiçbir şey olmamışgibi davrandılar. Ama mektep idaresi yazıygörmüştü. Sıkıcıbir tarassut altındaydım. Perişan, sefil ve hiç de övünülmeyecek bir yıl. Sınıf birinci-siydim, imtihanlara on beşgün kala mektepten ayrıldım. Sonra Türkiye'ye gönderilecektim. Halep başkonsolosu İdris Sabih bey beni Halep'e çağırdı. Tarık'la münasebetimi kesmemi, bu adamın Atatürk'e suikast yapan bir güruha mensup olduğunu, kendisiyle dolaşmakta devam edersem beni koruyamayacağınıanlattı. Ben de Tarık hakkında söylediklerinizi külliyen yanlıştır, iyi günlerinde yanında olduğum bir insanı, iftiraya uğradığızaman bırakamam falan filan diyerek istikbalimi tepeledim. Yoksa Mülkiyeye gönderilecektim. AynıTarık Mümtaz, fırtına geçtikten sonra, aleyhimde yazıyazan ilk insan oldu. İkincisi de Kemal Sülker. Yıllar geçti. Tarık'la Ankara'da karşılaştık. "Hatay Albümü" diye bir kitap yayımlamıştı. Kitabın üzerine şöyle yazarak sundu: "Mazinin karanlıklarıiçinde, ışıkliistikbalini ilk keşfeden sıfatıyla hayatımın en büyük gururunu duyduğum büyük edep ve fikir adamıGemil Meriç Beyefendi'ye".

29 Ekim 1980 Salı

KAYNAŞAMADIK SALÂHLARLA

Âveng-i heragil... Fikret'i Salih Zeki tanıttı. O zaman Büyük Doğu'da yazıyordu. "Hatıralar Şehri" yayımlanmıştı. Küstah, yalancı, kendini beğenmişbir business man. Toprak Mahsulleri Ofisi'nde raportördü. Bir arkadaşıyla Amaç dergisini çıkarıyorlardı. Yazıistedi. Kabul ettim. Galiba beşmakalem yayımlandı. Sonra Yirminci Asır diye bir dergi kuruldu. Elit'te toplanıyorduk. Salâh'ı, Oktay Akbal'ı, Behçet Necatigil'i orada tanıdım. Necatigil, Sedat Simavi'lerden birinin oğlunu oku-tuyormuş. Yedi Gün, çıkacak dergi ile ilgilendi. Bizimle mülakat yapmak üzere Sait Faik'i yolladı. Bu vesile ile adımızdan söz edilmişoldu. Bu genç ediplerden hiç hoşlanmadım. Onlar da bana ısınamadılar. Sonra bazılarıNacak Sokak'taki evime geldi. Çoğunu bir daha göremedim. Fikret'le temasım uzun sürdü. Yirminci Asır kapandı, tekrar çıktı. Bu arada aile münasebetlerimiz oldu. Salâh Birsel, Fikret'in yanında sık sık gördüğüm piyonlardandı. Yumuşak, hazımkâr, renksiz kokusuz bir şair taslağı. Bu arada Baraga'nm "Deve Dikenleri"ni çevirmiş, Tercüme Dergisi'nde nefis bir zılgıt yemişti, Fran-sızcasızayıftı, Türkçesi daha zayıf. Halk Partisi'ne yamanmağa çalışıyordu. Oktay'la birlikte Suut Kemal'e vurgundular. Fikret'in her ikisine de büyük bir teveccühü yoktu ama belli bir okuyucularıolduğunu sanıyordu. Derginin ikinci çıkışında bu cavalacozlar yığınınıuzaklaştırmağa çalıştım. Ama Fikret de onlardan ne daha bilgin, ne daha ciddi idi. Kaynaşamadık Salâhlarla. Onlar istanbul çocuğu idiler. Ben taşradan geliyordum. Hitap ettikleri zümre kendi arkadaşlarıidi. Ne şiir anlayışımız uyuyordu birbirine, ne nesir anlayışımız. Bu cavalacozlar kafilesiyle istemiyerek karşılaşıyordum. Daha

256

sonra tanıdığım Orhan Veli'den de hiç hoşlanmadım. Hepsinin de ayırıcıvasfıbayağılıktı. Yine de Orhan içlerinde en az sevimsiz olanıydı. Nasrettin Hoca masallarınıbeğenerek okudum. Fransızca bilse La Fontaine'in fable'lerinde daha başarılıolabilirdi. ZavallıOrhan! Bir yanıile şairdi, kelimenin büyüsüne inanmıştı. Minnacık bir şair.. Bu cavalacoz alayının nasıl ün kazandığına şaşıp duruyordum. İnsanlarıdaha iyi tanıdım, yaşlandım. Daha sonrakiler bir evvelki nesilden çok daha kabiliyetsiz çıktı. Ama şaşkınlığım yine de sona ermedi. Orhan ölmemişolsa, belki gelişir, saygıya layık bir kişilik kazanırdı. Necatigil'i hiçbir zaman ciddiye alamam. Oktay hep kendisi kaldı, belki de bütün o cavalacozlar içinde en donuk, en cansız, en korkak muhallebi çocuğu. Fikret akıllıdavrandı. Kabiliyeti: göz boyarnak, üç kağıtçılık, işadamlığı. Milyonlara kavuştuktan sonra şairliği boşladı. Gelelim Salâh'a.

Ankara Caddesi'nde gençlerin girip çıktığıbir kitapçıdükkanıvardı. Adı: ArkadaşKitabevi gibi bir şey. Salâh'ıilk defa orada görmüştüm. Dükkanın sahibi miydi, sahiplerinden biri mi, hatırlamıyorum. Çok konuşan, ucuz esprilerle ilgi çekmekten hoşlanan, biraz muzip bir İstanbul çocuğu. Sonra Elit'te karşılaştık. Şiirlerini hiç sevmedim. (...) Neden itiraf etmeyeyim, Fikret'e daha çok ilgi duyuşum bir parça da şuh karısındandı. Salime, (...) yemesini içmesini, konuşmasınıbilen bir hanımcağızdı. Üstelik cömertliği ile de meşhurdu. Açık saçık konuşur, şakadan anlar, görmüşgeçirmişbir hatun. Bu cavalacoz alayında karısıolan bir Fikret vardı. Salâh da Salime'nin hatırıiçin mi Fikret'in terbiyesizliklerine katlanıyordu bilemiyorum. Kısaca birkaç defa aynıtramvayda seyahat eden iki insandık Salâhla. Neden sonra, Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu'sunu, Kahveler'ini okudum. Tatlıtatlıgevezelik, bol bol dedikodu, unutulmuşhatıralar. Aynıgünlerde Necipin Babıalisini de gözden geçirdim. Salâh, daha samimi, daha

257

kendisi fakat daha derbederdi. Necip ağzına kadar kin dolu, yalancıbir megaloman. Şüphesiz ki Salâh'la kıyaslanmayacak kadar güzel yazıyordu. Fakat stalaktit, stalagmitler gibi soğuk bir güzellik.

Garip mi, hazin mi bilmem. Üç dört yıl önce bir mason toplantısına çağrılmıştım. Biraderler içlerinden birinin iltifatlarınıdinlemekten usanmışbeni tanımak istemişlerdi. Üstatlardan biri Salâh'ın hakkımda söylediklerini hatırlatarak böyle bir tanışmanın lüzumuna inandırmıştıarkadaşlarını, yani masonlar âlemine Salâh'ın tavsiyesi ile kabul ediliyordum. Geçen gün aynıevde oturduğum bir albay emeklisi karşıkomşuya gelmiş, benimle tanışamadığım fakat büyük saygı-beslediğini söylemiş. Aman diye rica etmiş, "yeğenim çok methetti. Kahveler adlıbir kitabıvarmış, lütfetse de okusak". Karşıkomşuyu böyle bir kitabım olmadığına inandırmak için bir araba laf ettim. Salâh'ıen son Dünya'daki yazılarıile tanıdım. Olgunlaşmış, tatlılaşmış, bazıabuk sabuk söyleyişleri bir yana irkilmeden okunabiliyor. Beğendim ve memnun oldum. Eski bir tanıdıkla, belki de namüsait şartlar içinde karşılaşmıştık. Kitabında herkesi iğneleyen Salâh bana imtiyazlıbir yer ayırmıştı. Bu bir kadirşinaslık değil miydi? Evime çağırdım. Karşımda yorgun ve bezgin bir Salâh vardı. Kitaplarımıverdim. Okuyacağını, beni beğendiğini söyledi. "KurutulmuşFelsefe Bahçesi"ni bırakarak ayrıldı. Bahçe'de uzun zaman dolaşamadım. Amerikan romanıve Proust nesli ile ilgili yazısıhoşuma gitti. Felsefe Bahçesi iyi ayıklanmamış, ama okuyabilsem hepsini okurdum. Artık vehimlerin mah-pesinde ümitlerle sarhoş, hanyadan konyadan habersiz iki toy delikanlıdeğiliz. Daha iyi tanıyoruz insanları. Hiç olmazsa Salâh'ın daha iyi tanıdığıdüşünülebilir. Bu eski aşinaya elimi niçin yeniden uzatmayayım?

258

../../1980

SON OSMANLI: EKREM HAKKI AYVERDİ

Türk EdebiyatıDerneği'nin bir toplantısındaydık. Tam ayrılıyorduk, Göze, Hakkı'lara gidiyoruz diye bizi arabasına aldı. Galiba Kaplan da yanımızdaydı. Bu ilk toplantının sonu gelecekti. Başkalarıda katılacaktıbu toplantılara. Hacıeminoğlu ve türkçü bir tarih profesörü. Zaman zaman yemekler yenildi ve her zaman konuşuldu.

Konu: Osmanlımedeniyeti idi. Herkes bu büyük medeniyetin kendini hangi alanda en iyi ifade ettiğini anlatmağa çalışıyordu. Ekrem Hakkı, ev sahibi olarak çok terbiyeli bir dinleyici idi. Bir akşam dört ciltlik Mimarî Tarihi'ni hepimize ayrıayrıhediye etti. İyi bir hatip değildi, ama ne söylediğini iyi bilen ve söylediklerine inanan dürüst bir fikir adamıydı. Ona göre, Osmanlıbütün dehasınımimarlıkta belirtmişti...

Sonra KubbealtıCemiyetinde konferanslar verdim. Ve dostluğumuz o gözlerini kapayıncaya kadar sürüp gitti. O ağır, o ciddi ilim adamı, nükteden pek hoşlanan bir Osmanlıaydınıidi. Türkçeye aşıktı. Konağıda, KubbealtıCemiyeti de dürüst aydınların sığındığıbir limandı.

Bence, îbnül Eminle o, ölen bir medeniyetin son büyük temsilcisidir. Onun şahsında son Osmanlıyıkaybettik. Allah rahmet eylesin!

259

KIRKAMBAR, VERİLECEKLER LİSTESİ

30

Fevziye Meriç * Mahmut Ali Meriç'ler * Ümit Meriç * Kaplan *

Cinuçen Tanrıkorur * Cahit Tanyol * İzzet Tanju . Berke Vardar * Ömer Faruk Akün Mehmet Çavuşoğlu Neşterin Dırvana Nermi Uygur Şerif Mardin Süleyman Demirel * Bülent Ecevit Muzaffer Özak * Ali Özgüven Ahmet Kabaklı* Hamide Topçuoğlu Ekrem HakkıAyverdi Emre Kongar * Ergun Göze Fuat Andıç Kadir Mısıroğlu

30 Kırk Ambar'ın verildiği kişilere yazılan ithafların müsveddeleri diğer eserlerinki gibi Jurnal 2 dosyasında saklanmamış, ancak kitabın verildiği ya da verilmesi düşünülen kişilerin bir listesi var elimizde. Listenin başındaki bir nota göre de kitap, yanma bir çarpıişareti konulanlara verilmiş. Ne var ki çarpıişaretsiz isimlerin bir kısmına da kitap sonradan iletilmişolduğuna göre, bu işaret büyük ihtimalle eserin öncelikle verildiği kişileri göstermektedir.

260

Münevver AyaşlıMehmet Çınarlı* Neşe Bilgin Ruhi Ayangil * Çetin Akan *

· Recep Doksat Talat Sait Halman

;A Ajlan Uçak İsmet Aydmoğlu Salâh Birsel * Attila İlhan Berna Moran Yıldız Kenter Selçuk Atakan

261

o 00

4 Ocak 1981 Pazar / Saat 12.00

İNSAN İLTİFATA SUSUZDUR

Âveng-i heragil...

Kırkambar, bataklığa fırlatılan bir kaya parçası. Kurbağaların bile barınmadığıbu ölü sulardan en küçük bir ses çıkmadı. Subaşı, Küçük Dergi'de, eski günahlarımısergilemeğe kalkmış. Meşinden söz ederken Yahudi inançlarım ön plana almışız, esasen "Tanrıyıldızlarla oynayan bir çocuk" da küfürmüş, hele Nazım'ıyüceltmeğe kalkışımız apaçık bir ihanet. Bu nazikâne hicviyeyi hayretle okudum. Yazarın, binbeşyüz küsur sayfa tutan yazılarımda bulduğu sapık fikirler aşağıyukarıbundan ibaret. Kırkambar'ı, Özdenören de okumuş. Kitap, genç üstadıbir hayli tedirgin etmiş. Affedilmez cinayetimiz, yirmibirinci yüzyılda roman ölecektir dememizmiş. Nerede demişiz, niçin demişiz, meçhul. Demişiz işte! Muhsin De-mirel'e şikayet etmişbeni. Kamçatka'daki sineklerin cinsel yaşamınıbile merak eden Çetin Altan, yolladığım kitaba bakmamışbile. Bütün ahibba hamuş! Kabaklıtek satır yazmadı. Kaplan, düşüncelerini sergilemek için ebediyete göçmemi bekliyor. Yeni Sözcü Dergisi'nde Kırkambar, haftanın kitaplarıarasında beşinci sırayıalmış. Ne diyelim? Allah razıolsun!

Bir zamanlar Türkiye'de bir edebiyat cumhuriyeti vardı. Medeniyet demek, mertebeler dizisi demek. İnsanlar birbirini severlerdi. Nazif için, Abdülhak Hamit, Türk şiirinin, Türk düşüncesinin, bir kelime ile soyumuzun yetiştirdiği en büyük insandı. 1927'lerde Nazifperestler de az değildi. Cenap'tan Tarık Mümtaz'a, Fazıl Ahmet'ten Ahmet Haşim'e kadar bir sürü yazar Batarya ile Ateşmüellifine hayrandılar. Çünkü edebiyat diye bir değere inanıyorlardı. Üstat üstattı, çırak da

265

çırak. Ne siyasî kanaatler ayırıyordu insanları, ne ahlakî zaaflar. Dinî inançlar konusunda da bu kadar inhisarcı, bu denli yobaz değildik. Evet, yazarın sorumluluğu diye bir mefhum yoktu, dün başka türlü konuşurdunuz, bugün başka türlü. Ama herkesi birleştiren sevgiler, değer hükümleri, her ayrılığıhoşgösterir, güzel yazılmışbir cümle bir çok kusurlarıbağışlatır-dı.

Nesir öldü. Dille beraber edebiyat da boku yedi. Hepimiz birer ideolojiye kapılandık. Ne İskender kaldı, ne İskender'in generalleri. Haşim'in dediği gibi, kelimeler dünyasıson serdarlarınıçoktan kaybetti. Necip Fazıl, "sultan-üs şuara"mız, Burhan Felek, "şeyh-ül muharririn".

Yeni Devir gazetesinin bir lisede edebiyat dersleri okutan genç bir yazarıbenimle konuşmağa geldi. Sözde kitaplarımıokumuş. Karşımda Abdülhamit devrinin bir polis memuru vardısanki. Neden Sezai Karakoç'u övmüyor muşum? İran ihtilali hakkında neler düşünür müşüm? Ali Şeriati hakkındaki yazımda Sait Nursi'nin celadetinden söz etmişim de, fikirlerini anlatmamışım. Kitaplarımda hep batılıyazarlar sergileni-yormuş, İslam'ın büyük mütefekkirlerine niçin yer vermiyor muşum?.. ,

Nurcular çok daha anlayışlı. Hepsi de büyük bir insana gönül vermiş. Ufuklarıdar, kafalarıbasık, ama büyük bir meziyetleri var: hayranlık. Putlarına saygısızlık etmediğiniz ölçüde sizi dinliyorlar. Mehmet Paksu, Nazif'den sonra tek nâsir sizsiniz, diyebiliyor. Şahiner, istemeye istemeye de olsa, karşıma oturup söylediklerimi Yeni Nesil okuyucularına aktarmak çabasında. İşte içinde yaşadığım iklim. Salâh Birsel bir daha görünmedi. Kemal Sülker için ilgilenilecek tek konu: Nazım. Bu cehalet dünyasında kiminle el ele vereceğiz? Hangi cehalet? Cehalet, asildir, cihanşümul olmak gibi bir imtiyazıda var. Bu cesetlerin göğsünde bir kalp çarpmıyor.

Yeni Devir'de yazmak haysiyet kinci. Amenna, fakat şu veya

266

bu sebepten beni tanıyan, saygıgösteren ve ısrarla makale talebinde bulunan bir yazıişleri müdürü var. İnsan, iltifata susuzdur.

25 Ocak 1981 / Saat 12.00

SÜLEYMAN NAZİF

Nazif, yazıhayatımın ilk mukaddes isimlerinden biri. Çocuktum. Benim için edebiyat, şiir demekti. Nabi'ye, Fuzuli'ye, Nedim'e aşıktım. Müpheme, kavranılamayana karşıduyulan garip bir sevgi. Daha doğrusu hayranlık. Hececileri okurken çok daha rahattım. Onlar, daha sığ, daha kolay, daha senli benliydiler. Nesre gelince.. Cezmi'nin dalgalıüslubu büyülemişti beni. "Türk Teceddüd EdebiyatıTarih" ile sarhoşolmuştum. Ama benim için nesir sanatının gerçek temsilcisi Refik Halü'ti. Halep'te yayımlanan Doğru Yol ve Vahdet gazetelerini günü gününe okuyordum. Refik Halit, hecenin en usta şairleri kadar ahenkli yazıyordu: tazeydi, samimiydi ve mükemmeldi. Nesrin de, edebiyatın gür ve ihtişamlıbir kolu olduğunu Refik Halit'ten öğrendim.

1930'larda Tarık Mümtaz'ıtanıdım. Refik Halit, kaynaktan fışkıran bir su gibi berraktı. Tarık Mümtaz, seller gibi bulanık ve köpüklü. Biri sanattı, öteki

tasannu. Refik Halit, konuşuyordu. Tarık'ın sesi zaman zaman feryada benziyordu. Çocuk, aşırıya mecluptur. Evet, Refik Halit'i çok beğeniyordum. Ama onun gibi yazmak, bayağılığa düşmeden tabiî olmak, o yaştaki bir insan için erişilmesi güç bir hayaldi. Tarık'ın edebiyat dünyasında tek mukaddesi vardı: Süleyman

267

Nazif. Adınıanarken cezbeye tutulurdu hep. Tarık, tanımadığım Nazif'in bir havarisiydi. Türk nesrinin o büyük serdarını, şakirdine bakarak şekillendirmeğe çalıştım. Kitaplarından önce, efsanesiyle karşıkarşıyaydım. Tarık, Nazif'in avam için yapılmışbir baskısıydı. Daha sığ, daha tekboyutlu. Bir nevi cep baskısı.

Divan nazmından sonra, Tarık Mümtaz menşurundan süzülen özentili, coşkun bir Nazif. Sonra Chateaubriand ve Hugo. Diyebilirim ki üslubuma istikamet veren ilk hocalar bu dört beşisim..

ZavallıNazif! Tek mümini kalmayan bir dinin son peygamberi. Türk nesrine haysiyet ve asalet kazandırmak için ruhunun bütün melekelerini seferber eden o gümrah kalemden zamanımızın cavalacoz zekâlarına kalan tek miras üç beşnükteden ibaret. Nazif'i anlatmak., kime ve niçin? Ağabeyinin mezar taşınıNazifâne bir tuğra ile damgalayan Faik Ali,

"Şimşek mürekkep olmalıdır, yıldırım kalem

Tahrir için kitabe-i seng-i mezarını"

diye inlemişti. O yanardağ5 Ocak 1927'de intifalarına son vermiş. O coşkun umman elli dört yıldır ölü bir deniz. 5 Ocak 1927'den beri Türk nesri en bü)jük, en uğultulu sesini kaybetmişbulunuyor. Türk nesrinin üç büyük eknumu, Türkçenin Türkçe olmaktan çıktığıbedbaht bir dünyadan tam zamanında ayrıldılar. Cenap 1934'te, Haşim 1933'te fani hayatlarınınoktaladılar. Hurdahaşolan orkestrayıtek çalgıcıtemsil ediyor: Necip Fazıl.

Nazif için bir türbe inşa etmek.. Dilini kaybeden bir neslin böyle bir mazhariyete hakkıyok. O büyük ölüye ağlamak bile bize yasak bir imtiyaz. Haşim'i hatırlıyorum. 1928'lerde şöyle yazıyordu: "Süleyman Nazif'in mezarıhâlâ yapılmamış., bu büyük Türk edibinin mezarınıbundan sonra da yapmasak pekala olur. Bu gibi aç ölenlerin çürümüşkemiklerine mermerden bir köşk yapmağa kalkışmaktan ne çıkar? Sadaka ile

268

dikeceğimiz iki taş, o tunç lisanın, kendi sahibine yaptığıtannan mezardan daha güzel ve daha sağlam mıolacak?"

1 Şubat 1981 Pazar / Saat 12.30

ABELARD'A EĞİLMEK31

Abelard'ıdüşünüyorum. Onikinci yüzyılın karanlıklarıiçinde hakikati aramağa çalışan coşkun bir keşiş. Zaman zaman meçhulün perdesini aralayabilen o büyük reybî, bazıfertleri korkarak konuşan, bazıfertleri tarihin kumlarında en küçük bir iz bırakmadan göçüp giden kalabalık bir kafilenin meşale taşıyıcılarından biri. Fulbert'in hışmına uğrayıp canavarca iğdişedilmese adından bile habersiz olacaktık. Yanılmıyorsam o bedbaht papazın adınıilk defa Ahmet Midhat'ta görmüştüm. Talebesiyle aşklarıAvrupa edebiyatında genişyankılar uyandırmış, Rousseau, çağınıfetheden biricik aşk romanını"Yeni Heloiz" başlığıile sunmuş. ZavallıAbelard! Hafızalardaki tahtınıyazılarına değil, felaketlerine borçlu.

Ortaçağıbaştan başa uğraştıran "Les universaux" davasıkaç kişiyi ilgilendirir? Nominalizm ve realizm tartışmalarıinsan kaderi için gerçekten mi önemliydi? Türk insanı, hatta umumiyetle insan, Teslis'in sırlan üzerinde kafa yoracak kadar huzur içinde midir? Volf'un OrtaçağFelsefesi başlıklıkitabından Abelard'ı

31 Abelard, Abes, Akıl, Ateizm, Ihvan-ıSafa ile ilgili yazılar, o yıllarda çıkartılmasıplanlanan bir İslâm Ansiklopedisi için Ergim Göze'nin Cemil Meric'e ısmarlamışolduğu ve bir kısmınıda Meric'in önerdiği maddelerin ilk şekilleridir çoğu kez. İslâm Ansiklopedisi projesi gerçekleşmeyince bu konularla ilgili çalışmalarından bazılarınıCemil Meriç kitaplarında kullanacaktır.

269

okuttum. On iki büyük sahife. En az iki sayfasıeserlerinden iktibaslarla örülmüş. İktibasların hepsi latince. Aristo'dan gelen "üniverseller" davasıİslam Ortaçağ'ıiçin de bu kadar önemli miydi bilmiyorum. "Heloise'le Abelard'ın Mektupları" 1837'de basılmış, yüzlerce sahife tutan önsöz. Mösyö ve Madam Gui-zot'nun. Nefis, renkli bir safha-i tarih. Petekle dolu bir kovan, tecessüsüm bir kaç parmak balla tıkanıyor. Britannica'ya bakıyorum., iki buçuk sütun. Kesif ve doyurucu. UNESCO'nun "İnsanlık Tarihi "nde birkaç paragraf. Frank'ın "Felsefe Ka-mus"unda 12 sahife. Müelliflerin kimine göre, Ortaçağ'ın en büyük filozofu, kimine göre orta çapta bir müderris. Bir kaç mes-lis-i ruhani tarafından aforoz edilmiş. Eserlerine gösterilen alaka: ihrak-ıbinnar. Bir Voltaire varken Abelard'a eğilmek reva mı? Varak-ımihr ü vefa'ya eğilmeyen bir toplulukta, varak-ıAbelard ve Heloise hangi tecessüsü gıcıklayabilir? Dokuz yüzyıl arafta bekleyen o ölümsüz hadım, beyni ve gönlü hadım edilmişbir topluluk için bir istifham işareti bile değildir.

7 Şubat 1981 Pazar / Saat 14.00

MAZBUT BİR İSLAM TARİHİ

Abdullah Cevdet hakkında bir doktora tezi.. Dağgibi kitabiyat, çeşitli arşivler, bitmez tükenmez polis raporları. Tezi sunan, eski harfleri sökemeyecek kadar hazırlıksız. Cevdet'i ne pahasına olursa olsun maddeci ve İslamiyet düşmanıgöstermek istemiş. İkinci Meşrutiyet'ten kalma bir peşin hüküm32. O

32 Bkz. "Peşin Hükümler",Jurnal, 17 Ocak 1982. 270

devrin MüslümanlarıDozy'yi çevirmesini affedememişlerdi üstadın. Bu serseri ve sarazat tecessüs bir çoklarının rahatınıkaçırmıştı. Cevdet yobazlığa düşman, irfana aşık bir şairdi. Dozy'yi tercüme ederken Müslüman aydınlarının, müsteşrikin hatalarınıdüzeltmesini istiyordu. Nitekim Şehbenderzade Hilmi Bey beklenen cevabıbüyük bir vukuf ve ciddiyetle vermeğe çalışacaktı: "Tarih-i İslam" (1326-1327). Bir zamanlar Namık Kemal de Hammer'in hatalarınıdüzeltmek için "OsmanlıTarihi"ni kaleme almıştı.' "Renan Müdafaanamesi" ise, o bülent zekânın hamiyyetini ebediyete kadar ispat edecek bir vesikadır. Midhat Efendi, Draper'e kızarak "Niza'ıilim ve Din"de Amerikalıilim adamına oldukça sert bir ders vermeğe kalkışmıştı. Bugünkü nesil Avrupa'nın aforoz müessesesini kiliseden çok daha insafsızlıkla kendi büyüklerine uyguluyor. "Draper Reddiyesi"ni çeyrek asırdır her kitapçıdostuma tavsiye etmişimdir, kimse merak edip yeni harflere çevirtmedi.

ikinci Meşrutiyet'in fikir münakaşalarınıüzülerek hatırlıyorum. Midhat Efendi romancıolarak üzerinde çok konuşulmuşbir yazar. Oysa Şehbenderzade Ahmet Hilmi, neslimizin büsbütün meçhulü. "A'mak-ıHayal" felsefî bir roman. Lehimci Bünyan'ın "Hacının Yolculuğu"su İngiltere'de Kitab-ıMukaddes'ten sonra en çok okunan kitapmış. "A'mâk-ıHayaF'ıkarıştıran kaç Türk aydınıvar? Hilmi bey romanlar da yazmış. Üç perdelik bir sahne eseri de var. O da bir çok çağdaşlarıgibi istibdata düşman. Bu yüzden Fizan'a sürülmüş. Çeşitli dergiler ve gazeteler çıkarmış. Dar-ül Fü-nun'da felsefe okutmuş. Tasavvufla ilgili risaleler yazmış, Baha Tevfik'e, Celal Nuri'ye yüklenmiş. Bir kelime ile o dönemin düşünce hayatına renk verenlerden biri. Sait Nursi kalabalık bir cemaatın çok sevdiği, çok okuduğu bir kılavuz, izmirli ismail Hakkı'yı, Şehbenderzade'yi, hatta Rıza Tevfik'i tanımadan, Bediüzzaman'ıdeğerlendirebilir miyiz? Hepsi de aynı

271

kavganın içindeydiler. Ve birbirlerini okuyorlardı.

Bugün sular durulmuşve insanlar kendi meselelerine daha soğukkanlıolarak eğilmek imkânınıkazanmışlardır. Elimizde hâlâ mazbut bir İslam Tarihi yok. Kendi dünyamızın yetiştirdiği değerlere tam manasıile kayıtsız. Bir Şehbenderzade, Seyyit Kutuplardan daha mıkifayetsiz? Hep dışardan reçete dileniyoruz. Yayınevlerinin adıkitapların okunup okunmamasında başlıca âmil. Şehbenderzade'nin "İslam Tarihi" 1974'de basılmış. Hem de çok zengin, çok vâkıfane şerhlerle zenginleştirilerek. Ziya Nur beyin kalemine borçlu olduğumuz mütalaalar, çağdaşbir fazıl'ın kolay kolay bulunamayacak aydınlatmaları. Batıdan da, komşu ülkelerin fikir adamlarından da faydalanmak hem borcumuz, hem de vazifemiz. Ama önce kendi insanlarımızıtanımakla mükellefiz. Cürci Zeydan'm "Medeniyet-i Islamiye Tarihi" bütün eksikliklerine rağmen, hâlâ bereketli bir kaynak. Fuat Köprülü'nün Barthold tercümesi, konu ile uğraşanlar için emsalsiz bir çalışma. Ne var ki gerek Şehbenderzade'nin Dozy'yi düzeltmek için kaleme aldığıİslam Tarihi, gerekse Ziya Nur'un dikkatli ve titiz şerhleri bizim için çok daha lüzumlu ve faydalı. Şehbenderzade hem Arapça, hem Farsça, hem de Fransızca biliyor. Hayatıtetebbu ile geçmiş. Ziya Nur ise, dürüst ve çalışkan bir İslam mütefekkiri. Suçlan Türk olmak mı? Düşünce susuzluğu içinde kıvranan günümüz gençleri kendi dünyalarının bağrından yükselen bu dost sesleri ibret ve dikkatle dinleseler hem ufuklarıgenişler, hem de bir kadirşinaslık borcunu ödemişolurlar. /

272

15 Şubat 1981 Pazar / Saat 10.00

RIZA TEVFİK VE ATEİZM

"Şu taşcebinime benzer ki aynımakberdir,

Dışısükun ile mâlî, derunu mahşerdir".

Bütün cebinler birer mezar taşı. Sâkit ve sâmit. İçleri ise, ancak zaman zaman mahşer. Mahşer ne demek? Alınlarımız çok kere sefil ve manasız bir komediyi gizleyen et ve kemikten bir perde. Kelimeler içimizdeki haileyi sadakatle aksettiriyor mu? Ses ne kadar kendi sesimiz? Kelimeler de, ruhî sefaletimizi yabancıgözlerden saklamak için uydurduğumuz kesif bir sis tabakasıdeğil mi? Şuurun şahadetine bile tahammülümüz yok. Soyunamıyoruz. Bazan lafızların, bazan sükutun arkasına gizlenmek, olduğumuz gibi görünmekten çok daha tehlikesiz. Kaldıki ne olduğumuz belli mi? Şu taşcebinime benzer. Evet, ikisi de manasız!

' Rıza Tevfik "ateizm" maddesini çok güzel işlemiş. Çevresinin hain bühtanlarıcanına tak demişüstadın. Madde, münevver haysiyetinin, düşünce haklarının sağlam bir müdafaanamesi. Makaleyi ilk defa kırk küsur yıl önce okumuşve hiçbir şey anlamamıştım. Ravendi ile Ebul Ala'nm isyan dolu mısralarıdikkatimi çekmişti. Sonra iki kere daha okudum, yine anlamadım. Çünkü anlamak için değil, kusur bulmak için okuyordum, kusur bulmak ve kullandığımalzemeyi kendime mâletmek için. Son okuyuşta o parlak lafız yığınının altında nasıl bir ıstırabın gizlendiğini farkeder gibi oldum. Heyhat! Neslimiz böyle bir ıstıraba bile yabancı. Cumhuriyet öncesi aydınları, bizi yalnız erişemiyeceğimiz bilgi irtifalarıile değil, hassasiyetleri, isyanları, tereddütleri, şüpheleri, imanlarıile de eziyorlar. Utanarak düşünüyorum: Rıza Tevfik o makaleyi yazarken yaşça benden çok daha küçüktü. Güdük olan, te-

; 273

cessüsüm mü? Sanmıyorum. Derbeder, zevkperest, şımarık bir münevverdi Rıza. Faikiyetinin sırrına? irsiyet mi? Yetişme tarzımı? Muhit mi? irsiyet her şeyi halleder gibi görünen fakat hiçbir şeyi halledemeyen bir meçhul. Yetişme tarzı, şüphesiz mühim bir faktör. Yıkılışdönemindeki imparatorluğun bir ekalliyet mektebinde okumuş. Sonra Tıbbiye. Elbette ki bunlar birer imtiyaz. Yabancıdil öğrenmişve etrafındaki mevaşiden ayrılmış. Ama bunlar da kişiyi aydınlatmaktan uzak. Yine ister islemez muammanın hallini muhitte arayacağız. Önce bu mütevazi makalenin kaynaklarına bir göz atalım. 1- Völtaire'in Felsefe Kamus'u 2- Franck'm Felsefe Kamus'u 3- Grande Encyclopedic 4- Draper'in "Avrupa'nın Fikrî Tekamül Tarihi" ve bir sürü Kelam kitabı. Adam konuya girerken, zındık kelimesinin muhtemel menşei üzerinde oldukça akla yakın bir faraziye sunuyor. Zen, Zend Avesta, İran'ın Araplar tarafından fethi, mezdekçilik, ateşperestlere zendî denilmesi, sonra zendînin zmdık'a inkılabı. Ateizmin tarifi de çok dikkate şayan. Ateizm, Allah'a inanmamak değil, avamın inançlarınıpay-laşmamaktır. Sonra medeniyet tarihinden sayısız deliller. Protogoras, Sokrat, Aristo, müteakiben Roma tarihi, Ortaçağ, Rönesans, Galile, Bruno, Vaninj, modern Avrupa, Spinoza, Spencer, Stuart Mill, nihayet İslam dünyası. Üstada göre, İslam tesamuh dinidir. Ancak siyasî emeller işe karışınca din, bir çok cinayetlerin vesilesi olmuş, saiki değil. Kendi başlarına düşünen, iktidardakilerin menfaatlan için tehlike teşkil etmeyen kimseler rahat bırakılmış. Ibn Arabi karşısındaki tepki, İbn Rüşd ve Ibn Sina'yıhedef alan ilhat ithamlarıbir bir cevaplandırılmış. Netice: ateizm dinler tarihinden çok medeniyet tarihlerinin konusudur. Nefis, doyurucu, aklıbaşında bir münevverin düşüncelerini aksettiren bir araştırma. Yazar, Batı'mn hiçbir iddiasına körü körüne teslim olmuyor. Çeşitli vesikalar arasında hep kendisi kalabilmiş. Dil de mazbut ve aydınlık.

274

"Ateizm" maddesini Britannica'dan okudum. Kısa, muciz bir ansiklopedi maddesi. Fakat yaşamıyor. Çünkü ateizm bugünün Avrupasıiçin aktüel bir mesele değil. Yazar sadece kelimenin çeşitli anlamlarınısöyleyip geçmiş. Empersonel bir yazı. Grand Larousse da aynıderecede renksiz ve kokusuz. Rıza Tevfik'den sonra bir ateizm maddesi nasıl yazılabilir? Aynıkaynaklan yeniden tarayarak, bugünün ebleh okuyucusuna çok daha sulandırılmışve daha az ilmî bir takım klişeler sunarak.

Saat 10.40

ANSİKLOPEDİBİR KAVGA SİLAHI

"Büyük islam Ansiklopedisi".. Ne İslam'dan haberiniz var, ne ansiklopediden. Cengiz, Sarıklıİhtilalci ile Cemalettin Efgani ansiklopedi yazısıolamaz diyor. Hem haklı, hem haksız. Haklıçünkü klasik ansiklopediler, mesela bir Britannica veya Grande Encyclopedie bu gibi yazılara kapalıdır. İslam

An-siklopedisi'nde de, ahengi, daha doğrusu ahenksizliği bozacak benim yazılarım. Efendim, Cemalettin hakkındaki son bir iki kitabıgörmemişim! işte ilmü irfan sahibi, muvazeneli bir arkadaşın insafsız davranışı. Oysa bir Völtaire'in, bir Dide-rot'nun, bir Rousseau'nun Fransız Ansiklopedisi'ne yazdığıbentler benimkilerden çok mu farklı? Asıl mesele şu: Cengiz'le ansiklopedi mefhumu üzerinde anlaşamıyoruz. Ansiklopedi, içtimaî bir sınıfın veya bir dünya görüşünün veya belli bir medeniyet camiasının az çok orijinal, az çok objektif düşünce ve ihtisaslarınımısergiler, ölü klişeleri, çiğnenmişbilgileri

275

mi tekrarlar? Yani bir ölü malumat hazinesi midir, yoksa hiç bir zaman bitmeyen ve bitmeyecek olan bir istifhamlar mecmuasımı? Benim ansiklopedi anlayışım, Bayle'in, Di-derot'nun, Voltaire'in, Sosyal İlimler Ansiklopedisi'nin, Lucien Febvre'in anlayışına yakın. Bence ansiklopedi, düşündüren, bağırıp çağıran bir kavga silahı. Biz bunu yapamayız. Arkamızda ne yükselen bir içtimaî sınıf var, ne kendini müdafaa edecek bir medeniyet.

Rıza Tevfik, Maarif Nezareti'nin bir davetine uyarak sadece felsefe ıstılahlarını"talebe efendilerin" anlayacağıbir dille tespit etmeğe çalışmıştı. Daha önce hiçbir davası, hiçb'ir meselesi olmayan Emrullah Efendi, bir "Muhit ül Maarifi kaleme almağa kalkmış, A harfini bitiremeden sermayeyi tüketmişti. Belki İkinci Meşrutiyet zamanında böyle bir rö-sansman yapmak Osmanlıirfanının ulaştığıirfan seviyesini tespit etmek kabildi. Bu irfanın iyi kötü temsilcileri yaşıyordu henüz. Rıza Tevfik'ler, Abdullah Cevdet'ler, Celal Nuri'ler, Nairn Efendiler, Ibn ül Emin Mahmut Kemal'ler, Mehmet Ali Ayniler, Salih Zekiler, hiç değilse nazarî olarak böyle bir abide kurabilirlerdi. Genişlecessüsü ve sonsuz çalışma kabiliyeti ile Ahmet Midhat, bu azametli abidenin mimarlarından biri olabilirdi. Heyhat! Cumhuriyet intelijensiyasmın topu birden, ancak kalifiye olmayan birer işçi gibi çalışabilirdik o üstatların yanında.

276

Saat 12.00

KİŞİLİĞİOLAN BİR MÜTEFEKKİR

Celal.Nuri'den ilk okuduğum kitap: "Taç Giyen Millet". Bunu "Tarih-i Tedenniyat-ıOsmaniye" ve "Türk inkılabı" takip eder. Genişihatalıve yerini bulamamışbir Türk aydım. Türk dili üzerine yazıları, dil anlayışımıbelli bir istikamete sevkeden kitaplardan biri. Edebiyat-ıUmumiye dergisini tesadüfen gördüm. Çoktandır benzerine rastlamadığımız ve rastlaya-mayacağımız bir mecmua. Celal Nuri, "L'homme absürde est celui qui ne change jamais" mısraının mutlak hakikatına inanmışadamdı. Bu yüzden menfa arkadaşıSüleyman Nazif le anlaşamadılar. Nazif, onun hakkında ileri geri lakırdılar etti, Tarih-i Tedenniyat-ıOsmaniye'yi bir mecelle-i hakayık diye göklere çıkarırken, Malta menfisini rüzgâr gülüne benzetti. Oysa rüzgâr gülünün daniskasıkendisiydi. Celal Nuri, Nazif den daha mazbut, imkânlarıdaha bol bir araştırıcıidi sadece. Göklere çıkardığıinkılap, hiçbir zaman benimseyemedi ve "Taç Giyen Millet" yazarını, Gelibolu milletvekili gazetesinin yazıhanesinde alçakça dövdürüldü, tabanca kabzasıile kafasıyardırıldı. Ve Cumhuriyet nesli hiçbir zaman ciddiye almadıkendi ideologlarından birini. Çünkü rastgele bir dalkavuk değil kişiliği olan bir mütefekkir idi. İstiyordu ki hiç değilse belli konularda tecrübesinden, bilgisinden faydalanılsın. Celal Nuri'nin çürük yanlarından biri de üslu-bundaki derbederliktir. Bu bakımdan Ahmet Midhat'a benzer. Daha çok okumuş, daha iyi yetişmişbir Ahmet Midhat. Bir parça Ali Kemal, bir parça Abdullah Cevdet. Yaşadığıçağın Avrupa'sınıçağdaşlarının hepsinden daha iyi tanıyordu. Bununla beraber kendini hiçbir cereyana kaptırmamış, ister istemez eklektik kalmıştı. Metin bir aklıselim, şaşırtıcıbir

277

millî şuur ve münevverin mesuliyetini idrak etmişbir insanın medenî cesareti. Ne kadar gariptir! Cumhuriyet rejimi kendine en yakın fikir adamlarınıhiçbir zaman bağrına basmamış, onlara karşıhep şüpheci bir gözle bakmıştır. Ziya Gökalp, Abdullah Cevdet, Süleyman Nazif, Celal Nuri... bütün nümayişlerine rağmen sadık bir müttefik sayılmamışlardır. Rejim kendine yeni müdafiler aramışve bulmuştur da. Balmumu gibi istediği kalıba dökebileceği müdafiler. Bir Yusuf Akçora, bir Ağaoğlu baştacıedilmiş, halifeye kasideler yazan bir Samih Rifat Türk dilinin müdafaasına memur edilmişti. Rejim kendi evlatlarına güvenememiştir. Dışardan gelenler veya sonradan katılanlar, kırk yıllık dava arkadaşlarınıunutturmuştur. Celal Nuri'ler halkın anlamayacağıkadar girift ve kendi kendilerini boyuna düzeltmek ihtiyacıduyan birer yazardılar. Abdullah Cevdet ihtiyatsız birkaç slogan söylediği için kalabalığın gazabına terkedildi. Hayvanlar vebaya yakalanmıştı, içlerinden birkaçıfeda edilmeliydi. Feda edilenler, avamın en az hoşlandığı, yani en kaliteli fertler oldu. Kalabalığıdemokrasiye ısındırmak için, demokrasinin en candan savunucularıkafirlikle itham edildi. Halk Avrupalılaşmaktan hoşlanmıyordu. Avrupalılaşmayısiyasetlerinin başlıca hedefi yapanlar, günahlarınıyükleyecek birkaç teke buldular ve onlarıçekinmeden kurban ettiler. Dava yeni isimlerle yürütüldü. Ve mesele böylece halledilmişoldu.

"Edebiyat-ıUmumiye" dergisine geçelim.. Başmakalaleri çûk defa Celal Nuri, arada bir İsmail Hami yazıyordu. Her telden çalan bir dergi. Süleyman Nazif, İran edebiyatının edebiyatımız üzerindeki tesiri gibi oldukça genişsoluklu incelemeler yayımlıyordu. Türk edebiyatına dair, adınıhatırlayamadığım bir zat daha, sonra İsmail Habip'in aşağıyukarıaynen yayımlayacağımakaleler yazıyordu. Şiirler, Servet-i Fünun'un son devamcılarıdiyebileceğimiz kimselerindi.' Mesela M. Rüşdü. Celal Nuri, Taine'in "ırk, an, muhit" na-

278

zariyesini uzun uzadıya anlatıyor, Giritli Saki bey Montes-quieu'yi ("Romalıların Esbab-ıTeali ve Inhitatı"nı) Türkçeye kazandırıyordu. Tarihte Ermenilerle ilgili oldukça ciddi bir tefrika, çiçekler ve çiçekçilikle ilgili uzun bir inceleme aklımda kalan yazılar arasındadır. Derginin, daha doğrusu Celal Nuri'nin en çok beğendiği bir yazar da: Gustave Le Bon'du. Öyle sanıyorum ki dergi, büyük bir okuyucu kitlesine seslenemedi, seslenemezdi de. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra neşriyatınıtatil zorunda kaldı.

22 Şubat 1981 Pazar

DÜŞÜNENLERİN YALNIZLIĞI

Perşembe günü Salâh Birsel geldi. "Boğaziçi'nin ikinci cildini hazırlıyormuş. Bu sürekli çalışma daha önce ziyaretime gelmesine engel olmuş. Sonra kitaptan birkaç parça okudu. Müşahadeleri rivayetlerle besleyen bir nevi hatıra kitabı. Bir iki satır da benden bahsetmiş. "Nacak Sokak"taki evi anlatmak için bir vesile. Şimdi Cemil Meric'e klasikleri çevirteceğiz bu evde diye başlıyor. Kendi de bu eve 1953'te uğramışmış. Yanıp sönen bir kibrit alevinde açılan perde Hernani'den bir beyitle kapanıyor. Silik ve cansız. Yani bir rüyanın enkazı. OkunanlarıÜmit de dinledi. Bahçedeki çiçekler ve kuşlar hakkında bilgi verdi. Çocukken çam yapraklarınıyerlermiş, Hernani'yi temsile kalkarlarmış, vs. Salâh, kemal-i merakla dinledi, not aldı. Çok mühim dedi. Ve kalkıp gitti. Oysa Salâh, "Nacak Sokak"a üç dört defa gelmişti. Salih Zeki'nin de bulunduğu bir akşam, "Bu Kitap Şu Tecellîden Doğdu" şiirim okumuştum.

279

Hep birden azarladılardıbeni. İstemeyerek günah işleyen bir insanın hicabıiçinde, saklamıştım müsveddeleri.

Çetin Altan'a "Mağaradakiler"i yolladım. Cevap: mevtaî bir sükut. Oysa daha önce "Hint Edebiyatı" ile "Saint-Simon"u takdim etmişbulunuyordum. Bir ay önce de "Kırk Ambar" ellerini öpmüştü. Çetin, uyanık bir tecessüs. Eli kalem tutan üç beşbahtiyardan biri. Türkiye'de aydınların mutlak ve insafsız bir yalnızlığa itildiğinden şikayetçi. Yıllarca evvel Attila İlhan'ıda birlikte düşünmeğe çağırmıştım. Bu davete bir mektupla cevap verdi. Dostça bir mektup. Sonra diyalog kesildi. Düşünenlerin yalnızlığıilahî bir kader mi? Galiba öyle. Cevdet Paşa,

"Huban-ıbivefa gibi dehr-i desisebaz Naz ehline niyaz eder, ehl-i niyaza naz"

demişti. Geçelim..

"Abes" maddesini çiziştirdim. "Akıl", tehditkâr ve abus. Neresinden yakalayacağımıbilemiyorum. Şark, hiçbir zaman ciddiye almamışaklı. Kelime Arapçada köstek demekmiş. Bu ilk mana bütün semantik gelişmeyi damgalamış: develerin ayağına vurulan köstek. Sonra "yeni-Eflatuncu" felsefenin nos'u ile Aristo sarihlerinin "logos"u işe karışmış. Kadim felsefe birbirine yakın olan bu iki mefhumu akılla karşılamış. Arkasından "ratio" zuhur etmiş, ona da akıl denmiş. Galiba karışıklığın sebebi "intellecf'in d,e "ratio"nun da aynıkelime ile tercümelerinden geliyor. İslam Ansiklopedisi'nin Akıl maddesi bir müphemiyet şaheseri. Ansiklopedinin yeni baskısıda karanlıklarıkoyulaştırıyor. Kuran'da daha çok müştaklarıkullanılıyor akim. Hadislerde de pek az geçiyor kelime. İbn Haldun'u taradım. Marifetname'ye başvurdum. Envar-ül Kulüb'le Elmalı'nın Hak Dini Kur'an Dili tefsirine baktım... boşuna.. Sanıyorum ki Batıkaynaklarım sıraladıktan sonra Doğu'ya geçmek daha münasip olacak. Kaldıki neyi aradığımı

da bilmiyorum. İslam, akla pek az güvenmiş. Kuran'da "Efide" geçer. Efide, kalbin cem'i. Düşünen, idrak eden meleke, daha çok, kalptir. Şarka ait kaynaklar çok kifayetsiz.

1 Mart 1981 Pazar

FELSEFEYİKONU ALAN KAMUSLAR

Rıza Tevfik, Namık Çankı, Hançerlioğlu... düşünce tarihimizden üç kesit. Carra de Vaux, Rıza Tevfik'e ayırdığıbölümde, üstadıpaşalığa tayin etmiş. Hürmetin telkin ettiği bir zühul olacak. Filhakika Rıza Tevfik, Osmanlıhayat-ıirfanının kerli ferli paşasıydı. Tecessüsü, çocukça hevesleri, çağdaşlarına meydan okuyuşu ile çöken bir düzenin sırmalarısökülmüşbir nevi Ahmet Vefik Efendisi. Edebiyat tarihi ile uğraşanlar isminin başındaki "feylesof' sıfatınısonuna kadar yadırgadılar. Osmanlımünevverleri içinde bu makama talip olan hiç kimse zuhur etmemişti. Rıza Tevfik, kelimenin Yunandaki manasıyla bir filozoftu. Kimsenin dolaşmayıakıl etmediği, hatta varlığından bile haberdar olmadığı, metruk mabetlerde tek başına dolaşan bir nevi büyücü. Kimsenin bilmediği kaynaklara eğiliyordu. Dudaklarında meçhul isimler. Koltuğunda kaim ciltlerle dolaşan bu garip insan, yolunu şaşırmışbir yolcuya benziyordu. Sonra cesaretini bağışlatmak için halkın arasına bağdaşkurup kendi dilimizden bir türkü tutturuyordu. Lilliputlar ülkesindeki bu Güliver, gerçek hüviyetini saklamak için her kılığa giriyordu, meddah, politikacı, saz şairi, pehlivan. Okuyucusu olmayan bir Rabelais. Abdülhak Hamit hakkındaki

"Mülahazat-ıFelsefiye"sinde Hamit'ten çok kendisi var, yani kitap, daha çok, bir otobiyografi. "Felsefe Kamusu", İkinci Meşrutiyet Osmanlıaydınlarının tecessüs hudutlarınıifşa eden bir harita. ZavallıRıza! Ne klasik bir lise tahsili görmüş., ne düşüncenin çorak ve tehlikeli yollarınıemin bir kılavuzun ihtarlarıile aşmak bahtiyarlığına nail olmuştu. Tek rehberi vardı: ferdî ve serseri bir tecessüs. Ama bu açlık onu birçok zirvelere sürükledi, Doğu'nun ve Batı'mn birçok zirvelerine. Bu çetin yolculuğu ciddi fetihlerle sona erdirmesine imkân yoktu. Masonlukta üstad-ıazam, bektaşilikte postnişin kutup, felsefede şakirdi olmayan amatör bir hoca. Marifet iltifata tâbidir. Bu Arlequin libasıiçindeki hakim müsveddesini ne çağdaşlarıgörebildi, ne daha sonrakiler. Edebiyat tarihimizi şuara tezkeresi olmaktan çıkarıp bir kültür, bir düşünce tarihi yapmağa çalışan Tanpmar da kabiliyetli bir şair olarak etiketlenmedi mi? İkisi de Augias'm ahırında efsane söyleyip uykuya daldılar.

Namık Çankı'yıhatırlamağa çalışıyorum. Mefistoya benzeyen bir hayalet. Neden felsefeye merak sarmıştı? Belki de başka şey yapamadığından. Şehrahlardan habersiz olduğu için aradığımeçhule patikalardan varmağa çalışan âsasız ve abasız bir derviş. Ne Müslümandıne Hıristiyan. Bir Ahmet Nairn de olamazdı, bir Rıza Tevfik de. Felsefeyi ciddiye almak isteyen, ciddiyetten mahrum bir Cumhuriyet öğretmeni. Ama yıkılan bir kültürün mirasçısıydıda. Az çok Osmanlıca biliyordu. Otuz şu kadar yıl enkaz satıcılığıyaptı. Nihayet perişan hayatınıperişan bir eserle tamamlamak gibi hazin bir bahtiyarlığıda tattı. "Felsefe Ansiklopedisi" hazmedilmemişbir irfanın is-tiframdan ibarettir. ZavallıÇankı! Yabancıdil bilmiyordu. Kader onu da sonsuz bir ziyafet sofrasının misafirleri arasında sokmuştu. Mahiyetini bilmediği çeşitli içkileri ve nefis taamlarımidesine doldurdu. Sonra bu 'hazmedilmemişmuhtevayıkağıtlara tevdi etti. Ne bir şairdi, ne bir naşir. Felsefe An-

siklopedisi denilen oldukça genişbit pazarında eski eşya meraklılarının antika diye müşteri çıkacağınice eşya bulunabilir. Mahiyeti meçhul, envanteri yapılmamış, nereden geldiği belli olmayan bir değerler hercümerci. Naklettiği malzemenin yükü altında çatırdaya çatırdaya ilerleyen eski bir konak arabası. Çankı, talihsiz bir Hilmi Ziya idi. Bir nevi müzayede memuru. İkisinin de müşterisi yok.

Hançerlioğlu, Rıza Tevfik'in amatörce dolaştığı, Namık Çankı'nm saika-ıkaderle içine fırlatıldığıdüşünce bahçelerine hazine bulmak iştiyakıile yelken açan bir sahib-i huruç. Tam bir Cumhuriyet araşlırıcısı. Bu eski polis, edebiyatın bir çok dallarında kendini denedikten sonra aradığıaçıl susam açılıfelsefede bulacağınıdüşünerek düşünce dünyasınıtalan etmeğe karar vermiş. Ama aradığınıönceden biliyor. Dünyayıdize getirecek tılsım-ıazam: Marksizm'dir. Ansiklopediyi yazmak için on yedi yıl çalıştığınısöylüyor. Bu bitmez tükenmez ciltlerin muhatabıkim? Hafızasınıkaybetmişnesiller.

Dilimizde felsefeyi konu alan kamuslar şöyle sıralanabilir. Kamus-u Felsefe, ikinci Meşrutiyet Maarifi, ilmî ıstılahlarıkodifiye edecek bir muhit-ül Maarif hazırlamak arzusundadır. Daha önce Emrullah Efendi bu işi başarmak istemiş, gücü yetmemiş. Şükrü Bey, Darülfünun'da komisyonlar kurdurarak selefinin başladığıişi heyetlere yaptırmak istemiş. Rıza Tevfik felsefe ıstılahlarınıtesbite memur edilmiş. Lisan aşina, kaynaklardan haberdar, çalışma gücü bakımından bir ikinci Ahmet Midhat. Vazifesi talebelere felsefe ıstılahlarınıöğretmek, yani bir mektep kitabıyazmak. Felsefe Kamusu bir mektep kitabıolmak iddiasınıçok aşmış, Rıza Tevfik bu hayırlıişi "klasi-fikasyon" maddesine kadar getirebilmiş. Çok zengin çok düşündürücü, lüzumundan daha ciddi ve ukala bir eser. Başka bir deyişle Birinci Dünya Savaşıbaşında Osmanlıirfanının sadık bir envanteri. Elbette ki hudutlu, elbette ki ilk adım.

Ama bahtiyar ve sıhhatli bir başlangıç. Dünya irfanıile yüzyıllık bir temasıolan Devlet-i Aliyye'nin 1914'lerde vardığıirtifa. Sonra iğtişaşiğtişaşıkovalamış. Birinci Dünya Savaşı, mağlubiyet, İstiklal Savaşı, kurtuluşve inkılaplar. Eski çalışmalar yok sayılmış. Dil, harfler değiştirilmiş. Bir kopuşve herşeyin yeniden başlatılması. Hem de büyük sarsıntılar içinde yürütülmeğe çalışılmışbu yenileşme. Felsefe alanıbüsbütün çorak.

İlk defa Cemil Sena bey bir "Büyük Filozoflar Ansiklopedisi" yapmağa teşebbüs etmiş. Nasıl karşılanmış? Mutlak bir sükutla. Hatemi Senih'le Cemil Sena'yımetafizikle ilgili kitaplarından tanımıştım. Düşünme kabiliyetinden mahrum iki müstağrip idiler. Onun için Filozoflar Ansiklopedisini tetkik etmedim. Bu arada Mustafa Namık "Büyük Felsefe Lugatı"nıbasmışbulunuyordu, dağınık ve perişan bir kitap. Fenni Efendinin "Lugatçe-i Felsefe"sinden daha az ciddi, daha az mazbut bir karalama...

8 Mart 1981 Pazar

DÜŞÜNEN BİR ADAMDI KIVILCIMLI

KeşişMeslier'ye benzemek, her dürüst yazarın kaderi değil mi? Cervantes maskeli, Descartes maskeli, on sekizinci asrın en yiğit, en zeki ve en çırılçıplak serdengeçtisi Voltaire maskeli. Mahalle çocuklarından daha şuursuz ve daha şımarık okuyucu nesilleri, "o da bizdenmiş" çığlıklarıile bayram etsin diye mi soyunacaklardı?

Kıvılcımlı'nm, edebiyat-ıcedideyi feth-i meyyit masasına 284

yatırdığıküçük fakat dopdolu karalamayıkırk yıl önce okumuştum. Nazımın şiirleri ile ilk karşılaştığım zaman duyduğum tedirgin ve düşmanca bir ruh haleti ile ayrıldım o sayfalardan. Kıçıkırık bir edebiyat amatörü idim. Lise yıllarının kazandırdığıtek alışkanlık: oldukça ahenkli cümleler kurabilmek, bir yabancıdilde yazdan kitaplarıaz çok sökebilmekten ibaretti. Kıvılcımlı'yanlayamazdım. Şarkıdan çok çığlığa benzeyen bu ses, demir-parmaklıklar arkasından geliyordu. Edebiyat-ıcedidecileri toptan seviyordum. Kıvılcımlı, porselen mağazasına giren fil gibi, vitrinden hayran hayran seyrettiğim o muhteşem heykelleri deviriyor, çiğniyor, parçalıyordu. Böyle bir katliamdan zevk alamazdım. Yazar, belagat kanunlarınıhiçe sayıyor, elindeki balyozu bir dönemin sevgi ve takdirleriyle taçlanmışo kibar heykelciklere savurup duruyordu. Her tahrip içimizde uyuyan canavarışevke getirir. Otopsi, mahiyetini açıkça bilmediğim günahkâr bir sevinç de telkin ediyordu bana. Yıllar geçti. Kıvılcımlı, belli bir çevrenin kahramanıoldu. Otuz beşlerin edebiyat tenkitçisi, birkaç cümlesi ile insanlık tarihinin en kesif bulutlarınıdağıtan, en çetrefil muammalarınıçözen bir peygamber hüviyetine büründü veya büründürüldü. Tanıştık, "Otopsi"de, yerini bulamamışhaşin ve haşarıbir tecessüsün arayışve buluşlarıvardı. Atak, terbiyesiz, deli dolu bir yazardıKıvılcımlı. Zincirlerini şakırdatan bir arslan edasıyla kükrü-yordu. Oysa şimdi bir ihtiyarla karşıkarşıyayım. Aristo'luğa özenen bu yaşlıadam, oynadığırolü başarıile yürütecek kütüphane çalışmalarından uzakta yaşamıştı. Kıvılcımlı, hiçbir zaman, soğukkanlıbir ilim adamıolamamıştı, olamazdıda. Fransızcasızayıftı. Sabırsızdı. Hakikati aramadan bulmuşve düşmanlarının insafsız bir tavsifi ile Marksizm'in meczubu kesilmişti. Kutupluğa özenen meczup bir derviş. Zekiydi, tıp tahsili yapmıştı. Yazılarından çok, mahpusluk yıllarıile iftihar ediyordu. Tarih tezini Fransızcaya çevirmemi teklif etti. Ciddiye almadım. Ufukta beliren her yakamozu bir ışık kaynağısanıp

285

hayranlık raşeleri duyacak yaşta değildim. ZavallıKıvılcımlı! Kemalizmin zaferinden sonra, bir çağedebiyatını, bütün pislikleri, bütün anakronizmleri ve başarıya benzeyen başarısız -lıklarıyla tasfiyeye koşan bir neslin en uyanık, en şuurlu temsilcilerinden biriydi. Marksizm, sert bir içki gibi, başına vurmuştu. Nazım'm, Resimli Ay'daki "PutlarıDeviriyoruz" tefrikasınıkaralamak için şairane kabiliyet, Batıestetiği ile bir miktar yatıp kalkmışolmak yeter de artardı. Ama edebiyat-ıcedide'nin gerçek bir otopsisini yapmak, bu edebiyatın hastalıklarınıtercümanıolduğu medeniyetin hastalıklarıolarak teşhis etmek, bir kelime ile Batıile Doğu'nun muhasebesini yapmağa kalkmak kıyaslanamayacak kadar çetin bir işti. Kıvılcımlıpeygamberane diyebileceğimiz çizgilerle, yapılmasıgereken araştırmanın oldukça başarılıbir taslağınısundu.

Daha sonraki marksçılardan hiç biri onun vardığıirtifaa çıkamadılar. Düşünen bir adamdıKıvlıcımh. Hızlıdüşünen bir adamdı. Otopsi, yeni bilgilerle zenginleştirilebilir. O zaman için pek tabiî olan aşırılıklar düzeltilebilir. Çığlıkta ahenk aranmaz. Bu bir polemiktir. Kıvılcımlıülkemizin yetiştirdiği en büyük polemikçilerden biri olmak vasfınıuzun zaman sürdürecektir.

10 Mayıs 1981 Pazar

ÇAĞLARI İLE KAYNAŞANLAR

"Çağlarıile kaynaşan bahtiyar insanlar var." Ne kof, ne düşünülmeden söylenmişbir söz. "Çağlan ile" ne demek? Hudutlarıbelli bir çağ, bütünü ile benimsenilen, kaynaşılan

286

bir çağ. Saat bütün iklimlerde ve bütün insanlar için aynıhızla mıişler? Cümleyi söylerken, Çetin ile Attila'yıdüşünmüştüm. Saçmalamışım. Çağlarına demek? her ikisi de aynıçağda mıyaşıyorlar? Bahtiyar olduklarınereden belli? Ben başka bir çağın insanımıyım? Galiba herkesin yaşadığıçağayrı.

Belli- bir topluluğun zevklerine uymak, beklediklerini karşılamak mıbahtiyarlık? Belli bir topluluk lafıda bir şey ifade etmiyor.

Meseleyi yanlışkoydum. Neden Çetin ile Attila okunup beğeniliyor da ben beğenilmiyorum?

İHVANI SAFA RİSALELERİ

Diderot'nun Ansiklopedisi ile Ihvan-ıSafa Risaleleri arasında herhangi bir münasebet kurulabilir mi? Ansiklopedinin arkasında Rönesans var. Locke, Hobbes, Montesquieu ve Bayie var. Ihvan-ıSafa yazarlarıFisagor'u, Aristo'yu tanımış. Benzeyen tarafları: belli bir felsefeye veya felsefelere dayanmaları. Her iki eser de zamanlarının bilgilerini toplamak ve yaymak istemiş, Ihvan-ıSafa devrinde, matbaa yok, Batı'daki üniversiteler yok, Protestanlık gibi kendini bir çok ülkelere kabul ettirmişbir inanç yok. Ihvan-ıSafa, düşündüklerini bütünüyle açıklayamamak zorunda.

Gerçi Batı'da da tam bir düşünce hürriyetinden söz edilemez. Ama şüphe, tereddüt, edebiyat cumhuriyetinin hâkim değerleri arasında; tenkidin daniskasıyapılmış. Descartes, Bayie klişelerin ve yerleşmişfikirlerin dumanınıattırmışlar, Ihvan-ıSafa sürekli bir tehdit altında. Nitekim Risaleler yakılmışve bir daha böyle bir teşebbüse kimse cesaret edememiş. Ansiklopedi yaşıyor. Rasyonalizm hâlâ çağın en büyük değerleri arasında. Garip değil mi? İslam dünyasının bütün fikir mahsullerini tanıyan Ibn Haldun gibi eşsiz bir zeka bu Ri-

287

saleleri görmemiş. Oysa "Mukaddime" ile Risaleler arasında şaşılacak benzerlikler var. Mesela insanın maymundan geldiği gibi İslam inancıile

bağdaşmayan tekamülcü bir nazariye. İbn Haldun İslam dünyasının bellibaşlıkütüphanelerini taramıştı. Acaba Risaleler, aradan geçen üç dört asır içinde, tamamen yok mu olmuştu? Bilmiyoruz. 1050'lerde Bağdat'ta yakıldıklarına göre, bu otodafeden tek kurtulan nüsha Madridli Müslime'nin eline geçen Risaleler mi olmuştu? Carra de Vaux Risalelerin Dietrici tarafından Almancaya çevrildiğini ve bütün olarak Bombay'da basıldıklarınıyazıyor. Hilmi Ziya ise, Mısır'da dört cilt halinde tab edildikleri iddiasında. Her üç nüsha da Müslime'nin muhafaza ettiklerinden mi ibaret? Bilmiyorum. Ebu Hureyre İlahiyat Fakültesinin Arapça nüshalarıbastığınısöylüyor. Risaleler hakkında bir çok birçok neşriyat da yapılmış...

17 Mayıs 1981 Pazar / Saat 9.00 EROL, BERKE, ATTİLA..'

Erol'la Berke.. Aynıneslin iki temsilcisi. Aradaki dört yaş, mizaç farklarınıaydınlatır mı? Sanmıyorum. Erol kendi kendini inşa etmiş. İki yabancıdil öğrenmiş. Bize çok daha yakın. Bize, kime? Onu ilk defa Kubbealtı'nda görmüştüm. Sinsi, içine kapanık, bununla beraber okuyan bir insan gibi görünmüştü. Ortadoğu gazetesi çıkarılırken müteşebbislerin en çok güvendikleri iki imza Meriç'le Güngör'dü. Geldiler, konuşuldu, teklifleri kabul ettik. Erol her gün yazacaktı; ben, haftada bir. Çevresine kıyasla genişçe bir kültürü vardı. Yazar olarak da en aklıbaşında olanıydı. Parlak bir mediocrite, 288

primus inter pares. Ölçülü, düzenli, çalışkan. Bir nevi smıf birincisi. Bir Altila İlhan'a kıyasla donuk ve alelade. Bir Ka-baklı'ya kıyasla uyanık. Kabaklı, liselerde okutulan Divan edebiyatının değerleri içinde mahpus. Erol, sosyal ilimlere daha çok sürtünmüş. İkisinin de ufku dar. İkisi de yeniye ve başkaya düşman. Attila yasak bölge tanımayan yaramaz bir çocuk. Şüphesiz onun da çevreden gelme zaaflarıvar. O da belli hizbin adamı. Kendini kabul ettirmek için bir kamuflaj mıbu? Işık Lisesi, Hukuk Fakültesi ve Paris. Attila şiirden geliyor. Şiirden ve Paris'ten. Yazar olarak, Erol'dan çok üstün. Tefekkür olarak, hüküm vermek güç. Erol daha mazbut, ayaklan daha çok toprakta. Belki de üniversite hocasıolmanın derli topluluğu. Kabiliyetleri de sahalarıda başka. Attila bir nevi serdengeçti. Cehennemlerde dolaşmaktan çekinmiyor. Berke, Attila'dan çok daha ahmak, çok daha pısırık. Daima sahillerde yüzen, ihtiyatlıbir sporcu. Ömür boyu uslu ve en spontane hareketlerinde bile hesaplı. Attila ile daha yakından tanışmak isterdim. Berke'ye daha çok yaklaşmam mümkün değil. Her zaman ve her konuda haklıolmak, daha doğrusu haklıçıkmak sevdasında. Erol'la diyalog kurulabilir. Berke'yle hiçbir diyalog düşünülemez. Attila kendini kabul ettirmişbir kabiliyet. Şair, romancı, essayiste. Büyük bir şair değil şüphesiz. Neden acaba? Belki fazla zeki. Sonra fetret döneminde yetişmiş. Su başlarınıtutan devler var: Yahya Kemal, Nazım, Necip Fazıl. Onlarıtaklit edemez. Yeni bir yol açacak takati da yok. Belki toplum da böyle bir hamle ihtiyacınıtelkin etmiyor. Roman, hürriyet ülkesi. Tek ciddi rakibi: Kemal Tahir. Kemal, Zola gibi çalışkan. Ve profesyonel. Mayk Hammer tercümelerinden "plot"un romanda ne büyük rol oynadığınıçok iyi öğrenmiş. Araba izinden fazla çıkmıyor. Romana tarihi ve sosyali teksif etti. Attila daha cesur, daha yeni, daha psikolojik. Ama Kemal kadar mazbut değil, işçiliği de noksan. Kemal, Erol'la Attila arasında, Marx'i okuyan ve hapishanelerde

289

staj gören bir Erol. İkisi de primus inter pares. Attila delidolu, günahlarınıgizlemeyecek kadar dürüst. Onda homoseksüalite, adınısöylemeye cesaret edemeyen bir aşk değil. Attila essayiste olarak Kemal'den fersah fersah ilerde.

Erol'u edebiyat cumhuriyetinde nereye yerleştireceğiz? Üslubu adamakıllıyavan, düşünceleri metin. Metin, çünkü kucağında yaşadığıtoplumunkilerle çatışmıyor. Ne yeni, ne şaşırtıcı. Ama bağnaz da değil. Çılgınlıklarıile değil, aklıselimi ile rahatsız eden, kanatsız bir tecessüs. Erol Attila'dan çok | Cengiz'e yakın. Daha velut, daha vazifeşinas, kendine daha çok saygısıolan bir Cengiz. Son kitabınıbeğenerek okudum. Beğenerek, çünkü oldukça genişbir literatüre dayanıyor. Mantık ölçülerine hürmetkar. Keyf uykusuna dalan sağcenahın kafasıoldukça işleyen bir yazarı. Dürüst, terbiyeli ve çalışkan. Kaplan gibi kırk yıldır tekrarlanan ponsifleı/i aynıüslup, daha doğrusu üslupsuzlukla sergilemiyor. Ama onun da tereddüdü yok. Hakikatin ezelî ve lâyetehavvel olduğuna inanmış. Kitap, avam için kaleme alınmışbir nevi doktora tezi. Erol, ne budala, ne cahil, ne üçkağıtçı. Göze, çok daha kıvrak, çok daha köpoğlu. Yazar olarak da bir parmak ileri. Ama Göze'de ağır basan avukatlık. Erol, Batıyıtanıyan, çalışkan bir medreseli. Putperest ve iğrenç bir üniversitede, her şeye rağmen saygıdeğer ponsifleri gündeme getirmek, cesur ve efendice bir davranışdeğil mi?

Yazık ki Erol hassasiyetini kaybetmişmüstehaseler içinde yaşayan ve arayan bir şuur. Çevresindekiler için fazla Batılı. Okunup hemen anlaşılacağınısanmıyorum. İçtihat kapısının kıyamete kadar kilitli kalmasından acıacışikayet ediyor. Ali Şeriati'ye kıyasla korkak ve pısırık. Şevket Eygi'ye göre, yiğit ve pervasız. Kitapta polemikten eser yok. Aşırılıktan bucak bucak kaçılmış. Hükümlerin hepsine katılmayabilirsiniz, ama hemen .¦; cerhetmeniz de mümkün değil. Islamiyeti bilen eski bir MHP'li. Islamiyeti bilen ve çağdaşdüşünceden haberi olan.

290

Çarşamba günü telefonla görüşmek istediler. Nizam-ıÂlem gazetesini çıkarmışbir üniversiteli, arkadaşlarıile ziyaretime gelmek istedi. Hayhay dedim. Nizam-ıÂlem, MHP'nin müslüman kanadıtarafından üç beşsayıyayımlandıktan sonra, kapanmıştı. Divan dergisinin yazıişleri müdürü, Divan'da neşredilmek üzere bir mülakat talebinde bulunmuştu. Konuşmuştum. Sonra, bu konuşma Nizam-ıÂlem'de çıkmıştı. Dürüst olmayan bir davranıştıbu. Gazeteden haberim yoktu. Göndermelerini istedim. Geldiler fakat gazete gelmedi. Şimdi yeni bir dergi çıkaracaklarmış. Ankara'da yayımlanacak olan derginin adınısordum, Milli Toplum dediler. Şaşkınlığın bu mertebesine hayret ettim. Toplum ne demekti, millî ne demek? , Tanrıların kana susadığıbir dönemde bu çeşit sloganlara ne lüzum vardı? Oldukça sert konuştum. Düşünmemiştik dediler. Dergiyi çıkaracak, Hacettepe Tıp Fakültesi son sınıfından ihraç edilmişbiri. ArkadaşıMülkiyeden mezun, Planlama'da ça-- lışıyor. Konuşmamızapt için teyp getirmişler. Bir soru kağıdıbıraktılar. Ne zaman düşünmeğe başlayacağız? Bu sorulan cevaplandırsan ne olur, cevablandırmasan ne olur?

31 Mayıs 1981 Pazar

GERÇEĞİPARANTEZE ALMAK

Çocukluk., şuurun gözlerini oluşturduğu günler, intibalar rüyadaki gibi silik ve kaypak. Büyüklerin anlaşılmayan dünyası. Bir yasaklar ağıiçinde kıpırdamağa çalışan cılız,

29i

zavallıbir hayvancık. Öbür dünya, cami avlusunda görülen birkaç tabut. Mahiyeti meçhul kelimeler: cehennem, kabir azabı, ölüm. Çok sığbir muhayyile. Çevresindekiler için ne düşünüyor, belli değil. Düşünüyor mu? O da meçhul. Hikmetine akıl erdiremediği aksilikler. Herkes inanmışgörünüyor. O da aynıtatsız oyunun adsız bir figüranı. İnanıyorlar mı, neye inanıyorlar? Aklıermiyor. Dehşet içinde seziyor ki bu abesler âleminde yaşayabilmenin vazgeçilmez şartı, gerçeği paranteze almaktır. Gerçek..

15'ine kadar düşe kalka kervanla birlikte yürümeğe çalışıyor. "Önce yaşamak, sonra felsefe" demişüstatlar. Tesadüfün karşısına çıkardığıkitaplar hiçbir meselesini çözümleyemiyor. Sürünün dışına itilen uyuz bir hayvan. Zekâ, çevreye intibak kabiliyeti olduğuna göre, kahramanımız tam bir budaladır. "Madde ve Kuvvet", bir çeşit imtiyaz sağlıyor bu budalaya. Hayalî bir imtiyaz. Kendini çevresindekilerden üstün gören bir ukala. Çevresindekiler, inanıp inanmadıklarınıbilmiyorlar. O, inanmadığınıbiliyor artık.

Daha doğrusu, öyle bir vehim içindedir. Avrupa ilminin cömertçe sunduğu bu fetvayla küstah ve mağrur. Büchner'i ne kadar anladı, anlayabilir mPydi? Kestirmek güç.. Ve mühim de değil. Ateizm bir kaleydi. Bu kaleden sevimsiz ve aptal bir dünyaya meydan okuyacaktı. Boğazına sarılan kördüğüm, çözülmüştü kısmen. Kıyamet, teneşir, münkir, nekir gibi korkunç hayaletler bir daha dönmemek üzere şuurundan uzaklaşmıştı. Kitabıbabasına da okuttu. Niçin? Belki bir Ödip kompleksi. Kırk beşyıl maveradan habersiz yaşadı. Rahat mıydı? Hem evet, hem hayır. Evet, çünkü inanmadığına inanmıştı. Hayır, çünkü inananların kavuştuğu huzur tedirgin ediyordu onu. Şüpheli bir. tec-did-i iman. Münkirlikten münafıklığa geçiş. Müphem bir deizm, mutlak bir ateizmden çok daha tehlikeliydi. Mahrekinden çıkmış, fakat yeni bir güneşe bağlanamamıştı.

292

Akla da inanmıyordu artık, ilme de inanmıyordu, hüviyetini kaybetmişti.

İKİTOPLANTI

Cuma günü telefon çaldı. Tanımadığım bir ses, eski bir talebem olduğunu, ElazığLisesi'nden çıkanların bir toplantıyapacaklarını, beni de beklediklerini söyledi. Saat sekizde Pera Palas'taydım. Tatsız ve adsız bir kalabalık. Bir masaya sıkıştırıldık. Selamlar teati edildi, içmeğe başladık. Sağımda Lütfü Öztabak oturuyordu. Klasik bir budala. Bütün sevgi taarruzlarım alakasızlığın soğuk duvarına çarptı. Eski talebelerimden bir çoğu elimi öptüler, hiçbirini hatırlamadım. Hatırladığım tek isim: Ali Rıza Alp. Sonra Mahir KeleşTimur'la Vehbi Güney masama uğradılar. Ben ibrahim'in masasına gittim. Karşımda tam bir insan harabesi vardı. Anlaşılmayan birtakım kelimeler mırıldandı. Ve Pera Palas'tan nefis intibalar derleyerek Fatih toplantısına revan olduk.

Nurcular her zamanki gibi terbiyeliydiler. Çaylar içildi. Eller öpüldü. Bir iki cümle de ben söyledim. Alkışlandı. Ve haneye döndük.

Birinci topluluk daha tatsız, daha idraksiz, daha soğuktu, ikincisi daha canlı, daha coşkun, daha efendi. Ama ikisinde de ben yoktum. Rüyada bir gezinti. Birincisi daha çok kâbusa benziyordu.

293

28 Haziran 1981 Pazar

BİLGİYE, TEFEKKÜRE, TARİHE TAHAMMÜL

Ömer Faruk, bir Amerikan üniversitesinde hoca. Konusu İslamiyet. Çeşitli mabetlerde dolaştıktan sonra, hidayete ermiş. Koyu ve inanmışbir Müslüman. Vahdet düşüncesine bir parça da Spinoza'dan gelmiş. Fakat asıl mürşidi: Malcolm X. Deli mi, dâhi mi, bilmiyorum. Muhakkak olan şu ki bir Amerikan üniversitesinde hoca. Hayatınıllay-ıKelimetullah'a vakfetmiş. Hiç de abuk sabuk konuşmuyor. Islamın insanlık için tek kurtuluşolduğuna inanıyor. Çağımızın şaşkın aydınlarına seslenirken protestan bir Amerikalı'nın bütün kültür mirasına dayanmaktadır. Yani bu çiçeği burnunda Müslüman, geri kalmışülkelerin şapşal aydınlarından çok farklı. Politika, karar vermek mevkii, diyor, Müslüman, politikanın dışında kalamaz. Ve sözde Müslüman ülkelerin gençliğine ilk tavsiyesi Arapça öğreniniz. Mekteplerinizde Arapça okutulmalı. Kendisi, İslam fıkhıüzerinde çalışmaktadır. İsmini bile bilmediğim birçok İslam fakihinin çağımız insanına yol göstereceğini iddia etmektedir. Nefis bir mülakat. 1980'de neşredilmiş. Konuşmayıyapan Erzurum Üniversitesi'nden bir asistan. Kaç kişi okumuş, kaç kişi üzerinde düşünmüşAllah'a malum! Bence Erol Güngör'ün hacimli kitabından çok daha düşündürücü, çok daha cesur. Ülkemizde hiçbir yazar layık olduğu ilgiyi uyandırmıyor. Çöküşün daha kesin bir alameti gösterilebilir mi? Yaşayan bir topluluk olsak, yazıyıdidik didik eder, tartışırdık. Batılıile Doğulu arasındaki su götürmez farkdan mıdoğuyor bu lakaydı? Kimbilir. Daha az kahredici bir sebep bulmak isterdim. Bir yandan Humeyni'ye kaside okuyan bir gençlik, Hu-

294

meyni'ye yani yobazlığa, layuhtiliğe, şuuru isyan ettiren bütün Ortaçağdeğerlerine mutlak bir teslimiyet. Garibi şu ki bu gençler İran'daki yangınımuhteşem bir fecrin belirtisi olarak görmek susuzluğu içindeler. Evet, ben de çağımın ve çevremin etkisi altındayım. Benim için de Şah'a karşıgirişilen ayaklanma büyük bir ümit kaynağıidi. Ali Şeriati'yi tanımışve sevmiştim. Cengiz'in coşkun izahlarıbeni de büyülemişti. Ama İran'ın dinî ve içtimâi dalgalanışlarına büsbütün yabancıdeğildim. Gobineau'yu okumuşbir insan olarak fırtınanın dinmesini, sislerin dağılmasını, tahrip sarhoşluğunun yerini inşa cehdine bırakmasınıbekliyordum. Şimdilik İran inkılabının bana telkin ettiği duygu hayal kırıklığından ibarettir. Gençler ne yapsın? Bir tarafta tam bir uyuşukluk, nurcuların insanıçıldırtan ihtiyatkârlığı, Kemalizmin kazanmışgöründüğü büyük ve mutlak zafer... Ötede eyleme gömülmüşve çılgınlığıfitil fitil burnundan getirilen bir sol. Ya sefil bir atalet, ya ümitsizlikten doğan şuursuz bir debeleniş. Kimsenin bilgiye, tefekküre, tarihe tahammülü yok. Marx, tatsız ve ukala bir yol arkadaşı. Onun yerini Debray'ler, Che Guavera'lar aldı. Silahıkapınca belli cinayetler işleyecek, kurulu düzeni serseme çevirecek ve kaşla göz arasında iktidara kurulacaksın. Sol'un bu aceleciliği Müslüman gençliği de yakalamışa benziyor. İran'daki inkılap ta, Güney Amerika'daki ayaklanmalar gibi, meccani bir zafer sağlayacak ve bütün insanlık takdir-i ilahî sayesinde Islamın üstünlüğünü teslim edecekti. Aynısihri düşünce, sosyal meseleler önünde aynışuursuzluk. Anlamak istemiyoruz ki hiçbir zafer bedava kazanılmaz. Mucizeler çağında yaşamıyoruz. Çetin ve sıkıntılıhazırlıklara ihtiyacımız var. İran veya Turan veya Güney Amerika, uyanıkken görülen birer rüyadır. Hiçbir inkılap birikimsiz olmaz, hiçbir inkılap bir ithal metaıdeğildir.

Ne kadar yazık! Bir Ömer Faruk'un irfan ve izaniile yarınıkuracak Müslüman gençliğimizin idraksizliğini mukayese

295

edince yüzümüz kızarıyor. Ömer Faruk Islâmıtanımak için ilk adım Arapça öğrenmektir diyor. Bu ihtiyacıduyan kaç Türk aydınıvar? Bırakın Arapça öğrenmeyi, Osmanlıcadan ne haber? 1917'lerde İstanbul Dar-ül Fünun'unda Arap edebiyatıokutulmuş. Bağdatlımüderriszade Mehmet Fehmi Efendi derslerini "Arap EdebiyatıTarihi" adıyla yayımlamağa başlamış. Cahiliye devrini ele alan birinci cilt dokuz yüz sayfalık bir hazine. Kapağınıaçan kaç kişi var? Hazretin hal tercümesini hiçbir yerde bulamadım. Üstat bizim görmemize, okumamıza imkân olmayan başlıca mehazlarıtaramış. Bir Huart'dan, bir Blachere'den daha büyük bir selahiyet. Hu-meynî'nin beyanatlarıvarken Fehmi Efendi'yi kim okur?

William Jones'un "Muallakat" tercümelerini düşünüyorum. Edward Said'in ithamlarıgeliyor aklıma: oryantalistler ajandırlar. Belki doğru ama neyin ajanı? Adam Farsçanm, zamanımıza kadar muteber bir gramerim Fransızca olarak kaleme almış, Nadir Şah Tarihini Voltaire'in diline kazandırmış, Osmanlıedebiyatının Iran ve Arap edebiyatlarıiçinde çok orijinal bir yeri olduğunu delilleriyle ispat etmiş.. Ajan bu mu? Biz yarım asır önce yazılan bir Arap Edebiyatıtarihinden habersiziz. Ne İmrül Kays^tanıyoruz, ne Suk-ul Ükra'yı. Ajan biz miyiz acaba, Batılılar mı?

Sol'un yerli şeyhülislamlarıSaint-Simon'u okumayınız diye fetvalar ısdar eder, sağM. Şemsettin'in "Islamda Tarih ve Müverrihleri"ni unutturmağa çalışır, Fehmi Efendi'nin abide kitabıunutulur ve unutturulurken, bu ölü kalabalığın tecessüsünü hangi israfil suru canlandırabilir? Ömer Faruk elbette ki dikkati çekmez.

Burke hakkındaki makaleyi çevirirken bunlarıdüşünüyordum. Burke, kendini korumak isteyen bir dünyanın peygamberi idi. Yaşayan ve yaşayacak olan bir dünyanın. Tutucu imiş. Sevsinler tutuculuğu! Burke'ün dediği gibi, can-ıgönülden yapılan her şey güzeldir. Biz hiçbir şeyi canı

296

gönülden yapmıyoruz. Onun için davranışlarımızda ciddiyet ve samimiyet yok. Acaba harfler değişmese, netice çok mu farklıolurdu? Birikim yokluğunun bütün günahınıharf inkılabına yükleyebilir miyiz? Sanmıyorum. Cezmi Ertuğrul'un "Dil ve Edebiyat"ıile Fehmi Efendinin "Tarih-i Edebiyat-ıArabiye"si aynıyılda yayımlanmış. Osmanlıbüyük bir savaşiçindedir. Her iki eser de yankıuyandırmadan yok olup gitmiş. Pekiyi, 28'lere kadar kimse eğilmemişmi bu kitaplara? Cezmi Ertuğrul da Fehmi Efendi de tanınmışbirer kimse. Birincisi intihar etmiş, ikincisinin akıbeti meçhul. Erol Güngör'ün Hicretin 1500. yılımünasebetiyle yayımladığıkitap henüz hiçbir yankıuyandırmadı. Samiha Ayverdi'nin "Kölelikten Efendiliğe" adlırisalesi de unutulup gitti. Türk toplumunun sıfat-ıkâşifesi kadirnaşinaslıktır, Türk toplumunun ve ölüme mahkûm bütün kavimlerin.

II

12 Temmuz 1981 Pazar

YAŞAYAN İNSANLARIN DÜNYASI

Le Monde, gerçek bir mikrokosmos. Sizi bir hamlede insanlar dünyasına, düşünen, arayan, bir kelimeyle, yaşayan insanların dünyasına taşıyor. Ne kadar unutmak isteseniz, Avrupa mucizesinin inkâr edilmez bir gerçek olduğu her satırda bir kere daha kesinleşiyor. Memnu bölgelerde uçakla seyahat. Uyanıkken rüya görüyorsunuz. Kâh eski bir hatıra, meçhul bir köşeden kanatlanan esrarengiz bir kuşgibi uçuveriyor şuurunuzda; kâh çiğve ıstırap verici bir ihsas dikkatinizi bir isme, bir kitaba, bir olaya çiviliyor; kâh ölüler arasmdasınız.

297

"Altın Gözlü Kız"daki De Marsay gibi uçsuz bucaksız bir şehirde gözleriniz bağlıdolaştırılıyorsunuz. Topografya yabancınız değil. Bu sokaklardan geçmiştiniz. Ne zaman? Alexis Lecaye adında bir sivri akıllı"Marx ve Şerlok Holmes" başlıklıbir roman yazmış. Rus çarı, Marx'i öldürtmek için bir katil yollamışAvrupa'ya, Marx da, kendini korusun diye Holmes'e, başvurmuş. Alexandre Dumas'm kahramanlarıda karışmışmaceraya. Marx'm hizmetçiden olma bir piçi var, Holmes, Laura (Lafargue) ya aşık. Hayalle hakikat, şiirle tarih iç içe. 1871'lerdeyiz. Almanya Fransa'yıyenmiş. Komünanın civcivli zamanı. Marx'i okumak zahmetine katlanamayan solcularımız için eşsiz bir bilgi kaynağı. Avrupa insanı, "zaman makinası" gibi hezeyanlarla vakit öldüreceğine, hayal bahçesinde kendi kahramanlarınıtemaşa ediyor.

Heine yüzelli yıl önce Paris'e gelmiş. Fransa, Almanya'yıMadam dö Stael'in kitabından tanıyor. Heine'nin Almanya'sıkorkunç bir kitap. Yazara göre kitabıson bölümünden okumağa başlamalı. Ne demişHeine? "Madam dö Stael, Kant'ıvanilyalışerbet yapıp yudumluyor; Fichte ise, zevkinize sunulan bir tabak Amerikan fıstığı". "Skopenhaver" Mehmet Emin'in Kant faciasınıhatırlıyorum, sayın doçent şapşal Türk okuyucusuna kütük olarak sunmuştu Kant'ı. Madam dö StaePle Erişirgil! Biri Fransa'ya, yeni bir edebiyatıyeni bir his ve düşünce dünyasınıtanıtıp sevdirdi. Öteki, kitaba ve tefekküre alerjisi olan barbarlarıfelsefeden bir kat daha uzaklaştırdı.

Naipaul, bir Karayipli. 1932'de Trinidad'ta doğmuş, Oxford'u bitirmiş, 1950'den beri İngiltere'de yaşıyor. İstikbalin Nobel adaylarından. Bir Allah'ın belası. Bir düzine kitabıvar. Çeşitli kültürlerin çocuğu. Yani Asya kanıtaşıyan bir Avrupalı. Yaşar Kemal de bizim Nobel adayımız. Zavallıülkem! Bu büyük fark nereden geliyor acaba? AvrupalıKemal'in nesini seviyor? "Demirciler ÇarşısıCinayeti", Münevver hanımın kaleminde...

298

9 Ağustos 1981 Pazar

TARİHÎ TESADÜFLER

Meşrutiyet aydınlarıbizden çok daha sıhhatliydiler. Celal Nuri'yi okuyorum. "Türk inkılabı" 1926'da yayımlanmış. Dolu bir kitap. Yazar, imparatorluğun feth-i meyyit raporunu hazırlamakla işe başlıyor. Taine'in faraziyesi imdadına yetişmiş: muhit, ırk, zaman. Osmanlıdevleti kurulurken Şarkî Roma çöküyordu. Türk ırkıdevlet kurma kabiliyetine sahiptir. Tarihî tesadüfler Osmanlının işini kolaylaştırmıştır. Yalnız, Osmanlı, karşısına çıkan tesadüflerden layıkıile faydalanamamıştır. İstanbul hem Asya ile Avrupa'yıbirbirine bağlayan bir ticaret merkeziydi, hem de eski Yunan medeniyetinin hazinelerini saklayan bir irfan merkezi. Fatih, Kostantiniy-yenin bu iki hususiyetini de istismar edemedi. Patrikhaneye büyük imtiyazlar verdi. Böylece devlet içinde bir devlet kurulmasına zemin hazırladı, iktisadî hayatla meşgul olacağına, lüzumsuz fetih maceralarına atıldı. Âlimleri ülkeden uzaklaştırdı. Bir kelimeyle Yunan'ın mirasınızorla Avrupa'ya kazandırdı. Etrafındakiler cahil, izansız ve idraksiz kimselerdi, dünya ahvalinden tamamen habersizdiler. Bir kelime ile İstanbul'un fethi Türk tarihi bakımından hayırlıbir işolmamıştır. Ulema, Bizansın taklidine girişmişve Islamda Rum kilisesini hatırlatan bir rahipler zümresi türemiştir. Kanunî devri, cehaletin hükümferma olduğu bir devir. Osmanlıyıyıkan sebeplerin başında unsurlar meselesi gelir. Ricalden bazılarıhastalığıgörmüş, fakat kurtuluşun yolunu bulamamıştı. Cumhuriyet, Tanzimatla başlayıp, Meşrutiyetle devam eden yenileşme hareketinin son perdesi. Tarihten çok acıdersler alan Türk milleti büyük bir kumandanın etrafında şahlanarak hayat hakkınıkabul ettirmiştir.

299

Dikkate layık olan taraf: Celal Nuri'nin daha sjpnraki dalkavukluklardan hiç birine tenezzül etmemesidir."

9 Ağustos 1981 Pazar

İSMET ÖZEL

Sekinetten çok, meskenete benzeyen bir durgunluk. Sönmüşbir yanardağmı, herhangi bir kaya parçasımı, bilemiyorum. Ayırıcıvasfı: müeddep olmak. Özel, 12 Mart öncesinin şımartılmışbir şairi, eski bir marksist. Marksizmden Islamiyete atlamış. Entelektüel bir tecessüs mü, dar bir dünyadan, müphem, hudutlarımeçhul ufuklara taşmak ihtiyacından mı, bilmiyorum. İbn Haldun konferansımıdinlemek için Ankara'dan İstanbul'a geldi. Kısa sürdü halayımız. Bir miktar sekreterliğimi yaptı. Alienation üzerine yazılarıçıkıyordu. Spekülasyonlarına muhteva Uzandırmak için Calvez'yi okuttum. Anlanıyordu. Hayli tercümeler yaptım. Tape edecekti, isteksizliği yüzünden Calvez'yi bıraktık. Belki daha cazip gelir diye Lamennais'yi çıkardım sahneye. İki üç seans dayandı. Aramızda buzlar vardı. Eski şair, mutlak hakikati bulmuştu. Ben, arayışiçinde idim. Bununla beraber oldukça müsamahakâr davrandı. Yeni Devir'de iki yazısına konu oldum. Sonra, geldiği gibi kayboldu. Hayal kırıklığına mıuğramıştı, bilmiyorum. Siyasal Bilgiler'den Dil-Tarih'in Fransız Filolojisi bölümüne geçen Özel, her iki dünyaya da yabancıkalmıştı. Bir zaman aynıotobüste yolculuk ettik. Tanışmak için ciddi bir emek harcadığımızısöyleyemem. Sonra Yeni Devir'den ayrıldı, üç beşarkadaşıile Yeryüzü Yayınları'm kurdular. Şimdi 300

Devlet Konservatuvarı'nda Fransızca hocalığıyapıyoFmuş. Rimbaud'umuzu nasıl bir istikbal bekliyor, kestiremem. Türkçesi cılız, bodur ve musikisiz. Fransızcayıancak tefeül yolu ile sökmektedir. Sol, Nazım'a rakip diye alkışladığıEskişehir'in bu kabiliyetli delikanlısınıçoktan unuttu. Sağ, hiçbir zaman benimsemedi. Bu sağır kubbelerde hoşbir seda bırakabilecek mi? Wait and see.

6 Eylül 1981

REFİK HALİT

Küller altında uyuyan bir belde: hatıralar. "Musavver Sahra", Şam'da çıkan bir dergi. Başyazarı: "SusamışYolcu" müstear adıaltında gizlenen edebiyata âşık bir politika kazazedesi: Tarık Mümtaz. Kaç sayısınıgördüm, bilmiyorum. Unutmadığım imzalardan biri: Rıza Tevfik. Galiba Refik Halit'i de o dergide yayımlanan bir mülakattan tanımıştım. Geçti yıllar.. Halep'te yayımlanan "Doğru Yol" ile "Vahdet" gazetelerinde üstatla zaman zaman hembezm oldum. Günün birinde, "Sakın Aldanma, İnanma, Kanma? karşıma çıktı. Yasak bir içkiyi yudumlar gibi okudum sonuna kadar. Ana dilimin bu kadar güzel olabileceğini düşünmemiştim. Sonra Musavver Sahra'nm SusamışYolcu'suyla tanıştım. O da bir başka üslup sihirbazıidi. Daha yapmacık, daha şatafatlı, daha sıkıntılıbir üslup. Edebiyat hocam da aynıdünyanın adamıidi. Kader, bu bir avuç insanıbeni yetiştirsinler diye imparatorluğun ücra bir köşesine sürüklemişti sanki. Bir ara Refik Halit'in de, okuduğum liseye hoca olarak geleceği söylendi. Gerçekleşmeyen

bu haber gecelerce heyecan içinde yaşattıbeni. Üstadıdavet için, hatırlamağa utandtğım berbat bir manzume kaleme aldım. Göndermeğe cesaret edemediğim (iyi ki cesaret edememişim) bu manzume şöyle başlıyordu:

"Ey baht-u tahta yan bakan üstad-ıruzigâr Ey rehber-i münevver-i firdevs-i iştihar Dinle bu gamlışairi lütfen, tenezzülen Duydu bu şi'ri yazmağa kalbî bir ıstar".

Refik Halit, defalarca Antakya'ya geldi. Ama hiçbir zaman karşılaşamadık.

Geçti yıllar.. İlk aşk küllendi, gönlümü yeni sevgililere kaptırdım. Chateubriand, Hugo, nihayet Balzac. Gariptir ki ilk yayımlanan kitabım hakkında ilk yazıyıRefik Halit yazdı(Tan gazetesi, 19.5.1943, Fikir Başaklan Arasında) Aktarıyorum: "Balzac'm Altın Gözlü Kız adında uzunca bir hikâyesi varmış, ben bilmiyordum. Avusturyalıbir şairin fikrince bu eserde 'esrarın kucağından şehvetin doğduğu' görülürmüş. Fakat ben hikâyeden ziyade kitabın baştarafına konan ve yetmişşu kadar sayfa tutan "etüd"ü dikkate değer buldum. Balzac'ıbu derece tanıyarak *even bir fikir adamıelbette tercümeyi de tam yapmış, yapmak için candan çalışmıştır. Onun içindir ki bundan sonra da Cemil Meriç'ten aynıvukufla yapılmışetüdler bekleriz". Birkaç yıl sonra tanıştık. Küstah, nobran, ciddiyetsiz ve cahil bir insanla karşılaştım. Ve saygım hayal kırıklığına inkılap etti. Bu arada "Yezidin Kızı"nıve "Anahtar"ıokudum. Balzac'tan sonra ikisi de çok yavan geldi. "Daima para kazanmak için yazdım, edebiyat benim için yalnız bir vasıta olmuştur", diyen romancıya ne kadar hayranlık duyulabilirdi.

Geçti yıllar.. Üzerinde iki yıl uğraştığım manzun "Hernani" tercümesini sunduğum Şehir Tiyatrosu, tercümeyi okumak zahmetine katlanmamış, edebî heyet başkanıReşat Nuri,

bakarız diye müsveddeleri bir tarafa atmıştı. Refik Halit edebî heyetin başkanlığına gelince, Hernani'yi saklandığıyerden çıkanp kemal-i dikkatle okuttu. Beklemediğim bir anda kapım çalındı. Refik Halit, yanma karısınıda almış, Hernani tercümesini büyük bir başarısayarak tebrike gelmişti. İltifatlarınıhatırladıkça hâlâ yüzüm kızarır. Edebî heyette bulunan Cevdet Perin, eserde kusur bulmak için büyük bir dikkatle eseri inceledikten sonra, "Cemil Meric'i hiç sevmem, aleyhimde çok acıtenkitler yayımladı, fakat ne yapayım tercüme gerçekten kusursuz" demiş.

Şehir Tiyatrosu, Hernani'yi temsil etmeğe karar verdi. Rejisör Meinecke defalarca evime geldi. Yanında Hamit Akınlıda vardı. Bazıbölümlerden birkaç mısra çıkarmamırica etti. Anlaştık. Provalar başladı. Cumhuriyet gazetesinde o mevsimin Hernani ile açılacağıilan edildi, afişler yaptırıldı. Temsiller başlamadan birkaç gün önce, Meinecke imzalıbir tezkere aldım, eserin oynanmasına imkân olmadığınıüzülerek bildiriyordu. Niçin'ine hâlâ akıl erdiremediğim bu korkunç haber beni çok sarstı...

13 Eylül 1981

YAKUP KADRİVE AYDIN ÜZERİNE

Fransız aydınları, üzerinde uğraşılacak başka konu kalmayınca kirli çamaşırlarınıdöküyorlar ortaya. Narsisizm her çağda ve her ülkede bir entelektüel hastalığı. Hoş, bakışlarınıkendi göbeğine çivileyip, temaşa ettiği harikuladelikleri çağdaşlarının sağır kulaklarına fısıldamağa çalışan hergeleler kendi dün-

yamizda da eksik değil. Yani narsisizm yalnız entelektüellere musallat değil. Fransa'da her zaman bir "entelokrasi" mevcuttu. Bizde olsa olsa "obskürantokrasi"den söz edilebilir. İçtimaî talep, sıfır. Yazar ne üretecek? Sağmatbuat ya bütün bütün ümitlerini Humeyni'ye bağlamış, ya şifa kabul etmez bir Humeyni düşmanlığına. Keşfedilen son büyük numara;Hu-meynî'nin mason olduğu. Ne masonluğu bilen var, ne Hu-meyni'yi tanımak isteyen.

"Sanat Olayı" dergisi Ağustos 1981 sayısında nefis bir inceleme yayımlamış: "Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Aydınlarımız". Yakup Kadri, Cumhuriyet devri aydınlarıiçinde en kalitelilerden biri. Çok okumuş, çok yaşamış, çok hissetmiş. Tanıyor muyuz? Hayır. Önce Nazım'ın insafsız ve düşman polemiği: "Behey Karamaca beyi!.." Bu manzumeyi 34'lerde okumuştum. Çarpıcıve zalimdi. Bahtiyarlara karşıduyulan hıncıkörüklüyordu. Sonra "Erenlerin Bağmdan"ıokudum, hayran kaldım, şapşal ve cahilce bir hayranlık. "Sodom ve Gomore", "Hüküm Gecesi", "Kiralık Konak" ve "Panorama"., hepsi de erişemeyeceğimiz kadar yüksek birer üslup, birer bilgi, birer düşünce zirvesi olan bu kitaplar kıskanç, ezilmiştaşra delikanlısınıümitsizliğe düşürdü. Yakup imtiyazlıidi. Ben onun bulunduğu zirveye tırmanamazdım. Hasan Ali, "Edebiyat Tarihimizden" başlığıile yayımladığıYakup Kadri biyografisinde, üstadılayık olduğu makama oturtuyordu. Çok güzel yazılmışbir hal tercümesi. Yakup'un çok sığbirkaç makalesini okudum, Gustave lc Bon'dan söz ediyordu. Konuyu ondan daha iyi bildiğimi görerek garip bir memnuniyet duydum. Sabih bey tanıştıklarınısöyledi. Aleyhinde bir iki hatıra nakletti. Sevindim. Daha önce, Refik Halil'in "Kalburüstü" başlıklıbir dizi yazısınıhatırladım. Orada da üstat pek yüceltilmiyordu. Garip bir haz duydum. "Zoraki Diplomat", içimdeki küçüklük duygularınıbiraz daha yatıştırdı. Dev, bir cüceydi. Sedat, "Yaban"ıkötüleyen bir hicviye kaleme almış,

romancının halktan ne kadar koptuğunu anlatmağa çalışmıştı. Hak vermiştim. Kısaca, benden önceki neslin bütün yazarlarıgibi, Yakup'u da tanımıyordum, daha doğrusu birbiriyle münasebeti olmayan bir sürü Yakup yaşıyordu kafamda. Haşim'in sevgilisi olan Yakup, "Nur Baba"nm Yakup'u, "Panorama"nm birinci cildinde çok beğendiğim, ikinci ciltte kızdığım Yakup. Fecr-i Ali'nin o çok beğenilen hikayecisi zamanımızda unutulmuştu. Unutulmuştu, çünkü çağımız onu anlayacak seviyede değildi. Çağdaşlarıanlamışmıydıki? Hasan Âli'nin kitabıhiçbir aksi şada yaratmamıştı. Karaosmanoğlu çölde vaazlar veren bir düşünce adamıidi. Bütün sevgi taarruzları, halkıile arasında bir kaynaşma sağlayamamıştı.

Dergideki yazıalâkamıçekti. Çünkü yaşadığım dönemde aydın deyince Yakup geliyordu aklıma. Çetin Yetkin, kahramanınıiyi seçmiş. Le Monde'un aydınla ilgili makalelerini dinlemiştim az önce. Kafam alt üst olmuştu. Yakup'un bu konuda neler düşündüğünü merak ettim. YazıYakup'un 1921'de kaleme aldığıbir feryatla başlıyor. "Yunan Barbarlarının YıktığıKöyler Ahalisine" sesleniyor romancı. Çığlıktan çok, retorik. "Türk Sazı"ndan bir şiir kadar soğuk. Çetin Yetkin, aydının hüviyetini aydınlarımızın yazılarında aramış. Ve onun da aklına ilk gelen isim Yakup olmuş. Karaosmanoğlu, aydınıTanzimat'tan bu yana ele almışve en çok mütareke aydınlarıüzerinde durmuş. Aydm'ın zaaflarını, içinde yetiştiği kente, yani ortama bağlıyor. Tanzimat aydınıİstanbulludur, İstanbullu ise, "insanlığın nazenin ve çelebi bir cinsi"dir. "Kışbahçelerinde, saksılar içinde, yapma bir hararetle yetişip gelişen" bir nebat. Kötümser, halkınıtanımaz ve neredeyse bozguncu. "Sodom ve Gomore", işgal altındaki İstanbul'un işbirlikçi burjuvazisini tüm sefaletiyle sergiler. Vatan haininden aydın olamaz.

İnsanlık haysiyetini bütünü ile kaybeden bu zavallılar hiçbir

devrin ve hiçbir medeniyetin ölçüleriyle aydın sayılamazlar. Karaosmanoğlu, daha sonra halkla aydın arasındaki anlaşmazlığın sebeplerine eğilerek şu cevherleri yumurtlayacaktır: $ "Tanzimat, medresenin yambaşında mektebi açmakla taassup ve irtica zihniyetine yeni bir şekil vermişoldu. Klasik softa tipine bir rokoko softa tipi daha ilave etti. Bunlardan birinin yüzü şarka, öbürününkü garba dönüktür. Biri, sarıklı, cübbe ve şalvarlı; öbürü fesli, setre pantalonludur. Biri, hadisten, ayetten misaller getirerek konuşur. Öbürü, frenkçe tabirler kullanmadan meramım ifade edemez". Ciddi bir teşhisten ¦Jfl çok, ideolojik bir müşahade. Yazarın romanlarında şüphesiz ki çok yerinde tespitler var. Fakat bize sunduğu aydın portresi, daima, irfanı, terk-i tâbiyet etmişbir müstağrip silvetidir. İnançlarından kopan, sırtım belli bir içtimaî sınıfa dayamayan, yaşamak için politika talihlilerine yaranmak zorunda kalmışbir fetret devri münevveri. Sodom ve Gomore'nin çamurlu ve karanlık hayatınıanlatan şair hikayeci, kendi fikir mace- i rasınıifşa ederken de daha az gerçekçi değildir. On sekiz yaşında iken bir anarşisttir. Sonralarıkitleleri ayaklandıran bir devrimin önderi olmak özlemi içindedir. Otuz yaşında | hiçbir değere inanmayan, cismanî hazlar peşinde biri.

Denilebilir ki bu hassas, bu çıtkırıldım "entelektüel"in bütün i| metrukat-ıkalemiyesi haşin ve insafsız bir hicviyeden ibaret. Kendi aydınımızın hicviyesi. Gerçi arada bir bu gayya ku- | yusundan bir ümit çığılığıyükselmektedir, ama çabucak feryada dönüşen bir sayha. "Biz, Garp namına Garpta hüküm süren çürümüşbir sınıfın istihlak ve istihsal şartlarım kendimize tatbike uğraşmaktayız. Tıpkı, tehlikeli bir ilacıkendi kanma aşılayan bir ilim fedaisi gibi.."

Çetin Yetkin'e göre, "Yakup Kadri, 19 Mayıs 1919'da başlayan Türk Devriminin sözcülüğü görevini üstlenmişbir yazardır ve ona göre, Türk aydınıancak, "Atatürkçü" olan kişidir. "İyi ama inkılap üstadın bu emellerini gerçekleştirmiş

mi?" Panorama'da, Halil Ramiz şöyle konuşur: "... Biz tepeden inme bir inkılabın köksüz öncüleriyiz ve sayımız o kadar azdır ki, her an milyonların içinde kaybolup gitmek tehlikesine maruz kalabiliriz. Yazık ki aramızda böyle bir tehlikeyi önlemek için muhtaç olduğumuz birlikten de eser yok".

Peki Atatürkçü aydının vasıflarıneler olmalı? Önce anti-

emperyalist olmak, mazlum milletlere öncülük etmek; sonra

, da gerçekçilik. Bu ideolojinin fikir kaynağı: pozitivizm. Ne

yazık ki Atatürkçü aydına yakıştırılan bu hususiyetler, belli

bir zümrenin bayrağıhaline gelmiştir.

Bugün, Karaosmanoğlu'nun müjdelediği Atatürkçü aydın gerçekten yaşıyor mu? Yazara göre, şüpheli: "mesele iktisadî inkişaf noktasına gelince dayanıp kalmıştır. Yani bu kapital dava önünde Türk inkılapçısının iradesi sarsılmıştır." Romancının şikâyetleri sona ermemiştir: "..Etrafıma bakıyorum, o devirden bu yana ne kalmışdiye.. Millî mücadele ruhundan hiçbir iz bulamıyorum.."

Batının bütün ideolojilerini reddettikten sonra, ideolojilerin en müphemine sığınarak pozitivizmden millî bir ideoloji inşa etmeye çalışan 1919 sonrasıaydınının içler parçalayıcıtezatlarına şahit olmuyor muyuz? Karaosmanoğlu, entelektüeli tarihî çerçevesi içinde ele almıyor. Entelektüelden ne anladığınıda sarih olarak kestiremiyoruz. Hiçbir Batılı, entelektüeli, belli bir fikir veya aksiyon adamına bağlayarak tarif etmez. Çeşitli mizaç ve kabiliyetteki bütün yazarlarımızın altına sığındığıbir bayraktır Atatürkçülük. Bir nevi paratoner, bir nevi cins isimdir. Tezatların bahtiyar bir ahenk içinde kaynaştığı, son derece seyyal bir fikirler halitası. Türk aydınıAtatürkçü olmalıdır temennisi daha genişletilerek, her Türk Atatürkçü olmalıdır temennisiyle yer değiştirebilir. Başka bir deyişle bir aydın tarifi ile karşılaşmıyoruz Yakup Kadri'de.

18 Ekim 1981

DİLDE İSTİKRAR DÜŞÜNCEDE İSTİKRAR

Celal Nuri 19'26'larda "Türk Inkılabı"m belirlemeye çalışırken İkinci Meşrutiyet intelijansiyasmm entelektüel boyutlarım da tespit etmişoluyordu. İnkılap en az İkinci Mahmut'tan beri gelişen tarihî bir hareketin kaçınılmaz neticesiydi. Avrupalılaşma çabalarıçeşitli engellerle karşılaşmış, "yeniciler" nihaî başarıya ulaşamamışlardı. İnkılap, teceddüt hamlelerini köstekleyen her maniayıyıkmıştınihayet. Zemin tesviye etmişti. İstikbalin Türkiye'sini rahatça kurabilirdik artık. İnşaata nereden başlayacaktık? Dilden, yani irfandan. Medeniyetimizin talihsizliği temellerdeki kifayetsizlikti. Dilimiz de, düşüncemiz de istikrardan mahrumdu. Ne bir sarfımız vardı, ne ele alınacak bir lügatimiz. Fakat gramer kurallarınıtespit etmeden önce lisanımızın mahiyeti hakkında ilmî bilgilere ihtiyaç vardı. Henüz ana kavramların bile cahili idik. Filoloji ne idi, lengüistik ne ile uğraşırdı, bilmiyorduk. Demek ki önce dilimizin yapısını, hangMil ailesine mensup olduğunu vs. öğrenmek zorundaydık. Sonra da kelimeleri bölümlere ayırmak, gramerdeki yerlerini tespit etmek gerekecekti. Lügat bu çalışmalar tamamlandıktan sonra hazırlanabilirdi. Kelimelerin mufassal bir sicil defteri

tutulduktan, her lafız emsal ve şevahid ile vuzuha kavuştuktan sonra elde edeceğimiz müsveddeyi medenî bir dilin (Fransızca veya İngilizce gibi) tanınmışbir sözlüğü ile karşılaştırmak, noksanlarımızın şuuruna varmak, yani kendimizi bir nevi imtihandan geçirmek doğru olurdu. Celal Nuri, aydınlatmak istediği her mefhum için Doğunun en tanınmışsözlüklerinden biriyle (Firuz Abadi tercümesiyle) Batının en muhteşem dil abidesine (Littre'ye) başvurur.'

308

Bugün Firuz Abadi tercümesinden herhangi bir kelimeyi bulup okuyabilecek bir düzine aydınımız yoktur. Littre'nin hâlâ bir benzeri yaratılamayan kamusu ise, ışığıbize yetişmeyen garip bir seyyare. Türkçenin ilk lügatini Iskoçyalıbir maceraperest, Redhouse-İngilizî kaleme almış. Osmanlı, konuştuğu dilin kelimelerini yıllarca "Müntehibat-ıLügat-ıOsmaniye" den öğrenmeye çalışmış. Rıza Tevfik'e müşküllerimizi aydınlatacak bir kamus sormuştum, Redhouse'un Türkçeden İngilizceye Lexicon'unu tavsiye etmişti. Geçen asrın sonlarında tamamlanan bu kamustaki kelime sayısı90.000 civarındadır. "Türk Inkılabf'ndan bu yana 55 yıl geçti. Yeni Redhouse'lar nerede?

Lastik Sait vaktiyle Larousse'un kamusunu çevirmeğe kalkmış. Ancak "AmpuF'e kadar gelebilmiş. Oysa istikrar kazanmışve az çok aşinasıolduğumuz bir dilin büyük bir kamusu Türkçeye kazandırılmadan ciddi bir lügat tertip edilemez kanaatındayım. Yani Celal Nuri gibi düşünmüyorum. Yapılacak ilk iş: Fransızcanm büyük kamuslarından birini çevirmek olmalı. Aşağıyukarıbütün Avrupa milletleri aynıyoldan ilerlemiş. Fransızlar, önce Yunanca ve Latince kamuslarıçevirmişler. Bizim Yunanca ve Latincemiz: Fransızca ile İngilizce.

Bana bu satırlarıilham eden: Littre'nin yüzüncü ölüm yılı(1881) oldu. Aşağıyukarıkırk yıldır, üstadın kamusunu tavaf ederim. O ummanın derinliklerine her dalışımda hayret ve dehşet duymaktan kurtulamadım. Avrupa irfanıbütün heybeti, bütün diriliği ve canlılığıile o dört buçuk ciltte ziyaretçisini beklemektedir. Bir yazar (Gabriel MatznefD, Ali Baha'nın Mağarasıbize yeni hazineler, hayalimizden geçmeyen zevkler sunacaktır diyor. "Littre, Harikalar Diyarında Alis'tir, ona dalmak, kırmızıgözlü beyaz tavşan'm ardından gitmektir, aynanın öbür tarafına geçmektir. Littre'yi okumak, her sıkıntıdan kurtarır insanı, yapışkan ve sırnaşık lafızların ta-

309

sallutundan korur. Kişiliğimizi yapan: hafızadır. Littre, Fransız dilinin büyük tutanağı. Köklerimizi, geçmişimizi, en ölümsüz duygularımızıonda buluruz. Güvendiğiniz dağlara kar mıyağdı, ihanete mi uğradınız, toprak ayaklarınızın altından mıkayıyor, uyuşturucu almayın sakın, açın Littfe'yi, ölümsüzlük kaynağına daim, aradığınız hayat usaresini orada bulacaksınız".

1982

310

3 Ocak 1982 Pazar/Saat 11.00

BÎR YILIN OTOPSİSİ

Korkular, vehimler, vesveseler... Takvimden koparılan yapraklarla yok olan bir yıl. Dışâlemde hiçbir değişiklik yok. 981 sisler arasında tarihe karıştı. Ebediyete şöyle bir otopsi raporu takdim edebilirim: büyük ümitlerle başlatılan İslam Ansiklopedisi tasavvuru, yalnızlıktan kurtulmak için katıldığım bir teşebbüstü. Üç ayımıharcadım. Neler yazdım, hatırlamıyorum. Bildiğim şu: amelelikle yaratıcılık bağdaşmıyor. Sonra Ekrem Tahir bir rüya gibi hayatıma karıştıve bir rüya gibi kayboldu. Başka türlü olabilir miydi, bilmiyorum. Ne gelişinde irademin dahli var, ne yok oluşunda. Yeni Devir gazetesinin teklifi ve istemeyerek kaleme alınan bir avuç yazı. Nihayet Selahattin Yıldırım'm ısmarladığı"aydın", "batılaşma", "kültür ve ideoloji" makaleleri. Hudutlu sayfalar içinde çok şey söylemek mecburiyeti. Kısaca, 981 büyük fetihler getirmedi. Kırk Ambar'a girmeyen tercüme hakkındaki müsveddelerim ile "Dostoyevski" ve "Pareto" yazılarınıtamamlayamadım. Kırk Ambar, 15.000 liralık ödülle taltif edildi. Yeni dostlar karıştıhayatıma, göçebe kuşlar uçup gittiler, Mehmet Paksu, Ahmet Kanlıdere... hiçbiri tek iz bırakmadı. Dostlarımızıtesadüfler seçiyor. Ama hayatımızıtanzim eden onlar. İzzet olmasa ne Hint yazılabilirdi, ne Jurnal. Her ibda sayılamayacak kadar çok âmillerin eseri. Bunlardan bazısıtayin edici, bu tayin edici âmillerin başında İzzet var. Ali beyle çalışamıyorum, ilham pınarlarıkuruyuveriyor. Fuat'ın gelişi hiçbir heyecan yaratmadı. Mazinin o kısmıküllenmişartık. Sadık, bir iyi niyetler deposu. Nurcular sıkıntımıarttırıyor, hoş, göründükleri de yok ya! Ruh bahçemde ümit başaklarıbir bir kuruyor. Ne akla inanıyorum, ne ilme. Tevekkül güç,

313

isyan vahim. Yoksa yaşayışımın tek tesellisi istikbale bir şeyler aktarmak. Bu da elimde değil. Sabih beyi hatırlıyorum zaman zaman, gıpta ile, imrenerek hatırlıyorum. Salih Zeki'yi hatırlıyorum... Hepsi de güçlü insanlarmış. Benim neslim, nesillerin en talihsizi. Ne fert olarak ayakta durabiliyor, ne toprak olarak. Celal Sılay, Kemal Tahir efsane söyleyip uykuya daldılar. İskender Fikret nerede? Salâh Birsel ne oldu? Akbal dünyanın en tatsız yazılanm karalamakla meşgul. Kemal Sülker Kırk Ambar'm ödül kazandığınıokumuş, telefonla tebrik etti, uğramak ihtiyacınıduymuyor. Yazko'da Ulunay ve Sabiha Zekeriya hakkında hatıralarınıyayımladı. Beni anılmağa layık bulmuyor. Haklımıacaba? Ben dünyaya gelişiyle gelmeyişi arasında hiçbir fark olmayan fanilerden biri miyim? Enver Naci Gökçe'nin şiirlerini okudum. On beşyaşındayken bu kadar değersiz manzumeler yazmaktan hâyâ ederdim. Gökçe, belli bir kesimin büyük adamlarından biri. Şöhretin sırrına akıl erdiremiyorum. Sılay'la Gökçe, devle cüce. Ama Sılay çoktan unutuldu. Akbal budalasıCumhuriyet gazetesinin en gözde yazan. Esat Adiller, Cami Baykurtlar dünyaya gelmemişgibi. Kemal Sülker olmasa, Refik Halit'in, Ulunay'ın, Sabiha hanımın ismi de unutulacak. İnsanın bütün vehimlerini alt üst edecek bir kadirbilmezlik. Millî Kültür Vakfı, Mehmet Kaplan'ı, Türk kültürüne hizmetinden dolayıödüle layık gördü. Yerinde bir karar. Türk burjuvazisi kendini temsil edecek kanatsız, heyecansız yazarlar arıyor. Kaplan'dan iyisini mi bulacak? Ama bu elli yıllık üniversite hocası, okuyan gençliğe hangi davayıtelkin etti, daha doğrusu, yalan veya doğru hangi hakikatlerin haykıncısıdır, bilmiyorum. Burjuvazi Tanpmar'ıtanımaz, Yahya Kemal'e sözde âşıktır. Rüyada taaşşuk.

314

17 Ocak 1982 Pazar

AŞİNA OLMAK İSTEDİĞİM ÇEVRE

15 Ocak, "Akademi Kitabevi"nde imza günü. iyi niyetleri cevapsız bırakmamak için katlanılan bir tören. Anonim bir Cemil Meriç, anonim müşteriler. Bir anonimler randevusu. Sosyal hayatın bütünü de aşağıyukarıöyle değil mi? Vedat Türkali ile konuşuyoruz. Nazik ve sevimli. Beni Balzac ter-: cünıelerimden tanımış. Sonra okuyamamış. Sıcak ve dost bir ses. Sağdaki anlayışsızlıktan şikâyetçi. Haksız değil. Ama bu anlayışsızlık siyasî tercihlerden çok, sosyal tarihin mirası. Unsurlarıarasında hiçbir kaynaşma olmayan genişbir imparatorluk.

Diller başka, gelenekler ayrı, ferdî veya zümrevî bazımenfaatların zorladığıgeçici dostluklar. Yalnız bu geniştopluluğun bazıortak değerleri, alışkanlık veya zaaflarıvardı. Bunlardan biri de edebiyattı. Eskileri bilemiyorum. Bir Hamit, bir Nazif, bir Haşim her okur yazar'ın sevgi ile andığıisimlerdi. O kadar uzağa gitmeyelim. Yakup, Reşat Nuri, Ömer Seyfettin, hatta Nazım, hatta Necip Fazıl birer bayraktılar. Vedat Türkali yıllarca hocalık yapmış, sinema ile uğraşmışve ülkenin belli başlıödüllerinden birine layık görülmüş, kalbur üstü bir yazar. Kaç kişi tanıyor? Daha doğrusu belli bir dünyanın insanı, minnacık bir dünyanın.

Benden imza isteyenlerin biri de bir assubaydı. Okumak ve okutmak isteyen "uyanık" bir tecessüs. "Arkadaşlara Minyeli Abdullah'ıtavsiye ediyorum, siz yolumuzu aydınlatır mısınız?" diye soruyordu. Ne yazık ki karşıda bir binbaşıduruyordu ve assubaym fısıltısınıişitmemişgibi davrandım. ZavallıDenizer! Karısına, kızına kitaplarımdan bir çoğunu imzalattı. Vefat Türkali'nin adınıduymuşmuydu acaba? Onun gibi

edebiyattan hoşlanır görünen kaç genç için Vedat Türkali bir meçhul, daha doğrusu bir düşmandı. Bu yamyamca kini bir , parça da kendimiz yaratmamışmıydık? Balzac tercümelerimden sonra beni okumadığınısöyleyen Vedat Türkali ile okuyucularına ondan söz etmeyen Cemil Meriç büsbütün suçsuz muydular? Bir mühendis Yalova'dan kalkıp beni tanımak için "Akademi Kitabevi"ne gelmişti. Bana hayrandı. Neden kitaplarımıbu kadar ücra bir yerde imzalamağa kalktığımıserzenişle soruyordu. Müessese sahibi, Kitabevi'nin herkesçe tanındığını, bu serzenişin yersiz olduğunu ihtar ederken galiba binbaşıkendisinin Oktay Akbal'ıtanımak için Eskişehir'den kalkıp İstanbul'a geldiğini anlatıyordu. Önce Hadi bey yüzümü görmek istemeyen dört beşCumhuriyet okuyucusunun kitaplarınıimzalattı, "Sayın falan gibi tabirlerden hoşlanmazlar" diye de ilave etti. Opera'da artist olan bir hanım bir "Köprüden Düşenler" aldı, Neşe Akar bütün kitaplarımdan birer nüsha istedi. Sadık beyden öğrendiğime' göre, "mesture" imiş. Akar'ıeski yeni bir çok aşina takip etti. 6'ya doğru Vedat Türkali ile Emil Galip Sandalcışeref verdiler. Sandalcı, üç dört kitap imzalattı. En sonunda Hilmi Yavuz göründü. Şerif Merdin, "Saint-Simon"u okutuyormuşseminerlerde. Ne yazık ki altıtane gönderebilmiştik. Çabucak tükendi. Ben kitaplarıimzalarken Sadık Göksu ile Vedat Türkali ve Sandalcıkonuşuyorlardı. Arada ben de birkaç söz söylüyordum. Göksu konferansıma davet ettiği üstatları. "Kubbealtı"nda konuşacağımıöğrenince itizal ettiler. Orada insanlar tespit edilir, sonra da başlarına çeşitli belalar getirilirdi. Lüzumsuz birtakım izahlara giriştim. Yarıkabul, yarıred ettiler. Hilmi Yavuz pek konuşmadı. Ben ne de olsa şüpheli bir misafirdim, onlar ev sahibi. Tesadüf bizleri bir araya getirmişti. Herkes nazik olmağa çalıştı. O dost iklim içinde tanışmamız ne kadar gerçekleşti, bilemiyorum. Muhakkak olan şu ki "Kubbealtı"ndan daha çok kendi dünyamdıburası.

bir paravana. Ben her paravanayıyok etmek istiyordum. Bu arzum ne kadar başarıya ulaşabildi, bilmiyorum. Vedat beyi çok sevdim. Önceden de seviyordum, bir nevi Kemal Tahir, belki daha samimi ve daha dağınık. Mahiyeti bir içişte kes-tirilemeyen lezzetli bir içki. Sandalcıdaha kapalı, aradaki paravanayıdaha titizce korumak isteyen bürokratik bir mizaç. Birincisi sanatçı, ikincisi diplomat. Yıllardan beri ilk defa olarak aşinasıolduğum, daha doğrusu aşina olmak istediğim bir çevredeydim. Dostlar geldiler, hayalete benzeyen dostlar.

Coşkun, İsmail Kanlıdere, Cevat.. Hepsi de iyi çocuklar. Ama hiçbirini tanıyamamıştım, daha doğrusu hiçbiri beni tanımıyordu. Birlikte bir otobüs yolculuğu yapmıştık. Otobüsteki ne kadar bizdik. Bana gerçekten yakm olanlar bu anonim hayranlardan fazla, ilk defa karşılaştığım Vedat Türkali'ler, Sandalcılar, Hadi beylerdi. Acaba neden? Belki aynıçileleri yaşamış, aynıanlayışsızlıkla karşılanmıştık da ondan. Şair Ebulala'yıhiç unutamam, bütün reybîliğine " rağmen rahatsız edilmemişti. Bu, Islamıyetin tesamuhundan miileri geliyordu? Biraz öyle. Ama sağlam bir zırhıda vardı: felaket. Kör şair çağdaşlarının kıskançlığım tahrik etmiyordu. Sağın gösterdiği nisbî muhabbetle böyle bir saygı, daha doğrusu saygısızlık yok mu? Türkali'ler kavganın içindeler, dostlarıda, düşmanlarıda kavganın içinde, çünkü yaşıyorlar. Benim yazdıklarım adeta mezarların ötesinden sesleniş. Zaafım da, gücüm de şuradan geliyor: gündelik tutkulardan uzağım.

PEŞİN HÜKÜMLER

Abdullah Cevdet hakkındaki doktora tezinden hiç hoşlanmadım. Son derece adi ve yavan bir kitap. Polis raporlarına dayanarak çiziştirilmiş, seviyesiz bir polis romanı. Yazar ne dilini biliyor, ne Cevdet'in dilini anlayacak hazırlıkta. Tezi yönetenler de kara cahil. Önce garip bir küçüklük duygusuna tutuluyorsunuz. Görmenize imkân olmayan bir sürü vesika. Yabancıülkelerin arşivleri taranmış, bizim arşivler elekten geçirilmiş, ne hatıralar unutulmuş, ne özel mektuplar. Gül hanım dahil, bütün tanıdıklar sığaya çekilmiş. Dehşet ve hayranlık içinde sarılıyorsunuz kitaba. Tam bir kepazelik! Önce bir biyolojik materyalizm sloganı. Cevdet İslamiyet'i araç olarak kullanmak istemiş. Obskürantizm ile düşüncenin ezelî boğuşması. Rıza Tevfik, Abdullah Cevdet veya Celal Nuri, zamanlarında yobazlar tarafından tekfir edildiler. Sonra hücumlar daha zararsız bir hedef üzerinde teksif edildi: Tevfik Fikret. Bunların hepsi de hiçbir zaman küfr-ü mutlak içinde değildiler. Olsa olsa agnostiktiler. Çağdaşlarının bağışlamadığı, bu dürüstlük, bu samimiyet. Kabuklu hayvanlar, her düşünen insanın karşılaştığıbu beşerî tereddütleri anlamak istemedi. Abdullah Cevdet politikaya bulaşmışher yazar gibi zaman zaman namussuz olmuştur, namussuzluğun kanun olduğu bir devirde ve bir cemiyette hiç kimseden bir heykel-i fazilet olmasıbeklenemez. Ama ölümünden aşağıyukarıyarım asır sonra, iliklerine kadar şair bir düşünce ve duygu adamının İslamiyet'e karşıbir bayrak olarak kullanılmasıda çok rezil bir teşebbüs. Abdullah Cevdet Müslüman değildi belki. Fakat kendisine çatanlardan çok daha mümindi. Bize göre dava şu: bir yanda kafasıişleyen, kainatın muammalarınıanlamak için hem dinlerin hem felsefelerin ışığından faydalanmak isteyen, bütün bilgilere, bütün düşüncelere açık birkaç kişi... Ötede

mutlak hakikati belli sloganlara irca ederek Müslümanlığıfıtrî bir imtiyaz olarak kendilerine mâl eden bir iki oportünist. Ve ikincilerin etrafında kümelenen adsız ve şuursuz yığın. Dün Abdullah Cevdet'i tekfir edenler onun genişirfanınıaffedemiyorlardı. Yazar yasak bölge tanımıyordu, kelimenin en iyi manasıyla hümanist'ti. Ihvan-ıSafa yazarlarıile o çağın sünnî Müslümanlarıveya İbn Haldun'la îbn Arabi arasındaki anlaşmazlık. Ihvan-ıSafa Risaleleri vahiyle ne kadar uyuşuyordu, bilmiyoruz. Abdullah Cevdet'i tekfir edenlerin elinde başlıca delil Dozy'nin "Tarih-i İslamiyet" tercümesi ile Bahaîlik hakkındaki risalesi. Bu deliller zamanımızda inandırıcıolabilir mi? Cevdet düşmanlarının en yamanıNecip Fazıl. Yazıhayatına "Içtihat"ta başlamışolmasının günahınıunutturmak isteyen "Kaldırımlar" şairi, eski hamisini her vesile ile tartaklar. Sait Nursi de Dozy mütercimine tabiî olarak düşmandır. . "Kahriyat" yazarınıİslamiyet'i araç olarak kullanmakla suçlayan genç doktor bu gibi peşin hükümlerin etkisi altında mıdır acaba? Yani çağdaşbir araştırıcıolarak kaleme sarılırken, düşman cenahın telkinlerinden ne dereceye kadar kurtulmuştur? Vedat Türkali'leri tanımak veya tanıtmak istemeyen sağcıve solcularla bay Hanioğlu ve arkadaşlarının zihniyeti arasında herhangi bir fark göremiyoruz.

14 Şubat 1982 Pazar

DİNLE AKLI UZLAŞTIRAN BİR DAVRANIŞ

Şehbenderzade 49'unda ölmüş, Ziya Gökalp gibi, Galatasaray'da okumuş. Kenan Rifai ile tanışmışmı? Neden tanışmasın? Bütün çağdaşlarıgibi Abdülhamit'e düşman. Bu yüzden Fizan'ıboyluyor. Sonra Mısır. Esmeri tarikatı. Hürriyet ve İstanbul'da devam eden istibdat aleyhdarımücadele. Şehbenderzade'yi tanımıyorum, çok meçhullü bir muadele. "İslam Tarihi", Dozy'yi tashih için yazılmış. Oryantalistler umumiyetle vur abalıyaları. Bununla beraber hiç de yobaz değil, Renan'a karşıçok yumuşak. Yazdıklarında çevrenin baskısına kadar mevcut? Yani karşımızda çırılçıplak bir Şehbenderzade var mı? Yoksa o da belli bir rolü oynamak için mi sahnede, bilemem. Muhakkak olan şu ki asrımızın yobazlarına benzemiyor. Zaman zaman aşırılığa kaçsa da çabucak topluyor kendim. Belli ki ilmî bir inzibattan mahrum değil. Dozy'yi tenkit ederken zaman zaman ölçüyü kaçırıyor. Fakat Dozy'nin uyandırdığıdüşmanlık öylesine hudutsuz ki, zamane yobazlarınıyatıştırmak için sesini fazla yükseltmişolabilir. Nihayet karşımızda bir polemist var. Sait Nursi'nin çok daha sonra kaleme aldığırisalelerde Dozy hâlâ yok edilmesi gereken bir düşmandır. Dozy, mütercimin de itibarınısarsan lanetli bir isim olmuş. Dozy'den önce Osmanlıdünyasında okunan mazbut bir İslam Tarihi var mıydı, sanmıyoruz. "Kısas-ıEnbiya" ve siretler, belli bir görüşü tekrarlayan yani halk kitlelerine anne sütüyle birlikte edindikleri telkinleri, daha doğrusu bir inançlar manzumesini aşılayan yarıdinî yarıdasitanıeserler. Cürci Zeydan'm "Medeniyet-i Islamiye Tarihi" Dozy'den daha sonra çevrilmiş. Dozy çevrilmese Şehbenderzade'nin İslam Tarihi de yazılmayacaktı. Nitekim Şehbenderzade, kitabında Dozy'nin fasıl

320

başlıklarınıkullanacaktır. Bir kelimeyle Filibeli'nin "islam Tarihi" bir nevi Anti-Dühring. Francesco Gabrieli'nin Muhammet ile ilgili kitabım birkaç ay önce karıştırdım. Gabrieli, Dozy'den daha hürmetkar, daha ihtiyatlı. Fakat aralarında çok büyük bir anlayışfarkıbulunacağınısanmıyorum. Şehbenderzade de, Namık Kemal gibi, Hıristiyanların İslamiyet'i anlayamayacaklarınıvurguluyor, ilim adamlarıise, dini, laik bir menşurdan görmeğe mecburdurlar. Demek ki onlar da islam'ıanlayamaz.

Şehbenderzade önce ilmin, felsefenin ve dinin yetki sınırlarım çiziyor. Bununla beraber ve bu çerçeve içinde Islamî nasların akılla çatışmadığınıve çatışamayacağınıiddia etmekten de çekinmiyor. Son tahlilde dinle aklıuzlaştıran bir davranış. Böyle bir teşebbüs başarıile sonuçlanabilir mi? Sonuçlansın veya sonuçlanmasın, çok önemli. Yazar inançların arkasına sığınmıyor, her meseleyi tek tek ele alıyor ve tartışıyor. Yani inançlarım akim muhakemesine çekiyor. İslam Tarihi rasyonalist bir kitap, islam camiasıtarafından büyük bir muhabbet görmeyişini başka türlü izah etmek imkânsız. İslamiyet cihan ölçüsünde kabule şayan olmak için böyle bir imtihandan geçmek zorundadır, islam filozofları, Farabi, Ibn Sina, Ibn Rüşt İslamiyet'i Yunan felsefesiyle karşılaştırmışve hikmetle dinin ayniyetini iddia etmişlerdi. Çağımızın hikmeti de ilimdir. Yirminci asır Müslüman yazarlarıböyle bir karşılaştırmayıgöze almak zorundaydılar. Nitekim Sait Nursi islamî naslarm çağımız ilmi ile uzlaştığınıispat için risale üstüne risale yazdı. Fakat Şehbenderzade çağının düşüncesini Sait'ten daha iyi tanıyor, ikinci Meşrutiyet aydınlarının tereddütlerini, şüphelerini, bir kelimeyle dillerini çok iyi biliyor. Tek kusuru üslubundaki derbederlik. Akifler, Abduh'lar, Efgani'ler zincirinin bir halkasıŞehbenderzade.

Hâlâ bir islam tarihi yazamadık, ikinci Meşrutiyet inteli-jansiyası, bir Abdullah Cevdet, bir Rıza Tevfik, bir İzmirli,

321

bir Sait Halim, bir Şehbenderzade, teker teker incelenmedikçe böyle bir işi başarmamız düşünülemez. Batıoryantalizmi irfanımızda böyle bir dönemin varlığından habersiz veya habersiz görünmek istiyor. Şöyle diyelim.. Ahmet Midhat, İkinci Meşrutiyet'deki Islamî düşüncenin en toplayıcı, en selahiyetli temsilcisi. Fakat Şehbenderzade'den daha geveze ve daha derbeder. Arkasında bir Galatasaray yok. Kendi kendini yetiştirdiği için sesini kalınlaştırmak zorunda. "Draper Reddiyesi" lüzumundan fazla kabarık, sarahat bol, vuzuh yok. Zamanenin güdük tecessüsü üstadın serseri ve serezat ce-velanlarmıtakip edemiyor.

Anti-Draper, Draper'i ve o çağın Batıdüşüncesini incelemişkimseler için cazip. Efendi'nin üslup derbederliği kitabın okunmasınıbir kat daha güçleştiriyor. Ali Şeriati'yi okumak hem daha kolay, hem de günümüzün ihtiyaçlarınıdaha çok karşılıyor. Esefle kaydederim ki milletlerarasıfikir turnu- M valarma çıkamıyoruz. Daha doğrusu çeşitli sebepler yüzünden sesini duyurabilenler, çağımız Türk düşüncesini aksettire-miyorlar. Muzaffer Özak'm son kitabıİngilizceye çevrilmişv Aşk hakkında tasavvuf! bir eser. Hollandalıbir Müslüman, hazretin öteki kitaplarınıda çeviriyormuş. Belki İslam düşüncesinin ezelî yönlerinden birini dile getiriyor kitap. Amerikan Müslümanlarıİslamiyet'in bu yönlerini merak ediyorlar belli ki. Fakat sırf oryantalizm ne kazanıyor? Daha doğrusu oryantalizmin değeri ne? İnsanlık, daha doğrusu bir avuç aydın için herhangi bir zihin temrininden mi ibaret? Galiba öyle. Öyle sanıyorum ki Islamî düşünce -buna millî düşünce de diyebilirim- yakın tarih içinde tetkik edilmek isteniyorsa, Şehbenderzade'nin İslam Tarihi'ni ele almak şart. Mesele sanıldığından daha güç. Şehbenderzade o tek kitapla bitmiyor. Daha sonraki yayımlarıda incelemek lazım. En azından bir Francesco Gabrieli'yi, bir Rodinson'u, bir Watt'i tanımak lazım. Kısas-ıEnbiya ile Şehbenderzade'nin İslam

322

Tarihi arasındaki farklarıtesbit etmek, Şehbenderzade ile daha sonraki İslam tarihlerini, mesela bir Miquel'in "Islam Me-deniyeti"ni karşılaştırmak lazım. Şehbenderzade'nin bir başka kusuru da Ibn Haldun'u tanımaması. İbn Haldun, asırlarca ' evvel yaşamışbir İslam rasyonalisti olarak Filibeli'ye genişilhamlar verebilirdi. Üstat, Carra de Vaux'yu, Muir'i ve daha birçok oryantalistleri karıştırmış, Renan'la ilgili görüşleri çok isabetli. Kitapta Ibn Haldun'un adıgeçmiyor. Ne kadar hazin! Çünkü Galatasaraylı, Dozy ile uğraşırken, Fransa'nın tecessüs alanıislam dünyasından uzaklaşmıştı. Kitap mutaassıp çevrelerde hiçbir yankıuyandırmadı. "Kel Memişgelmemişe döndü cihane, sathayf!" Şehbenderzade'den söz eden tek insan Hilmi Ziya.

16 Mart 1982

ÇEVİRİÜZERİNE KAFA YORMAK

Ferit Edgü Beyefendi,

Sizi, zaman zaman da olsa zevkle okudum. "Kültür Emperyalizmi" adlıbroşürünüz vesilesiyle bir tenkit, daha doğrusu bir polemik yayımlamıştım, bilmem tarafınızdan görüldü mü? Bir dergide basıldıktan sonra, "Mağaradakiler" adlıkitabıma alınmıştı. Elli yıldan beri çeviriler yapar, eserler neşrederim. Fransız lisesinden, sonra da Edebiyat Fakülte-si'nden mezun oldum. Telif, tercüme, yirmiye yakın kitabın üstünde imzam var. Arapça ve Farsçayanlar, Fransızcayıbilir, Ingilizceyi okurum. Yirmi beşyıldan beri karanlıklardayım. 1974'de Fransızca lektörlüğünden emekliye ayrıldım.

323

Bir zamanlar Balzac'ıdilimize kazandırmak istemiştim. "Altm Gözlü Kız" Üniversite Kitabevi tarafından bastırıldı, tarih 1942 sonu. "Onüçlerin Romanı" Yüksel Kitabevi, "Otuzundaki Kadm" Arpad Yaymları'ndan çıktı. "Fahişelerin İhtişam ve Sefaleti" İnkılap. İki eserim de kitapçılar tarafından kaybedildi: "La Duchesse de Langeais" ile "La Rabouilleuse". Hugo'dan vekaletçe yayımlanan iki manzum tercümem var: Biri ödül aldı. Son tercümelerim ingilizceden: Uriel Heyd'in "Ziya Gökalp"i ile Thornton Wilder'in "Köprüden Düşenler'i. Yarım asırdır çeviri üzerinde kafa yormaktayım. Aramızda tek pürüz var: sizin eski dediğiniz dile bağlıoluşum ama bu da bir engel değil. "Ada" yayınlarının yöneticisi olarak size şu önerilerde bulunacağım: "Altın Gözlü Kız", "Ferragus", "La Duchesse de Langeais"yi "Paris Hayatından Sahneler" adıyla basar mısınız? "Duchesse de Langeais"yi yeniden çevireceğim.

Rousseau'nun "Emil"ini M.E.B. için çevirmeğe başlamıştım, sonra vazgeçtim. Altıda biri büyük bir özenle aktarıldı. Tamamlamamıister misiniz?

"Fahişeler"i (ikinci baskısı1973) veya "Otuzundaki Kadm"ıyayımlamak istemez misiniz? Maalesef Fransızca okuyan bir sekreterim yok, temine çalışacağım.

Tekliflerim sizi ilgilendiriyorsa, aşağıyukarıbitmişbir tercümem daha var: "Siyasî Düşünceler". Adresim aşağıdadır. Teşrif ederseniz görüşebiliriz de.

27 Mart 1982 Pazar

324

ÇEVİRİSORUNLARI ÖZEL SAYISI

Tanzimat edebiyatının belli başlıtemsilcileri Tercüme Oda-sı'nda yetişmiş. Türk aydınıo günden beri tercümeyle uğraşıyor. Celal Nuri doğru söylüyor: "Batı'nm belli başlışaheserlerini dilimize kazandırmadıkça, yaratmağa geçemeyiz." Tercüme için yerleşmiş, olgunlaşmışbir dile ihtiyaç var. Hazineleri nasıl bir kalıp içinde aktaracağız? Bence Cumhuriyet hükümetlerinin büyük talihsizliği, BatıedebiyatınıTürkçeleştirirken Türkçeyi yok farzedip yeni baştan kurmağa çalışmaları. Uydurma dil özentisi en büyük zekâlarımızıabesle uğraşmağa mahkûm etti. Önümde Türk Dili Dergisi'nin "Çeviri SorunlarıÖzel Sayısı" (Sayı322, 1978). Aşağıyukarıyarım asırdan beri tercüme ile uğraşırım. Derginin yazarları, konunun en tanınmışuzmanları. Önyargılardan sıyrılmağa çalışarak, en çok bildiğimi sandığım bu konuda neler söylendiğini merak ediyorum. Önce Nedim Gürsel'in ".Çeviri Etkinliği ve Kültür" başlıklıyazısı. Gürsel, iyi şeyler söylüyor:

"Kısacası, Pleiade okulu başka dilleri öğrendikten, bu dillerde yazılmışyapıtlarıokuyup sindirdikten sonra sevmiştir Fransızcayı... Bir toplum kabuk değiştirirken, daha doğrusu bir üretim tarzından başka ve görece daha ileri bir üretim tarzına geçişsürecini yaşarken, üstyapıda, özellikle kültür alanında, çeviri etkinliği yoğunlaşıyor... Hıristiyan Avrupa'ya oranla devrimci bir sıçrama yapan İslam toplumları, Kuran'dan kaynaklanan ideolojilerini dizgesel bir düşünceye dönüştürmek için çeviriye başvurmuşlardır. Gerçi... Nasturiler eski Yunan kültürünün önemli bir bölümünü Süryaniceye çevirmişlerdi. Ama sözkonusu yapıtların başka bir ideolojik

325

bağlamda yeniden üretilerek, dönüşme sürecindeki bir toplumun düşünsel dayanağınısağlayabilmeleri için İslam'ın ortaya çıkmasıgerekmiştir..."

Gürsel, bu iddiasınıkanıtlamak için Henri Corbin'in "Histoire de la Philosophic Islamique"ine başvuruyor ve maalesef kitabın adınıyanlışkaydediyor: "Histoire de la Pensee Arabe". Sonra şöyle diyor: "Çeviri, Yeni Platoncu görüşleri Arapçaya, giderek tasavvufa taşırken, İslam ideolojisinin gereksindiği düşünsel temeli de getirmiştir beraberinde..'. İslam'ın yükselme döneminde de yoğun bir çeviri etkinliğiyle karşılaşmamızın başlıca nedeni budur." Bu hüküm pek doğru olmasa gerek. Çünkü İslam'ın yükselişdöneminde düşünsel temel Kuran'di. Yeni Eflatunculuk bu temele belli bir ölçüde kendini ifade etmek imkânlarıhazırlamıştır. Kaldıki yazarın birçok iddialarıtartışılabilir. Fakat makale bütün olarak oldukça seviyelidir. Zamanımıza gelince, ilmî ölçüler bir yana bırakılıyor, Cumhuriyet sonrasıdönem anlatılırken Sabahattin bey ve arkadaşlarına verilen yer ilmî olmaktan çok, hissidir. Bununla beraber genelde kaldıkça hükümler yerindedir. Mesela "çeviriyle beslenmeyen, dünya kültürüne kapalıbir yazm, salt kendi olanaklarıyla gelişemez".

Berke Vardar'm "Dilbilim Açısından Çeviri" başlıklımakalesi, okunmasıda, anlaşılmasıda çok güç bir yazı. Herkesin bildiği şeyler âlimane bir dille sunulmak isteniyor. Bu yeni ifadenin konuya ne gibi aydınlık getirdiğini anlayamadım...

326

11 Nisan 1982 Pazar

HAMMER HAYRANLIĞI

SarıçalıAhmet efendi, yazıile, kitapla hiçbir ilgisi kalmamışveya olmamışbir topluluk içinde nasıl ve neden zurur ettiği güç anlaşılır bir fenomendi. Belki kulaklarıağır işittiği için hatıralara ve kitaplara ihtiyaç duymuştu. Doğu'da meczuplar saygıgören bir zümredir. Ahmet efendi belki asil bir ailenin adınıtaşıdığı, belki okur yazar olduğu, belki de ağır işittiği için yaşamasına göz yumulan bir Tanrıkuluydu. Hammer ismini ilk defa ondan duydum. Hazret Türkmenlerin yaşayışınımerak ediyordu, hayatım bu konuyu tetkike adamıştı, araştırmalarıne oldu, bilmiyorum. "Devlet-i Aliyye Tarihi"nin birinci cildini bana getirip büyük bir hayranlıkla önsözünü ve kaynaklarıokumuştu.

Bu tesbiün mucip sebebleri: Hammer, Reyhaniye'nin bilmem hangi köyünden Ahmet efendi tarafından okunacak kadar yaygındı. Sarıcali'nın tecessüsüne borçlu olduğum Hammer hayranlığıaradan geçen yarım asır içinde ne kadar küllenmişolursa olsun bugün de bütün canlılığınıkorumaktadır. Fransızca Hammer tercümesi sahaflara bir iki defa düştü, ama alamayacağım kadar pahaliidi. Ata bey tercümesini bütün olarak ancak birkaç sene evvel bulabildim. Okşadım, kokladım ve kütüphaneye yerleştirdim. Yer yer okuttum da. Osmanlıtarihlerini millet olarak tanımıyorduk. Naima'nm Müteferrika baskısınıAdanalıAta bey'in kütüphanesinden elde ettiğini söyleyen meçhul bir zattan satın almıştım. Yolda Mükrimin Halil gördü, yıllardan beri peşinde koştuğunu, fakat bir türlü elde edemediğini söyledi, talip oldu, üstadıbu vesile ile tanıdım. Naima'yıroman gibi okumağa başladım, az zaman sonra gözlerimi kaybettim, muarefemiz uzun süremedi. Cevdet

327

Tarihini de Reyhaniye'de görmüştüm. Ona da çok sonra sahip olabildim. Okumağa teşebbüs ettim. Fakat arada Batıtarihçilerini tanıdığım için değerini anlayamadım. Parça parça karıştırmak ve ukalaca tenkitlerle sahifelerini kirletmekle yetindim. Sonra, Paşa'ya tekrar dönecek ve o büyük gayreti yeniden değerlendirmeğe çalışacaktım. Şahname'cilerin, vakanüvislerin karaladığımetotsuz kâğıt tomarlarına kıyasla gerçek bir abideydi Cevdet Tarihi. Arada, bir Hammer gelmiş, bütün vesikalarıtaramış, o dağınık bilgileri zapt-u rapt altına almışve Osmanlı'yımedenî dünyaya tanıtmıştı. Cevdet paşa, Encümen-i Dâniş'in teklifini kabul ederek Osmanlıtarihinin 1774'den sonraki vukuatınıkaleme alacaktı. Paşa mevcut vesikalarıbüyük bir titizlikle taradı, bu arada İbn Haldun'u okudu ve üçte birini çevirdi. Hammer'den muhakkak ki haberdardı, ama eserini okumamıştısanıyorum. Lamartine'in "OsmanlıTarihi", Hammer'in soluk bir kopyası. Fransız şairi çeşitli sebeplerle alaka duyduğu OsmanlıİmparatorluğunuTabiî olarak Hammer'den öğrenecekti. Bizim tarih meraklısıaydınlarımız Lamartine'i daha kolay ve daha şairane bularak asıl kaynağa eğilmediler. Mesela Refik Halit'in mazimize ait bilgileri, daha çok Lamartine'den devşirilmiştir. "Tarih-i Ebul Faruk" yazarıMizancıMurat bey de, Hammer'i ciddi olarak tetebbu etmişmidir, sanmıyorum. Kamil paşa, "Tarih-i Siyasisini kaleme alırken büyük bir sezişle kaynağıkeşfetmişve çekinmeden işine gelen kısımlarıTürkçeye aktarmış. "Netayüc-ül Vukuat", Hammer'den habersiz yazılamaz. Fakat Mustafa paşa iktibaslarınıtitizce ifşa eden bir yazar değil, onun için neler aldığını, ne kadar aldığınıtayin edemiyorum.

Osmanlıtarihleri hakkında okuyabildiğim tek yazıMük-rimin Halil'in, renksiz, kokusuz, metotsuz bir karalama. Mükrimin, Murat bey tarihini tenkit, daha doğrusu tahrip için zamanenin temayüllerine uyarak yazmışa benzer makalesini. Akçora'nm derslerinde de Hammer'in değerlendirilmesine

328

rastlayamadım. Kaldıki Hammer yalnız Devlet-i Aliyye'nin klasik diyebileceğimiz tarihini tertip etmekle kalmamış, Osmanlımüesseseleri hakkında müstakil eserler de yazmıştır. Onların ise yalnız isimlerinin biliyoruz. Siyasal Bilimler Fakültesinin Hammer için yaptığıtoplantıbu meselelerin kaçta kaçına aydınlık getirdi, bilemiyorum.

Konu ile ilgili tek yazıgörebildim. Vehbi Belgil'in Cumhuriyette çıkan (10/4/1982) makalesi. Zaman zaman çok haklı, çok yerinde hükümlerle zenginleşen bu yazı, bize seminerle ilgili genişbilgi vermiyor. İki yıl önce Midhat paşa hakkında milletlerarasıbir seminer daha yapıldığınıöğreniyoruz, "demokrasi babamız Midhat paşa". Midhat paşanın demokrasi ile münasebeti şüphe yok ki tahkike muhtaç bir meseledir. Seminerden haberdar olmadığımız için bu konudaki tereddütlerimizi sergilemeye lüzum görmüyorum.

Belgil, "doğubilimcisinin yapıtlarının tam bir listesini ve bunlardan hangilerinin bizi ilgilendirdiğini maalesef bildiren olmamıştır" diyerek seminerin bir unutkanlığınıvurguluyor. Sonra da Hammer'in bir ajan olmadığınıbelirtmek ihtiyacınıduymuş: "Bir elçilikte yerel dili bilenlerin bulunmasından doğal bir şey olamaz. Avusturya, istanbul Büyükelçiliğine, gayet yerinde olarak, Osmanlıca bilen bir memur göndermiştir... Hangi casus, Hammer'in yaptığım yapmıştır ve yapmaktadır?". Bu dürüst müdafaanın arkasından anlaşılmasıgüç bir ifade geliyor: "...Yapıtın Fransızca çevirisinin ilk on cildi rahmetli Nurullah Ataç'ın babasıAta bey tarafından, 11. cildi de Mehmet Ata bey tarafından çevrilmiştir, ondan ötesine kimse el sürmemiştir". Hammer tarihinin onbirinci cildi de, diğer on cildi gibi Mehmet Ata bey tarafından dilimize kazandırılmıştır, yani iki Ata bey yoktur. Sayın yazar bu vesile ile dilimizin gramerine de dokunarak, Cevdet paşa'nm (Paşa, Osmanlısarf ve nahvim Vefik efendi ile beraber kaleme alırken henüz paşa olmamıştı) kitabı"Karabaştecvidine göre Arapça

329

kekelerken" gibi insafsız bir tenkide maruz kalmış. Zaman ve zemin düşünülmeden ileri sürülen bu hükmü pek yerinde bulamadım.

Hammer'in oryantalizmin kurulmasında gerçek yerli belirtilmişmidir? Bu yeni ilmin başlıca mimarlarıarasında bir Jones, bir Sacy, bir Meninski, bir d'Herbelot... var. Hammer, Batıdüşüncesini ne kadar etkilemiş? OsmanlıTarihinin diğer milletlerin tarihleri arasındaki değeri nedir? Esefle söyleyeyim ki Avrupa kaynaklarında bu suallere cevap veren bir aydınlık bulamadım. Britannica Ansiklopedisi de, Sosyal ilimler Ansiklopedisi de Hammer'e pek az yer ayırmış. Tarihin tarihini anlatan kitaplarda da Hammer yok. Mesela Henri See'nin "Tarih İlmi ve Felsefesi" adlınefis incelemesinde veya P.Lacombe'un "İlim olarak Tarih" başlıklıkitabında Hammer'in adıbile geçmez. Hammer İbn Haldun'u okumuşmuydu, Tabari'den, Mesudi'den haberdar mıydı, yani kendine mahsus bir tarih görüşü var mıydı, bilmiyoruz. Bence Hammer için yapılan seminer 1- Hammer'in İslam tarihçileri arasındaki yerini, 2- Batıtarihçileri arasındaki değerini belirtmekle işe başlamalıydı, 3- Batıve Osmanlıdüşüncesi üzerinde ne gibi etkiler yapmıştıHammer? 4- Osmanlıtarihine karşıgösterilen ilgisizliğin sebepleri nelerdi? Neden mazimize karşıbu kadar ilgisiz kalabiliyorduk? Siyasal Bilimler Fakültesi bu hayırlıteşebbüsü ile bir meçhulü örten perdeyi aralamıştır, tartışmayısürdürmek artık Türk basınının görevi.

"Asya Cemiyeti"nin ömür boyu kâtipliğini yapan Jules Mohl, Hammer'in ölümü dolayısıile çok güzel şeyler söylemiş. Ama üzerinde durduğu, daha çok, Hammer'in "Arap EdebiyatıTarihi", Osmanlı, Mohl'u fazla ilgilendirmiyor. Bence, Ata beyin Hammer tercümesine yazdığıönsöz yeni harflere bir an önce kazandırılmalıdır. Ata bey kitaba ne gibi haşiyeler yazmış, nerelerde konuya karışmak ihtiyacınıduymuş, neden 1913'lerde kitabıçevirmek istemiş? Bu serseri satırlar münzevî bir aydının

330

Hammer meselesine amatörce yaklaşmasından ibaret.

ZavallıHammer! "Islam Ansiklopedisi" ne de girememiş! Şimdi de tarihçi Mükrimin Halil'in Hammer Tarihi ile ilgili mütalaalarınınakledelim: Hayrullah Efendi Tarihi'ni anlatırken yazarının başvurduğu kaynaklan da anlatan Mükrimin Halil sözlerini şöyle tamamlıyor: "... Hammer'in OsmanlıTarihinden ve De la Croix'nm vakayinamesinden istifade etmiş...tir... Namık Kemal beyin eserinde ise Hayrullah efendi ile Hammer'in tesirleri pek barizdir... Daha evvel yazıldığıhalde Meşrutiyetten sonra bastırılan Sadr-ıesbak Kâmil paşa merhumun "Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Osmaniye" adlıeserinin ilk iki cildi Hammer tarihinin bir hulasasından ibarettir... Ahmet Midhat efendi ise... "Mufassal" adlıbüyük eserinde o zamanlar pek makbul olan Cantu'nun eserini, Avrupa tarihine ait kısımlar için esas ittihaz etmiş... Osmanlımeba-hisinde Hammer'in malumatım tenkitsiz ve tahkiksiz bir şekilde kitabına geçirmiştir... Murat bey herkesin elinde bulunan Solakzade ve Naima tarihleri gibi birkaç eserle -Hammer tarihinden başka bir kitap görmemişve hatta, mehazlarınıokumadığıiçin Hammer'in muazzam eserini inceden inceye mütalaa ve içindeki malumatıgüzelce öğrenmeğe de sabır ve tahammül göstermemişti. Bu sebepten, mehazıolan Hammer'in, - o zamanki menbalarına nazaran - yapmasızaruri olan yanlışlarına iştirak eden Murat bey, bir taraftan Ham-mer'de doğru ve mevsuk olarak yazılan, şeyleri de, belki dikkatsizlik saikasıyla, yanlışyazmıştı. "Tarihi Ebülfaruk"da mevcut olan intikadî ve tezyifkâr fikirlerin mühim bir kısmıeserin mehazının müellifi olan Hammer'indir ve Murat bey kendine mâl etmiştir... Büyük eserlerden Hammer'in meşhur OsmanlıTarihinin tercümesine iki defa teşebbüs edilmişse de akim kalmıştır" (Tanzimat, 100. Yıldönümü Münasebetiyle, 1949).

331

1

2 Mayıs 1982 Pazar

MESUT FÂNİVE HATAY KÜLTÜR HAYATI

Neleri hatırlıyoruz, niçin hatırlıyoruz? İntihalarımızın kaçta kaçışuura intikal ediyor? Hatırlayıp hatırlamamakta hür müyüz? Şuuraltında uyuyan ihsas ve intibalar yığınınıyeniden niçin ve nasıl inşa ediyoruz? Bu inşanın sıhhati hakkında belli bir ölçümüz var mı? Bazan tam bir iyiniyetle mazideki olaylarıçarpıtmıyor muyuz? Aynıolayla ilgili çeşitli şahadetler nasıl kontrol edilecek? Hatıralarımızda ferdî ile sosyalin payınedir?

Mesut Fani, yıllarca hocam oldu, ne kadar tanıdım, bilemiyorum. 39'da, "Manda İdaresinde Hatay Kültür Hayatı" diye bir kitapçık yayımlamış. Anlattıklarına kadar doğru, daha doğrusu, doğrulan takdim ederken ne kadar kendisi? Bir müdafaaname mi sözkonusu? Kitapta anlatılanlar bir parça da benim yaşadıklarım, çocukluk ve gençliğimin bir nevi çerçevesi. Ama hatıralarım tuzla buz olmuş, onlariilk defa olarak yazıya geçmişbir halde bjaluyorum. Mesut doğru mu söylüyor? Doğru nedir ki? Hafızama defnedilen hatıralar enkazınıteker teker muayene etmek istiyorum. Bakalım

bu işi ne kadar başarabileceğim.

Galiba 33 yıllarındaydı, Karagöz Gazetesi liseye yeni bir hoca geldiğini haber veriyordu. Nereden tahkik ettim hatırlamıyorum, bir sınıf arkadaşımla üstadıziyarete gittik. Pa-ris'den yeni gelen üstat, yanılmıyorsam, "Hotel Imperial" de kalıyordu. Oteli ne daha önce görmüştüm, ne daha sonra tekrar gördüm. Ürkek, ama mütecessis gittik. Bir odaya aldılar bizi. Yanılmıyorsam oturduğum koltuğun yanındaki komodinde iki kitap duruyordu: Kitab-ıMukaddesle Montaigne'in De-nemeler'i. Az sonra üstat göründü, sırtında parlak düğmeli

332 .

bir robdöşambr. Neler konuştuk, hatırlamıyorum. Kitab-ıMukaddesle Montaigne'i uzlaştırmak kabil mi diye sormuştum? Pekala kabil demişti. Genişufuklu, bir parça Anatole France'ıhatırlatan bir şüphecilik. Üstadısevememiştim. Bu ilk karşılaşmada Tarık Mümtaz'm aleyhte telkinleri müessir olmuşmuydu? Mesut bey Sorbonne'dan doktor unvanıile geliyordu. Ağabeyi Ali İlmi, bir dersinde kardeşinin ilim ve fazlınıgöklere çıkarmıştı. Gerçi hocamız Bazantay de doktordu, ama ilk defa olarak Batının en yüksek irfan müessesesinden diploma almışbir Türk görüyordum. O sene Mesut bey, Türk Edebiyatıhocamız oldu. Daha önce mutasarrıflık yapmış, İstanbul Hukukundan mezun, fakat pedagojik tecrübeden mahrum bir zat. Hatırladığıma göre, Köprülü'nün Edebiyat Tarihini okutuyordu. Lilliputlar ülkesinde bir Güliver çalımıile konuşuyordu. O yılki derslerinden hatırladığım, Fevz-i Hindi'nin: "Ey nakd-ü asi u fer-i nedânem çi gevheri" şiiri. Bu şiiri neden ve nasıl ezberledim bilmiyorum. İkinci yıl Mesut bey, tarih okuttu. Isaac-Malet'nin Fransız Devrimine ayırdığıkitabıokuduk. Bu arada üstat bana bir Larousse hediye etmişti: ithaf şöyle idi: "Oğlum Cemil'Yılmaz, bu kitap hayat yolunda sönmez bir ışık ve adın da en kuvvetli iki destektir. Korkma ilerle, hiç düşmezsin". Mesut bey, Fransız İhtilalini nasıl anlatırdı? Hiçbir şey hatırlamıyorum. Yalnız bakalorya imtihanında Şam'dan gelen bir mümeyyiz hocaya beni büyük sitayişle tanıtmış, hoca da Napolyon'un Mısır'a getirdiği bilginlerin esamisini sorarak "bu parlak talebe"yi perişan etmişti. Ağlamıştım. Mesut bey, on beşsene kalmıştıFransa'da. Fakat Fransızca teleffuzu güzel değildi. Konuşurken ufak tefek gramer hatalarıda yapardı. Bu hatalar o zaman affedilmez geliyordu bana. 35-36'da felsefe hocam oldu. Çalışkan, mazbut metotlu bir hoca. Felsefe kitaplarınıtalebeler arasında bö-lüştürmüştü. Her talebe, kendi kitabından, okunacak konunun bir özetini çıkaracaktı. Bana Cuvillier'nin Manuel'i düşmüştü.

333

Felsefeyi çok seviyordum. Türkçede ne varsa yutar gibi okumuştum. Talebeler kendi hülasalarınıokuyorlardıönce. Sonra Mesut bey, konuyu toparlıyor, sistemleştiriyordu. Tabiî talebeler Hocanın istediği hülasalarıhazırlarken birçok yanlışlar yapıyordu. Mesut bey hataların altınıçiziyordu. Ve bizi tenkitçi bir yaklaşıma davet ediyordu. Şüphesiz ukala ve kendini beğenmişbir hocaydı. Ben ise, küstah ve çeşitli bunalımlar içinde kıvranan bir öğrenci. Yıldızımız hiçbir zaman barışmadı. Bazan kırlara çıkar ve Eflatun'un Akademi'sinde imişiz gibi karşılıklı, sigara tüttürerek, ders yapardık. Sınıfta en az beşaltıtane felsefe kitabından bahsedilirdi. Sanıyorum ki Mesut bey'den tek öğrendiğim bu bibliyografya zenginliği ve her filozofun hakikati kendine göre ele aldığının şuuruna varıştır. Sonunda kavga ettik. Ve ben, imtihana bir ay kala, mektebi terk ettim, istanbul'a geldikten sonra, Mesut beyin ne kadar değerli bir felsefe hocasıolduğunu anladım. Ama işişten geçmişti. Bu arada birkaç konferans da verdi Mesut. Spor'un insan hayatında ne büyük bir rol oynadığını, kendi hayatından örnekler vererek, uzun uzadıya anlattı. Fakat ben onun bu konferansınıda hiç beğenmedim.

Şüphe yok ki bu küçümseyişlerde Sarık Mümtaz'm telkinleri de müessir oluyordu. Ne kadar gariptir: Tarık, Damat Ferit'in yaveri olarak yüzellilikler listesine geçmişbir Çerkeşzabiti idi. Antakya'nın manda idaresinin resmî gazetesini çıkarmak için gelmişti, sonra birdenbire yer değiştirmiş, Türk milliyetçisi olarak yazıhayatına atılmış, gençlerden bir izci teşkilatıkurmuşve lisedeki hocaların hasm-ıbiamanıkesilmişti. Hayatımın akışında çok büyük fenalıklarıolmuşbir Mefis-to.

Mesut bey, onun tanıtmak istediği gibi, Fransız emperyalizminin bir ajanımıidi, sanmıyorum. Manda idaresine karşıister istemez sempati duyacaktı, mekteplerinde okumuştu, dillerini öğrenmiş, Officier de l'Academie olmuştu. 39'da

334

söylediğim gibi, bu idare Türk irfanınıboğmak isteyen bir alay maceracıve kötü niyetli sömürge memuru tarafından mıtemsil ediliyordu, cevap vermek güçtür. Mesut bey de bu idarenin emrinde çalışıyordu, Bazantay ile sıkıfıkıdosttu. Mektebin bir numaralıhocası, felsefe sınıfının bir nevi diktatörü idi-. Sancak Türkiye'ye geçtikten sonra, aşırıbir ceİadet göstermişve o küçük kitabıkaralayarak günahlarını, şayet varsa, unutturmağa çalışmıştı. O tarihten sonra Mesut beyle iki defa daha görüştüm. Galiba 44'de karımla İskenderun'a gitmiştik, karşılaştık, bizi lokantaya götürdü ve çok sitayişkâr konuştu: ben "fezalarda dolaşan bir küre" idim, "peyk olmak için bir güneşarayan fakat kendisinin güneşolduğunu idrak edemeyen bir küre". Sonra da bir mektubunu aldım, ne cevap verdiğimi hatırlamıyorum. 66'larda tekrar karşılaştık, yine mültefit ve çelebi idi, uzun uzadıya konuşmak için bir randevu verdi, fakat denize girmek için Arsuz'a gittiğinden randevusuna gelemedi, ben de Antakya'da daha fazla kalamadım. Mesut beyin doktora tezini 70'lerden sonra görebildim, Yakup Kadri'ye yollanmışbir nüsha Edebiyat Fakültesine gelmişti, iyi hazırlanmışbir çalışma, Fransız bilginlerine yani hocalarına iltifatla dolu bir ithafla başlıyordu. Burhan Felek'in Hukuktan . sınıf arkadaşıimiş. 50 yaşından sonra evlendi, istanbul'da okuyan çocuklarından söz ettiler, buraya yerleşeceğini duydum. Fakat galiba bu projesi gerçekleşmeden göçüp gitti. ZavallıMesut bey! Kaç gence felsefî tecessüs aşıladı. Antakya lisesinde felsefe okutan ilk ve son hoca. Paris'e gitmeden önceki hayatıda tamamen karanlık. Cebel-i Bereket mutasarrıfıolmuş, Fransız taraftarıimiş, bu yüzden yüzellilik listesine ithal edilmişve 15 yıl Paris'te sürünmüş. Zeki ve uyanık bir adam. Manda idaresine ısmamamışbelli ki. Bazantay ile öteki Fransız hocaların aldığıbol maaşa fena halde içerlemiş. Ba-zantay'nin de öteki Fransızların da ilk mektep mezunu olduğunu ısrarla vurguluyor, gerçi Bazantay Nancy Üniversi-

335

tesinden lisansiye imişama daha sonraki doktora tezi Türk hocalar tarafından hazırlanmışve bir sömürge ajanıolduğundan kolayca kabul edilmiş. Mesut bey, Sancaktaki kültür faaliyetlerini çok yetersiz buluyor. Acaba öyle mi idi? Hâlâ benzerine'rastlanmayan bir "Maarif Mecmuası" yayımlanırdı, Rıza Tevfik'in de makaleler yazdığıbu mecmuanın bir benzerini Türkiye Cumhuriyeti neşriyatında bulamıyoruz. "Yeni Mecmua' çıkardı, o da oldukça dolgun bir dergi idi. Gündelik gazeteler de küçücük bir Sancak'ın yüzünü ağartacak yayın vasıtalarıidi. Bir kelime ile "Manda İdaresinde Hatay Kültür Hayatı" çok insafsız bir kitap. 39'da yayımlanan bu polemiğin okunup okunmadığıda şüpheli. Ne kadarıdoğru, ne kadarıyanlış, bunlarıanlatacak kimse de kalmadı. Ben hadiselerin içinde yaşamışolmama rağmen kesin bir hüküm veremiyorum. Hatay'ın tarihini Ahmet Faik Türkmen isimli bir madrabaz kaleme aldı, kitabın bir çok bölümlerini ben hazırladım. Mesut Fani, Ahmet Faik'e kıyasla hem çok dürüst, hem çok bilgin bir yazar. Yarının tarihçisi bunların hangisine güvenecek, bilemiyorum. Hatay, Refik Halit'in anlattığıcennet ülkesi mi, Tarık Mümtaz'in "Çizgiler ve Bilgiler" adlıkitabında veya "Hatay Albümü"nde dile gelen coğrgfya parçasımı? Belki hepsi, belki hiçbiri. O devrin son şahitleri de bir bir kayboluyor. Yaşayanlar arasında bir Kemal Sülker kaldı. Yalanla hakikati birbirine karıştıran güvenilmesi güç bir şahit Kemal. HacıMistik Halep'te. Benim neslimden kaç kişi yaşıyor, bilmiyorum. Hatıraların hatıralarla karşılaştırılmasışart. Hayatımın en az on sekiz yılınıkucaklayan bir zaman parçasıkaranlıklar içinde. Yurt Ansiklopedisinden "Hatay" maddesini yazmamıteklif ettiler, yazamayacağımısöyledim. Peki kim yazacak? Anatole France'm "Penguenler Adası"nıhatırlıyorum. Belli yalanlarıgönül huzuru ile tekrarlayabilecek kadar gerçekçi yazarlarımız yaşıyor henüz. Kemal Sülker notlarınıciddi olarak değer-lendirebilse onun adınıverebilirdim.

336

1 Ağustos 1982

EKREM TAHİR

; Ekrem Tahir, gördüğüm son güzel rüya. ihtiyatsız bir söz, aşırıbir tecessüs beni uyandırır korkusu ile hep kendimi tuttum, bununla beraber serap yine de kayboldu. Söylediklerine inanıyor muydu Ekrem? Samimiyetinden hiç şüphe etmedim. Ümit etmeye ihtiyacım vardı. Nasıl bir facianın kurbanıoldu, o heyecan ve hareket dolu insan neden eriyiverdi, bilemiyorum. Muzaffer Arslan, bütün sevimsizliği, bütün adiliği ile gerçek. Topçuoğlu da izah edemedi bu kayboluşu, Ülgener de.

11 Ekim 1982

SON ÇEYREK ASRIN ŞİİR HAYATI

Aziz Kardeşim Muhsin Bey33,

Nazik mektubunuzu nezakete susamışbir insanın derin iştiyakıile dinledim. Müşküllerinizi ne dereceye kadar halledebilirim, bilmiyorum; fakat, samimiyetinize inandığım için suallerinizi cevapsız bırakmağa da gönlüm razıolmadı: Hûz mâ sefa, da mâ keder!

Şiir, şahsî zevklerin mutlak hâkim olduğu bir alan. Frenkler "aşçıolarak yetiştirilebilir insan ama, kebapçılık hususi kabiliyet ister" demişler. Sanat da hususî bir kabiliyet işi.

33 Muhsin Bey'in soyadınıbulamadık.

337

Dünyanın hiçbir kitabında belli bir reçete yok. Bu çerçeve içinde her tercih enfüsî olmak zorundadır. Belki mucip sebepleri sıralayarak hükümlerimizi aklîleştirebiliriz. Umumîde kalmak şartıyla benim de yapabileceğim bundan ibaret olacak.

Kitaplarımıokuduğunuza göre, edebiyata nâzımla başladığımıbiliyorsunuz. Bu, hem edebiyatımız, hem de dünya edebiyatlarıbakımından çok tabiî. Hayatıkelimeler dünyasında geçmişbir insan olarak yazılarımda hep "güzeP'i aradım. Önce bütün divanları(bulabildiklerimi kasdediyorum) tarayarak başladım işe. Sonra "Hececiler"le günler ve aylar geçirdim. Bu yolculuklardan edindiğim kanaati birkaç cümleyle hülasa edebilirim: 1) Nazmın en mükemmel örnekleri aruzla yazılmıştır. Aruzun musikisinden mahrum bir nazım, klasik vasfına layık değildir. Şiir, önce musiki olduğuna göre, nazmın ahenginden kolay kolay vazgeçemez. Hececiler de hiçbir zaman aruz şairlerinin ulaştıklarıirtifaıbulamadılar. 2) Muhtevaya gelince... Mükemmel bir nazmın gerçekten şiir olabilmesi için genişbir irfan, zengin bir kelime hazinesi vazgeçilmez şartlardır. Samimiyet, yani söylenenlerin gönülden fışkırmasıda icap eder. ·

Elbette ki şiir bir yanıyla tasannudur ama, tasannu kendini hissettirirse şair sadece nâzım olur. Sanat veya tasannu gülün kokusu gibi koklanacak, sezilecek fakat gizli kalacaktır. Yahya Kemal büyük bir nâzım ve zaman zaman kuvvetli bir şairdir. Abdülhak Hamit içli bir şair ve zaman zaman kuvvetli bir nâzımdır. Haşim, hemen her zaman güçlü bir şair, arada bir kusursuz bir nâzımdır. Hece şairleri içerisinde aruzu başarıyla kullanmışolanlar nadiren hece veznini de başarıyla kullanabilirler. Mesela Rıza Tevfik ve Faruk Nafiz.

Nazım Hikmet'e geçelim. Senelerce büyük bir tedirginlik duyarak okuduğum bu şairin başkalarında rastlamadığım hususiyetleri var. Bir defa, dilini çok iyi biliyor. Aruza aşinadır.

338

Kullandığıserbest nazım aruzun bütün imkânlarından faydalanır, orkestralaşan bir vezindir bu. Şair, çağının bütün düşünce hayatına oldukça açıktır, yani döneminin en çok okumuşinsanlarından biridir. Samimiyetinin, buna cesaret de diyebiliriz, tehlikelerini uzun mahpusiyet yıllarıyla karşılamışve hep kendisi kalabilmiştir. Şiirimizin Nazımla sona erişi şüphe yok ki çok aşın bir iddia. Ne var ki, aydınlığa büyük ihtiyacıolan zamanımızda, şiirin büyük bir yeri olmayacağıdüşünülebilir. Nitekim edebiyatınıen iyi bildiğim Fransa'da Baudelaire ve Rimbaud'dan sonra büyük şair gelmemiştir bence. Hele bizde nazımperestlik ancak bir çocukluk hastalığıdiye vasıflandırılabilir. Mevlana'dan, Hafız'dan, Baki, Yahya Kemal'den sonra kelimeleri aynıtelakat ve aynımusiki içinde ebedileştirmeğe kalkmak mümkün müdür bir, lüzumlu mudur iki? Dilimizin bugünkü durumunda üstatlarımızın yükseldiği irtifaa çıkmak kabil değildir inancındayım. Amaç güzeli yakalamak olduğuna göre nazmın imkânlarından vazgeçerek daha bayağıve daha az şairane olan nesire başvurmak neden caiz olmasın? Şiirde "orta" yoktur, musikide olmadığıgibi. İlham rabbani bir mazhariyet olduğuna göre, bu mevhibeden nasibedâr herkes kıyamete kadar şiire iltifat edecektir. Yalnız, büyük seleflerini tanımak, onların dolaştığışahikalardan haberdar olmak, keşfedilmemişkıtalar varsa o kıtalarıfethetmeğe çalışmak, kendine saygısıolan her kalem sahibi için bir dürüstlük borcudur. Tekrar ediyorum, şiirleriniz büyük vaitler taşıyan birer goncadır. Bu goncaların muhteşem birer gül olmasıiçin evvela kendi edebiyatınızı, sonra da dünya edebiyatlarınıçok iyi bilmeniz yetecektir sanıyorum. Şiirin dünya durdukça var olacağı, romantizmden bu yana defalarca söylendi. Buna inanmışım veya inanmamışım, hiçbir önemi yok. Her çağın kendine göre bir şiir dünyasıolacaktır. Mesele Amerika'yıyeniden keşfetmeğe çalışmak değil, büyük üstatlara layık olabilmek için onlarıyakından tanımak ve dilimizin-

339

kısıtlıda olsa - bütün imkânlarından faydalanarak kendi sesini duyurmağa çalışmaktır. Ben yaşlıbir okuyucunun alışkanlıklarına bağlıyım. Toplumdaki zevk değişikliklerini izleyemeyecek kadar taşlaşmışbir idrak içinde bulunabilirim. Üzülerek itiraf edeyim ki, son çeyrek asrın şiir hayatınıpek cılız buluyorum. Bu mahkumiyet kararının mucip sebepleri var şüphesiz. Önce dildeki sefalet, sonra irfaıj yokluğu, sonra insanıinsan yapan ideallerin eski zindeliğini kaybetmişolması.

Mektubunuzu cevapsız bırakmamak için hemen karaladığım bu satırlar elbette ki düşüncemin bütününü aksettirmiyor. İleride daha uzun konuşmak arzusuyla muhabbetlerimin kabulünü rica ederim kardeşim.

1983

340

6 Mart 1983 Pazar/Saat 11.30

ONSUZ BİR DÜNYA

Yıllardır kelimeleştirilmesi güç korkular içindeyim. Karımın her rahatsızlığışuurumda korkunç düşünceler yaratıyor. Ondan önce ben ölmek istiyorum. Bu arzunun tahlilini yapamayacak kadar sersemim. Onsuz bir dünya düşünemiyorum. Gözüm ne çocuklarımıgörüyor, ne herhangi bir gelecek tasavvur edebiliyorum. Gözlerimi kaybettikten sonra ideal bir mutluluk düşünemezdim. Ama hayatıyine de seviyordum. Zilletleri, korkulan, bitip tükenmeyen endişeleri ile. Diyebilirim ki bütün insanlık tek kişide toplanmıştı. Onu kaybedersem her şey bitecekti. Bu, sevgiden çok hastalıktı, ama ben bu hastalığın sürmesini istiyordum. Kaçak birtakım zevkler aradığım oluyordu, fakat sonunda beni hayata bağlayan gerçek ve yeri tutulmaz insan oydu. Annem gibi, ablam gibi bir şeydi o. Nasıl hayatıma böylesine girebilmişti, bilemiyorum. Epiktetus'un öğütlerini hoşuna tekrarlıyordum: "Eşyanın mahiyetini düşünerek onlara bağlanın". Bu çıkmazdan kurtulmanın çaresi yoktu. İntihar edemeyecek kadar korkak ve pısırıktım. Kadere kumanda etmek de elimde değildi. Ne kadar garip! İstemeyerek evlenmiştim. Fevziye günden güne büyümüş, hayatımın manasıhaline gelmişti. Çocuklarımısadece onunla ilgileri var diye seviyordum, mühim olan, ağacının meyveleri değil, kendisiydi.

Güneşe de, ölüme de dimdik bakılamazmış. Bahtiyar değildim ama başka bir bahtiyarlık da düşünemiyordum.

Şeref hanım bana evlenme teklif edince derhal reddetmiştim. Acaba Alev daha anlayışlıdavransa cevabım başka mıolurdu? Sanmıyorum. L. hiçbir zaman böyle bir imtihana talip olmadı, münasebetimizin bu kadar uzun sürebilmesi de onun bu

akıllıca davranışından ileri gelmişolabilir. Korku içinde düşünce selameti olamaz. KararıCenab-ıHak yahut tabiat verecektir.

34

27 Mart 1983 Pazar

HER HAL TERCÜMESİBİR MÜDAAFANAME

Fransızlarda, "mezar taşlarıgibi yalan söylemek" gibi bir tekerleme var. Kendi hayat hikâyesini anlatmak da, buna benzer. Önce, hafızamızın aynasında sadık akisler aramak ve onlarıinfiallerimizin, egoizmimizin eklediği çizgilerden ayırdetmek kabil mi? Başka bir deyişle kendimizi ne kadar tanıyabiliriz? Belki otobiyografik bir roman kaleme almak caiz, ama birkaç sayfada bütün bir ömrün muhasebesini yapmak hem tehlikeli, hem abes. Her hal tercümesi bir müdafaana-medir. Kendimizi tanımak irfanın varabileceği en yüksek merhale. Çağdaşlarımızın şahadeti de emin bir kılavuz olmaktan uzak. Topluma yol göstermek gibi küstah bir macera içinde yer alan gafiller ister istemez o toplumun belli fertleri tarafından göklere çıkarılırken, menfaatlarızedelenen bir çoklarınca yok farzedilmeğe mahkûmdurlar. Bu yargıların hangilerini ciddiye alacağız?

Galiba Cemil Meric'i bir yabancıolarak ele almak ve ondaki gerçek veya mevhum birtakım meziyetlerin nasıl ve niçin

34 Cemil Meric'in eşi Fevziye Hanım Haydarpaşa Numune Hastanesi'nde yoğun bakımdadır ve ertesi gün, 7 Mart 1983'de hayata gözlerini yumacaktır. Cemil Meriç bunu hissetmişve bu yazısıyla kırk yıllık hayat arkadaşına veda etmiştir.

oluştuğunu tespit etmeğe yeltenmek yapılabilecek en makul davranış. Çağdaşlarım arasında övünebileceğim ilk farikam: sınıf tanımaz bir tecessüs, düşünceye karşıbeslediğim kayıtsız şartsız saygıve oldukça güçlü bir hafıza. Hem kendi yazdıklarımı, hem de başkalarının fikir ve edebiyat mahsûllerini çok ciddiye almışımdır. Benim için kutsal bir iştir yazmak. Edebiyat bütün devirlere ve bütün insanlığa hitap eden bir iletişim yoludur. Sanıyorum ki mizacımın bu yönleriyle vatandaşlarımdan bir parça farklıyım. Mizaçta kalıtımın büyük payıvar. Ne kadar büyük, ne kadar kesin, bilemem. Kaldıki kalıtım zincirini sonuna kadar takip etmek de hem çok güç, hem de çok aldatıcıolabilir. Bu itibarla Cemil Meric'in hal * tercümesini yazmağa çalışırken uzak veya yakın cedlerini sahneye çıkarmak pek aydınlatıcıolmaz. En iyisi yetiştiği sosyal çevreyi tanımağa çalışmak ve kabiliyetlerini bu çevreyle izaha kalkışmak olsa gerek.

Kahramanımız 1916'da Anadolu'nun ücra bir kasabasında dünyaya gelmiş. Doğduğu tarih bile kesin olarak belli değil. Babasının Kuran kapağına kaydettiği doğum tarihi 1332, kânun-u evvel 12. Meydan Larus 1911 gibi yanlışbir rakkam veriyor. Geçelim..

Ailesi, Dimetoka'dan göçmüş. Babasıçeşitli nikbetler yüzünden hayata küsmüşeski bir yargıç. Annesi bu yabancıdünyada aşinasıolmayan hasta bir kadıncağız. Çocuk, düşman bir çevrede ister istemez kitaplara kaçıyor. Yani düşünceye ve edebiyata, hür bir tercih sonunda yönelmiyor. Yaşamak için kendine bir dünya inşa etmek zorunda. Böyle bir kaçışıkolaylaştıran tesadüfler de var: babasıakşamlarıaileyi toplayıp kitap okuyor, ablasıfenn-i terbiye ve ruhiyat gibi konularla uğraşmaktadır. AmcasıHamit beyin kitaplarıgenç tecessüsünü alevlendiren bir hazine. Anlıyor ki zalim ve kıyıcıbir gerçekten kurtulmanın tek çaresi reel dünyadan kitaplar dünyasına sığınmak. Okumayı"Türk Sazı"nıheceleyerek öğreniyor.

Bağıra çağıra okuduğu o manzumeler, edebiyat dünyasında ilk kılavuzıolacaktır. İlk şiirini on bir yaşında iken karalamış. Hiçbir kabiliyet müjdelemeyen bu cılız manzume yüzünden hocasından azar işitmişve babasına şikâyet edilmiş. İlk mektepte neler okuduğunu pek hatırlamıyor. Bununla beraber liyakatli hocalarıolmuş. Bunların en anılmağa değeri, Satıbeyin kurduğu Yüksek Öğretmen Okulu'nun edebiyat bölümünden mezun, şair Ömer Hilmi. Daha sonra liselerde hocalık yapacak olan bu zat sayesinde Köprülü'nün, HıfzıTevfik'in edebiyat tarihlerini Ali Canib'in Edebiyat'mıtanıyacaktır. Bir mukayeseye medar olsun diye arzediyorum: ilk mektepten mezun olurken Türkçeden Tevfik Fikret'in "Kılıç" şiirinin nesre çevrilmesi ve içindeki lafız sanatlarının tesbiti sorulmuştu.

"Çekiç altında muhakkar ezilir günlerce, Bir çelik parçasıbir tig-i mehîb olmak için. Ne hazîn işkence."

İlk mektepte Arapçaya ve Fransızcaya başladı. Arapça hocasıeski bir medreseli idi. Ayrıca "Müsahabat-ıAhlakiye" isimli bir kitap da okutuyordu. Müşahabat'm hemen her saat okuyucusu bendim. Güzel mi okuyordum, bu tercihin sebebi ailemden gelen düzgün şive miydi, bilemiyorum. En çok kabiliyet gösterdiğim ders resimdi. Türkçeyi saymıyorum. Çoğu Çerkez ve Türkmenler'den oluşan arkadaşlarım arasında elbette ki müstesna bir yerim vardı. 1928'de ilk mektebi bitirdim. Talihsizlik burada da işe karıştı: mektebimiz önceleri altısınıflıbir rüşdiye idi, ben beşinci sınıfıbitirince ilk mektep oldu, yani ister istemez bir sene kaybettim.

Sonra Antakya sultanisi. Ve başlayan yeni bir hayat. Hayatıma karışan iki yeni hoca: Lami Cankat ile Mahmut Ali. Lami Cankat, iyi bir edebiyat hocasıidi. Onun da yetiştiricisi SatıBey. Yunan mitilojisinden bazıbölümler anlatır, bir saat

sonra onlarıkompozisyon vazifesi olarak yazmamızıisterdi. Genişhayalli bir talebeydim. Bu yüzden çok şımartıldım. Mazhar olduğum takdirler ile büsbütün şımardım. Mahmut Ali, hatip ve genişufuklu bir hocaydı. Daha sonra, arkadaşım oldu. Fransızca hocam Antuan efendiyi zikretmeden geçemeyeceğim. Bu zatın da basılmışbirtakım tercümeleri vardı. Tahsil hayatımın yıl yıl dökümünü yapmak lüzumsuz. Yalnız, şuurumu yoğuran bazıhocaların adlarınıanmakla yetineceğim: Ali İlmi Fani, mükemmel bir edebiyat hocasıve-değerli bir şairdi. Darülfünunda şerh-i mütûn hocalığıyapmış, mükemmel Farsça ve çok iyi Osmanlıca bilirdi. Kalendermeşrep bir edebiyatçıidi. Hissî ve fikrî hayatımda büyük katkılarıolan bir hoca hatta bir dosttu. Şiir dünyasına onun rehberliği ile girdim. Önce Akif'i tanıdım, sonra Nabi'yi, Fuzuli'yi, Nedim'i. Ders kitabıolarak Halit Fahri'nin seçme yazılarınıokuyorduk. Ama kitap bir vesileden ibaretti. Ali İlmi Bey, daha çok divan şiirini anlatırdı, imtiyazlıbir talebeydim. Hemen her imtihanda birinci çıktım. Şiir kabiliyeti hocasıtarafından göklere çıkarılan "bir şiir delisi" ve "ıslah kabul etmez bir bibliyoman". Memduh Selimle, edebiyat tarihi derslerine başladık. Memduh Selim, Abdullah Cevdet'in İçtihad'ında yazılarıçıkmış, çok ciddî ve laubalilikten hiç hoşlanmayan bir hocaydı. Ondan şekle dikkat terbiyesini aldım. Ayrıca tercüme de okutuyordu. Chatea-ubrian'ın "Son İbn Saraç'm Maceraları" adlıeserini Türkçeye çevirdik. Daha sonra Memduh Selim ile de dost olacaktım. Ve hayatımın belli bir devrinde büyük etkileri olacaktı. Sonra Fransızca hocalarım. Bilhassa Moity ile Bazantay. Birincisi eski bir başçavuştu, ikincisi üniversite mezunu ve daha sonra edebiyat doktoru. Moity'nin üzerinde durduğu, bilhassa cümle yapısıydı. Phraseologie diye bir ders okuturdu. Kırkından sonra edebiyata tecessüs duymuşkalendermeşrep bir hocaydı. Yazar olarak yetişmemde oldukça önemli bir payıolmuştur. Ba-zantay'e gelince, mektebin müdürü ve istikbalimiz üzerinde

mutlak bir rol oynayacak bir makamın sahibiydi. Gevezelikten nasıl kaçılacağım, konunun dışına nasıl çıkılmayacağınıondan öğrendim.

7 Ağustos 1983 Pazar / Saat 15.00

MÜSTEHCEN ÜZERİNE NOTLAR

Müstehcen, tarifi yapılamayan mefhumlardan biri. Frenkçede porgnografik ve obsen gibi karşılıklarıvar. Ama kelimelerden hiçbiri kesin olarak betimlenememiş. Mehmet Doğan "Büyük Türkçe Sözlük"ünde şöyle demiş: "Edep ve ahlak dışı, ahlaka aykırı, çirkin, açık saçık, uygunsuz".

Bugünün insanıiçin, Ahd-i Atik'in en güzel bölümleri ahlaka aykırı. Şiir, Yunandan İran'a, İbrani'den Araplara kadar müstehcen. Müstehcenin yayılmasınına herhangi bir Devlet önleyebilmiş, ne herhangi bir ceza düzeni. Ondokuzuncu asrın başlarında yazılmışbir kitap görmüştüm: Fransa'da açılmışbelli başlımüstehcen davalarınıele alarak müstehcen'in müdafaasınıyapan çok zekice yazılmışhain bir kitap. "Binbir Gece"den daha müstehcen hangi kitap gösterilebilir? Nerdeyse, sıkıcıolmayan, insanın soluğunu kesen bütün büyük eserler müstehcen. Adeta müstehcenin karşılığıçirkin değil, güzel. Müstehcen, hayatın tuzu biberi.

Pınar Kür, bir dönemin, belki de bütün çöküşdönemlerinin insanlarınıçok güzel anlatmış. Kişiler, bilhassa kadınlar, çok canlı. Ve hiçbiri otomat değil. Hepsi de yaşıyor. Tabiî, Kür, kendi dünyasının insanlarınıdaha iyi tanıyor. Çünkü yaşayan, düşünen, meseleleri olan, onlar. İşçi kadınları, daha soluk, 348

daha renksiz, daha irrecl. Hayatta da öyle değil mi? Eserin en cansız kişilerinden biri, başkahraman: Selim. Belki kıskandığım için, hoşlanmadım Selim'den. Sonuna kadar fazla talihli, şımarık bir burjuva çocuğu. Öldürülmüşolmasıda sempati telkin edemiyor. Doğan, bütün kepazeliklerine, bütün adiliklerine rağmen, sevimli. Aysel, tam bir zevk kadını. Adanah'nın Aysel'e tecavüzü çok güzel anlatılmış. Kitap, bir günah gibi sarıyor insanı. Hani devrimle ilgili birtakım ukalalıklar da olmasa, kitap değil, bir içim su. Attila'nm romanlarında daha kesif bir müstehceniyat var. Sıhhatli olmayan bir edepsizlik. Pınar Kür'de tasvirler daha sıhhatli, yani daha reel. Geçenlerde bir Fransız yazarının güzel bir romanınıokudum. Femina ödülü alan romanın adı: "Gecelerin Veziri". Harun Reşit'le Cafer'in aşklarınıanlatıyor. Çok lezzetli, çok üsareli bir hikâye. Belli ki kadın yazar, Binbir Gece'yi çok iyi okumuş. Hikaye çok müstehcen, ama hiçbir şey hayali yaralamıyor. Bir kadın zerafeti. "Altın Gözlü Kız"ı, seviciliği anlatan bir roman olduğunu aşağıyukarıanlamadan çevirmiştim Türkçeye. Büyük bir yazarın şaşırtıciinceliği. Bir kitap daha okudum: "Kör Said'in Oğlu". Rezil bir kitap, Feyzioğ-lu'nun homoseksüalitesini sergilemek için kaleme alınmış. Fevzioğlu'ndan hoşlanmam. Ama son zamanlarda yaşayan en değerli Türk politikacılarının başında gelir. Yatak odalarına sokulmak, hiçbir yazara büyük bir şeref kazandırmıyor. Kaldıki sergilenen ahlaksızlık da iç açıcıdeğil. İnsan, kart bir ibnenin zavallılıklarınıokumak için harcadığısaatlere acıyor. Galiba, son üç kitap arasında tek müstehcen olanı, bu. Sevmediğim bir başka roman da, Erol Toy'un: "Zor Oyun"u, çok önemli bir konuyu, okunmayacak hale sokmuş. "Kör Said'in Oğ-lu"ndan bile tatsız. Yazko'nun başkanı, ne beceriksiz bir ya-zarmış!

lenç in ıınıaıinin ı.

'SO'lere Meric'in ruh ve düşünce dünyasındaki dalgalanmalarıyansıtıyor, kitaplarına geçmemişdüşünceleri, notları... Anılarına dönerek çocukluğunu

ve gençliğini ele aldığıö/yasam öyküsü değerlendirmeleri... Duygu dünyasını, /aatlarını, tutkularınıdöktüğü mektuplar... Özellikle \asatmak-\aratmak

dirmeleri... Duygu dünyasını, zaaflarını, tutkularınıdöktüğü mektuplar... Özellikle vasatmak-yaratmak ikilemini dorukta yaşadığıaylarda, idealar alemindeki kadın' olarak bağlandığıl.amia İlanıma yazdığımektuplar, ////·/utl2'n'm en hacimli ve en özel' metinleri. 'Tekdim ve bütünümle seviyordun, sevmeğe mah-

kûmdun" divecek

beri vandan ;

ve özyüvenli. ama

Kitapta, "¦düşüncenin bütün huy-hovratlıklarına, bütün çılgınlıklarına

selâm" eden; ama '¦düşündüklerimizin ne değeri var?" dive de yazabilen Meric'in duvgusal izdüşümü var.

BİTTİ